

ספר שמות

תוכן העניינים

1	פרשת שמות
28	פרשת וארא
54	פרשת בא
82	פרשת בשלח
115	פרשת יתרו
136	פרשת משפטים
168	פרשת תרומה
193	פרשת תצוה
219	פרשת כיתשא
255	פרשת ויקהל
274	פרשת פקודי

פרשת שמות

I	NOW THESE are the names of the sons of Israel, who came into Egypt with Jacob; every man came with his household:	וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:	I
2	Reuben, Simeon, Levi, and Judah;	רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וַיהוּדָה:	2
3	Issachar, Zebulun, and Benjamin;	יִשָּׁשְׁכָר זְבֻלֹן וּבִנְיָמִן:	3
4	Dan and Naphtali, Gad and Asher.	דָּן וְנַפְתָּלִי גָד וְאַשֶּׁר:	4
5	And all the souls that came out of the loins of Jacob were seventy souls; and Joseph was in Egypt already.	וְהָיָה כָּל נַפְשָׁא נִפְקִי יֶרֶךְ-יַעֲקֹב שְׁבַעִים נַפְשִׁים וַיֹּסֶף דָּהָא בְּמִצְרַיִם:	5
6	And Joseph died, and all his brethren, and all that generation.	וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו וְכָל דָּרָא דְהוּא:	6
7	And the children of Israel were fruitful, and increased abundantly, and multiplied, and waxed exceeding mighty; and the land was filled with them.	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: (פ)	7
8	Now there arose a new king over Egypt, who knew not Joseph.	וַיָּקָם מֶלֶךְ-חָדָשׁ עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע אֶת-יוֹסֵף:	לוי

1 ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאן בחייהן בשמותם, חזר ומנאן במיתתן, להודיע חזתן שנמשלו לכוכבים, שמואלן ומכניסן במספר ובשמותם, שנאמר המוציא במספר לבאם לכלם בָּשָׂם יִקְרָא (ישעי' מ, כו. שמו"ר א, ג):
5 ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבטים, ומה זא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיעך דקמתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועמד בצדקו:

7 וישרצו. שהיו יולדות ששה בבת אחת:

8 ויקם מלך חדש. רב ושמואל, חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו (סוטה יא.):

8 אשר לא ידע. עשה עצמו כאלו לא ידע:

<p>9 And he said unto his people: 'Behold, the people of the children of Israel are too many and too mighty for us;</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֶל-עַמּוֹ הַזֶּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר אֶל-עַמּוֹ הַזֶּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:</p>
<p>10 come, let us deal wisely with them, lest they multiply, and it come to pass, that, when there befalleth us any war, they also join themselves unto our enemies, and fight against us, and get them up out of the land.'</p>	<p>הָבָה נִתְחַכְמָה לָּו פֶּן-יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסְף גַּם-הוּא עַל-שְׁנָאֵינוּ וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ:</p>	<p>10 הָבָה נִתְחַכְמָה לָּו פֶּן-יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסְף גַּם-הוּא עַל-שְׁנָאֵינוּ וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ:</p>
<p>11 Therefore they did set over them taskmasters to afflict them with their burdens. And they built for Pharaoh store-cities, Pithom and Raamses.</p>	<p>וַיִּשְׁמְנוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לַפָּרֹעַ אֶת פִּתּוֹם וְאֶת-רַעַמְסֵס:</p>	<p>11 וַיִּשְׁמְנוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לַפָּרֹעַ אֶת פִּתּוֹם וְאֶת-רַעַמְסֵס:</p>
<p>12 But the more they afflicted them, the more they multiplied and the more they spread abroad. And they were adread because of the children of Israel.</p>	<p>וּכְמָא דְמַעַנֵן לָהּוֹן כֵּן סִגְוּ וְכֵן תִּקְפִּין וְעִקְתּוּ לְמִצְרָאִי מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>12 וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>

- 10 הבה נתחכמה לו. כל הצה לשון הכנה והזמנה לדרך הוא, כלומר הזמינו עצמיכם לכך:
10 נתחכמה לו. לעם, נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו, נתחכם למושיען של ישראל לדונם צמים, שכבר נשבע
שלא יביא מבול לעולם (שמו"ר א, יא). (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא, אבל הוא מביא על אומה אחת. בראש
ישן):
10 ועלה מן הארץ. על כרחנו. ורבותינו דרשו, כאדם שמקלל עצמו, ותולה קללתו באחרים, והרי הוא כאלו כתב ועליו
מן הארץ והם יירשוה:
11 עליו. על העם:
11 מסיים. לשון מס, שריס שגוזין מהם המס. ומהו המס, שיצנו ערי מסכנות לפרעה:
11 למען ענותו בסבלתם. של מצרים:
11 ערי מסכנות. כתרומתו, וכן לך צא אל הספן הזה (ישעי' כב, טו), גזר הממונה על האוצרות (שמו"ר א, יד):
11 את פתום ואת רעמסס. שלא היו ראויות מתחלה לכך, ועשאו חזקות וצורות לאוצר:
12 וכאשר יענו אותו. בכל מה שהם נותנים לב לענות, כן לב הקצ"ה להרבות ולהפריץ.
12 כן ירבה. כן רצה וכן פרץ. ומדרשו, רוח הקודש אומרת כן, אחס אומרים פן ירבה, ואני אומר כן ירבה:
12 ויקצו. קצו בחייהם. (ויש מפרשים המצרים צעיני עצמם וק"ל). ורבותינו דרשו, כקוצים היו צעיניהם:

13	And the Egyptians made the children of Israel to serve with rigour.	וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ׃ וַאֲפֹלְחוּ מִצְרָאִי יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִשְׁיוֹ׃	ישראל
14	And they made their lives bitter with hard service, in mortar and in brick, and in all manner of service in the field; in all their service, wherein they made them serve with rigour.	וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפֶרֶךְ׃ וַאֲמְרוּ יֵת חַיֵּיהֶן בְּפֹלֶחֶנָּא קִשְׁיָא בְּטִינָא וּבְלִבְנֵי וּבְכָל פֹּלֶחֶנָּא בַּחֲקֵלָא יֵת כָּל פֹּלֶחֶנְהֶן דְּאֲפֹלְחוּ בְּהֶן בְּקִשְׁיוֹ׃	14
15	And the king of Egypt spoke to the Hebrew midwives, of whom the name of the one was Shiphrah, and the name of the other Puah;	וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּיֻּלֹּת הָעֵבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃ וַאֲמַר מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם לַחֲתִיתָא יְהוּדִיתָא דְּשׁוּם חֲדָא שִׁפְרָה וְשׁוּם תַּנִּיתָא פּוּעָה׃	15
16	and he said: 'When ye do the office of a midwife to the Hebrew women, ye shall look upon the birthstool: if it be a son, then ye shall kill him; but if it be a daughter, then she shall live.'	וַיֹּאמֶר בִּילְדֶּכֶן אֶת־הָעֵבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאֲבָנִים אִם־בֵּן הוּא וְהַמֵּתָן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הוּא וַחֲיָה׃ וַאֲמַר כֹּד תְּהוֹוִין מִיֻּלְּדֶן יֵת יְהוּדִיתָא וְתַחֲזִין עַל מַתְבָּרָא אִם בֶּרָא הוּא וְתַקְטִלֶן יִתִּיה וְאִם בִּרְתָּא הִיא תִּקְיִימָנָה׃	16
17	But the midwives feared God, and did not as the king of Egypt commanded them, but saved the men-children alive.	וַתִּירָאן הַמִּיֻּלֹּת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחֲזִין אֶת־הַיִּלָּדִים׃ וַדְּחִילָא חֲתָא מִן קָדָם יי וְלֹא עָבְדָּא כְּמָא דְּמַלְלִיל עֲמֶהֶן מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם וְקִיַּמָּא יֵת בְּנֵיָא׃	17

- 13 בפרך. בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשחרתו:
15 למיולדות. הוא לשון מולידות, אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד, כמו שוצר ומשצר, דוצר ומדצר, כך מוליד ומילד:
15 שפרה. זו יוכבד, על שם שמשפּרַת את הולד:
15 פועה. זו מרים, על שם שפועה ומדצרת והוגה לולד, כדרך הנשים המפייסות תינוק הצוכה (סוטה יא):
15 פועה. לשון נעקה, כמו פיוֹלֶדֶה אֶפְעָה (ישעי' מז, יד):
16 בילדכן. כמו צהולידכן:
16 האבנים. מושג האשה היולדת, וצמקום אחר קוראו משצר, וכמוהו עֶשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים (ירמי' יח, ג), מושג כלי אומנות יוצר כלי חרס:
16 אם בן הוא וגו'. לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו אֶלְטָגְנִיָּיו שעתיד להוולד בן המושיע אותם:
16 וחיה. ומחיה:
17 ותחיינ את הילדים. מְסַפְקוֹת להם מים ומזון. (סוטה יא): תרגום הראשון וְקִיַּמָּא, והשני וְקִיַּמָּתוֹן, לפי שלשון

18	And the king of Egypt called for the midwives, and said unto them: 'Why have ye done this thing, and have saved the men-children alive?'	וַיִּקְרָא מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לַמִּילֹדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מִדְּוֵעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחֲיֶינָהוּ אֶת-הַיִּלָּדִים:	שני
19	And the midwives said unto Pharaoh: 'Because the Hebrew women are not as the Egyptian women; for they are lively, and are delivered ere the midwife come unto them.'	וַתֹּאמְרֶנָּה הַמִּילֹדֹת אֶל-פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנְשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעִבְרִיֹת כִּי-חַיֹּת הֵנָּה בְטָרָם תִּבְּרָא אֵלֶיָּהן הַמִּילֹדֹת וַיִּלְדוּ:	19
20	And God dealt well with the midwives; and the people multiplied, and waxed very mighty.	וַיֵּיטֵב אֱלֹהִים לַמִּילֹדֹת וַיִּרְבַּה הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ מְאֹד:	20
21	And it came to pass, because the midwives feared God, that He made them houses.	וַיְהִי כִּי-יִרְאוּ הַמִּילֹדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים:	21

עברית לנקודות רבות, תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ולשון פעלתם, כגון ותאמרן איש מארי, (שמות ז, יט) לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים, וַיִּדְּבָרְהֶן צְפִיקָם (ירמ' מד, כה), לשון דברתם כמו ותדברו לזכרים, וכן וַתִּשְׁלַלְנָה אֲתִי אֶל עַמִּי, (יחזקאל יג, יט) לשון עבר חללתם כמו ותחללו לזכרים:

19 כי חיות הנה. בקיאות כמילדות, תרגום מילדות סָמָא. ורבותינו דרשו, (סוטה יא: וַשְׁמוּ"ר) הרי הן משולות לחיות השדה שאינן זריכות מילדות, והיכן משולות לחיות, גור אריה, זאב יטרף, זכור שורו, אילה שלוחה, ומי שלא נכתב בו, הרי הכתוב כללן, ויצרך אותם ועוד כתיב מה אָמַד לְצִיָּא (יחזקאל יט, ז):

20 ויישב. הטיב להם, וזה חלוק בתיבה שיסודה ב' אותיות ונתן לה וי"ו יו"ד צראשה, כשהיא צאה לדבר כלשון ויפעל, הוא נקוד היו"ד בציר"י שהוא קמ"ץ קטן, (או בסגול שהוא פת"ח קטן) כגון וייטב אלהים למילדות, וַיִּרְבַּ צָּצַת יְהוּדָה (איכה ז, ה), הרבה תאניה, וכן וַיִּגְלַה הַשָּׁאֲרִית (דברי הימים-ז לו, כ), נבזר אדן הגלה את השארית, וַיִּפֶּן זָנַב אֶל זָנַב (שופטים טו, ה), הפנה הזנבות זו לזו, כל אלו לשון מפעיל את אחרים, וכשהוא מדבר כלשון ויפעל, הוא נקוד היו"ד בחיר"ק, כגון וַיִּטַּב צְעִינִי (ויקרא י, כ), לשון הוטב, וכן וירב העם, נמרצה העם, ויגל יהודה, הגלה יהודה, ויפן כה וכה, פנה לכאן ולכאן. ואל תשיצני, וילך, וישב, וירד, ויא, לפי שאינן מגזרתן של אלו, שהרי היו"ד יסוד צהן, ירד, יא, ישב, ילך, יו"ד אות שלישיית בו:

20 ויישב אלהים למילדות. מהו הטובה:

21 ויעש להם בתים. צמי כהונה ולויה ומלכות שקרויין צמים, ויצן את צית ה' ואת צית המלך, כהונה ולויה מיוכזר, ומלכות ממרים, כדאיתא במסכת סוטה (יא:):

22	And Pharaoh charged all his people, saying: 'Every son that is born ye shall cast into the river, and every daughter ye shall save alive.'	וַיִּצְוֶה פַרְעֹה לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל-הַבֶּן הַיְּלֹוד הַיִּאֲרָה תִשְׁלִיכֻהוּ וְכָל-הַבֵּת תַּחְיִיוֹ: (פ)	22
II	And there went a man of the house of Levi, and took to wife a daughter of Levi.	וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת-בֵּת-לֵוִי:	II
2	And the woman conceived, and bore a son; and when she saw him that he was a goodly child, she hid him three months.	וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי-טוֹב הוּא וַתַּצְפִּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרֵחִים:	2
3	And when she could not longer hide him, she took for him an ark of bulrushes, and daubed it with slime and with pitch; and she put the child therein, and laid it in the flags by the river's brink.	וְלֹא-יָכְלָה עוֹד־הַצִּפְיָנוֹ וַתִּקַּח-לּוֹ תֵּבַת גֹּמָא וַתַּחְמֶרָה בַּחֲמֹר וּבִזְפֹת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת-הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בַּסּוּף עַל-שֹׁפֶת הַיָּאֵר:	3
4	And his sister stood afar off, to know what would be done to him.	וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מֵרֶחֶק לִדְעָה מַה-יַּעֲשֶׂה לּוֹ:	4

22 לְכָל עַמּוֹ. אֵף עָלֵיהֶם גֹּזֵר, יוֹם שְׁנוֹלַד מִשֶּׁה אִמְרוּ לוֹ אֶלְטִגְנִיגִיו, הַיּוֹם נוֹלַד מוֹשִׁיעַן, וְאִין אֲנוּ יוֹדְעִים אִם מִמֶּצְרַיִם
אִם מִיִּשְׂרָאֵל, וְרוֹאִין אֲנוּ שְׁסוּפּוֹ לִלְקוֹת צִמִּים, לְפִיכָךְ גֹּזֵר אוֹתוֹ הַיּוֹם אֵף עַל הַמֶּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַבֶּן הַיְּלֹוד, וְלֹא נֶאֱמַר
הַיְּלֹוד לַעֲצָרִים, וְהֵם לֹא הָיוּ יוֹדְעִים שְׁסוּפּוֹ לִלְקוֹת עַל מִי מִרִּצְבָּה:

1 וַיִּקַּח אֶת בֵּת לֵוִי. פָּרוּשׁ הִיא מִמֶּנֶּה מִפְּנֵי גִזְרֵת פַּרְעֹה, (וְחֹזֵר וְלִקְחָהּ, וְזֶה וַיִּלֶךְ, שֶׁהֵלֵךְ צִמְצִימָהּ שֶׁאִמְרָהּ לוֹ גִּזְרֵת
קֶשֶׁה מִשַּׁל פַּרְעֹה, אִם פַּרְעֹה גֹזֵר עַל הַזְכָּרִים וְאִתָּהּ גַּם כֵּן עַל הַנְּקִיבוֹת. צִמְצִימָהּ (שֶׁנֶּאֱמַר) וְהַחֲזִירָהּ וְעָשָׂה צֶה לְקוֹחִין שְׁנִיִּים, וְאֵף
הִיא נֶהֱפָכָה לְהִיּוֹת נֶעֱרָה. וְצִמְצִימָהּ הִיא, שְׁנוֹלַדָּה צִמְצִימָה לְמִצְרַיִם בֵּין הַחֲמוּמוֹת, וּמֵאֲחֵים וְעֶשֶׂר נִשְׁתַּחֲוּ שָׁם, וְכִשְׂיֵאֻ
הִיא מִשֶּׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, אִם כֵּן כִּשְׁנַתְּצִימָה מִמֶּנּוּ הִיא צִמְצִימָה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, וְקוֹרָא אוֹתָהּ צִמְצִימָה:

2 כִּי טוֹב הוּא. כִּשְׁנוֹלַד נִתְמַלֵּא הַבֵּית פְּלוֹ אוֹרָה (סוּטָה יצ):

3 וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצִּפְיָנוֹ. שְׁמֵנוּ לֵה הַמֶּצְרַיִים מִיּוֹם שֶׁהַחֲזִירָהּ, וְהִיא יִלְדָתוֹ לִשְׁשֶׁה חֳדָשִׁים וְיוֹם א', שֶׁהַיְּלֹודָה לִשְׁשֶׁה
יְלֹודָה לְמִקְוֵטֵינִי, וְהֵם צִדְקוֹ אַחֲרֵיהֶם לְסוּף ט':

3 גִּמָּא. גִּמָּא צִלְשׁוֹן מִשְׁנֵה וְצִלְע"ז יוֹנ"קוֹ, וְדָצֵר רַךְ הוּא, וְעוֹמֵד צִפְיָנִי רַךְ וְצִפְיָנִי קֶשֶׁה:

3 בַּחֲמֹר וּבִזְפֹת. זֶפֶת מִצְחוֹן וְטִיט מִצְפָּנִים, כִּדִּי שֶׁלֹא יִרְיֵחַ אוֹתוֹ לְדִיק רִיחַ רַע שֶׁל זֶפֶת:

3 וַתִּשֶׂם בַּסּוּף. הוּא לְשׁוֹן אֲגַם רוֹשִׁי"ל צִלְע"ז, וְדוּמָה לוֹ קֶהָה וְסוּף קֶהָלוֹ (יִשְׁעִי יט, ו):

5	And the daughter of Pharaoh came down to bathe in the river; and her maidens walked along by the river-side; and she saw the ark among the flags, and sent her handmaid to fetch it.	ונחת בת פרעה למסחי על נהרא ועולימתהא מהלכן על פיך נהרא וחתת ית תיבתהא בגו יערא ואשישת ית אמתה ונסיבתה:	ותרד בת-פרעה לרחץ על-היאר ונערתיה הלכת על-יד היאר ותרא את-התבה בתוך הסוף ותשלח את-אמתה ותקחה:	5
6	And she opened it, and saw it, even the child; and behold a boy that wept. And she had compassion on him, and said: 'This is one of the Hebrews' children.'	ותפתח ותראה והנה-נער בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה:	ותפתח ותראה והנה-נער בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה:	6
7	Then said his sister to Pharaoh's daughter: 'Shall I go and call thee a nurse of the Hebrew women, that she may nurse the child for thee?'	ונאמרת אחתיה לבת פרעה האיזיל ואקרי לך אתתא מינקתא מן יהודיתא ותוניק לך ית רביא:	ותאמר אחתו אל-בת-פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את-הילד:	7
8	And Pharaoh's daughter said to her: 'Go.' And the maiden went and called the child's mother.	ונאמרת לה בת פרעה איזילי ואזלת עולימתה וקרת ית אמה דרביא:	ותאמר-לה בת-פרעה לכי ותלך העלמה ותקרא את-אם הילד:	8

- 5 לרחץ על היאר. סרס המקרא ופרשהו, ותרד בת פרעה על היאר לרחוץ זו:
- 5 על יד היאר. אלל היאר, כמו לאו קלקת יואב אל ידי (שמואל-ב יד, ל), והוא לשון יד ממש, שיד האדם סמוכה לו. ורבותינו דרשו (סוטה יז): הולכות לשון מיתה, כמו הנה קלני הולך למות (צראשית כה, לב), הולכות למות לפי שמיחו זה, והכתוב מסייע, כי למה לנו לכתוב ונערוסיה הולכות:
- 5 את אמתה. את שפחה. ורבותינו דרשו לשון יד, אלל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו להנקד אמתה מ"ס דגושה, והם דרשו את אמתה, את ידה ונשתרצה אמתה למות הרבה (סוטה שס):
- 6 ותפתח ותראה. את מי ראתה, הילד, זה פשוטו. ומדרשו, שראתה עמו שכינה (סוטה שס ׀ שמו"ר א, כח):
- 6 והנה נער בוכה. קולו כנער:
- 7 מן העבריות. שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק, לפי שהיה עמיד לדצר עס השכינה (שמו"ר א, ל. ׀ סוטה שס):
- 8 ותלך העלמה. הלכה צוריות ועלמות כעלם:

<p>9 And Pharaoh's daughter said unto her: 'Take this child away, and nurse it for me, and I will give thee thy wages.' And the woman took the child, and nursed it.</p>	<p>וַתֹּאמֶר לָהּ בַת־פַּרְעֹה הֲלִיכִי יְתֹרְבִיָּא הָדִין וְאֶנִּיקֶיהוּ לִי וְאֶנָּא אֶתֵּן יֶתְאָרִיד וְנִסִּיבַת אֶתְתָּא רְבִיָּא וְאֶנִּיקֶתִּיהּ:</p>	<p>9 וַתֹּאמֶר לָהּ בַת־פַּרְעֹה הֲלִיכִי יְתֹרְבִיָּא הָדִין וְאֶנִּיקֶיהוּ לִי וְאֶנָּא אֶתֵּן יֶתְאָרִיד וְנִסִּיבַת אֶתְתָּא הַיֶּלֶד וְתִנְקֶהוּ:</p>
<p>10 And the child grew, and she brought him unto Pharaoh's daughter, and he became her son. And she called his name Moses, and said: 'Because I drew him out of the water.'</p>	<p>וּרְבִיָּא רְבִיָּא וְאִיתִיתִיהּ לְבַת פַּרְעֹה וְהָיָה לָהּ לְבֵר וְקָרְאת שְׁמִיהּ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר אֶרִי מִן מִיָּא שְׁחִלְתִּיהּ:</p>	<p>10 וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֶהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מִשִּׁיתֵּהוּ:</p>
<p>11 And it came to pass in those days, when Moses was grown up, that he went out unto his brethren, and looked on their burdens; and he saw an Egyptian smiting a Hebrew, one of his brethren.</p>	<p>וְהָיָה בְיוֹמֵיָא הָאֵלֶּיךָ וּרְבִיָּא מֹשֶׁה וַנִּפְק לְוַת אַחֵוּהִי וַחֲזָא בְּפוֹלְחָנְהוֹן וַחֲזָא גְבֵר מִצְרִי מַחִי לְגֵבֵר יְהוּדִי מֵאַחֵוּהִי:</p>	<p>שלישי 11 וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו:</p>
<p>12 And he looked this way and that way, and when he saw that there was no man, he smote the Egyptian, and hid him in the sand.</p>	<p>וַאֲתַפְּנִי לְקָא וּלְקָא וַחֲזָא אֶרִי לִית אָנֶשׁ וּמַחָא יֶת מִצְרָאָה וְטַמְרִיהּ בְּחֹלָא:</p>	<p>12 וַיִּפֹּן כַּה וְכַה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּדֹּף אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֶהוּ בַחֹל:</p>

- 9 היליכִי. נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה, הי שליכִי (שמו"ר שם סוטה שם):
- 10 משיתֵּהוּ. כתרִגְמוֹ שְׁחִלְתִּיהּ, והוא לשון הוצאה בלשון ארמי, פְּמַשְׁחֵל צְנִיטָא מְחֻלָּצָא, ובלשון עברי משיתֵּהוּ, לשון הסירותיו, כמו לא יָמוּשׁ (יהושע א, ח) לא משו, כך חִצְרוּ מִנַּחֵם. ואני אומר שאינו ממחצרת מש, וימוש, אלא מגזרת מָשָׁה, ולשון הוצאה הוא, וכן יִמְשִׁי מִמֵּיִם רָצִים (שמואל ב' כז, יז), שאלו היה ממחצרת מש, לא יתכן לומר משיתֵּהוּ אלא בְּמִישׁוּתִיהוּ, כאשר יאמר מן קס הקימותי, ומן שז השיצותי, ומן צא הביאותי, או משתֵּהוּ, כמו וַיִּמְשֵׁ תִי קָת עֵזֶן הָאָרֶץ (זכריה ג, ט), אצל משיתֵּהוּ, אינו אלא מגזרת תִּצֵּה שפעל שלה מיוסד צה"א בסוף התיצה, כגון משה, צנה, עשה, נזה, פנה, כשיצא לומר צהם פעלתי, תצא היו"ד במקום ה"א, כמו עשיתי, צניתי, פניתי, צויתי:
- 11 ויגדל משה. והלא כבר כתב ויגדל הילד, א"ר יהודה צה"א הראשון לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על ציתו:
- 11 וירא בסבלותם. נתן עיניו ולצו להיות מיצר עליהם (שמו"ר א, כז):
- 11 איש מצרי. נוגש היה, ממונה על שוטרי ישראל, והיה מעמידם מקרות הגזר למלאכתם (שמו"ר א, כח):
- 11 מכה איש עברי. מלקהו ורודהו. ובעלה של שלומית צה דצרי היה, ונתן עיניו צה, ובלילה העמידו והוציאו מציתו, והוא חזר ונכנס לציתו וצא על אשתו, כסצורה שהוא בעלה, וחזר האיש לציתו והרגיש צדצר, וכשראה אותו מנרי שהרגיש צדצר, היה מכהו ורודהו כל היום:
- 12 ויפן כה וכה. ראה מה עשה לו צצית ומה עשה לו צשדה. ולפי פשוטו כמשמעו:
- 12 וירא כי אין איש. שאין איש עמיד לצאת ממנו שיתגייר:

<p>13 And he went out the second day, and, behold, two men of the Hebrews were striving together; and he said to him that did the wrong: 'Wherefore smitest thou thy fellow?'</p>	<p>וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַהֲנֶה שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עֹבְרִים נֹצִים וַיֹּאמֶר לְרֵשָׁע לָמָּה תִּכֶּה רֵעֶךָ:</p>	<p>13 וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַהֲנֶה שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עֹבְרִים נֹצִים וַיֹּאמֶר לְרֵשָׁע לָמָּה תִּכֶּה רֵעֶךָ:</p>
<p>14 And he said: 'Who made thee a ruler and a judge over us? thinkest thou to kill me, as thou didst kill the Egyptian?' And Moses feared, and said: 'Surely the thing is known.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מִי שֹׁמֵךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הֲלֹהֶרְגֵנִי אַתָּה אָמַר כְּאִשֶּׁר הִרְגֵּת אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר:</p>	<p>14 וַיֹּאמֶר מִי שֹׁמֵךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הֲלֹהֶרְגֵנִי אַתָּה אָמַר כְּאִשֶּׁר הִרְגֵּת אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר:</p>
<p>15 Now when Pharaoh heard this thing, he sought to slay Moses. But Moses fled from the face of Pharaoh, and dwelt in the land of Midian; and he sat down by a well.</p>	<p>וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לַהֲרֹג אֶת-מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיָּשָׁב בְּאֶרֶץ-מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר:</p>	<p>15 וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לַהֲרֹג אֶת-מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיָּשָׁב בְּאֶרֶץ-מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר:</p>

13 שני אנשים עברים. דתן ואזירס הם, שהותירו מן המן:

13 נצים. מריצים:

13 למה תכה. אע"פ שלא הכהו, נקרא רשע זהרמת יד:

13 רעך. רשע כמוסך:

14 מי שמך לאיש. והרי עודך נער:

14 הלהרגני אתה אומר. מכאן אנו למדים שהרגו צדק המפורש:

14 ויירא משה. כפשוטו. ומדרשו, דאג לו על שראה צישראל רשעים דילטורין, אמר, מעתה שמא אינס ראויין להגאל:

14 אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדרשו, נודע לי הדבר שהייתי חמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות

נרדים צעזודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך:

15 וישמע פרעה. הם הלשינו עליו:

15 ויבקש להרוג את משה. מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה צו החרב, הוא שאמר משה, ויילני מחרב פרעה:

15 (וישב בארץ מדין. נחמד שם, כמו וישב יעקב):

15 וישב על הבאר. למד מיעקב שנזדווג לו זווה על הצד:

16	Now the priest of Midian had seven daughters; and they came and drew water, and filled the troughs to water their father's flock.	וּלְכֹהֵן מִדְיָן שִׁבְעַת בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלְגָה וַתִּמְלֵאנָה אֶת־הַתְּרֵהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אָבִיהֶן:	וּלְרֹבָא דְּמִדְיָן שִׁבְעַת בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלְגָה וַתִּמְלֵאנָה אֶת־הַתְּרֵהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אָבִיהֶן:
17	And the shepherds came and drove them away; but Moses stood up and helped them, and watered their flock.	וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיִּגְרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשֶׁעַן וַיִּשְׁק אֶת־צֹאנָם:	וַאֲתוּ רֹעִיָא וַיִּגְרְשׁוּנִין וַקָּם מֹשֶׁה וַיִּפְרֻקֵּנִין וַאֲשָׁקִי יָת עֲנָהוֹן:
18	And when they came to Reuel their father, he said: 'How is it that ye are come so soon to-day?'	וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל אָבִיהֶן וַיֹּאמֶר מִדְּוַע מִהֵרָתֶן בָּא הַיּוֹם:	וַאֲתָאָה לָּוֹת רְעוּאֵל אָבִיהֶן וַאֲמַר מִדְיָן אוֹחִיתִין לְמִיתִי יוֹמָא דִּין:
19	And they said: 'An Egyptian delivered us out of the hand of the shepherds, and moreover he drew water for us, and watered the flock.'	וַתֹּאמְרוּן אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁק אֶת־הַצֹּאן:	וַאֲמַרָא גּוֹבְרָא מִצְרָאָה שִׁיזְבְּנָא מִיָּדָא דְּרֹעִיָא וְאַךְ מִדְּלָא דָּלָא לָנָא וַאֲשָׁקִי יָת עֲנָא:
20	And he said unto his daughters: 'And where is he? Why is it that ye have left the man? call him, that he may eat bread.'	וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָתָיו וְאֵין לָמָּה זֶה עֹזְבֶתֶן אֶת־הָאִישׁ קְרָאֵן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם:	וַאֲמַר לְבָנָתֶיהָ וְאַן הוּא לָמָּה דִּנְן שְׂבָקִיתִין יָת גּוֹבְרָא קֶרֶן לִיָּה וַיִּיכֹל לֶחֶמָא:
21	And Moses was content to dwell with the man; and he gave Moses Zipporah his daughter.	וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּ אֶת־הָאִישׁ וַיֵּתֶן אֶת־צִפּוֹרָה בִּתּוֹ לְמִשְׁהָ:	וַצְבִּי מֹשֶׁה לְמִתְּבַע עִם גּוֹבְרָא וַיִּתֵּב יָת צִפּוֹרָה בִּרְתִּיהָ לְמִשְׁהָ:
22	And she bore a son, and he called his name Gershom; for he said: 'I have been a stranger in a strange land.'	וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֶּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָּה: (פ)	וַיִּלְדֵּת בֶּר וַקְרָא יָת שְׁמִיהָ גֶרְשֹׁם אָרִי אָמַר דִּיר הָיִיתִי בְּאֶרֶע נֹכְרָאָה:

16 ולכהן מדין. רב שזהו, ופירש לו מעבודת אלילים ונידוהו מאללם:

16 את הרהטים. את צריכות מרוות המים העשויות צאן:

17 ויגרשום. מפני הנידוי:

20 למה זה עזבתן. הכיר זו שהוא מזרעו של יעקב, שהמים עולים לקראתו:

20 ויאכל לחם. שמא ישא אהת מכס, כמה דאת אמר כי אם הלחם אשר הוא אוכל:

21 ויואל. כתרגמו, (ס"א כמשמעו) ודומה לו הוּאֵל נָא וְלִין (שופטים יט, ו), ולו הוּאֵלנו, הוּאֵלתי לדבר. ומדרשו לשון אֵלָה, נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו:

<p>23 And it came to pass in the course of those many days that the king of Egypt died; and the children of Israel sighed by reason of the bondage, and they cried, and their cry came up unto God by reason of the bondage.</p>	<p>וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבָדָה וַיִּזְעֻקוּ וַתָּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבָדָה׃</p>	<p>23 וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבָדָה וַיִּזְעֻקוּ וַתָּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבָדָה׃</p>
<p>24 And God heard their groaning, and God remembered His covenant with Abraham, with Isaac, and with Jacob.</p>	<p>וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃</p>	<p>24 וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃</p>
<p>25 And God saw the children of Israel, and God took cognizance of them.</p>	<p>וַיֵּרָא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃ (ס)</p>	<p>25 וַיֵּרָא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃ (ס)</p>
<p>III Now Moses was keeping the flock of Jethro his father-in-law, the priest of Midian; and he led the flock to the farthest end of the wilderness, and came to the mountain of God, unto Horeb.</p>	<p>וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה יֵת עֹנָא דִּיתְרוֹ חֲמוּזֵי רַבָּא דְּמִדְיָן וַדְּבַר יֵת עֹנָא לְאַתֵּר שְׂפֵר רַעִיָא לְמִדְבָּרָא וְאַתָּא לְטוֹרָא דְּאַתְגָּלִי עַל־וְהִי יִקְרָא דִּי לְחֹרֵב׃</p>	<p>וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהֲג אֶת־הַצֹּאן אֲתֵר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃</p>

23 ויהי בימים הרבים ההם. שהיה משה גֵּר צמדִין, וימת מלך מצרים והוא רכז ישראל לשועה, ומשה היה רועה וגו' וזאת תשועה על ידו, ולכך נסמכו פרשיות הללו. (בר"י):
23 וימת מלך מצרים. נטרע, והיה שומט חינוקות ישראל ורוחן צדמס (שמו"ר א, לד):
24 נאקתם. נעקתם, וכן מעיר מַתִּיס יִנְאָקוּ (איז כד, יז):
24 את בריתו את אברהם. עס אברהם:
25 וידע אלהים. נתן עליהם לזולת העלִים עיניו:
1 אחר המדבר. להמרחק מן הגזל, שלא ירעו בשדות אחרים:
1 אל הר האלהים. על שם העמיד:

2	And the angel of the LORD appeared unto him in a flame of fire out of the midst of a bush; and he looked, and, behold, the bush burned with fire, and the bush was not consumed.	וַיֵּרָא מִלְאָךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלֶבֶת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסִּנֵּה וַיִּרְא וְהִנֵּה הַסִּנֵּה בֹעֵר בָּאֵשׁ וְהַסִּנֵּה אֵינּוּ אֵכָל: וַאֲתַנְּלִי מִלְאָכָא דִּיֵּי לִיה בְּשִׁלְהוּבִית אִישְׁתָּא מִגּוֹ אִסְנָא וַחֲזָא וְהָא אִסְנָא בְּעַר בְּאִישְׁתָּא וַאֲסִנָּא לִיתוּהִי מִתְאַכִּיל:	2
3	And Moses said: 'I will turn aside now, and see this great sight, why the bush is not burnt.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרֶה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמִּרְאָה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסִּנֵּה: וַאֲמַר מֹשֶׁה אֶתְפַּנִּי כֶּעַן וְאֶחְזִי יְיָ חֲזֹנָא רַבָּא הַדִּין מָא דִּין לָא מִתּוֹקֵד אִסְנָא:	3
4	And when the LORD saw that he turned aside to see, God called unto him out of the midst of the bush, and said: 'Moses, Moses.' And he said: 'Here am I.'	וַיִּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסִּנֵּה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי: וַחֲזָא יְיָ אֲרִי אֶתְפַּנִּי לְמַחְזִי וַיִּקְרָא לִיה יְיָ מִגּוֹ אִסְנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הָאֲנִי:	4
5	And He said: 'Draw not nigh hither; put off thy shoes from off thy feet, for the place whereon thou standest is holy ground.'	וַיֹּאמֶר אֵל־תִּקְרַב הָלֵם שְׁל־נַעְלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עומֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא: וַאֲמַר לֹא תִקְרַב הָלֵכָא שְׁרִי סִינְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ אֲרִי אֶתְרָא דְאַתָּה קַאִים עַל־וֹהִי אֶתֶר קֹדִישׁ הוּא:	5
6	Moreover He said: 'I am the God of thy father, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob.' And Moses hid his face; for he was afraid to look upon God.	וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מִהִבֵּיט אֶל־הָאֱלֹהִים: וַאֲמַר אֲנָא אֱלֹהָא דְאַבְרָם אֱלֹהִיָּה דְאַבְרָהָם אֱלֹהִיָּה דְיִצְחָק וְאֱלֹהִיָּה דְיַעֲקֹב וַיִּכְבֶּשְׁנוֹן מֹשֶׁה לְאַפּוּהִי אֲרִי דְחִיל מִלְּאַסְתְּכָלָא בְּצִית יִקְרָא דִּיֵּי:	6

2 בלבת אש. צשלהצת אש לצו של אש, כמו לצ השמים, צלצ הצלה, (שמואל-צ יח, יד) ואל תחמה על התי"ו, שיש לנו כיונא צו, מה חמלה לצתך (יחזקאל טז, ל):
2 מתוך הסנה. ולא חילן אחר, משום עמו אנכי צקרה:
2 אבל. נאכל, כמו לא עזד זה, אשר לקח משם:
3 אסורה נא. אסורה מכאן להמקדש שם:
5 של. שלוף והוא, כמו ונשל הצקל (דברים יט, ה), כי ישל זיתך:
5 אדמת קודש הוא. המקום:

7	And the LORD said: 'I have surely seen the affliction of My people that are in Egypt, and have heard their cry by reason of their taskmasters; for I know their pains;	וַיֹּאמֶר יְיָ מִגִּלְיָה גְּלִי קִדְמִי שְׁעֲבוּד עַמִּי דְבַמִּצְרַיִם וַיֵּת קִבְלִי לְתִהְיוֹן שְׁמִיעַ קִדְמִי מִן קִדְמִי מִפְּלִיחִיהוֹן אֲרִי גְלִי קִדְמִי כִּיבִיהוֹן:	וַיֹּאמֶר יְהוָה רְאֵה רְאֵתִי אֶת-עַנְי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת-צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת-מַכָּאֲבֵיו:	7
8	and I am come down to deliver them out of the hand of the Egyptians, and to bring them up out of that land unto a good land and a large, unto a land flowing with milk and honey; unto the place of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite.	וְאִתְּגַלִּיתִי לְשִׁיבֹתָהוֹן מִיָּדָא דְּמִצְרָאִי וְלִאֲסָקוֹתָהוֹן מִן אֶרֶץ הַחַיִּי לְאֶרֶץ טָבָא וּפְתִיא לְאֶרֶץ עֲבָדָא חֶלֶב וּדְבַשׁ לְאַתֵּר כְּנַעֲנָא וְחִתָּאִי וְאַמֹּרִי וּפְרִזְזָאִי וְחִוִּי וְיִבְסָאִי:	וְאֵלֶּךְ לְהַצִּילֹהוּ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן-הָאֶרֶץ הַהִוא אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל-אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ אֶל-מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֹמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:	8
9	And now, behold, the cry of the children of Israel is come unto Me; moreover I have seen the oppression wherewith the Egyptians oppress them.	וְכַעַן הָא קִבִּילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָלַת לְקִדְמִי וְאִף גְּלִי קִדְמִי דִּיחָקָא דְּמִצְרָאִי דְּחָקִין לָהוֹן:	וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם-רְאִיתִי אֶת-הַלִּחָץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:	9
10	Come now therefore, and I will send thee unto Pharaoh, that thou mayest bring forth My people the children of Israel out of Egypt.'	וְכַעַן אֵיתָא וְאֶשְׁלַחְנָךְ לְתָּ פִרְעֹה וְאֶפִּיק יָת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:	וְעַתָּה לֵךְ וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל-פִּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:	10
11	And Moses said unto God: 'Who am I, that I should go unto Pharaoh, and that I should bring forth the children of Israel out of Egypt?'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קְדָם יְיָ מִן אֲנָא אֲרִי אֵיזִיל לְתָּ פִרְעֹה וְאֲרִי אֶפִּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִי אֵלֶּךְ אֶל-פִּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:	11

7 כי ידעתי את מכאוביו. כמו וידע ללהים, כלומר כי שמתי לב להתזונן ולדעת את מכאוביו, ולא העלמתי עיני ולא חלטוס את אזני מלעקתם:

10 ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. ואם תאמר מה תועיל, והוצא את עמי, יועילו דצריך ותוואס משם:

11 מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם המלכים:

11 וכי אוציא את בני ישראל. ואף אם חשוב אני, מה זכו ישראל שפעשה להם נס ואוואס ממארים:

<p>12 And He said: 'Certainly I will be with thee; and this shall be the token unto thee, that I have sent thee: when thou hast brought forth the people out of Egypt, ye shall serve God upon this mountain.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה וְיָהּ אֶתֵּן לְךָ אֶת־אֶתְּנֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:</p>	<p>12 וַיֹּאמֶר כִּי־אֶתֵּן עִמָּךְ וְזֶה־לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:</p>
<p>13 And Moses said unto God: 'Behold, when I come unto the children of Israel, and shall say unto them: The God of your fathers hath sent me unto you; and they shall say to me: What is His name? what shall I say unto them?'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קְדָם יְיָ הֵא אֲנִי אָתִי לְנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵימַר לְהוֹן אֱלֹהֵא דְאַבְהַתְכֹן שְׁלַחְנִי לְנֹתְכֹן וְיֵימְרוּן לִי מִן שְׁמִיה מָא אֵימַר לְהוֹן:</p>	<p>13 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי מִה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם:</p>
<p>14 And God said unto Moses: 'I AM THAT I AM'; and He said: 'Thus shalt thou say unto the children of Israel: I AM hath sent me unto you.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וְאָמַר כְּדָן תִּימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי לְנֹתְכֹן:</p>	<p>14 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם:</p>

12 ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה, לא שלך היא, כי אם משלי, כי אהיה עמך, וזה המראה אשר ראית בסנה, לך האות כי אנכי שלחתיך, ותלליח בשליחותי וכדאי אני להזיל, כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אֶפֶל, כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק, ושאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה חדשים שיצאו מצרים. דבר אחר כי אהיה עמך, וזה שתלליח בשליחותך, לך האות על הצטחה אחרת שאני מצטייך, שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה, שתקבלו התורה עליו, והיא הזכות העומדת לישראל. ודוגמת לשון זה מצינו, וְזֶה לְךָ הָאוֹת אֲכֹל הַשֶּׁנָּה סְפִיחַ וגו' (ישע' לז, ל), מפלת סנחריב תהיה לך לאות על הצטחה אחרת, שארצכם חריבה מפירות ואני אצרך הספיחים:

14 אהיה אשר אהיה. אהיה עמם בצרה זאת, אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות, אמר לפניו רבש"ע מה אני מזכיר להם צרה אחרת, דיים בצרה זו, אמר לו יפה אמרת, כה תאמר וגו'. (ברכות ט: ׀ שמו"ר ג, ז) (לא שהשכיל חלילה משה ציותר, אלא שלא הבין דברי השי"ת, כי לא מחשבתו מחשבת השי"ת, שמאז כך היתה דעתו באומרו יחצרך אהיה אשר אהיה, למשה לצדו הגיד, ולא שיגיד לישראל, וזהו יפה אמרת, שגם דעתי מתחלה כך היתה, שלא תגיד לבני ישראל כדברים האלה, אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה פעם אחת. וכן משמע במסכת ברכות ודו"ק):

<p>And God said moreover unto Moses: "Thus shalt thou say unto the children of Israel: The LORD, the God of your fathers, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob, hath sent me unto you; this is My name for ever, and this is My memorial unto all generations.</p>	<p>וַיֹּאמֶר עוֹד יְיָ לְמֹשֶׁה כֹּדֶן תִּימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵא דְּאַבְרָהָם אֱלֹהֵא דְּיִצְחָק וְאֱלֹהֵא דְּיַעֲקֹב שְׁלַחְנִי לְוִתְכֹן דִּין שְׁמִי לְעָלַם וְדִין דְּוִכְרִנִּי לְכָל דָּר וְדָר:</p>	<p>וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה־תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעָלַם וְזֶה זִכְרִי לְדָר דָּר:</p>	<p>15</p>
<p>Go, and gather the elders of Israel together, and say unto them: The LORD, the God of your fathers, the God of Abraham, of Isaac, and of Jacob, hath appeared unto me, saying: I have surely remembered you, and seen that which is done to you in Egypt.</p>	<p>אֵינִיל וְתִכְנוּשׁ יַת סְבִי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן יְיָ אֱלֹהֵא דְּאַבְרָהָם דְּיִצְחָק וְאֱלֹהֵא דְּיַעֲקֹב לִי אֱלֹהֵא וְיַעֲקֹב לְמִימַר מִדְּכָר דְּכִירָנָא יְתִכֹן וְיַת דְּאַתְעֵבִיד לְכֹן בְּמִצְרַיִם:</p>	<p>לָךְ וְאַסְפֹּת אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פֶּקֶד פִּקְדוֹתַי אֲתֹכֶם וְאֶת־הָעֲשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרַיִם:</p>	<p>חמישי</p>
<p>And I have said: I will bring you up out of the affliction of Egypt unto the land of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite, unto a land flowing with milk and honey.</p>	<p>וְאָמַרְתִּי אֲסִיק יְתִכֹן מִשְׁעֲבֹד מִצְרָאִי לָאָרֶץ כְּנַעֲנָאִי וְחִתָּאִי וְאַמֹּרִאִי וּפְרִזָּאִי וְחִוִּיאִי וְיִבּוּסָאִי לָאָרֶץ עֲבָדָא חֶלֶב וְדָבָשׁ:</p>	<p>וְאָמַר אֶעֱלֶה אֲתֹכֶם מִעֲנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֹמִרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְּבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ:</p>	<p>17</p>

15 זה שמי לעלם. חסר וי"ו לומר, העלימהו, שלא יקרא ככתבו (שמו"ר ג, ט):

15 וזה זכרי. למדו היאך נקרא, וכן דוד הוא אומר, ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור:

16 את זקני ישראל. מיוחדים לישיבה. ואם תאמר זקנים סתם, היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ס' רבוא:

<p>And they shall hearken to thy voice. And thou shalt come, thou and the elders of Israel, unto the king of Egypt, and ye shall say unto him: The LORD, the God of the Hebrews, hath met with us. And now let us go, we pray thee, three days' journey into the wilderness, that we may sacrifice to the LORD our God.</p>	<p>וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּבֹאֲתָ אִתָּהּ וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ:</p>	<p>18</p>
<p>And I know that the king of Egypt will not give you leave to go, except by a mighty hand.</p>	<p>וְאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָהֶלֶךְ וְלֹא בְיַד חֲזָקָה:</p>	<p>19</p>
<p>And I will put forth My hand, and smite Egypt with all My wonders which I will do in the midst thereof. And after that he will let you go.</p>	<p>וְאֶשְׁלַח יָת מַחַת גְּבוּרָתִי וְאֶמְחִי יָת מִצְרָאִי בְּכָל פְּרִישְׁתִּי דָּאֶעֱבִיד בִּיְהוָה וְבַתֵּר כֵּן יִשְׁלַח יָתְכֶן:</p>	<p>20</p>
<p>And I will give this people favour in the sight of the Egyptians. And it shall come to pass, that, when ye go, ye shall not go empty;</p>	<p>וְנָתַתִּי אֶת־חֶן הָעַם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תֵלְכוּן לֹא תֵלְכוּ רִיקָם:</p>	<p>21</p>

18 ושמעו לקולך. מאליהם, מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך, שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שזלשון זה הם נגאלים, יעקב אמר להם ואלהים פקודי יפקוד אתכם, יוסף אמר להם פקד יפקד עליהם אֶתְכֶם (בראשית נ, כה):

18 נקרה עלינו. לשון מקרה, וכן ויקר עליהם (צמדצר כג, ד), ואנכי אקרה כה, אהא נקרה מאתו הלום:

18 (אלהי העבריים. יו"ד יתירה, רמז לי' מכות. צרש"י ישן):

19 לא יתן אתכם מלך מצרים להלך. אם אין אני מראה לו ידי החזקה, כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלך:

19 לא יתן. לא יצדק, כמו על כן לא נספיק (בראשית כ, ו), לא נסנו עליהם להרע עמדי (שם לא, ח), וכלן לשון נתינה הם. וי"מ ולא ביד חזקה. ולא בשביל שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחילה סקיף. משמו של רבי יעקב צרבי מנחם נאמר לי:

וְתִשָּׂא לְמִשְׁכַּבְתָּהּ וּמִקְרִיבֶתָּ
בֵּיתָהּ מָנוּן דְּכֶסֶף וּמָנוּן
דְּדָהָב וּלְבוּשֵׁין וְתִשְׁוֹן
עַל גְּבוּיָכֹון וְעַל בְּנִתְּכֹון
וְתִרְוֹקְנֹון יַת מִצְרִים:

וַיִּשְׁאַלָהּ אִשָּׁה מִשְׁכְּנָתָהּ
וּמִגֵּרְתָּהּ בֵּיתָהּ כָּל־כֶּסֶף
וְכָל־זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתָם
עַל־בְּנֵיהֶם וְעַל־בְּנֹתֵיהֶם
וַנִּצְלָתָם אֶת־מִצְרַיִם:

22

IV And Moses answered and said:
‘But, behold, they will not believe
me, nor hearken unto my voice;
for they will say: The lord hath
not appeared unto thee.’

וַאֲתִיב מֹשֶׁה וַאֲמַר יְהוָה
לֹא יִהְיֶינּוּ לִי
יִקְבְּלוּן מִנִּי אֲרֵי יִמְרוּן
לֹא אֶתְגַּלִּי לָךְ יי:

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וַהֲלוֹ
לֹא־עָמְדוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ
בְּקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה
אֵלֶיךָ יְהוָה:

IV

2 And the LORD said unto him:
'What is that in thy hand?' And
he said: 'A rod.'

וַאֲמַר לִיה יִמָּא דִּין
בִּידָךְ וַאֲמַר חוּטְרָא:

וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה (כ')
 מוֹזָה) [ק' מַה־גִּת] בִּיָּדָךְ
 וַיֹּאמֶר מִטָּה:

2

3 And He said: ‘Cast it on the ground.’ And he cast it on the ground, and it became a serpent; and Moses fled from before it.

וַיֹּאמֶר רַמְזוּהִי לְאַרְעָא
וּרְמְזוּהִי לְאַרְעָא וַהֲוֵה
לְחֻיָּא וְעֵרַק מִשָּׁה מִן
קַדְמוּהִי:

וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה
וַיִּשְׁלֹכֵהוּ אֶרְצָה וַיָּתִי
לְנַחֵשׁ וַיָּנֶס מִפְּנֵיו:

3

²² ומגרת ביתה. מאותה שהיא גרה אפה צנית:

22 ונצלתם. כתר גומו ותרקונו, וכן וינלו את מזרבים (שמות יב, לו), ויתנלו בני ישראל את עדיים (שם לג, ו), והנו"ן בור יסוד. ומנחם חזרו במחצית כ"ד, עם וינל ללהים את מקנה הציבם (בראשית לא, ט), אשר הניל אלהים מאבינו, ולא יאמנו דבריו, כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחיר"ק, לא תהא משמשת בלשון ופעלתם, אלא בלשון ונפעלתם, כמו ונסתקם מעל הדימה (דברים כח, סג), ונתתם ביד אויב, ונסתקם לפני הציבם (ויקרא כו, יז), ונסתקם בתיבה (יחזקאל כב, כא), ואמרתם נלנו, לשון נפעלנו, וכל נו"ן שהיא בתיבה לפרקים, ונופלת ממנה, כנו"ן של נו"ף, נושא, נותן, נושך, כשהיא מדברת לשון ופעלתם, תנקד בשו"א בחטף, כגון ונשאתם את הציבם (בראשית מה, יט), ונסתקם להם את קרן הגלעד (במדבר לב, כט), ונמלתם את בשר ערלתכם. לכן אני אומר, שזאת הנקודה בחיר"ק מן היסוד היא, ויסוד שם דבר נלו, והוא מן הלשונות הכבדים, כמו דבור, קפור, למוד, כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחיר"ק, כמו ודברתם אל הסלע (שם כ, ח), וכתבתם את הדין (יחזקאל מה, כ), ולמדתם אתם את הציבם (דברים יא, יט):

² מזה בידך. לכן נכתב חיבה אחת לדרוש, מִיָּה שְׂבִידֶךָ אֶתָּה חַיִּיב לְלָקוֹת, שֶׁחֲשַׁדְתָּ בְּכַשְׂרִים. וּפְשׁוּטוֹ, כְּאִדָּם שְׂאוֹמֵר לְחִבְרֹו, מוֹדֵה אֶתָּה שׁוֹר שְׁלִפְנִיךָ אֲבָן הִיא, אֹמֵר לוֹ הֵן, אִמֵּר לוֹ הִרְיִנִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ עַד:

³ ויהי לנחש. רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל (באומרו לא יאמינו לי), ותפס אומנתו של נחש:

4	<p>And the LORD said unto Moses: 'Put forth thy hand, and take it by the tail—and he put forth his hand, and laid hold of it, and it became a rod in his hand—</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲשִׁיט יָדְךָ וְאֶחֱיד בְּדַנְיָהּ וְאֲשִׁיט יָדִיהָ וְאַתְּקִיף בִּיהָ וְהָיָה לְחוּטָרָא בְיָדִיהָ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בִזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּחָזֶק בּוֹ וַיְהִי לִמְטָה בְּכַפּוֹ:</p>
5	<p>that they may believe that the LORD, the God of their fathers, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob, hath appeared unto thee.'</p>	<p>בְּדִיל דִּיהִימְנוּן אֲרִי אֲתַגְלִי לָךְ יְיָ אֱלֹהֵא דְאַבְרָהָם וְאֱלֹהֵא דְיִצְחָק וְאֱלֹהֵא דְיַעֲקֹב:</p>	<p>לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב:</p>
6	<p>And the LORD said furthermore unto him: 'Put now thy hand into thy bosom.' And he put his hand into his bosom; and when he took it out, behold, his hand was leprous, as white as snow.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לִיהָ עוֹד אֲשִׁיל כְּעַן יָדְךָ בְּעֶטְפֶךָ וְאֲשִׁיל יָדִיהָ בְּעֶטְפִיהָ וְאַפְקֶה וְהָא יָדִיהָ חִוּרָא כְּתִלְגָּא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הִבֵּא־נָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵא וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרֶעַת כַּשָּׁלֵג:</p>
7	<p>And He said: 'Put thy hand back into thy bosom.—And he put his hand back into his bosom; and when he took it out of his bosom, behold, it was turned again as his other flesh.—</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֲתִיב יָדְךָ לְעֶטְפֶךָ וְאַתִּיב יָדִיהָ לְעֶטְפִיהָ וְאַפְקֶה מֵעֶטְפִיהָ וְהָא תִּכְתַּב הָהִת כְּבָשָׂרֶיהָ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר הֲשֵׁב יָדְךָ אֶל־חִיקְךָ וַיָּשֵׁב יָדוֹ אֶל־חִיקוֹ וַיּוֹצֵא וְהִנֵּה שָׁבָה כְּבָשָׂרוֹ:</p>
8	<p>And it shall come to pass, if they will not believe thee, neither hearken to the voice of the first sign, that they will believe the voice of the latter sign.</p>	<p>וַיְהִי אִם לֹא יְהִימְנוּן לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֶתָּא קְדָמָה וַיְהִימְנוּן לְקוֹל אֶתָּא בְּתִרְרָה:</p>	<p>וְהָיָה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל הָאֵת הָרִאשׁוֹן וְהֵאֱמִינוּ לְקוֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן:</p>

4 ויחזק בו. לשון אחיזה הוא, והרצה יש במקרא, ויחזקו האנשים צילו (בראשית יט, טז) והתזיקה צמצצו (דברים כה, יא), והתזקפו צנקנו (שמואל-א יז, לה), כל לשון חזק הדבוק לצי"ת, לשון אחיזה הוא:
6 מצורעת כשלג. דרך צרעת להיות לצנה, אם צרעת לצנה היא, אף צרות זה רמז לו שלשון הרע סיפר באומרו לא יאמינו לי, לפיכך הלקהו בצרעת, כמו שלקחה מרים על לשון הרע:
7 ויוציאה מחיקו והנה שבה וגו'. מכאן, שמדה טובה ממהרת לצא ממדת פורעניות, שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו (שמו"ר ג, יח):
8 והאמינו לקול האות האחרון. משתאמר להם בשצילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע, יאמינו לך, שכבר למדו כזך שהמדווגין להרע להם לוקים צנגעים, כגון פרעה ואצימלך בשציל שרה:

9 And it shall come to pass, if they will not believe even these two signs, neither hearken unto thy voice, that thou shalt take of the water of the river, and pour it upon the dry land; and the water which thou takest out of the river shall become blood upon the dry land.'

10 And Moses said unto the LORD: 'Oh Lord, I am not a man of words, neither heretofore, nor since Thou hast spoken unto Thy servant; for I am slow of speech, and of a slow tongue.'

11 And the LORD said unto him: 'Who hath made man's mouth? or who maketh a man dumb, or deaf, or seeing, or blind? is it not I the LORD?

וְהָיָה אִם-לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנִי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקוֹלִי וְלִקְחָתָּ מִמִּימֵי הַיָּאֵר וְשָׁפַכְתָּ הַיִּבְשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן-הַיָּאֵר וְהָיוּ לְדָם בַּיִּבְשָׁת׃

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִכִּי גַם מִתְּמוּל גַּם מִשְׁלֹשָׁם גַּם מֵאֲזֵ דְבָרְךָ אֶל-עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד-פֶּה וְכִבְד לָשׁוֹן אֲנִכִּי׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אֹו מִי-יָשׁוּם אֵלִים אֹו חֵרֶשׁ אֹו פֶקֶח אֹו עוֹרֵא הֲלֹא עוֹר הֲלֹא אֲנִכִּי יְהוָה׃

9 ולקחת ממימי היאור. רמז להם שצמחה ראשונה נפרע מאלהותם, (פירוש, כשהקצ"ה נפרע מן האומות, נפרע מאלהותם תחלה, שהיו עוזדים לנילוס המחיה אותם, והפכס לדם. צרש"י ישן):

9 והיו המים וגו'. והיו, והיו, שני פעמים, נראה בעיני, אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביצשת, שומע אני שצידו הם הפכים לדם, ואז כשירדו לארץ יהיו צהייתן, אבל עכשיו מלמדנו, שלא יהיו דם עד שיהיו ביצשת:

10 גם מתמול וגו'. למדנו שכל שבעה ימים היה הקצ"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו, מתמול שלשום מאז דברך הרי שלשה, ושלשה גמין רצויין הם, הרי ששה, והוא היה עומד ביום הז' כשאמר לו זאת, עוד שלח נא ביד תשלח, עד שחרה צו וקבל עליו. (שמו"ר ג, טז) וכל זה, שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו, ונביא היה, שנאמר (הלא אהרן אחיך הלוי וגו', ועוד נאמר לעלי הכהן) הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי אֶל צִית אֲבִיךָ צְהִיּוֹסָם צְמָרִים (שמואל-א ב, כז), הוא אהרן, וכן וְאֹדַע לָהֶם צְאָרִץ מִצְרִים וגו' (יחזקאל כ, ה) וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שְׁקוּיָי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ, ואותה נבואה לאהרן נאמרה:

10 כבד פה. צכצידות אני מדבר, וכלשון לע"ז בלצ"ו

11 מי שם פה וגו'. מי למדך לְדַבֵּר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי:

11 או מי ישום אלה. מי עשה פרעה אלם שלא נחאמן בצמות הריגתך, ואת משרתיו חרשים שלא שמעו צוותו עליך, וְלֹאֲסַפְקָלְטוּרִין (שבת קט). ההורגים מי עשאים עוֹרִים, שלא ראו כשצרכת מן הצימה ונמלטת (תנחומא שמות י):

11 הלא אנכי. ששמי ה' עשיתי כל זאת:

12	Now therefore go, and I will be with thy mouth, and teach thee what thou shalt speak.	וְעַתָּה לֵךְ וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹּר: וְכַעַן אֵיזִיל וּמִיַּמְרֵי יְהִי עִם פִּמּוֹךְ וְאַלְפֹנְךָ דִּתְמַלִּיל:	12
13	And he said: 'Oh Lord, send, I pray Thee, by the hand of him whom Thou wilt send.'	וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בֵּיד־תְּשַׁלַּח: וְהָאֵלֹהִים אָמַר בְּמִשְׁחָה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֹן אַחִיךָ הַלֵּוִי יִדְעָתִי כִּי־דָבָר יִדְבָּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֵצֵא לִקְרֹאתְךָ וְרֹאֶה וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ:	13
14	And the anger of the LORD was kindled against Moses, and He said: 'Is there not Aaron thy brother the Levite? I know that he can speak well. And also, behold, he cometh forth to meet thee; and when he seeth thee, he will be glad in his heart.'	וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמִשְׁחָה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֹן אַחִיךָ הַלֵּוִי יִדְעָתִי כִּי־דָבָר יִדְבָּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֵצֵא לִקְרֹאתְךָ וְרֹאֶה וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ: וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמִשְׁחָה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֹן אַחִיךָ הַלֵּוִי יִדְעָתִי כִּי־דָבָר יִדְבָּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֵצֵא לִקְרֹאתְךָ וְרֹאֶה וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ:	14
15	And thou shalt speak unto him, and put the words in his mouth; and I will be with thy mouth, and with his mouth, and will teach you what ye shall do.	וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׁמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ:	15
16	And he shall be thy spokesman unto the people; and it shall come to pass, that he shall be to thee a mouth, and thou shalt be to him in God's stead.	וְדַבַּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא יְהוֹדֶה־לְךָ לִפְהִי וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לְאֱלֹהִים:	16

13 ביד תשלח. ציד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן. דבר אחר, ציד אחר שתראה לשלוח, שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלים לעתיד, יש לך שלוחים הרבה:

14 ויחר אף. (זבחים קז.) רבי יהושע בן קרחה אומר, כל חרון אף שצתורה נאמר צו רשע, וזה לא נאמר צו רשע, ולא מצינו שצא עונש על ידי אותו חרון, אמר לו רבי יוסי אף צו נאמר צו רשע, הלא אהרן אחיך הלוי, שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לזאת ממך, מעתה לא יהיה כן, אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי, שנאמר ומשנה איש האלהים צנני יקראו על שצט הלוי (דברי הימים א כג, יד):

14 הנה הוא יצא לקראתך. כשתלך למצרים: 14 וראך ושמח בלבבו. לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה, ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלז:

16 ודבר הוא לך. כשצילך ידבר אל העם, וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור, שכולם לשון על הם: 16 יהיה לך לפה. למליץ, לפי שאתה כזד פה: 16 לאלהים. לרצולשר:

17	And thou shalt take in thy hand this rod, wherewith thou shalt do the signs.'	וְיִתְּ חֹטֶרָא הַדִּין תִּסֵּב בְּיָדְךָ דְּתַעֲבִיד בֵּיהּ יְת אֲתִיָּא:	וְאֶת־הַמֶּטֶה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֵתוֹת: (פ)	17
18	And Moses went and returned to Jethro his father-in-law, and said unto him: 'Let me go, I pray thee, and unto my brethren that are in Egypt, and see whether they be yet alive.' And Jethro said to Moses: 'Go in peace.'	וְאִזַּל מֹשֶׁה וְתָב לְיְתָר חֲמוּהִי וְאָמַר לִיהּ אִיזִיל כְּעַן וְאֲתוּב לְיְתָר אַחֵי דְּבְמִצְרַיִם וְאַחֲזִי הָעַד כְּעַן קִימִין וְאָמַר יְתָרוֹ לְמֹשֶׁה אִיזִיל לְשָׁלָם:	וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל־יֶתֶר חֲתָנּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָא וְאָשׁוּבָה אֶל־אֲתֵי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאַרְאֶה הָעוֹדִם חַיִּים וַיֹּאמֶר יְתָרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם:	שטי
19	And the LORD said unto Moses in Midian: 'Go, return into Egypt; for all the men are dead that sought thy life.'	וְאָמַר יי לְמֹשֶׁה בְּמִדְיָן אִיזִיל תוּב לְמִצְרַיִם אֲדִי מִיתּוּ כָּל גּוֹבְרִיָּא דְּבָעוּ לְמִקְטָלְךָ:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם כִּי־מָתוּ כָּל־הַחֹנְשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ:	19
20	And Moses took his wife and his sons, and set them upon an ass, and he returned to the land of Egypt; and Moses took the rod of God in his hand.	וַדְּבַר מֹשֶׁה יְתָר אֶתְתִּיהּ וְיְתָר בְּנוֹהִי וְאַרְבֵּיבָנוֹן עַל חֲמֹרָא וְתָב לְאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וַנְּסִיב מֹשֶׁה יְתָר חֹטֶרָא דְּאֶתְעִבִּידוּ בֵּיהּ נִסִּין מִן קָדָם יי בְּיָדֵיהּ:	וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְכָּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מֶטֶה הָאֱלֹהִים בְּיָדּוֹ:	20

18 וישוב אל יתרו חתנו. ליטול רשות, שהרי נשבע לו (שלא יזוז ממדין כי אם צרשותו). (מכילתא יתרו) ושבעה שמות היו לו, רעואל, יתרו, קיני, וכו':

19 כי מתו כל האנשים. מי הם, דתן ואזירס, חיים היו, אלא שירדו מנכסיהם, והעני חשוז כמת (נדרים סד):
20 על החמור. חמור המיוחד, הוא החמור שהצא אברהם לעקידת יצחק, והוא שעתידי מלך המשיח להגלות עליו, שנאמר עני ולכצ על חמור (זכריה ט, ט):

20 וישוב ארצה מצרים ויקח משה את מטה. אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא:

<p>21 And the LORD said unto Moses: 'When thou goest back into Egypt, see that thou do before Pharaoh all the wonders which I have put in thy hand; but I will harden his heart, and he will not let the people go.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמַהֲכֶךָ לָשׁוּב מִצְרַיִם כָּל מוֹפְתֵי אֲשֵׁרִי בְיָדְךָ וְתַעֲבִידְנִי קֶדֶם פַּרְעֹה וְאֵנִי אֶתְקַיֵּם יָת לִפְנֵי וְלֹא יִשְׁלַח יָת עַמָּא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִם רְאֵה כָל־הַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר־שָׂמֵתִי בְיָדְךָ וְעָשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וְאֵנִי אֶחְזֹק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת־הָעָם:</p>
<p>22 And thou shalt say unto Pharaoh: Thus saith the LORD: Israel is My son, My first-born.</p>	<p>וְתִימַר לְפַרְעֹה כִּדְבַר אֲמַר יְיָ בְּרִי בּוֹכְרִי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בּוֹכְרִי יִשְׂרָאֵל:</p>
<p>23 And I have said unto thee: Let My son go, that he may serve Me; and thou hast refused to let him go. 'Behold, I will slay thy first-born.'</p>	<p>וְאָמַרְתִּי לָךְ שְׁלַח יָת בְּרִי וַיִּפְלַח קֶדְמִי וּמָסָרִיב אֶת־לִשְׁלַחְוֹתֶיהָ הָאֵא אֲנִי קָטִיל יָת בְּרִי בּוֹכְרִי:</p>	<p>וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח אֶת־בְּנִי וַיַּעֲבֹדְנִי וְתִמְאֵן לִשְׁלַחוֹ הִנֵּה אֲנִי הֹרֵג אֶת־בְּנִי בּוֹכְרִי:</p>
<p>24 And it came to pass on the way at the lodging-place, that the LORD met him, and sought to kill him.</p>	<p>וַהֲיָה בְּדַרְכּוֹ בְּמִלּוֹן מִבְּתָא וְעָרַע בִּיה מִלֶּאכָא דִּי וַיִּבְעָא לְמַקְטִילֶיהָ:</p>	<p>וַיְהִי בְּדַרְכּוֹ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיִּבְקֹשׁ הַמִּיתוֹ:</p>

- 21 בלכתך לשוב מצרימה וגו'. דע, שעל מנת כן חלך, שתהא גצור צליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו:
21 אשר שמתי בידך. לא על שלשה אותות האמורות למעלה, שהרי לא לפני פרעה נזה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו, ולא מנינו שעשאם לפניו, אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך צמזרים, כמו פי יִדְּעָר תִּלְקֶם פֶּרְעֵה וגו' (שמות ז, ט), ואל תחמה על אשר כתיב אשר שמתי, שכן משמעו, כשתדבר עמו כבר שִׁמְתִּים בידך:
22 ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלוח, אמור לו כן:
22 בני בכרי. לשון גדולה, כמו אף אֵנִי צָלוּר אֶפְגֵּהוּ (תהלים פט, כח), וז פשוטו. ומדרשו, כאן חתם הקצ"ה על מכירת הצכורה שלקח יעקב מעשו:
23 ואומר אליך. צליחותו של מקום:
23 שלח את בני וגו'. הנה אנכי הרג וגו'. היא מכה אחרונה, וזה התרהו תחלה מפני שהיא קשה, וזה הוא שנאמר צאיוז הן אל יִשְׁגִּיב צָלָחו, לפיכך, מי קמהו מוֹקֵה (איוב לו, כב), בשר ודם המצקש להנקם מחזירו, מעלים את דבריו שלא יבקש הנלה, אצל הקצ"ה ישגיב צכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם צשוצו אליו, לפיכך הוא מורהו ומתרה צו לשו:
24 ויהי בדרך במלון. משה:
24 ויבקש המיתו. למשה, לפי שלא מל את אליעזר צנו, ועל שנחרשל נענש עונש מיתה. תניא אמר רבי יוסי ח"ו לא

25	Then Zipporah took a flint, and cut off the foreskin of her son, and cast it at his feet; and she said: 'Surely a bridegroom of blood art thou to me.'	וַנְּסִיבַת צִפּוֹרָה שֵׁנֶרָא וַיַּזְרֹת יָת עָרְלַת בְּרָהּ וְקָרִיבַת לְקַדְמוֹהִי וַאֲמָרַת בְּדָמָא דְּמַהוּלְתָּא תִּדִּין אֶתִּיחִיב חֲתָנָא לָנָא:	וַתִּקַּח צִפּוֹרָה צֵר וַתִּכְרֹת אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגֵּעַ לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתָן־דְּמִים אַתָּה לִּי:	25
26	So He let him alone. Then she said: 'A bridegroom of blood in regard of the circumcision.'	וַנַּח מִנִּיהּ בְּכֹן אַמְרַת אֱלֹהֵי דְמָא דְמַהוּלְתָּא תִּדִּין אֶתִּיחִיב חֲתָנָא קְטוּל:	וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אַזְ אַמְרָה חֲתָן דְּמִים לְמוּלָת: (פ)	26
27	And the LORD said to Aaron: 'Go into the wilderness to meet Moses.' And he went, and met him in the mountain of God, and kissed him.	וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן אֵינִיל לְקַדְמוֹת מֹשֶׁה לְמַדְבָּרָא וְאֵזֶל וַעֲרֵשִׂיהּ בְּטוֹרָא דְאַתְגִּיל עֲלוֹהִי יִקְרָא דִּי וְנָשִׁיק לִיה:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמַּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשָּׁק־לוֹ:	27
28	And Moses told Aaron all the words of the LORD wherewith He had sent him, and all the signs wherewith He had charged him.	וַחֲוֵי מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן יָת כָּל פְּתֻמָּיָא דִּי דְשַׁלְחִיהּ וְיָת כָּל אֲתִיָּא דְּפִקְדִּיהּ:	וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלְחוּ וְאֵת כָּל־הָאֲתֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ:	28
29	And Moses and Aaron went and gathered together all the elders of the children of Israel.	וַאֲזַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּכְנִשׁוּ יָת כָּל סִבֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:	וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיִּנְאַסְפוּ אֶת־כָּל־זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:	29

נחש, אלא אמר, אמוול ואזא לדרך, סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים, אמוול ואשהה שלשה ימים, הקב"ה זוני לך שוב
מזרים, ומפני מה נענש מיתה, לפי שנחשק במלון תחלה (במסכת נדרים לא:), והיה המלאך נעשה כמין נחש, וזולעו
מראשו ועד ירכיו, וחוזר וזולעו מרגליו ועד אוחו מקום, הבינה כפורה שזשכיל המילה הוא:
25 ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה:
25 ותאמר. על זנה:
25 כי חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך. הורג אישי אתה לי:
26 וירף. המלאך ממנו. אז, בינה שעל המילה בא להורגו:
26 אמרה חתן דמים למוולת. חתני היה נרצח על דבר המילה. (שינה רש"י בלשונו, לעיל כתב אתה היית גורם, דקשה
לרש"י, מה זה אז אמרה חתן דמים, והלא גם לעיל אמרה חתן דמים, אלא מתחלה סברה דזה וזה גורם, חטא המילה
וחטא אחר, אח"כ כשראתה וירף לגמרי, אז הבינה דעל דבר המילה לזד בא, וזוה מתורץ גם כן שינוי לשון בחרגוס
אונקלוס בחתן דמים, ודו"ק כנ"ל):
26 למוולת. על דבר המולות, שם דבר הוא, והלמ"ד משמשת בלשון על, כמו ואמר פקעה לגני ישרא'ל (שמות יד, ג).
ואונקלוס חרגס דמים, על דם המילה:

<p>30 And Aaron spoke all the words which the LORD had spoken unto Moses, and did the signs in the sight of the people.</p>	<p>וַיְדַבֵּר אֶהֱרֹן אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֵתוֹת לְעֵינֵי הָעָם:</p>	<p>30 וַיְדַבֵּר אֶהֱרֹן אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֵתוֹת לְעֵינֵי הָעָם:</p>
<p>31 And the people believed; and when they heard that the LORD had remembered the children of Israel, and that He had seen their affliction, then they bowed their heads and worshipped.</p>	<p>וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ אֲרִי כִּי־יָדָהּ יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי־רָאָה אֶת־עֲנִיָּהּ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:</p>	<p>31 וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ אֲרִי כִּי־יָדָהּ יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי־רָאָה אֶת־עֲנִיָּהּ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:</p>
<p>V And afterward Moses and Aaron came, and said unto Pharaoh: 'Thus saith the LORD, the God of Israel: Let My people go, that they may hold a feast unto Me in the wilderness.'</p>	<p>וְאַחֲרַיִם בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּחֲגּוּ לִי בַמִּדְבָּר:</p>	<p>שזעי וְאַחֲרַיִם בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּחֲגּוּ לִי בַמִּדְבָּר:</p>
<p>2 And Pharaoh said: 'Who is the LORD, that I should hearken unto His voice to let Israel go? I know not the LORD, and moreover I will not let Israel go.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּעַ בְּקוֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח:</p>	<p>2 וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּעַ בְּקוֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח:</p>
<p>3 And they said: 'The God of the Hebrews hath met with us. Let us go, we pray thee, three days' journey into the wilderness, and sacrifice unto the LORD our God; lest He fall upon us with pestilence, or with the sword.'</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי דִּיהוּדָאִי אֲתָגְלִי עֲלֵנָּה נִיזִיל כְּעֵן מִהַרְדֵּי תִלְתָּהּ יוֹמִין בַּמִּדְבָּרָא וְנִדְבַח קָדָם יְיָ אֱלֹהֵינוּ דְלִמָּא יַעֲרַעֲנָנָא בְּמוֹת אוֹ בְּקַטּוֹל:</p>	<p>3 וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ גִלְכָּה נָא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַהּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יַפְגְּעֵנוּ בַּדָּבָר אוֹ בַּחֶרֶב:</p>

1 ואחר באו משה ואהרן וגו'. אצל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלמין, לפי שיראו ללכת (שמו"ר ה, יד), ובסיני נפרע להם, ונגש משה לדודו והם לא יגשו, החזירים לאחוריהם:
 3 פן יפגענו. פן יפגעו היו צריכים לומר, אלא שחלקו כבוד למלכות. פגיעה זו, לשון מקרה מות הוא:

4	And the king of Egypt said unto them: 'Wherefore do ye, Moses and Aaron, cause the people to break loose from their work? get you unto your burdens.'	וַיֹּאמֶר לַהֲרֹן מִלֶּכָּא דְּמִצְרַיִם לָמָּא מִנְּשָׁה וְאַהֲרֹן תִּבְטְלוּן יְת עֲמָא מַעֲבִידְתְּהוֹן אִיזִילוּ לְפִוְלְחָנְכוֹן:	וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשֵׂיו לָכוּ לְסִבְלַתִּיכֶם:	4
5	And Pharaoh said: 'Behold, the people of the land are now many, and will ye make them rest from their burdens?'	וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֲאֵם מִדְּסָגִיאוֹן כָּעַן עֲמָא דְּאַרְעָא וְתִבְטְלוּן יְתִיהוֹן מִפִּוְלְחָנְהוֹן:	וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הַן־רַבִּים עֲתָה עִם הָאָרֶץ וְהַשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלָתָם:	5
6	And the same day Pharaoh commanded the taskmasters of the people, and their officers, saying:	וּפְקִיד פַּרְעֹה בְּיוֹמָא הַהוּא יְת שְׁלִטוֹנֵי עֲמָא וְיְת סְרְכֹוְהֵי לְמִימַר:	וַיֵּצֵא פַרְעֹה בְּיוֹם הַהוּא אֶת־הַנְּגִשִּׁים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרֵיו לֵאמֹר:	6
7	'Ye shall no more give the people straw to make brick, as heretofore. Let them go and gather straw for themselves.	לֹא תִסְפּוֹן לְמַתָּן תִּבְנָא לְעֲמָא לְמַרְמֵי לְבָנִין כְּמֵאתָמְלִי וּמִדְּקִמּוּהֵי אֲנֹן יִיזְלוּן וַיִּגְבְּבוּן לַהֲרֹן תִּבְנָא:	לֹא תֹאסְפוֹן לָתֵת תִּבָּן לָעָם לְלֶבֶן הַלְּבָנִים כַּתְּמוּל שְׁלֹשׁ הֵם יִלְכוּ וּקִשְׁשׁוּ לָהֶם תִּבָּן:	7

4 תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשֵׂיו. תִּצְדִּילוּ וְתִרְחִיקוּ אוֹתָם מִמַּלְאכְתָּם, שְׁשׁוּמַעִין לָכֶם וְסִצְרִים לְנוֹחַ מִן הַמַּלְאכָה, וְכֵן פַּרְעֹה אֵל פִּעְצָר צוֹ (מִשְׁלִי ד, טו), רַחֲקֵהוּ, וְכֵן וְסִפְרָעוּ כָּל עֲצָתִי (שֵׁם א, כה), כִּי פָרַע הוּא (שְׁמוֹת לב, כה), נִרְחַק וְנִתְעַצ:

4 לָכוּ לְסִבְלַתִּיכֶם. לָכוּ לְמַלְאכְתְּכֶם שִׁישׁ לָכֶם לַעֲשׂוֹת צִבְיָתְכֶם, אֲבָל מַלְאכַת שְׁעִבּוֹד מִצְרַיִם לֹא הִיטָה עַל שְׁעִבּוֹד שֶׁל לֹוֹ, וְתִדְעוּ לָךְ, שֶׁהִרִי מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן יוֹצֵאִים וְצֹאִים שֶׁלֹא צִרְשׁוֹת:

5 הֵן רַבִּים עֲתָה עִם הָאָרֶץ. שֶׁהַעֲבֹדָה מוֹטֶלֶת עֲלֵיהֶם, וְאַתָּה מִשְׁצִיחִים אוֹתָם מִסִּבְלָתָם, הַפֶּסֶד גָּדוֹל הוּא זֶה:

6 הַנְּגִשִּׁים. מִצְרַיִים הֵיוּ, וְהַשְׁוֹטְרִים הֵיוּ יִשְׂרָאֵלִים, הַנוֹגֵשׁ מִמוֹנָה עַל כֹּמֶה שׁוֹטְרִים, וְהַשְׁוֹטְרִים מִמוֹנָה לְקִדּוֹת צִעוּשֵׁי הַמַּלְאכָה:

7 תִּבָּן. אֲשֶׁטוֹ"צֵלָא, הֵיוּ גּוֹצְלִין אוֹתוֹ עִם הַטִּיט:

7 לְבָנִים. טִיטוֹ"לֶשׁ צִלְע"ז, שְׁעוּשִׁים מִטִּיט, וּמִיִּצְשִׁין אוֹתָן צִחְמָה, וַיֵּשׁ שְׁשׁוּרְפִין אוֹתָן צִכְצִשׁוֹ:

7 כַּתְּמוּל שְׁלֹשׁ. כֹּאשֶׁר הֵייתֶם עוֹשִׂים עַד הַנָּה:

7 וּקִשְׁשׁוּ. וּלְקָטוּ:

<p>8 And the tale of the bricks, which they did make heretofore, ye shall lay upon them; ye shall not diminish aught thereof; for they are idle; therefore they cry, saying: Let us go and sacrifice to our God.</p>	<p>וְאֶת־מִתְכַנֶּתֶת הַלְבָּנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תִּמְוֹל שְׁלֹשׁ תִּשְׁיִמוּ עָלֵיהֶם לֹא תִּגְרָעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נִלְכָּה נִזְבַּחַה לֵאלֹהֵינוּ: קָדָם אֱלֹהֵנָּא: וְיִתֶּן עָבְדֵיךָ גִּבּוֹרֵי־אֱלֹהִים וְיַעֲשׂוּ־בָה וְלֹא יִתְעַסְקוּן בְּפִתְגָמִין בְּטִילִין: וְנִפְקוּ שְׁלֹשִׁי עָמָא וְסִרְכּוּהִי וְאָמְרוּ לְעָמָא לְמִימַר כְּדָנָן אָמַר פִּרְעָה לִית אָנָּא יְהִיב לָכּוֹן תִּבְנָא:</p>	<p>8 וְאֶת־מִתְכַנֶּתֶת הַלְבָּנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תִּמְוֹל שְׁלֹשׁ תִּשְׁיִמוּ עָלֵיהֶם לֹא תִּגְרָעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נִלְכָּה נִזְבַּחַה לֵאלֹהֵינוּ: 9 תִּכְבֹּד הָעֶבֶדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָה וְאֶל־יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי־שֹׁקֶר: 10 וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרֵי וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פִּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תִּבְנָן:</p>
<p>9 Let heavier work be laid upon the men, that they may labour therein; and let them not regard lying words.'</p>	<p>וְיִתֶּן עָבְדֵיךָ גִּבּוֹרֵי־אֱלֹהִים וְיַעֲשׂוּ־בָה וְלֹא יִתְעַסְקוּן בְּפִתְגָמִין בְּטִילִין:</p>	<p>9 תִּכְבֹּד הָעֶבֶדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָה וְאֶל־יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי־שֹׁקֶר:</p>
<p>10 And the taskmasters of the people went out, and their officers, and they spoke to the people, saying: "Thus saith Pharaoh: I will not give you straw.</p>	<p>וְנִפְקוּ שְׁלֹשִׁי עָמָא וְסִרְכּוּהִי וְאָמְרוּ לְעָמָא לְמִימַר כְּדָנָן אָמַר פִּרְעָה לִית אָנָּא יְהִיב לָכּוֹן תִּבְנָא:</p>	<p>10 וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרֵי וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פִּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תִּבְנָן:</p>

8 ואת מתכנתת הלבנים: סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה החבון נתן להם, אותו סכום תשימו עליהם גם עתה, למען תכבד העבודה עליהם:
8 כי נרפים. מן העבודה הם, לכך לצם פונה אל הצטלה ונעקם לאמר נלכה וגו':
8 מתכנת. ומתן לצנים, ולו נתכנו עלילות, את הכסף המתוכן, כולן לשון חשבון הם:
8 נרפים. המלאכה רפוייה צידם ועווצה מהם, והם נרפים ממנה רטר"יש צלע"ז
9 ואל ישעו בדברי שקר. ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח, לאמר נלכה נזבחה, ודומה לו ואשעה בחקיך תמיד, למשל ולשנייה מתרגמין ולשועין, ויספר ואשפעי, ואי אפשר לומר ואל ישעו לשון וישע ה' אל הצל וגו' ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ולפרש אל ישעו אל יפנו, שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר, או לדברי שקר, כי כן גזרת כלם, ישעה האדם על עשהו (ישעיה יז, ז), ולא שועו על קדוש ישרא'ל (שם לא, א), ולא ישעה אל המצבות (שם יז, ח), ולא מצאתי שמוש של צי"ת סמוכה לאחריהם, אבל אחר לשון דבור כמחשק לדבר בדבר, נופל לשון שמוש צי"ת, כגון הנדברים בך (יחזקאל לג, ל), ונדביר מקים ואלהן צמשה (במדבר יב, א), המלאך הדבר צי (זכריה ד, א), לדבר צם (דברים יא, יט), ואלדברה בעדוסיך (תהלים קיט, מה), אף כאן אל ישעו בדברי שקר, אל יהיו נדברים בדברי שוא והצאי:

II	Go yourselves, get you straw where ye can find it; for nought of your work shall be diminished.'	אתון אייזלו סבו לכון תבנא מאתר דתשפחון ארי לא יתמנע מפולחנכון מדעם:	אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי אין נגרע מעבודתכם דבר:	II
12	So the people were scattered abroad throughout all the land of Egypt to gather stubble for straw.	וַאֲתַפְּדֵר עַמָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְגִבְעָא גְלִי לְתַבְנָא:	וַיִּפֶץ הָעָם בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם לִקְשֹׁשׁ קֹשׁ לַתֶּבֶן:	12
13	And the taskmasters were urgent, saying: 'Fulfil your work, your daily task, as when there was straw.'	וְשִׁלְטוֹנֵי לְמִימָר עֲבִיד־תְּכוֹן פְּתָגָם יוֹם בְּיוֹמִיהָ כְּמָא דְּהוּיָתוֹן עֲבָדִין כְּדִ מְתִיחִיב לְכוֹן תַּבְנָא:	וְהַנִּגְשִׁים אָצִים לֵאמֹר כָּלוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבִרְיוֹם בְּיוֹמוֹ כְּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתֶּבֶן:	13
14	And the officers of the children of Israel, whom Pharaoh's taskmasters had set over them, were beaten, saying: 'Wherefore have ye not fulfilled your appointed task in making brick both yesterday and today as heretofore?'	וּלְקוֹ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן שְׁלֹטוֹנֵי פְרַעָה לְמִימָר מְדִין לֹא אֲשַׁלְּמָתוֹן גְּזִירַתְכוֹן לְמַרְמֵי לְבָנִין כְּמִאֲתַמְלִי וּמְדַקְמוּדֵי אַף תַּמְלִי אַף יוֹמָא דִּין:	וַיִּכּוּ שְׁטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-שָׂמוּ עֲלֵהֶם נִגְשֵׁי פְרַעָה לֵאמֹר מָדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֲקֶכֶם לְלֶבֶן כְּתָמוֹל שְׁלֹשָׁם גַּם-תָּמוֹל גַּם-הַיּוֹם:	14

- 11 אתם לכו קחו לכם תבן. ואריכים אתם לילך צוריות, כי אין נגרע דבר מכל סכום לַגְגִים שהייתם עושים ליום זהיוֹת התבן נפון לכם מזומן מבית המלך:
- 12 לקשש קש לתבן. לאסוף אסיפה, ללקוט לקט לצורך תבן הטיט:
- 12 קש. לשון לקוט, על שם שדצר המתפזר הוא ואריך לקוששו, קרוי קש בשאר מקומות:
- 13 אצים. דוחקים:
- 13 דבר יום ביומו. חשבון של כל יום פלוֹ ביומו, כאשר עשיתם זהיוֹת התבן מוכן:
- 14 ויכו שטרי בני ישראל. השוטרים ישראלים היו, וחסים על חזריהם מלדחקם, וכשהיו משלימין הַלְגָגִים לנוגשים שהם מצריים, והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה, לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין, ונאלץ מן הרוח אשר על משה והושע עליהם, שנאמר אספה לי שצעים איש מוקני ישראל, מאותן שידעת הטובה שעשו צמצרים, כי הם זקני העם ושוטרי:
- 14 ויכו שטרי בני ישראל. אשר שמו נגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם, לאמר מדוע וגו', למה ויכו, שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום, חק הקצוב עליכם ללצון כתמול השלישי, שהוא יום שלפני תמול, והוא היה זהיוֹת התבן נתן להם:
- 14 ויכו. לשון וַיִּפְּעֻלוּ, הוכו מיד אחרים, הנוגשים הכוס:

15	Then the officers of the children of Israel came and cried unto Pharaoh, saying: 'Wherefore dealest thou thus with thy servants?'	וַיָּבֹאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ:	15
16	There is no straw given unto thy servants, and they say to us: Make brick; and, behold, thy servants are beaten, but the fault is in thine own people.'	תָּבֵן אֵין נָתַן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשֹׂה וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מְכֹסִים וְחֹטְאֵת עֲמָךְ:	16
17	But he said: 'Ye are idle, ye are idle; therefore ye say: Let us go and sacrifice to the LORD.'	וַיֹּאמֶר נְרָפִים אַתֶּם נְרָפִים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה לַיהוָה:	17
18	Go therefore now, and work; for there shall no straw be given you, yet shall ye deliver the tale of bricks.'	וַעֲתָה לָכוּ עֲבֹדוּ וְתָבֵן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתָכֵן לְבָנִים תִּתְּנוּ:	18
19	And the officers of the children of Israel did see that they were set on mischief, when they said: 'Ye shall not diminish aught from your bricks, your daily task.'	וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲתָם בִּרְעָה לֹא־תִגְרַעוּ מִלְּבָנֵיכֶם דְּבַר־יֹם בְּיוֹמוֹ:	19
20	And they met Moses and Aaron, who stood in the way, as they came forth from Pharaoh;	וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לְקִרְיָתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה:	20

- 16 ולבנים אומרים לנו עשו. הנוגשים אומרים לנו עשו לִבְנִים כמנין הראשון:
- 16 וחטאת עמך. אלו היה נקוד פתח, הייתי אומר שהוא דבוק, ודבר זה חטאת עמך הוא, עכשיו שהוא קמץ, שם דבר הוא, וכך פירושו, ודבר זה מציא חטאת על עמך, כאילו כחוצ וחטאת לעמך, כמו פְּצוֹאָה צִית לָחֶס (רות א, יט), שהוא כמו לבית לחם, וכן הרצה:
- 18 ותכן לבנים. חשזון הַלְבָנִים, וכן את הַקֶּסֶף הַמֵּתָקֵן (מלכים-ב ז, יב), המנוי, כמו שאמר צענין וַיִּצְרוּ וַיִּמְנוּ אֵת הַקֶּסֶף (שם יא):
- 19 ויראו שוטרי בני ישראל. את חזריהם הנרדפים על ידם:
- 19 ברע. ראו אותם ברעה וזרה המוצאת אותם, דהכזידים העבודה עליהם לאחר לא תגרעו וגו':
- 20 ויפגעו. אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו'. ורבותינו דרשו, כל נזים ונזדים דתן ואזירס היו, שנאמר זהם ילאו נזדים:

<p>21 and they said unto them: 'The LORD look upon you, and judge; because ye have made our savour to be abhorred in the eyes of Pharaoh, and in the eyes of his servants, to put a sword in their hand to slay us.'</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבֵּאתָם אֶת־רִיחֹנִי בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדָּיו לְתַת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנִי:</p>	<p>21 וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבֵּאתָם אֶת־רִיחֹנִי בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדָּיו לְתַת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנִי:</p>
<p>22 And Moses returned unto the LORD, and said: 'Lord, wherefore hast Thou dealt ill with this people? why is it that Thou hast sent me?</p>	<p>וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר יְיָ לָמָּה אֲבֵאתָ אֶת־עַמִּי הַזֶּה לָמָּה שְׁלַחְתָּנִי:</p>	<p>מפטיר וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעִיתָ לָעָם הַזֶּה לָמָּה שְׁלַחְתָּנִי:</p>
<p>23 For since I came to Pharaoh to speak in Thy name, he hath dealt ill with this people; neither hast Thou delivered Thy people at all.'</p>	<p>וּמֵעַדָּן דַּעֲלִית לִנְת פַּרְעֹה לְמַלְלָא בְּשִׁמְךָ אֲבֵאִישׁ לְעַמָּא הַזֶּה וְשִׁיזְבָּא לָא שִׁיזְבְּתָא יְת עַמְךָ:</p>	<p>23 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרְעָ לָעָם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמְךָ:</p>
<p>VI And the LORD said unto Moses: 'Now shalt thou see what I will do to Pharaoh; for by a strong hand shall he let them go, and by a strong hand shall he drive them out of his land.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה כֵּעַן תַּחֲזִי דְאַעֲבִיד לְפַרְעֹה אֲרִי בִיד תְּקִיפָא יִשְׁלַחְנוּ וּבִיד תְּקִיפָא יִתְּרִכְנוּ מֵאַרְעִיהָ:</p>	<p>I וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲתָה תֵּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בִיד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבִיד חֲזָקָה יִגְרֹשֻׁם מֵאַרְצוֹ: (ס)</p>

פרשת וארא

- 22 למה הרעתה לעם הזה. ואם תאמר מה איכפת לך, קוצל אני על ששלחתני (שמו"ר ה, כז):
- 23 הרע. לשון הפעיל הוא, הרצה רעה עליהם, ותרגומו אֲבֵאִישׁ:
- 1 עתה תראה וגו'. (סנהדרין קיא.) הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו פי בְּיָצֶק יִקְרָא לְךָ זָרַע (בראשית כא, יז), ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה, ולא הרהר אחרי מדותי, לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי שצעה אומות כשאציאם לארץ:
- 1 כי ביד חזקה ישלחם. מפני ידי החזקה שתחזק עליו, ישלחם:
- 1 וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של ישראל יגרשם, ולא יספיקו לעשות להם נדָה, וכן הוא אומר ותחזק מזרעם על העם למהר לשלחם וגו':

2	And God spoke unto Moses, and said unto him: 'I am the LORD;	וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה: וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לִיה אֲנִי יְיָ:	2
3	and I appeared unto Abraham, unto Isaac, and unto Jacob, as God Almighty, but by My name I made Me not known to them.	וְאֶבְרָהָם וְאֶיִצְחָק וְאֶיַּעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשְׁמִי יְהוָה לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם: וְאֶתְגַּלִּיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשְׁמִי יְיָ לֹא הִודַעְתִּי לָהֶוֹן:	3
4	And I have also established My covenant with them, to give them the land of Canaan, the land of their sojournings, wherein they sojourned.	וְגַם הִקְמַתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָּהּ: וְאִף אֶקְיַמִּית יֵת קִיָּמִי עִמָּהֶוֹן לְמַתָּן לָהֶוֹן יֵת אֶרֶעָא דְכְנַעַן יֵת אֶרֶע תִּתְּבוּתָהֶוֹן דְּאֵתְתִּיבֻ בָּהּ:	4
5	And moreover I have heard the groaning of the children of Israel, whom the Egyptians keep in bondage; and I have remembered My covenant.	וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִּים אֹתָם וְאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי: וְאִף קִדְמִי שָׁמִיעַ יֵת קִבְּלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִצְרַאִי מִפְּלַחִין בָּהֶוֹן וְדְכִירְנָא יֵת קִיָּמִי:	5

- 2 וידבר אלהים אל משה. דָּבַר אִתּוֹ מִשְׁפָּט, עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וּלְאֵמַר לָמָּה הָרַעְתָּה לְעַם הַזֶּה:
2 וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. נֶאֱמַן לְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לְמַתְחֵלְכִים לִפְנֵי, וְלֹא לְחַנֵּם שְׁלַחְתִּיךְ כִּי אִם לְקִיִּים דְּבָרֵי שְׂדַרְתִּי לְאַצּוֹת הָרַאשׁוּנִים. וּבִלְשׁוֹן הַזֶּה מַזְכִּיר שֶׁהוּא נִדְרָשׁ צִמְחָה מִקוּמוֹת אֲנִי ה' נֶאֱמַן לִיפְרַע, כִּשְׁהוּא אֹמֵר אֲלֵל עוֹנֵשׁ, כְּגוֹן וְחִלְלַת אֵת שֶׁסֶּהֱיִךְ אֲנִי ה', וְכִשְׁהוּא אֹמֵר אֲלֵל קִיּוֹם מַלְאוֹת, כְּגוֹן וְשִׁמְרַתָּם מַלְאוֹתֵי וְעִשִׂיתָם אֹתָם אֲנִי ה', נֶאֱמַן לִיתֵן שְׂכָר:
3 וַאֲרָא. אֵל הָאֲצוֹת:
3 בְּאֵל שַׁדַּי. הַצִּמְחָתִים הַצִּמְחָתִים, וּבְכֹלֵן אִמְרַתִּי לָהֶם אֲנִי אֵל שַׁדַּי:
3 וְשְׁמִי ה' לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם. לֹא הִוְדַעְתִּי אֵין כְּחֵיז כֹּאן, אֲלֵל לֹא נִודַעְתִּי, לֹא נִפְרַתִּי לָהֶם צִמְדַת אִמִּיתִית שְׁלִי שְׁעִלִּיה נִקְרָא שְׁמִי ה', נֶאֱמַן לְאַמַּת דְּבָרֵי, שֶׁהִרִי הַצִּמְחָתִים וְלֹא קִיִּימַתִּי:
4 וְגַם הִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי וְגִרָא. וְגַם כִּשְׁנִרְאִיתִי לָהֶם צֵאל שַׁדַּי, הַצִּמְחָתִים וְהַעֲמַדְתִּי צִרִיתִי צִינִי וּצִינִיָּהֶם:
4 לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן. לְאַצְרָהֶם צִפְרַשַׁת מִלֵּיה נֶאֱמַר, אֲנִי אֵל שַׁדַּי וְגִרָא וְנִתְּתִי לָךְ וּלְזִרְעֶךָ אֶתְרֵךְ אֶתְרֵךְ מְגֻרִיךָ (צִרְאִשִׁית יז, ח"ט). לִיִּצְחָק, כִּי לָךְ וּלְזִרְעֶךָ אֶתְרֵךְ אֶתְרֵךְ מְגֻרִיךָ אֶתְרֵךְ מְגֻרִיךָ אֶתְרֵךְ מְגֻרִיךָ (שֶׁס כו, ג), וְאֹתָהּ שְׂנִיעַתִּי לְאַצְרָהֶם צֵאל שַׁדַּי, אִמְרַתִּי לִיעֲקֹב אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרִיה וְרִצָּה וְגִרָא (שֶׁס לה, יא), וְאֶתְרֵךְ אֶתְרֵךְ וְגִרָא (שֶׁס יז), הִרִי שְׁנִיעַתִּי לָהֶם וְלֹא קִיִּימַתִּי:
5 וְגַם אֲנִי. כְּמוֹ שֶׁהִצִּמְחָתִי הַצִּרִיתִי יֵשׁ עֲלֵי לְקִיִּים, לְפִיכֵךְ שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנֹּאֲקִים: אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִידִים אֹתָם וְאֶזְכֹּר. אֹתוֹ הַצִּרִיתִי, כִּי צִרִיתִי בֵּין הַצִּמְחָתִים אִמְרַתִּי לוֹ וְגַם אֶתְרֵךְ אֶתְרֵךְ יִעֲזְדוּ דָן אֲנִי (צִרְאִשִׁית טו, יד):

6	Wherefore say unto the children of Israel: I am the LORD, and I will bring you out from under the burdens of the Egyptians, and I will deliver you from their bondage, and I will redeem you with an outstretched arm, and with great judgments;	לֵכֹן אֶמַר לְבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ וְאֶפְיָק יִתְּכֹן מִגּוֹ דְּחֹק פּוֹלְחֹן מִצְרָאִי וְאֲשִׁיזִיב יִתְּכֹן מִפּוֹלְחָנָהוּן וְאֶפְרוֹק יִתְּכֹן בְּדָרַע מְרֹמִם וּבְדִינֵין רַבְרָבִין:	לֵכֹן אֶמַר לְבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבָלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִעַבְדָּתָם וְגָאֵלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֵרֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים:	לוי
7	and I will take you to Me for a people, and I will be to you a God; and ye shall know that I am the LORD your God, who brought you out from under the burdens of the Egyptians.	וְאֶקְרִיב יִתְּכֹן קִדְמִי לְעָם וְאֶהְיֶה לְכוֹן לְאֱלֹהִים וְתִדְעוּן אֲדִי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְדֹאפִיק יִתְּכֹן מִגּוֹ דְּחֹק פּוֹלְחֹן מִצְרָאִי:	וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים וְיָדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבָלֹת מִצְרַיִם:	7
8	And I will bring you in unto the land, concerning which I lifted up My hand to give it to Abraham, to Isaac, and to Jacob; and I will give it you for a heritage: I am the LORD.'	וְאֶעֱלֶה יִתְּכֹן לְאֶרֶץ דְּקִימִית בְּמִימְרִי לְמַתָּן יְתָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתִּין יְתָה לְכוֹן יְרוּתָא אֲנִי יְיָ:	וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאָתִי אֶת־יָדִי לָתֶת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם מִוְרֶשֶׁת אֲנִי יְהוָה:	8

6 לכן. על פי אומה השבועה:

6 אמור לבני ישראל אני ה'. הנאמן בהצטחתי:

6 והוצאתי אתכם. כי כן הצטחתי (שם), ואספרי כן ילאו צרכש גדול:

6 סבלות מצרים. טורח משא מצרים:

8 נשאתי את ידי. הרימותיה לישצע צכסאי:

9 And Moses spoke so unto the children of Israel; but they hearkened not unto Moses for impatience of spirit, and for cruel bondage.	9 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקְצֹר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה: (פ)	9 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקְצֹר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה: (פ)
10 And the LORD spoke unto Moses, saying:	10 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לֵּמֹר:	10 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לֵּמֹר:
11 'Go in, speak unto Pharaoh king of Egypt, that he let the children of Israel go out of his land.'	11 בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְיִשְׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ:	11 בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְיִשְׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ:
12 And Moses spoke before the LORD, saying: 'Behold, the children of Israel have not hearkened unto me; how then shall Pharaoh hear me, who am of uncircumcised lips?'	12 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִידֹּי שָׁמְעֵנִי פַּרְעֹה וְאֲנִי עֶרְלָ שִׁפְתָּיִם: (פ)	12 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִידֹּי שָׁמְעֵנִי פַּרְעֹה וְאֲנִי עֶרְלָ שִׁפְתָּיִם: (פ)

- 9 ולא שמעו אל משה. לא קבלו תנחומין:
- 9 מקצר רוח. כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו. קרוב לענין זה שמעתי צפרשה 10 מרבי צרוך צר' אליעזר, והציא לי ראייה ממקרא זה, בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה' (ירמיה טו, כה), למדנו כשהקצ"ה מאמן את דבריו אפילו לפורענות, מודיע ששמו ה', וכל שכן האמנה לטובה. ורבותינו דרשוהו (שמו"ר ו, ד. סנהדרין קיא). לענין של מעלה, שאמר משה למה הרעקה (שמות ה, כב), אמר לו הקצ"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האצות, הרצה פעמים נגליתי עליהם צאל שדי, ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם:
- 9 וגם הקימותי וגו'. וכשצקש אצרהם לקבור את שרה, לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים, וכן ציחק ערערו עליו על הצרות אשר חפר, וכן ציעקצ ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו (צראשית לג, יט), ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה. ואין המדרש מתישז אחר המקרא מפני כמה דברים, אחת, שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי, ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו, הרי תחלה כשנגלה לאצרהם בין הצתרים נאמר חני ה' חסד ה' וחסד ה' מאור פסוקים (שם טו, ז), ועוד, היאך הסמיכה נמשכת דצברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו', לכן אמור לבני ישראל, לכך אני אומר יתישז המקרא על פשוטו דצבר דצבר על אפגיו (משלי כה, יא), והדרש תדרש, שנאמר בלוא לה דצרי פאש נאם ה' וקפטיש יפצץ סלע (ירמיה כג, כט), מתחלק לכמה ניונות:
- 12 ערל שפתיים. אטום שפתיים, וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום. ערלה אונס (שם ו, י), אטומה משמוע. ערלי לב (שם ט, כה), אטומים מהבין. שמה גם אספה והערל (חזקוני כ, טו), והאטם משכרות כוס הקללה (כ"א התרעלה). וערל דפער (יחזקאל מד, ט) שהגיד אטום ומכוסה זה. וערלסם ערלסו (ויקרא יט, כג), עשו לו אטום וכיסוי, איסור שיציל צפני אכילתו. שלש שנים יהיה לךם ערלים (שם), אטום ומכוסה ומוצדל מלאכלו:
- 12 ואידך ישמעני פרעה. זה אחד מעשרה ק"ו שצמורה (צ"ר צב, ז):

13	And the LORD spoke unto Moses and unto Aaron, and gave them a charge unto the children of Israel, and unto Pharaoh king of Egypt, to bring the children of Israel out of the land of Egypt.	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיִּצְוֶם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ס)	13
14	These are the heads of their fathers'houses: the sons of Reuben the first-born of Israel: Hanoch, and Pallu, Hezron, and Carmi. These are the families of Reuben.	אֵלֶּיּוּ רִאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָהֶן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוֹכְרָא דִּישְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלוּא חֲצֹרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּיּוּ זִרְעֵית רְאוּבֵן:	שני
15	And the sons of Simeon: Jemuel, and Jamin, and Ohad, and Jachin, and Zohar, and Shaul the son of a Canaanitish woman. These are the families of Simeon.	וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יִמְוָאל וַיִּמִּין וְאֶחָד וַיַּכִּין וְצֹחַר וְשָׂאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת שִׁמְעוֹן:	15
16	And these are the names of the sons of Levi according to their generations: Gershon and Kohath, and Merari. And the years of the life of Levi were a hundred thirty and seven years.	וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וְקָהָת וּמֶרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מֵאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שָׁנִים:	16
17	The sons of Gershon: Libni and Shimei, according to their families.	בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפַּחָתָם:	17

13 וידבר ה' אל משה ואל אהרן. לפי שאמר משה ואני ערל שפתים, צירף לו הקצ"ה את אהרן להיות לו לָפֶה ולמליץ:

13 ויצום אל בני ישראל. צוה עליהם להנהיגם צנחת ולסבול אותם (שמו"ז, ג):
13 ואל פרעה מלך מצרים. קָם עליו לחלוק לו כבוד בדצריהם, זה מדרשו. ופשוטו, קָם על דצר ישראל ועל שליחותו אל פרעה. ודצר הצווי מהו, מפורש צפרשה שניה לאחר סדר היחס, אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן, הפסיק הענין בצלה ראשי בית אבותם, ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן, וצמי נתיחסו:
14 אלה ראשי בית אבותם. מתוך שהזקק ליחס שצטו של לוי עד משה ואהרן שצביל משה ואהרן, התחיל ליחסם דרך תולדותם מראשון. (ובפסיקתא גדולה ראיתי, לפי שְׁקִנְטָרְם יעקב אבינו לשלשה שצמים הללו בשעת מותו, חזר הכתוב ויחסם כאן לצדם, לומר שחשוצים הם):

16 ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של לוי, להודיע כמה ימי השעבוד, שכל זמן שאחד מן השצמים קיים, לא היה שעבוד, שנאמר וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו (שמות א, ו), ואח"כ וַיָּקָם מֶלֶךְ כָּדָשׁ, ולוי האריך ימים על כולם:

18	And the sons of Kohath: Amram, and Izhar, and Hebron, and Uzziel. And the years of the life of Kohath were a hundred thirty and three years.	וּבְנֵי קֹהַת עֲמֶרְם וַיִּזְחָר וְחֶבְרֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיִּי קֹהַת מָאָה וּתְלָתִין וּתְלָת שָׁנִין:	18	וּבְנֵי קֹהַת עֲמֶרְם וַיִּזְחָר וְחֶבְרֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיִּי קֹהַת שְׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה:
19	And the sons of Merari: Mahli and Mushi. These are the families of the Levites according to their generations.	וּבְנֵי מֵרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַלֵּוִי לְתוֹלְדֹתָהֶם:	19	וּבְנֵי מֵרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַלֵּוִי לְתוֹלְדֹתָם:
20	And Amram took him Jochebed his father's sister to wife; and she bore him Aaron and Moses. And the years of the life of Amram were a hundred and thirty and seven years.	וַיִּקַּח עֲמֶרְם אֶת־יֹכְבֵד אָחִת אֲבוֹהֵי לִיָּה לְאִתּוֹ וַיֵּלֶידַת לִיָּה יֵת אַהֲרֹן וַיֵּת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיִּי עֲמֶרְם מָאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שָׁנִין:	20	וַיִּקַּח עֲמֶרְם אֶת־יֹכְבֵד דָּדָתוֹ לִוִּי לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לֹו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיִּי עֲמֶרְם שִׁבְעַ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה:
21	And the sons of Izhar: Korah, and Nepheg, and Zichri.	וּבְנֵי יִזְחָר קֹרַח וְנִפְגַּי וְזִיכְרִי:	21	וּבְנֵי יִזְחָר קֹרַח וְנִפְגַּי וְזִיכְרִי:
22	And the sons of Uzziel: Mishael, and Elzaphan, and Sithri.	וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי:	22	וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי:
23	And Aaron took him Elisheba, the daughter of Amminadab, the sister of Nahshon, to wife; and she bore him Nadab and Abihu, Eleazar and Ithamar.	וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֵלִישֶׁבַע בִּתְעַמִּינָדָב אָחֹת דְּנַחֲשֹׁן לִיָּה לְאִתּוֹ וַיֵּלֶידַת לִיָּה יֵת נָדָב וַיֵּת אֲבִיהוּא יֵת אֶלְעָזָר וַיֵּת אִיתָמָר:	23	וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֵלִישֶׁבַע בִּתְעַמִּינָדָב אָחֹת נַחֲשֹׁן לִוִּי לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לֹו אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא וְאֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר:
24	And the sons of Korah: Assir, and Elkanah, and Abiasaph; these are the families of the Korahites.	וּבְנֵי קֹרַח אֲסִיר וְאֶלְקָנָה וְאַבְיָאֶסָף אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַקֹּרַחִי:	24	וּבְנֵי קֹרַח אֲסִיר וְאֶלְקָנָה וְאַבְיָאֶסָף אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַקֹּרַחִי:

18 ושני חיי קהת. ושני חיי עמרם וגו'. מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב, שלא בארץ מצרים לצדה היו, אלא מיום שנולד יצחק, שהרי קהת מיורדי מצרים היה, חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה, לא תמצאם ד' מאות שנה, והרבה שנים נצלים לצנים בשני האבות: 20 יוכבד דדתו. אחת אבותיה, בת לוי אחות קהת: 23 אחות נחשון. מכאן למדנו, הנושא אשה צריך לצדוק באחיה (צ"צ קי. שמו"ר ז, ד):

<p>25 And Eleazar Aaron's son took him one of the daughters of Putiel to wife; and she bore him Phinehas. These are the heads of the fathers'houses of the Levites according to their families.</p>	<p>וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן נָסִיב לִיה מִבְּנוֹת פּוּטִיאל לִיה לְאִתּוֹ וַיֵּלֶידַת לִיה יֵת פִּינְחָס אֶלְיֹן רִישֵׁי אֲבֹתָהּ לִינְאִי לְיִרְעִיתָהוֹן:</p>	<p>וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לּוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאל לֹא לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת־פִּינְחָס אֱלֹהֵי רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחָתָם:</p>
<p>26 These are that Aaron and Moses, to whom the LORD said: 'Bring out the children of Israel from the land of Egypt according to their hosts.'</p>	<p>הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דְּאָמַר יְיָ לְהוֹן אֲפִיקוּ יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן:</p>	<p>הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צְבָאָתָם:</p>
<p>27 These are they that spoke to Pharaoh king of Egypt, to bring out the children of Israel from Egypt. These are that Moses and Aaron.</p>	<p>אֵנּוֹן דְּמִמְלָלִין עִם פֶּרַעַה מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם לְאַפְקָא יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:</p>	<p>הֵם הַמְּדַבְּרִים אֶל־פֶּרַעַה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:</p>
<p>28 And it came to pass on the day when the LORD spoke unto Moses in the land of Egypt,</p>	<p>וַיְהִי בְיוֹם דְּבֵר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>וַיְהִי בְיוֹם דְּבַר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ס)</p>

25 מבנות פוטיאל. מזרע יתרו שפטס עגלים לעבודת אלילים, ומזרע יוסף שפטפט צינרו (צ"צ קט:):
 26 הוא אהרן ומשה. אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכדד לעמרם. הוא אהרן ומשה אשר אמר ה', יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד:
 26 על צבאותם. צבאותם, כל צבאם לשבטיהם, יש על, שאינו אלא במקום אות אחת, ועל סרצף פקיה (בראשית כז, מ), כמו צחרצח. עמדקם על סרצקם (יחזקאל לג, כו), כמו צחרצחם:
 27 הם המדברים וגו'. הם שנצטוו הם שקיימו:
 27 הוא משה ואהרן. הם בשליחותם וצדקתם מתחלה ועד סוף:
 28 ויהי ביום דבר וגו'. מחוצר למקרא שלאחריו:

29	that the LORD spoke unto Moses, saying: 'I am the LORD; speak thou unto Pharaoh king of Egypt all that I speak unto thee.'	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל-פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלָיְךָ:	שלישי
30	And Moses said before the LORD: 'Behold, I am of uncircumcised lips, and how shall Pharaoh hearken unto me?'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קִדְּם יְיָ הֵא אֲנִי נִקְרֵי מִמְּלַל וְאֵיכָדוֹן יִשְׁמָע אֵלַי פַּרְעֹה: (פ)	30
VII	And the LORD said unto Moses: 'See, I have set thee in God's stead to Pharaoh; and Aaron thy brother shall be thy prophet.'	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזִי רָאָה נִתְּתִיךָ אֲלֵהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אֶחָיְךָ יִהְיֶה נְבִיאָךְ:	VII
2	Thou shalt speak all that I command thee; and Aaron thy brother shall speak unto Pharaoh, that he let the children of Israel go out of his land.	אֲתָה תְּדַבֵּר אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאַהֲרֹן אֶחָיְךָ יְדַבֵּר אֶל-פַּרְעֹה וְשַׁלַּח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶצוֹ:	2
3	And I will harden Pharaoh's heart, and multiply My signs and My wonders in the land of Egypt.	וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת-לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת-אֲתֹתַי וְאֶת-מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:	3

29 וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים, אלא מחוץ שהפסיק הענין כדי ליחסם, חזר הענין עליו להתחיל בו:

29 אני ה'. כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי:

30 ויאמר משה לפני ה'. היא האמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי, וְשָׁנָה הכתוב כאן, כיון שהפסיק הענין, וכך היא הַשְׁמִיעָה, כאדם האומר נחזור על הראשונות:

1 נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה לרדותו צמכות ויסורין:

1 יהיה נביאך. כמרגומו יהי מתוּקְמָנָךְ, וכן כל לשון נבואה, אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, והוא מגזרת נִיב שְׁפָטִים (ישעי' נו, יט), ינוב חֲקֻמָּה (משלי י, לא), וְכָל מִהְתְּנָצוֹת דשמואל (שמואל-א י, יג), ובלע"ז קוראין לו פריד"גר

2 אֲתָה תְּדַבֵּר. פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה:

3 ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי אלילים, למה לב שלם לשונו, טוב לי שיתקשה לבו, למען הרצות צו אומותי ותכירו את גבורותי, וכן מדתו של הקדוש ב"ה, מציא פורענות על האומות

4	But Pharaoh will not hearken unto you, and I will lay My hand upon Egypt, and bring forth My hosts, My people the children of Israel, out of the land of Egypt, by great judgments.	וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בַּמִּצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁפְטִים גְּדֹלִים:	4
5	And the Egyptians shall know that I am the LORD, when I stretch forth My hand upon Egypt, and bring out the children of Israel from among them.'	וַיֵּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּנִשְׁתִּי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:	5
6	And Moses and Aaron did so; as the LORD commanded them, so did they.	וַיַּעַבְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּמָּא דְּפָקִיד יְיָ יִתְהוֹן כֵּן עַבְדּוּ:	6
7	And Moses was fourscore years old, and Aaron fourscore and three years old, when they spoke unto Pharaoh.	וּמֹשֶׁה בֶּרֶתְמָנָן שָׁנִין וְאַהֲרֹן בֶּרֶתְמָנָן וּשְׁלֹשׁ שָׁנִין בְּמַלְלוֹתֵהוֹן עִם פַּרְעֹה:	7
8	And the LORD spoke unto Moses and unto Aaron, saying:	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לֵמֹר:	רציעי
9	'When Pharaoh shall speak unto you, saying: Show a wonder for you; then thou shalt say unto Aaron: Take thy rod, and cast it down before Pharaoh, that it become a serpent.'	אֲרִי יִמְלִיל עִמָּכֶם פַּרְעֹה לֵמֹר הִבּוּ לָכֵן אֶתָּא וְתִימַר לְאַהֲרֹן סֹב יְתַּחְסְּרֵךְ וְרָמִי קֶדֶם פַּרְעֹה יְהִי לְתַנִּינָא:	9

עוזדי אלילים, כדי שישמעו ישראל וייראו, שנאמר הכרתי גוים נשמו פנוקס וגו' (נפניה ג, ו), אמרתי אף תיכרי ארתי
 תפקי מוקר (שם ז), ואף על פי כן צחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה, אלא ויחזק לב פרעה. (ועיין
 זרא"ס שגורס כאן דבור המתחיל כלכתך לשוץ עד שמחיס בידך, וכדלעיל בפרשת שמות צפסוק כלכתך לשוץ ע"ש):
⁴ את ידי. יד ממש, להכות זהם:
⁹ מופת. אות, להודיע שיש לורך (לרוך) צמי ששולח אתכם:

<p>10 And Moses and Aaron went in unto Pharaoh, and they did so, as the LORD had commanded; and Aaron cast down his rod before Pharaoh and before his servants, and it became a serpent.</p>	<p>וַיָּבֹאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיִּשְׁלֹךְ אֹהֶרֶן אֶת־מִטְהוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה וּלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:</p>	<p>10 וַיָּבֹאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיִּשְׁלֹךְ אֹהֶרֶן אֶת־מִטְהוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה וּלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:</p>
<p>11 Then Pharaoh also called for the wise men and the sorcerers; and they also, the magicians of Egypt, did in like manner with their secret arts.</p>	<p>וַיִּקְרָא גַם־פַּרְעֹה לְחֹכְמָיִם וּלְמַכְשָׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן:</p>	<p>11 וַיִּקְרָא גַם־פַּרְעֹה לְחֹכְמָיִם וּלְמַכְשָׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן:</p>
<p>12 For they cast down every man his rod, and they became serpents; but Aaron's rod swallowed up their rods.</p>	<p>וַרְמוּ גַבְר חוּטְרִיה וְהָיוּ לְתַנִּינִין וּבִלַּע חוּטְרֵא דְאַהֲרֹן יֵת חוּטְרֵיהוֹן:</p>	<p>12 וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְהוֹ וַיְהִיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מִטְה־אַהֲרֹן אֶת־מִטְהֵם:</p>
<p>13 And Pharaoh's heart was hardened, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken.</p>	<p>וַאֲתַקַּף לִבָּא דְפַרְעֹה וְלֹא קִבִּיל מְנַהוֹן כְּמֹא דְמַלִּיל יי:</p>	<p>13 וַיִּחְזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (ס)</p>
<p>14 And the LORD said unto Moses: 'Pharaoh's heart is stubborn, he refuseth to let the people go.</p>	<p>וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה אֲתִיקֵר לִבָּא דְפַרְעֹה סָרִיב לְשַׁלַּח עַמָּא:</p>	<p>14 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כִּבְדֵּ לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם:</p>
<p>15 Get thee unto Pharaoh in the morning; lo, he goeth out unto the water; and thou shalt stand by the river's brink to meet him; and the rod which was turned to a serpent shalt thou take in thy hand.</p>	<p>אִיזִיל לִית פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא נָפִיק לְמִיָּא וְתַתַּעֲתַד לְקַדְמוּתִיהָ עַל פִּיָּה נִהְרָא וְחוּטְרֵא דְאַתְהִפִּיד לְחוּיָא תִּסְבּ בִּידֶךָ:</p>	<p>15 לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֵצֵא הַמִּיָּמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרֹאתוֹ עַל־שֹׁפֶת הַיָּאָר וְהַמִּטְהָ אֲשֶׁר־נִהְפְּךָ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ:</p>

10 לתנין. נחש:

11 בלהטיהם צלחטיהון, ואין לו דמיון במקרא, ויש לדמות לו להט הקרצ המתהפכת (בראשית ג, כד), דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש:

12 ויבלע מטה אהרן. מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כלן (שבת 15):

14 כבד. תרגומו יקיר, ולא אתיקר, מפני שהוא שם דבר, כמו פי קצד ממך הדבר (שמות יח, יח):

15 הנה יצא המימה. לנקציו, שהיה עושה עצמו אלוה, ואומר שאינו צריך לנקציו, ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו (שמו"ר ט, ז):

<p>16 And thou shalt say unto him: The LORD, the God of the Hebrews, hath sent me unto thee, saying: Let My people go, that they may serve Me in the wilderness; and, behold, hitherto thou hast not hearkened;</p>	<p>וְתִימַר לֵיהּ יְיָ אֱלֹהֵי דִּיהוּדָאֵי שְׁלַחְנִי לְנִתָּן לְמִימַר שְׁלַח יְיָ עִמִּי וַיַּפְלִחוּן קִדְמִי בְּמִדְבָּרָא וְהָא לֹא קִבִּילְתָּא עַד כְּעַן:</p>	<p>16 וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה:</p>
<p>17 thus saith the LORD: In this thou shalt know that I am the LORD—behold, I will smite with the rod that is in my hand upon the waters which are in the river, and they shall be turned to blood.</p>	<p>כִּדְּנֵן אָמַר יְיָ בְּדָא תִּדְעַ אֲדִי אֲנִי יְיָ הָא אֲנִי מַחִי בְּחוּטְרָא דְּבִידִי עַל מֵיָא דְּבִנְהָרָא וַיִּתְּהַפְּכוּ לְדָמָא:</p>	<p>17 כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הֵנָּה אֲנֹכִי מַכֶּה בַּמִּטָּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וַיִּתְּהַפְּכוּ לְדָם:</p>
<p>18 And the fish that are in the river shall die, and the river shall become foul; and the Egyptians shall loathe to drink water from the river.'</p>	<p>וְנוּיֵי דְּבִנְהָרָא יָמוּתוּן וַיִּסְרִי נִהָרָא וַיִּלְאוּן מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מֵיָא מִן נִהָרָא:</p>	<p>18 וְהַדְּגָה אֲשֶׁר־בַּיָּאֵר תָּמוּת וּבָאֵשׁ הַיָּאֵר וַיִּלְאוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיָּאֵר: (ס)</p>

16 עד כה. עד הנה. ומדרשו, עד שתשמע ממני מכת זכורות, שאפתח זה צנה פה אמר ה' פְּחַצְתָּ הַלְיָלָה:
17 ונהפכו לדם. לפי שאין גשמים יורדים מצרים, ונילוס עולה ומשקה את הארץ, ומצרים עוזדים לנילוס, לפיכך
הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם:
18 ונלאו מצרים. לזקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשמות:

<p>19 And the LORD said unto Moses: 'Say unto Aaron: Take thy rod, and stretch out thy hand over the waters of Egypt, over their rivers, over their streams, and over their pools, and over all their ponds of water, that they may become blood; and there shall be blood throughout all the land of Egypt, both in vessels of wood and in vessels of stone.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אִמְרָה לְאַהֲרֹן סֹב חֹטְרְךָ וְאַרְיֵם יָדְךָ עַל מֵי־ דְּמָצָאִי עַל נְהַרְיָהוֹן עַל אֲרֻתֵיהֶן וְעַל אֲגֻמֵיהֶן וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישֵׁת מִיַּמֵּיהֶן וַיְהִי דָמָא וַיְהִי דָמָא בְּכָל אֲרֻעָא דְּמִצְרַיִם וּבִמְנִי אֲעָא וּבִמְנִי אֲבָנָא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אָמַר אֶל־אַהֲרֹן קַח מִטְּנֶךָ וְנָטְהָ יָדְךָ עַל־מִימֵי 19 מִצְרַיִם עַל־נְהָרֵתָם עַל־יְאֻרֵיהֶם וְעַל־אֲגֻמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מִימֵיהֶם וַיְהִי־דָם וַיְהִי דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבַעֲצִים וּבַאֲבָנִים:</p>
<p>20 And Moses and Aaron did so, as the LORD commanded; and he lifted up the rod, and smote the waters that were in the river, in the sight of Pharaoh, and in the sight of his servants; and all the waters that were in the river were turned to blood.</p>	<p>וַעֲבָדוּ בֵּן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דְּפָקִיד יְיָ וְאַרְיֵם בְּחֹטְרָא וּמָחָא יָת מֵי־דְּבִנְהָרָא לְעֵינֵי פַּרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וְאִתְּחַפִּיכוּ כָּל מֵי־ דְּבִנְהָרָא לְדָמָא:</p>	<p>וַיַּעֲשׂוּ־בֶן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם 20 בְּמִטְּנֵהוּ וַיִּגֵּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיִּתְּפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיָּאֵר לְדָם:</p>
<p>21 And the fish that were in the river died; and the river became foul, and the Egyptians could not drink water from the river; and the blood was throughout all the land of Egypt.</p>	<p>וּנְיָנִי דְּבִנְהָרָא מֵיתוּ וּסְרֵי נְהָרָא וְלֹא יָכִילוּ מִצְרָאִי לְמִשְׁתֵּי מֵי־מִן נְהָרָא וַיְהִי דָמָא בְּכָל אֲרֻעָא דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>וַתָּדָגָה אֲשֶׁר־בַּיָּאֵר מֵתָהּ 21 וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא־יָכִילוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מִמֶּנּוּ מִן־הַיָּאֵר וַיְהִי הָדָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>

19 אמר אל אהרן. לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן:
 19 נהרותם. הם נהרות המושכים כעין נהרות שלנו:
 19 יאוריהם. הם צריכות נגרים העשויות צידי אדם משפת הנהר לשדות, ונילוס מימיו מתצרכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות:
 19 אגמיהם. קבוצת מים שאינן נוצעין ואין מושכין, אלא עומדין במקום אחד, וקורין לו אשטנ"ק:
 19 בכל ארץ מצרים. אף במרחצאות ובאמבטאות שבבתים:
 19 ובעצים ובאבנים. מים שבכלי עץ ובכלי אבן:

22	And the magicians of Egypt did in like manner with their secret arts; and Pharaoh's heart was hardened, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken.	וַיַּעֲשׂוּ-כֵן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלַחְשֵׁיהֶן וַאֲתָקַף לִבָּא דְּפִרְעָה וְלֹא קִבִּיל מִנְהֶן כְּמֹא דְמַלְלִיל יי:	וַיַּעֲשׂוּ-כֵן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלַחְשֵׁיהֶן וַיַּחֲזֹק לִבְ-פִרְעָה וְלֹא-שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:	22
23	And Pharaoh turned and went into his house, neither did he lay even this to heart.	וַאֲתָפְנִי פִרְעָה וַעֲלָ לְבֵיתִיהָ וְלֹא שׁוּי לְבִיהָ אֶף לְדָא:	וַיִּפֹּן פִּרְעָה וַיָּבֹא אֶל-בֵּיתוֹ וְלֹא-שָׁת לִבּוֹ גַם-לְזֹאת:	23
24	And all the Egyptians digged round about the river for water to drink; for they could not drink of the water of the river.	וַחֲפְרוּ כָל מִצְרָאֵי סַחֲרָנוֹת נַהֲרָא מִיָּא לְמִשְׁתִּי אַרְי לֹא וְכִילוּ לְמִשְׁתִּי מִמִּיָּא דְּבִנְהָרָא:	וַיַּחֲפְרוּ כָל-מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיָּאֵר מִיָּם לַשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכֻלוּ לַשְׁתּוֹת מִמִּיָּם הַיָּאֵר:	24
25	And seven days were fulfilled, after that the LORD had smitten the river.	וּשְׁלִימוּ שְׁבַעַא יוֹמִין בְּתַר דְּמָחָא יי יַת נַהֲרָא:	וַיִּמָּלֵא שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת-יְהוָה אֶת-הַיָּאֵר: (פ)	25
26	And the LORD spoke unto Moses: 'Go in unto Pharaoh, and say unto him: Thus saith the LORD: Let My people go, that they may serve Me.	וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה עוֹל לְנֹת פִּרְעָה וְתִימַר לִיה כְּדִנָּן אֲמַר יי שְׁלַח יַת עַמִּי וַיַּפְלִחוּן קְדָמִי:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בֹּא אֶל-פִּרְעָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:	26
27	And if thou refuse to let them go, behold, I will smite all thy borders with frogs.	וְאִם מְסָרִיב אֶת לְשַׁלְחָא הָא אֲנָא מַחִי יַת כָּל תַּחֲוּמֶךָ בְּעוֹרֵד עֲנִיָּא:	וְאִם-מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח הַנֶּה אֲנֹכִי נֹגֵף אֶת-כָּל-גְּבוּלְךָ בְּצַפְרֵדָעִים:	27

22 בלטיהם. לחש שאומרין אותו זלט וזחשאי. ורצותינו אמרו, זלטיהם מעשה שדים, זלטיהם מעשה כשפים (סנהדרין סז:):

22 ויחזק לב פרעה. לומר על ידי מכשפות אתם עושים כן, תזן אתם מכניסין לעפריים (מנחות פה.) עיר שכולה תזן, אף אתם מזיזין מכשפות למזרים שכולה כשפים:

23 גם לזאת. למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם:

25 וימלא. מנין שזעזע ימים שלא שז היאור לקדמותו, שהיתה המכה משמשת רביע חדש, ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה זה (שמו"ר ט, יז):

27 ואם מאן אתה. ואם סרבן אתה. מאן כמו ממאן, מסרב, אלא כינה האדם על שם המפעל, כמו שָׁלוּ (איוב טז, יז) וְשָׁקַט (ירמיה מח, יא), סָר וְנָעַף (מלכים א' כ, מג):

27 נגף את כל גבולך. מכה, וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה, וכן וְנָגְפוּ אֶשְׁהָ הָרָה (שמות כא, כז) אינו לשון מיתה, וכן וְצָטְרַם יִתְנַגְּפוּ רִגְלֵיכֶם (ירמ' יג, טז), פֶּן סָגַף צָטְרַן רִגְלָךְ (תהלים לא, יז), וְלֹא צָטְרַן נָגַף (ישע' ח, ז):

28	And the river shall swarm with frogs, which shall go up and come into thy house, and into thy bed-chamber, and upon thy bed, and into the house of thy servants, and upon thy people, and into thine ovens, and into thy kneading-troughs.	וַיִּרְבֵּי נְהָרָא עוֹרְדֵּנִיָּא וַיִּסְקוּן וַיֵּיטְלוּן בְּבֵיתְךָ וּבְאֹדְרוֹן בֵּית מִשְׁכַּבְךָ וְעַל עֲרֹסְתְּךָ וּבֵבֵית עַבְדְּךָ וּבַעֲמֹךְ וּבַתְנֹורְךָ וּבְאֻנְתְּךָ:	וְשָׂרְץ הַיָּאֵר צִפְרֹדָּעִים וַעֲלֹוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וּבַחֲדָר מִשְׁכַּבְךָ וְעַל-מִטְתְּךָ וּבֵבֵית עַבְדֶּיךָ וּבַעֲמֹךְ וּבַתְנֹורֶיךָ וּבַמִּשְׁאָרוֹתֶיךָ:	28
29	And the frogs shall come up both upon thee, and upon thy people, and upon all thy servants.'	וּבְכָל וּבַעֲמֹךְ וּבְכָל עַבְדְּךָ וַיִּסְקוּן עוֹרְדֵּנִיָּא:	וּבִבְּחָה וּבַעֲמֹךְ וּבְכָל-עַבְדֶּיךָ וַעֲלֹוּ הַצִּפְרֹדָּעִים:	29
VIII	And the LORD said unto Moses: 'Say unto Aaron: Stretch forth thy hand with thy rod over the rivers, over the canals, and over the pools, and cause frogs to come up upon the land of Egypt.'	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימָר לְאַהֲרֹן אָרִים יָת יְדְךָ בַּחֲוֹטְרֹתַי עַל נְהָרֵיָא עַל אֲרֻתֵיָא וְעַל אֲנֻמֵּיָא וְאָסִיף יָת עוֹרְדֵּנִיָּא עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה אָמַר אֶל-אַהֲרֹן נִטֵּה אֶת-יָדְךָ בַּמִּטָּה עַל-הַנְּהָרוֹת עַל-הַיָּאֵרִים וְעַל-הָאֲנָמִים וְהָעֵל אֶת-הַצִּפְרֹדָּעִים עַל-אֶרֶץ מִצְרָיִם:	VIII
2	And Aaron stretched out his hand over the waters of Egypt; and the frogs came up, and covered the land of Egypt.	וְאַרְיִם אַהֲרֹן יָת יְדִידָה עַל מַיָּא דְּמִצְרָאִי וַסְלִיקוּ עוֹרְדֵּנִיָּא וַחֲפּוּ יָת אֶרֶץ מִצְרָיִם:	וַיִּטֵּ אַהֲרֹן אֶת-יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעֲלֵ הַצִּפְרֹדָּע וַתִּכָּס אֶת-אֶרֶץ מִצְרָיִם:	2
3	And the magicians did in like manner with their secret arts, and brought up frogs upon the land of Egypt.	וַעֲבָדוּ כֵן חֲרָשֵׁיָא בְּלַחְשֵׁיהוֹן וַאֲסִיקוּ יָת עוֹרְדֵּנִיָּא עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם:	וַיַּעֲשׂוּ-כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם וַיַּעֲלֹוּ אֶת-הַצִּפְרֹדָּעִים עַל-אֶרֶץ מִצְרָיִם:	3

28 ועלו. מן היאור:

28 בביתך. ואחר כך צנתי עזדיך, הוא התחיל צעצה תחלה, ויאמר אל עמו, וממנו התחילה הפורענות (סוטה יא. א. שמו"ר י, ד):

29 ובכה ובעמד. צמח מעיהם נכנסים ומקרקרין:

2 ותעל הצפרדע. צפרדע אחת היתה, והיו מקין אותה והיא מתזת נחילים נחילים, זהו מדרשו (שמו"ר י, ה). ופשוטו יש לומר, שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות, וכן ותהי הכנס, הרחישה גדוליר"א צלע"ו, ואף ותעל הצפרדע גרינולי"רא צלע"ו

4	Then Pharaoh called for Moses and Aaron, and said: 'Entreat the LORD, that He take away the frogs from me, and from my people; and I will let the people go, that they may sacrifice unto the LORD.'	ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר צלו קדם יי ויעדי עורדעניא מני ומעמי ואשלח ית עמא וידבחו קדם יי:	ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אליהם ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלח את העם ויזבחו ליהוה:	4
5	And Moses said unto Pharaoh: 'Have thou this glory over me; against what time shall I entreat for thee, and for thy servants, and for thy people, that the frogs be destroyed from thee and thy houses, and remain in the river only?'	ויאמר משה לפרעה שאל לך גבורא הב לך זמן לאמתי אצלי עלך ועל עבדך ועל עמך לשיצאה עורדעניא מנך ומבתיך לחוד דבנהרא ישתארו:	ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי ואתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארה:	5
6	And he said: 'Against to-morrow.' And he said: 'Be it according to thy word; that thou mayest know that there is none like unto the LORD our God.'	ויאמר למחר ויאמר כפתגמך בדיל דתדע ארי לית כיי אלהנא:	ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין ביהוה אלינו:	6
7	And the frogs shall depart from thee, and from thy houses, and from thy servants, and from thy people; they shall remain in the river only.'	ויעדון עורדעניא מנך ומבתיך ומעבדך ומעמך לחוד דבנהרא ישתארו:	וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארה:	חמישי

5 כמו ה'תפאר הגרן על החצב זו (ישעי' י, טו), משתבח לומר אני גדול ממך ונטי"ר בלע"ז, וכן התפאר עלי, השתבח להשתכח ולשאל דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו:

5 למתי אתיר לך. את אשר אתיר לך היום על הכרתת הפרדעים, למתי תרצה שיכרתו, ותרצה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. אלו נאמר מתי אתיר, היה משמע מתי אחפלל, עכשיו שנאמר למתי, משמע אני היום אחפלל עליך שיכרתו הפרדעים לזמן שתקבע עלי, אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו. אתיר העתירו והעתרתי, ולא נאמר אתיר עתרו ועתרתי, מפני שכל לשון עתרה רצות פלל הוא, וכאשר יאמר הרצו ארצה והרציתי לשון הפעיל, כך יאמר, אתיר העתירו והעתרתי דברים, ואז לכולם והעשרתם עלי דגריקס (יחזקאל לה, יג), הרציתם:

6 ויאמר למחר. התפלל היום שיכרתו למחר:

8 And Moses and Aaron went out from Pharaoh; and Moses cried unto the LORD concerning the frogs, which He had brought upon Pharaoh.	וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה עַל־דְּבַר הַצִּפְרָדִּים אֲשֶׁר־שָׁם לַפְּרֹעָה׃	8 וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִמֶּעַם פְּרֹעָה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצִּפְרָדִּים אֲשֶׁר־שָׁם לַפְּרֹעָה׃
9 And the LORD did according to the word of Moses; and the frogs died out of the houses, out of the courts, and out of the fields.	וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּמָתוּ הַצִּפְרָדִּים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֹצֹת וּמִן־הַשָּׂדֶה׃	9 וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּמָתוּ הַצִּפְרָדִּים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֹצֹת וּמִן־הַשָּׂדֶה׃
10 And they gathered them together in heaps; and the land stank.	וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמֻרִם וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ׃	10 וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמֻרִם וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ׃
11 But when Pharaoh saw that there was respite, he hardened his heart, and hearkened not unto them; as the LORD had spoken.	וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הַרְוָחָה וַתִּכְבַּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ (ס)	11 וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הַרְוָחָה וַתִּכְבַּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ (ס)
12 And the LORD said unto Moses: 'Say unto Aaron: Stretch out thy rod, and smite the dust of the earth, that it may become gnats throughout all the land of Egypt.'	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר אֶל־אַהֲרֹן נִטֵּה אֶת־מִטְּוֶה וְהָךְ אֶת־עֹפָר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכֹנָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃	12 וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר אֶל־אַהֲרֹן נִטֵּה אֶת־מִטְּוֶה וְהָךְ אֶת־עֹפָר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכֹנָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

- 8 ויצא. ויצעק. מיד, שיכרתו למחר:
- 10 חמורם חמורם. צבורים צבורים, כתרומה דגורין, גליון:
- 11 והכבד את לבו. לשון פעול הוא, כמו קלון וקטוע (צראשית יב, ט), וכן ופחות את מואב (מלכים-ב ג, כד), ושאול לו באלהים (שמואל-א כב, יג), הבה ופצע (מלכים-א כ, לו):
- 11 כאשר דבר ה'. והיכן דבר, ולא ישמע אליכם פרעה:
- 12 אמר אל אהרן. לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה על ידי אהרן:

<p>13 And they did so; and Aaron stretched out his hand with his rod, and smote the dust of the earth, and there were gnats upon man, and upon beast; all the dust of the earth became gnats throughout all the land of Egypt.</p>	<p>וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיִּטּוּ אֶהָרֹן אֶת־יָדוֹ בַּמִּטָּהוּ וַיִּךְ אֶת־עֹפֶר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכֹּנָם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֹפֶר הָאָרֶץ הָיָה כְּנִים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:</p>	<p>13 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיִּטּוּ אֶהָרֹן אֶת־יָדוֹ בַּמִּטָּהוּ וַיִּךְ אֶת־עֹפֶר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכֹּנָם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֹפֶר הָאָרֶץ הָיָה כְּנִים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:</p>
<p>14 And the magicians did so with their secret arts to bring forth gnats, but they could not; and there were gnats upon man, and upon beast.</p>	<p>וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיֵהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכְּנִים וְלֹא יָכְלוּ וַתְּהִי הַכֹּנָם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:</p>	<p>14 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיֵהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכְּנִים וְלֹא יָכְלוּ וַתְּהִי הַכֹּנָם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:</p>
<p>15 Then the magicians said unto Pharaoh: 'This is the finger of God'; and Pharaoh's heart was hardened, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken.</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל־פַּרְעֹה אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הִוא וַיַּחֲזֹק לִב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֶל־הֵם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (ס)</p>	<p>15 וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל־פַּרְעֹה אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הִוא וַיַּחֲזֹק לִב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֶל־הֵם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (ס)</p>
<p>16 And the LORD said unto Moses: 'Rise up early in the morning, and stand before Pharaoh; lo, he cometh forth to the water; and say unto him: Thus saith the LORD: Let My people go, that they may serve Me.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲקִדָּם בְּצַפְרָא וְאַתְּעִתָּד קָדָם פַּרְעֹה הָא נִפִּיק לְמִיָּא וְתִימַר לִיה כִּדְנִן אָמַר יְיָ שְׁלַח עַמִּי וַיִּפְלְחוּן קָדְמִי:</p>	<p>16 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲשִׁבֵם בְּבִקְרִי וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּיָּמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי:</p>

13 ותהי הכנם, הקמישה, פדוליר"א צלע"ז:

14 להוציא את הכנים. לצראותם (נ"א ולהוציאם) ממקום אחר:

14 ולא יכלו. שאין השד שולט על צריה פחותה מכשעורה:

15 אצבע אלהים היא. מכה זו אינה על ידי כשפים, מאת המקום היא:

15 כאשר דבר ה'. ולא ישמע אליכם פרעה:

<p>17 Else, if thou wilt not let My people go, behold, I will send swarms of flies upon thee, and upon thy servants, and upon thy people, and into thy houses; and the houses of the Egyptians shall be full of swarms of flies, and also the ground whereon they are.</p>	<p>אֲרִי אִם לִיתֶךָ מְשַׁלַּח יֵת עַמִּי הָאֵנָּה מְשַׁלַּח בָּךְ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמָלְךָ וּבְבָתֶּיךָ יֵת עָרוּבָא וַיִּתְמָלוּן בָּתֵּי מִצְרַיִם יֵת עָרוּבָא וְאֶף אֶרְעָא דְאֲמֹן עֲלֶיהָ:</p>	<p>17 כִּי אִם-אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת-עַמִּי הֲנִי מְשַׁלֵּיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמָלְךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת-הָעָרֹב וּמְלֹאוֹ בָּתֵּי מִצְרַיִם אֶת-הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-הֵם עָלֶיהָ:</p>
<p>18 And I will set apart in that day the land of Goshen, in which My people dwell, that no swarms of flies shall be there; to the end that thou mayest know that I am the LORD in the midst of the earth.</p>	<p>וְאֶפְרִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא יֵת אֶרְעָא דְגֹשֶׁן דְּעַמִּי שְׂרֵי עֲלֶיהָ בְּדִיל דְּלֹא לְמַהוּי תַּמָּן עָרוּבָא בְּדִיל דְּתַדְע אֲרִי אֵנָּה יְיָ שְׁלִיט בְּגוֹ אֶרְעָא:</p>	<p>18 וְהַפְּלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת-אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֵיוֹת-שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:</p>
<p>19 And I will put a division between My people and thy people—by to-morrow shall this sign be.’</p>	<p>וְאֲשׁוּי פּוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמְּךָ אֵינִי מַחָא לְמַחֵר יְהִי אַתָּה הַדִּין:</p>	<p>שִׁי וְשַׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ לְמַחֵר יְהִיָּה הָאֵת הַזֶּה:</p>
<p>20 And the LORD did so; and there came grievous swarms of flies into the house of Pharaoh, and into his servants’ houses; and in all the land of Egypt the land was ruined by reason of the swarms of flies.</p>	<p>וַעֲבַד יְיָ כֵּן וְאֵתָא עָרוּבָא תַּקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה וּלְבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם אֶתְחַבְּלַת אֶרְעָא מִן קֳדָם עָרוּבָא:</p>	<p>20 וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כְּבֹד בֵּיתָה פַּרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב:</p>

17 משליח בך. מגרה צך, וכן וְשָׁן צָהֳמַת אֲשֶׁלַח צָם (דברים לז, כד), לשון שסוי אינציט"ר בלע"ז: 17 את הערב. כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערצוציא, והיו משחיתים זהם. ויש טעם בדבר באגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו, בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם, כסדר מלכות, כשזרה על עיר, בתחלה מקלקל מעיינותיה, ואחר כך תוקעין עליהם ומריעין בשופרות ליראם ולזהלם, וכן הכפרדעים מקרקרים והומים וכו', כדאי' במדרש רבי מנחם (בא ד):

18 והפליתי. והפרשתי, וכן וְהַפְּלִיתִי ה' (שמות ט, ד), וכן לא נִפְלְאָת הִיא מִמֶּךָ (דברים ל, יא), לא מוזדלת ומופרשת היא ממך:

18 לַמַּעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. אע"פ ששכינתי בשמים, גזרתי מתקיימת בתחתונים:

19 ושמת פדות. שיבדיל בין עמי ובין עמך:

20 תשחת הארץ. נשחמה הארץ, אֶתְחַבְּלַת אֶרְעָא:

<p>21 And Pharaoh called for Moses and for Aaron, and said: 'Go ye, sacrifice to your God in the land.'</p>	<p>וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וְלֹא־הָרֹן וַיֹּאמֶר אִיזִילוּ דַּבְּחוּ קָדֶם אֱלֹהֵכֶן בְּאֶרֶץ:</p>	<p>21 וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וְלֹא־הָרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זַבְּחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ:</p>
<p>22 And Moses said: 'It is not meet so to do; for we shall sacrifice the abomination of the Egyptians to the LORD our God; lo, if we sacrifice the abomination of the Egyptians before their eyes, will they not stone us?</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא תִקֵּין לְמַעַבְדְּכָן אֶרֶץ בְּעִירָא דְּמִצְרַיִם דְּחִלִּין לִיה מִגִּיהָ אֲנִיחָא נִסְבִּין לְדַבְּחָא קָדֶם יְיָ אֱלֹהֵנָא הָא נִדְבַח יֵת בְּעִירָא דְּמִצְרַיִם דְּחִלִּין לִיה וְאֲנִין יְהוֹן חֲזֹן הָלֹא יִימְרוּן לְמַרְגָּמָא:</p>	<p>22 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תִזְבַּח מִצְרִים לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תִּזְבַּחַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ:</p>
<p>23 We will go three days' journey into the wilderness, and sacrifice to the LORD our God, as He shall command us.'</p>	<p>מַהֲלָךְ תִּלְתָּא יוֹמִין נִיזִיל בְּמִדְבָּרָא וְנִדְבַח קָדֶם יְיָ אֱלֹהֵנָא כְּמָא דְּיִמְרָא לְנָא:</p>	<p>23 דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נִלְךְ בְּמִדְבָּר וְזַבְּחֻנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֱלֵינוּ:</p>
<p>24 And Pharaoh said: 'I will let you go, that ye may sacrifice to the LORD your God in the wilderness; only ye shall not go very far away; entreat for me.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַרְעֹה אֲנִי אֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְתִדְבְּחוּן קָדֶם יְיָ אֱלֹהֵכֶן בְּמִדְבָּרָא לְחוּד אֶרְחָקָא לֹא תִרְחָקוּן לְמִיזִל צִלוּ עָלַי:</p>	<p>24 וַיֹּאמֶר פַרְעֹה אֲנִכִּי אֲשַׁלַּח אִתְּכֶם וְזַבְּחֶתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִדְבָּר הָרֶק תִּרְחָקוּ לֹא־תִרְחָקוּן לְלִכֶּת הָעֲתִירוּ בַעְדִּי:</p>

21 זבחו לאלהיכם בארץ. צמקומכס, ולא חלכו צמדדבר:

22 תועבת מצרים. יראת מצרים, כמו ולמלפס תועבת צני עמון (מלכים-צ כג, יג), ואכל ישראל קורא אותם תועבה. ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים, דבר שנאוי הוא למצרים זביחה שאנו זובחים, שהרי יראתם אנו זובחים: ולא יסקלנו. צתמיה:

<p>And Moses said: 'Behold, I go out from thee, and I will entreat the LORD that the swarms of flies may depart from Pharaoh, from his servants, and from his people, tomorrow; only let not Pharaoh deal deceitfully any more in not letting the people go to sacrifice to the LORD.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי יוֹצֵא מֵעַמְּךָ וְהִעָּתֵרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הָעָרֹב מִפְּרֹעָה מֵעַבְדָּיו וּמֵעַמּוֹ מִחֵר רַק אֶל־יִסְרָף פְּרֹעָה הָתַל לְבַלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לְזִבְחַת לַיהוָה:</p>	<p>25</p>
<p>And Moses went out from Pharaoh, and entreated the LORD.</p>	<p>וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרֹעָה וַיִּעָּתֶר אֶל־יְהוָה:</p>	<p>26</p>
<p>And the LORD did according to the word of Moses; and He removed the swarms of flies from Pharaoh, from his servants, and from his people; there remained not one.</p>	<p>וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיִּסָּר הָעָרֹב מִפְּרֹעָה מֵעַבְדָּיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד:</p>	<p>27</p>
<p>And Pharaoh hardened his heart this time also, and he did not let the people go.</p>	<p>וַיִּכְבֵּד פְּרֹעָה אֶת־לְבָבוֹ גַּם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת־הָעָם: (פ)</p>	<p>28</p>
<p>IX Then the LORD said unto Moses: 'Go in unto Pharaoh, and tell him: Thus saith the LORD, the God of the Hebrews: Let My people go, that they may serve Me.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פְּרֹעָה וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעֲבָדִים שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:</p>	<p>IX</p>
<p>2 For if thou refuse to let them go, and wilt hold them still,</p>	<p>אֲדֹרִי אִם מְסָרִיב אֶת־לְשָׁלְחָא וְעַד כָּעַן אֶת־מַתְקִיף בְּהוֹן:</p>	<p>2</p>

25 התל. כמו להחל:

26 ויעתר אל ה'. נתאמן צחפלה, וכן אם צא לומר ויעתיר, היה יכול לומר, ומשמע וירצה צחפלה, עכשיו כשהוא אומר בלשון ויפעל, משמע וירצה להתפלל:

27 ויסר הערוב. ולא מתו כמו שמחו הצפרדעים, שאם מתו יהיה להם הנאה בעורות:

28 גם בפעם הזאת. אע"פ שאמר אנכי אשלח אתכם, לא קיים הצטחתי:

2 מחזיק בם. אוחז צם, כמו וְהִקְזִיקָה בְּמִצְרָיו (דברים כה, יא):

<p>3 behold, the hand of the LORD is upon thy cattle which are in the field, upon the horses, upon the asses, upon the camels, upon the herds, and upon the flocks; there shall be a very grievous murrain.</p>	<p>הָאֵל מֵחָא מִן קָדָם יְיָ הוּא בְּעִירְךָ דְּבַחְקָא בְּסוֹסוֹתָא בְּחֻמְרֵי בְּגִמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעִנָּא מוֹתָא סְגִי לְחַדָּא:</p>	<p>הִנֵּה יַד־יְהוָה הוּיָהּ בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בְּסוֹסִים בְּחֻמְרִים בְּגִמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן דְּבָר כָּבֵד מָאָד:</p>	<p>3</p>
<p>4 And the LORD shall make a division between the cattle of Israel and the cattle of Egypt; and there shall nothing die of all that belongeth to the children of Israel.’</p>	<p>וַיַּפְרִישׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דִּישְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְּמִצְרָאִי וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּעִם:</p>	<p>וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָר:</p>	<p>4</p>
<p>5 And the LORD appointed a set time, saying: ‘Tomorrow the LORD shall do this thing in the land.’</p>	<p>וַיֹּשִׁי יְיָ זְמָנָא לְמִיּוֹר מָחָר יַעֲבִיד יְיָ פְתֻגְמָא הָדִין בְּאַרְעָא:</p>	<p>וַיֹּשֶׁם יְהוָה מוֹעֵד לְאֹמֶר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בְּאַרְצָךְ:</p>	<p>5</p>
<p>6 And the LORD did that thing on the morrow, and all the cattle of Egypt died; but of the cattle of the children of Israel died not one.</p>	<p>וַעֲבַד יְיָ ית פְתֻגְמָא הָדִין בְּיוֹמָא דְּבִתְרוּתֵי וּמִית כָּל בְּעִירָא דְּמִצְרָאִי וּמִבְּעִירָא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מִית חֵד:</p>	<p>וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחָרֶת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מָת אֶחָד:</p>	<p>6</p>
<p>7 And Pharaoh sent, and, behold, there was not so much as one of the cattle of the Israelites dead. But the heart of Pharaoh was stubborn, and he did not let the people go.</p>	<p>וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לֹא מִית מִבְּעִירָא דִּישְׂרָאֵל עַד חֵד וְאַתִּישָׁר לִפְא דְּפַרְעֹה וְלֹא שְׁלַח ית עַמָּא:</p>	<p>וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מָת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שְׁלַח אֶת־הָעָם: (פ)</p>	<p>7</p>

3 הנה יד ה' הויה. לשון הוה, כי כן יאמר כלשון נקצה, על שעבר הייתה, ועל העתיד תהיה, ועל העומד הוה, כמו עושה, רוצה, רועה:
4 והפלה. והצדיל:

<p>8 And the LORD said unto Moses and unto Aaron: 'Take to you handfuls of soot of the furnace, and let Moses throw it heavenward in the sight of Pharaoh.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה וְלֵאחֶרֶן סִבּוּ לָכֹון מְלִי חֹפְנִיכֹון פִּיחַ דָּאתוֹנָא וַיִּזְרְקוּנָה מֹשֶׁה לְצִית שְׁמַיָא לְעֵינֵי פֶרְעֹה:</p>	<p>8 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קַחוּ לָכֶם מִלֵּא חֲפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וַיִּזְרְקוּ מֹשֶׁה הַשְּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פֶרְעֹה:</p>
<p>9 And it shall become small dust over all the land of Egypt, and shall be a boil breaking forth with blains upon man and upon beast, throughout all the land of Egypt.'</p>	<p>וַיְהִי לְאַבְקָא עַל כָּל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וַיְהִי עַל אָנָּשָׁא וְעַל בְּעִירָא לְשַׁחִין סָגִי אֲבַעְבוּעֵין בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>9 וַהֲיָה לְאַבֶּק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַהֲיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לְשַׁחִין פֶּרַח אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>10 And they took soot of the furnace, and stood before Pharaoh; and Moses threw it up heavenward; and it became a boil breaking forth with blains upon man and upon beast.</p>	<p>וַנְּסִיבוּ יָת פִּיחַ דָּאתוֹנָא וַקְּמוּ קָדָם פֶּרְעֹה וַיִּזְרַק יְתִיה מֹשֶׁה לְצִית שְׁמַיָא וַהֲוָה שַׁחִין אֲבַעְבוּעֵין סָגִי בְּאָנָּשָׁא וּבְבְעִירָא:</p>	<p>10 וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי פֶרְעֹה וַיִּזְרַק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׁמַיְמָה וַיְהִי שַׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֶּרַח בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:</p>
<p>11 And the magicians could not stand before Moses because of the boils; for the boils were upon the magicians, and upon all the Egyptians.</p>	<p>וְלֹא יָכִילוּ חֲרָטְמַיָא לְמָקָם קָדָם מֹשֶׁה מִן קָדָם שַׁחֲנָא אֲרֵי הָוָה שַׁחֲנָא בְּחֲרָטְמַיָא וּבְכָל מִצְרָאִי:</p>	<p>11 וְלֹא־יָכְלוּ הַחֲרָטְמַיִם לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשַּׁחִין כִּי־הָיָה הַשַּׁחִין בְּחֲרָטְמָם וּבְכָל־מִצְרַיִם:</p>

- 8 מלא חפניכם. ילויינו"ש זלע"ז
- 8 פִּיחַ כִּבְשָׁן. דָּזֶר הַנֶּפֶח מִן הַגַּחְלִים עוֹמְמִים הַנִּשְׂרָפִים זִכְזָשָׁן, וְזִלַּע"ז אֹלֶז"ש. פִּיחַ לִשׁוֹן הַפֶּחֶה, שֶׁהָרוּחַ מִפִּיחֹן וּמִפְּרִיחֹן:
- 8 וַיִּזְרְקוּ מֹשֶׁה. וְכָל דָּזֶר הַנִּזְרֵק זִכָּח, אִינוּ נִזְרֵק אֵלָּא זִיד אַחַת, הָרִי נָסִים הָרִצָּה, אֶחָד שֶׁחֲזִיק קוֹמָאָו שֶׁל מֹשֶׁה מִלֵּא חֲפִנִים שְׁלוֹ וְשֶׁל אַהֲרֹן, וְאֶחָד שֶׁהֵלֵךְ הָאֵצֶק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם:
- 9 לְשַׁחִין פֶּרַח אֲבַעְבוּעֹת. כַּתְּרִגּוֹמוֹ לְשַׁחִין סָגִי, אֲבַעְבוּעֵין שֶׁעַל יָדוֹ לְוֹמַחִין זֶהֵן זֹעוֹת:
- 9 שַׁחִין. לִשׁוֹן חֲמִימוֹת, וְהָרִצָּה יֵשׁ זִלְשׁוֹן מִשְׁנֵה, שְׁנֵה שַׁחוּנָה:
- 10 בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה. וְאֵם תֹּאמַר מֵאִין הָיוּ לֵהֵם הַזֵּהֲמוֹת, וְהֵלֵךְ זִכָּר נֹאמַר וַיָּמָת כָּל מְקַנְהַ מִצְרַיִם, אֵלָּא לֹא נִגְזְרָה גִזְרָה אֵלָּא עַל אוֹתָם שֶׁזִּשְׁדוֹת זִלְזָד, שֶׁנֹּאמַר זִמְקַנְהָ אֲשֶׁר זִשְׁדָּה, וְהִזְרָא אֵת דָּזֶר ה' הַנִּים אֵת מְקַנְהוֹ אֵל הַצִּפִּים. וְכֵן שְׁנוּיָה זִמְכִּילְתָּא אֵלָּא וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רִבְזָא זָחוּר (שְׁמוֹת יד, ז):

12 And the LORD hardened the heart of Pharaoh, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken unto Moses.	וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: (ס)	12 וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: (ס)
13 And the LORD said unto Moses: 'Rise up early in the morning, and stand before Pharaoh, and say unto him: Thus saith the LORD, the God of the Hebrews: Let My people go, that they may serve Me.	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲקֻדִּים בְּצַפְרָא וְאַתָּעֲתֵד קֶדֶם פַּרְעֹה וְתִימַר לִיה כִּדְּנֹן אָמַר יְיָ אֱלֹהֵא דִּיהוּדָאִי שְׁלַח יָת עַמִּי וַיִּפְלְחוּן קֶדְמִי:	13 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲשִׁבֶם בְּפִקֵּר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעֲבָדִים שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:
14 For I will this time send all My plagues upon thy person, and upon thy servants, and upon thy people; that thou mayest know that there is none like Me in all the earth.	אֲרִי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנִי שְׁלַח יָת כָּל מַחְתִּי בְּלִבְךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעַמְּךָ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרִי לִית דְּכֹנְתִי בְּכָל־אֶרֶעָא:	14 כִּי ׀ בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שְׁלַח אֶת־כָּל־מַגְפָּתִי אֶל־לִבְךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעַמְּךָ בַּעֲבוּר תִּדַּע כִּי אִין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ:
15 Surely now I had put forth My hand, and smitten thee and thy people with pestilence, and thou hadst been cut off from the earth.	אֲרִי כַּעַן קָרִיב קֶדְמִי דְּשְׁלַחִית פּוֹן יָת מַחַת גְּבוּרָתִי וּמַחִית יִתְּךָ וְיָת עַמְּךָ בְּמוֹתָא וְאַשְׁתִּיצִיתָא מִן אֶרֶעָא:	15 כִּי עָתָה שְׁלַחֲתִי אֶת־יָדִי וְאֵד אֹתְךָ וְאַתָּעֲמִיךָ בְּדָבָר וּתִכָּחַד מִן־הָאָרֶץ:
16 But in very deed for this cause have I made thee to stand, to show thee My power, and that My name may be declared throughout all the earth.	וּבְרַם בְּדִיל דָּא קִיַּיְמִתְךָ בְּדִיל לְאַחֲזִיוֹתְךָ יָת חִילִי וּבְדִיל דִּיהוּן מְשִׁתָּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל־אֶרֶעָא:	16 וְאוֹלָם בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמֻדָתִיךָ בַּעֲבוּר הָרֹאשִׁיךָ אֶת־כְּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:
17 As yet exaltest thou thyself against My people, that thou wilt not let them go?	עַד כַּעַן כְּבִישְׁתָּ לִּיה בְּעַמִּי בְּדִיל דְּלֹא לְשַׁלְּחוּתְהוֹן:	17 עוֹדְךָ מִסְתּוֹלָל בְּעַמִּי שְׁנִיעִי לְבִלְתִּי שְׁלַחֵם:

¹⁴ את כל מגפתי. למדנו מכאן, שמכת זכורות שקולה כנגד כל המכות:

¹⁵ כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אלו רייתי, כשהיתה ידי צמקן שהכיתים בדבר, שלחתי והכיתי אותך ואת עמך עס הצהמות: ותכחד מן הארץ. אבל צעזעור זאת העמדתך וגו':

¹⁷ עודך מסתולל בעמי. כתרגומו פְּבִישַׁת צִיָּה צְעָמִי, והיא מגזרת מסלה דמתרגמינן אֹרַח כְּבִישָׁא, ובלע"ז קלקי"ר

18	Behold, tomorrow about this time I will cause it to rain a very grievous hail, such as hath not been in Egypt since the day it was founded even until now.	הַנֶּגֶז מִמָּטִיר כָּעֵת מִחֹר בָּרֶד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָּמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמֶן־הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד־עַתָּה:	18
19	Now therefore send, hasten in thy cattle and all that thou hast in the field; for every man and beast that shall be found in the field, and shall not be brought home, the hail shall come down upon them, and they shall die.'	וְכַעַן שְׁלַח פְּנוּשׁ יָת בְּעִירְךָ וְיֵת כָּל דָּלְךָ בַּחֲקֵלָא כָּל אָנָּשָׁא וּבְעִירָא דִּישְׁתַּכַּח בַּחֲקֵלָא וְלֹא יִתְכַנִּישׁ לְבֵיתָא וַיִּיחֹזַת עֲלֵיהֶן בָּרֶד וַיָּמוּתוּן:	19
20	He that feared the word of the LORD among the servants of Pharaoh made his servants and his cattle flee into the houses;	הִירָא אֶת־דְּבַר יְהוָה מִעֲבָדֵי פֶרְעָה הַגִּיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים:	20
21	and he that regarded not the word of the LORD left his servants and his cattle in the field.	וְאֲשֶׁר לֹא־שָׁם לְבֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: (פ)	21

וכבר פירשתי צפוף ויהי מקץ, כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא צאה לדבר בלשון מתפעל, נותן התי"ו של שמוש צאמנע אותיות של עיקר, כגון וז, וכגון ויִסְפָּעַל הַקֶּנֶז (קהלת יב, ה), מגזרת סבל. כי תִּשְׁפָּר עֲלֵינוּ (דניאל ז, ח), מגזרת שר ונגיד. וכן מִשְׁפָּעַל הָוִית (דניאל ז, ח):

18 בעת מחר. כעת הזאת למחר, שרט לו שריטה בכותל, למחר כשתגיע חמה לכאן, ירד הצד: 18 הוסדה. שנתסדה. וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד, כגון יסד, ילד, ידע, יסר, כשהיא מתפעלת, תצא הוי"ו במקום היו"ד, כמו הוסדה, הולדה (הושע ב, ה), ויודע (אסתר ב, כב), ויולד לְיוֹסֵף (בראשית מו, כ), בְּדָרִים לֹא יִסָּר עָצָד (משלי כט, יט):

19 שלח העז. כתרגומו שלח פנוש, וכן יִשְׁלַח הַגִּיס הַעִיזו (ישעיה י, לא), הַעִיזוּ צְנִימָן (ירמיה ו, א):

19 ולא יאסף הביתה. לשון הכנסה היא:

20 הניס. הצריח, לשון וינס:

22	<p>And the LORD said unto Moses: 'Stretch forth thy hand toward heaven, that there may be hail in all the land of Egypt, upon man, and upon beast, and upon every herb of the field, throughout the land of Egypt.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וְיִהְיֶה בָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשָׂא מֹשֶׁה אֶת־מִטְּהוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי הַבָּרָד וַתִּהְיֶה אֵשׁ אֶרֶצָה וַיִּמָּטֶר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּהְיֶה בָרָד וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כְּבֹד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כִּמְהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאִזֹּ הָיְתָה לְגוֹי: וַיִּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הָכָה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר: רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת־יָדְךָ עַל צִיַּת שָׁמַיָא וְיִהְיֶה בָרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל אָנָּשׁ וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֵסֶבא דְחַקְלָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשָׂא מֹשֶׁה יָת חוּטְרִיה עַל צִיַּת שָׁמַיָא וַיִּהְיֶה קִלְיִן וּבָרָד וּמַתְּלָכָא אִישְׁתָא עַל אֶרֶץ וַאֲמָטֶר יְיָ בָרָדא עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיְהִי בָרָדא וְאִישְׁתָא מִשְׁתַּלְחָבא בְּגוֹ בָרָדא תַּקִּיף לַחֲדָא דְלֹא הָנָה דְּכֹנְתִיה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵעַד דְּחִנּוּת לְעַם: וּמַחָא בָרָדא בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָת כָּל דְּבַחְקָלָא מֵאָנָּשׁ וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֵסֶבא דְּחַקְלָא מַחָא בָרָדא וְיָת כָּל אֵילָנִי חַקְלָא תִּבַּר: לְחוּד בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן דְּתַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָנָה בָרָדא:</p>	22
23	<p>And Moses stretched forth his rod toward heaven; and the LORD sent thunder and hail, and fire ran down unto the earth; and the LORD caused to hail upon the land of Egypt.</p>	<p>וַיִּשָׂא מֹשֶׁה אֶת־מִטְּהוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי הַבָּרָד וַתִּהְיֶה אֵשׁ אֶרֶצָה וַיִּמָּטֶר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּהְיֶה בָרָד וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כְּבֹד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כִּמְהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאִזֹּ הָיְתָה לְגוֹי: וַיִּכֶּה הַבָּרָד כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה וַיִּשְׁבַּר: וְרַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת־יָדְךָ עַל צִיַּת שָׁמַיָא וְיִהְיֶה בָרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל אָנָּשׁ וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֵסֶבא דְחַקְלָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשָׂא מֹשֶׁה יָת חוּטְרִיה עַל צִיַּת שָׁמַיָא וַיִּהְיֶה קִלְיִן וּבָרָד וּמַתְּלָכָא אִישְׁתָא עַל אֶרֶץ וַאֲמָטֶר יְיָ בָרָדא עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּהְיֶה בָרָדא וְאִישְׁתָא מִשְׁתַּלְחָבא בְּגוֹ בָרָדא תַּקִּיף לַחֲדָא דְלֹא הָנָה דְּכֹנְתִיה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵעַד דְּחִנּוּת לְעַם: וּמַחָא בָרָדא בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָת כָּל דְּבַחְקָלָא מֵאָנָּשׁ וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֵסֶבא דְּחַקְלָא מַחָא בָרָדא וְיָת כָּל אֵילָנִי חַקְלָא תִּבַּר: לְחוּד בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן דְּתַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָנָה בָרָדא:</p>	23
24	<p>So there was hail, and fire flashing up amidst the hail, very grievous, such as had not been in all the land of Egypt since it became a nation.</p>	<p>וַיִּהְיֶה בָרָד וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כְּבֹד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כִּמְהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאִזֹּ הָיְתָה לְגוֹי: וַיִּכֶּה הַבָּרָד כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה וַיִּשְׁבַּר: וְרַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת־יָדְךָ עַל צִיַּת שָׁמַיָא וְיִהְיֶה בָרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל אָנָּשׁ וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֵסֶבא דְחַקְלָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשָׂא מֹשֶׁה יָת חוּטְרִיה עַל צִיַּת שָׁמַיָא וַיִּהְיֶה קִלְיִן וּבָרָד וּמַתְּלָכָא אִישְׁתָא עַל אֶרֶץ וַאֲמָטֶר יְיָ בָרָדא עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּהְיֶה בָרָדא וְאִישְׁתָא מִשְׁתַּלְחָבא בְּגוֹ בָרָדא תַּקִּיף לַחֲדָא דְלֹא הָנָה דְּכֹנְתִיה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵעַד דְּחִנּוּת לְעַם: וּמַחָא בָרָדא בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָת כָּל דְּבַחְקָלָא מֵאָנָּשׁ וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֵסֶבא דְּחַקְלָא מַחָא בָרָדא וְיָת כָּל אֵילָנִי חַקְלָא תִּבַּר: לְחוּד בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן דְּתַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָנָה בָרָדא:</p>	24
25	<p>And the hail smote throughout all the land of Egypt all that was in the field, both man and beast; and the hail smote every herb of the field, and broke every tree of the field.</p>	<p>וַיִּכֶּה הַבָּרָד כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה וַיִּשְׁבַּר: וְרַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת־יָדְךָ עַל צִיַּת שָׁמַיָא וְיִהְיֶה בָרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל אָנָּשׁ וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֵסֶבא דְחַקְלָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשָׂא מֹשֶׁה יָת חוּטְרִיה עַל צִיַּת שָׁמַיָא וַיִּהְיֶה קִלְיִן וּבָרָד וּמַתְּלָכָא אִישְׁתָא עַל אֶרֶץ וַאֲמָטֶר יְיָ בָרָדא עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּהְיֶה בָרָדא וְאִישְׁתָא מִשְׁתַּלְחָבא בְּגוֹ בָרָדא תַּקִּיף לַחֲדָא דְלֹא הָנָה דְּכֹנְתִיה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵעַד דְּחִנּוּת לְעַם: וּמַחָא בָרָדא בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָת כָּל דְּבַחְקָלָא מֵאָנָּשׁ וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֵסֶבא דְּחַקְלָא מַחָא בָרָדא וְיָת כָּל אֵילָנִי חַקְלָא תִּבַּר: לְחוּד בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן דְּתַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָנָה בָרָדא:</p>	25
26	<p>Only in the land of Goshen, where the children of Israel were, was there no hail.</p>	<p>וַיִּכֶּה הַבָּרָד כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה וַיִּשְׁבַּר: וְרַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת־יָדְךָ עַל צִיַּת שָׁמַיָא וְיִהְיֶה בָרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל אָנָּשׁ וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֵסֶבא דְחַקְלָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשָׂא מֹשֶׁה יָת חוּטְרִיה עַל צִיַּת שָׁמַיָא וַיִּהְיֶה קִלְיִן וּבָרָד וּמַתְּלָכָא אִישְׁתָא עַל אֶרֶץ וַאֲמָטֶר יְיָ בָרָדא עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּהְיֶה בָרָדא וְאִישְׁתָא מִשְׁתַּלְחָבא בְּגוֹ בָרָדא תַּקִּיף לַחֲדָא דְלֹא הָנָה דְּכֹנְתִיה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵעַד דְּחִנּוּת לְעַם: וּמַחָא בָרָדא בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָת כָּל דְּבַחְקָלָא מֵאָנָּשׁ וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֵסֶבא דְּחַקְלָא מַחָא בָרָדא וְיָת כָּל אֵילָנִי חַקְלָא תִּבַּר: לְחוּד בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן דְּתַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָנָה בָרָדא:</p>	26

²² על השמים. ולד השמים. ומדרש אגדה, הגזיהו הקצ"ה למשה למעלה מן השמים:
²⁴ מתלקחת בתוך הברד. נס צמח נס, האש והברד מעורבין, והברד מים הוא, ולעשות רצון קונס עשו שלום ציניהם
(שמו"ר יב, 1):

- 27 And Pharaoh sent, and called for Moses and Aaron, and said unto them: 'I have sinned this time; the LORD is righteous, and I and my people are wicked.
- 27 וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלֹאֲהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חַטָּאתִי הַפַּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הָרָשָׁעִים:
- 28 Entreat the LORD, and let there be enough of these mighty thunderings and hail; and I will let you go, and ye shall stay no longer.'
- 28 הָעֲתִירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מְהִינַת קִלְת־אֱלֹהִים וּבָרָד וְאֶשְׁלַח אֶתְכֶם וְלֹא תִסָּפֹן לַעֲמֹד:
- 29 And Moses said unto him: 'As soon as I am gone out of the city, I will spread forth my hands unto the LORD; the thunders shall cease, neither shall there be any more hail; that thou mayest know that the earth is the LORD's.
- 29 וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפָּי אֶל־יְהוָה תִּקְלֹת יִחַדְלֹן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לִמְעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ:
- 30 But as for thee and thy servants, I know that ye will not yet fear the LORD God.'
- 30 וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יָדַעְתִּי כִּי טָרֶם תִּירָאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:

28 ורב. די לו צמה שהוריד כזר:

29 כצאתי את העיר. מן העיר, חזל צמוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים (שם יב, ז):

30 טרם תיראון. עדיין לא תיראון. וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא, ואינו לשון קודם, כמו טרם יצפצצו (בראשית יט, ז), עד לא שביצו. טרם יקמח (שם ז, ה), עד לא צמח. אף זה כן הוא, ידעתי כי עדיין אינכם יראים, ומשתהיה הרוחה מעמדו בקלקולכם:

31 And the flax and the barley were smitten; for the barley was in the ear, and the flax was in bloom.	וְהַפְּשֵׁתָה וְהַשְּׁעֶרֶה וּכְתַנָּא וּסְעָרִי לָקוּ אֲרִי סְעָרִיא אָבִיב וּכְתַנָּא גִבְעוּלִין:	וְהַפְּשֵׁתָה וְהַשְּׁעֶרֶה אָבִיב נִכְתָּה כִּי הַשְּׁעֶרֶה אָבִיב וְהַפְּשֵׁתָה גִבְעוּל:	31
32 But the wheat and the spelt were not smitten; for they ripen late.—	וְחִטָּא וְכוּנְתִיא לֹא לָקְיָה אֲרִי אֶפְלָתָא אֲנִין:	וְהַחֲטָה וְהַפְּסָמָה לֹא נָכוּ כִּי אֶפְלָתָה הִנָּה:	32
33 And Moses went out of the city from Pharaoh, and spread forth his hands unto the LORD; and the thunders and hail ceased, and the rain was not poured upon the earth.	וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מִן הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיִּחְדָּלוּ הַקְּלֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נָתַד אֲרָצָה:	וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרָעָה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיִּחְדָּלוּ הַקְּלֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נָתַד אֲרָצָה:	מפטיר
34 And when Pharaoh saw that the rain and the hail and the thunders were ceased, he sinned yet more, and hardened his heart, he and his servants.	וַיַּרְא פְּרָעָה כִּי־חָדָל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקְּלֹת וַיִּסָּף לִחְטֹא וַיִּכְבַּד לִבּוֹ הוּא וְעַבְדָּיו:	וַיַּרְא פְּרָעָה כִּי־חָדָל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקְּלֹת וַיִּסָּף לִחְטֹא וַיִּכְבַּד לִבּוֹ הוּא וְעַבְדָּיו:	34
35 And the heart of Pharaoh was hardened, and he did not let the children of Israel go; as the LORD had spoken by Moses.	וַאֲתַמָּה לֵב פְּרָעָה וְלֹא שְׁלַח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּמָא דְמַלְיִל יִי בִידָא דְמֹשֶׁה:	וַיִּחְזַק לֵב פְּרָעָה וְלֹא שְׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: (פ)	35

פרשת בא

31 והפשתה והשעורה נכתה. נשצרה, לשון פרעה נכה, נכאים, וכן לא נכו, ולא יתכן לפרשו לשון הכאה, שאין נר"ן במקום ה"א לפרש נכתה כמו הוכתה, נכו כמו הכו, אלא הנר"ן שורש כתיבה, והרי הוא מגזרת וְשָׁפוּ עֲמֻמָּיו (איוז לג, כא):

31 כי השערה אביב. כזר זיכרה ועומדת דְקָשָׁיָה, ונשתצרו ונפלו, וכן הפשתה גדלה כזר והוקשה לעמוד בגבעוליה:

31 השעורה אביב. עמדה באציה, לשון צִאצִי הַנֶּחֱל (שיר השירים ו, יא):

32 כי אפילת הגה. מאוחרות, ועדיין היו רכות, ויכולות לעמוד בפני קשה, ואע"פ שנאמר ואת כל עשב השדה הכה הצרד, יש לפרש פשוטו של מקרא צעשנים העומדים בקלחם הראויים ללקות בצרד. ומדרש רבי תנחומא (וארא טז) יש מרבותינו שנחלקו על זאת, ודרשו כי אפילות, פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו:

33 לא נתך. לא הגיע, ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ, ודומה לו וַתִּפְּסֶף עֲלֵינוּ הָאֵלֶּה וְהַשְּׁבָעָה (דניאל ט, יא) דעזרא, ומגיע עלינו. ומנחם בן סרוק חזרו בחלק דְקָשָׁיָה דְקָשָׁיָה (יחזקאל כז, כז), לשון יציקת מתכת, ורואה אני את דבריו כחרגומו ויֵצֶק, וַתִּפְּסֶף. לְקָתָה, לְאִשְׁקָא. אף זה לא נתך לארץ, לא הוצק לארץ:

<p>X And the LORD said unto Moses: 'Go in unto Pharaoh; for I have hardened his heart, and the heart of his servants, that I might show these My signs in the midst of them;</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶת־תִּי אֱלֹה בְּקֶרְבוֹ:</p>	<p>X וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶת־תִּי אֱלֹה בְּקֶרְבוֹ:</p>
<p>2 and that thou mayest tell in the ears of thy son, and of thy son's son, what I have wrought upon Egypt, and My signs which I have done among them; that ye may know that I am the LORD.'</p>	<p>וְכִדִּיל דְּתַשְׁתַּעֲי קָדָם בְּרָךְ וּבֶרֶךְ בְּרָךְ יִתְּ נִסִּין דְּעִבְדִּית בְּמִצְרַיִם וְיִתְּ אֶתְנִיתִי דְּשׁוּיִתִּי בְּהוֹן וְתִדְעוּן אֲרִי אֲנִי יְיָ:</p>	<p>2 וְלִמְעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֶתְנִיתִי אֲשֶׁר־שָׂמֹתִי בָּם וַיִּדְעֻם כִּי־אֲנִי יְהוָה:</p>
<p>3 And Moses and Aaron went in unto Pharaoh, and said unto him: 'Thus saith the LORD, the God of the Hebrews: How long wilt thou refuse to humble thyself before Me? let My people go, that they may serve Me.</p>	<p>וַעֲלֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לִפְנֵי פַרְעֹה וַיֹּאמְרוּ לֵיהּ כְּדָנָן אָמַר יְיָ אֱלֹהֵא דִּיהוּדָאִי עַד אִמְתִּי מִסְרִיב אֶתְּ לֹא־תִכְנָעָא מִן קֳדָמִי שְׁלַח עַמִּי וַיִּפְלְחוּן קֳדָמִי:</p>	<p>3 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתַי מֵאֲנִתָּ לַעֲנֹת מִפְּנֵי שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:</p>
<p>4 Else, if thou refuse to let My people go, behold, to-morrow will I bring locusts into thy border;</p>	<p>אֲרִי אִם מִסְרִיב אֶתְּ לְשַׁלְּחָא יִתְּ עַמִּי הָאֲנָא מִיִּתִּי מִזֶּה גֹבָא בְּתַחוּמֶךָ:</p>	<p>לוי כִּי אִם־מָאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח אֶת־עַמִּי הַגִּנִּי מִבֵּיא מִזֶּה אֲרֶבֶה בְּגִבְלֶךָ:</p>

¹ וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פַּרְעֹה. וְהִמָּרָה זֶה:

¹ שְׁתִּי, שְׁמִי, שְׁמִי אֲנִי:

² הִתְעַלְלִיתִי. שְׁחַקְתִּי, כְּמוֹ כִּי הִתְעַלְלִיתָ צִי (צִמְדָּר כֶּז, כט), הִלּוּא פֶּאֶשֶׁר הִתְעַלְלִי בָּהֶם (שְׁמוּאֵל־א, ו) הָאֲמֹר צִמְדָּרִים, וְאִינוּ לִשׁוֹן פּוֹעֵל וּמַעֲלִילִים, שֶׁאִ"כ הִיָּה לוֹ לִכְחוּצ עוֹלָלִיתִי, כְּמוֹ וְעוֹלָל לָמוּ פֶּאֶשֶׁר עוֹלָלֶתָ לִי (אִיכָה א, כב), פֶּאֶשֶׁר עוֹלָלִי לִי (שם יצ):

³ לַעֲנוּת. כְּתִירוֹמוֹ לֹא־תִכְנָעָא, וְהוּא מְגִזֵּר עֲנִי, מִאֲנָקָה לִהְיוֹת עֲנִי וּשְׁפֵל מִפְּנֵי:

<p>and they shall cover the face of the earth, that one shall not be able to see the earth; and they shall eat the residue of that which is escaped, which remaineth unto you from the hail, and shall eat every tree which groweth for you out of the field;</p>	<p>וַיִּחַפּוּ יַת עֵין שְׁמַשָּׁא דְּאַרְעָא וְלֹא יִכּוּל לְמַחְזִי יַת אַרְעָא וְיִכּוּל יַת שְׂאָר שְׂיֻבְתָּא דְּאַשְׁתְּאַרְת לְכוּן מִן בְּרָדָא וְיִכּוּל יַת כָּל אִילָנָא דְּאַצְמַח לְכוּן מִן חֻקְלָא:</p>	<p>וּכְסָה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יִכָּל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל ׀ אֶת־יֵתֶר הַפֶּלֶטָה הַנִּשְׁאַרְת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמַח לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה:</p>	<p>5</p>
<p>and thy houses shall be filled, and the houses of all thy servants, and the houses of all the Egyptians; as neither thy fathers nor thy fathers' fathers have seen, since the day that they were upon the earth unto this day.' And he turned, and went out from Pharaoh.</p>	<p>וַיִּתְמַלּוּן בֵּיתְךָ וּבְתֵי כָל עַבְדֶּךָ וּבְתֵי כָל מִצְרָאִי דְּלֹא חָזוּ אֲבֹהֶיךָ וְאֲבֹהֵת אֲבֹהֶיךָ מִיּוֹם מִהְיֵהוּן עַל אַרְעָא עַד יּוֹמָא הַדִּין וְאַתְפְּנִי וַנִּפְק מִלִּוְת פְּרַעֲה:</p>	<p>וּמָלְאוּ בֵּיתִי וּבְתֵי כָל־עַבְדֵי וּבְתֵי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֲבֹתֵיךָ וְאֲבוֹת אֲבֹתֵיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל־הָאָדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מִעַם פְּרַעֲה:</p>	<p>6</p>
<p>And Pharaoh's servants said unto him: 'How long shall this man be a snare unto us? let the men go, that they may serve the LORD their God, knowest thou not yet that Egypt is destroyed?'</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פְרַעֲה לְיֹהֵא עַד אִמְתִּי יֵהִי דִין לְנָא לְתַקְלָא שְׁלַח יַת גּוֹבְרִיא וַיִּפְלְחוּן קָדָם יְיָ אֱלֹהֵהוּן הָעַד כְּעַן לֹא יָדַעְתָּא אֲרִי אֲבַדְתָּ מִצְרַיִם:</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פְרַעֲה אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת־הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַטֶּרֶם תֵּדַע כִּי אֲבַדְתָּ מִצְרַיִם:</p>	<p>ישראל 7</p>
<p>And Moses and Aaron were brought again unto Pharaoh; and he said unto them: 'Go, serve the LORD your God; but who are they that shall go?'</p>	<p>וַאֲתַתְּב יַת מֹשֶׁה וַיָּת אַהֲרֹן לְלוֹת פְּרַעֲה וַאֲמַר לְהוֹן אִיזִילוּ פְּלַחוּ קָדָם יְיָ אֱלֹהֵכוֹן מִן וּמִן אִזְלִין:</p>	<p>וַיּוֹשֶׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פְּרַעֲה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לָכוּ עַבְדֵי אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וּמִי הַהֹלְכִים:</p>	<p>8</p>

5 את עין הארץ. את מראה הארץ:
5 ולא יוכל וגו'. הרואה, לראות את הארץ, ולשון קצרה דצר:
7 הטרם תדע. העוד לא ידעת כי אבדה מצרים:
8 ויושב. הושבו ע"י שליח ששלחו אחריהם, והושיבום אל פרעה:

<p>9 And Moses said: 'We will go with our young and with our old, with our sons and with our daughters, with our flocks and with our herds we will go; for we must hold a feast unto the LORD.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּעוֹלָמֵנָא וּבְסִבְנָא נְיָזִיל בְּכַנְנָא וּבְכַנְתָּנָא וּבְתוֹרָנָא נְיָזִיל אֲרֵי חֲגָא קָדָם יי לָנָא:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנַעֲרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ נֵלֵךְ בְּכִנֵּינוּ וּבְכִנּוֹתֵנוּ בְּצִאֲנֵנוּ וּבְבָקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חֲגִי יְהוָה לָנוּ:</p>
<p>10 And he said unto them: 'So be the LORD with you, as I will let you go, and your little ones; see ye that evil is before your face.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר לְהוֹן יְהִי כֵן מִימְרָא דִּי בְּסַעֲדָכוֹן כֵּד אֲשַׁלַּח יִתְכוֹן וְיִתְּ טַפְלָכוֹן חֲזוּ אֲרֵי בִישָׁא אַתּוֹן סְבִירִין לְמַעַבְדַּ לִּית קָבִיל אַפִּיכוֹן לְאַסְתָּחָרָא:</p>	<p>10 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְכֶּם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנֵיכֶם:</p>
<p>11 Not so; go now ye that are men, and serve the LORD; for that is what ye desire.' And they were driven out from Pharaoh's presence.</p>	<p>לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגְּבֵרִים וְעַבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אַתְּהָ אַתֶּם מִבְקָשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֶת פְּנֵי פְרַעֲה: (ס)</p>	<p>11 לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגְּבֵרִים וְעַבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אַתְּהָ אַתֶּם מִבְקָשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֶת פְּנֵי פְרַעֲה: (ס)</p>
<p>12 And the LORD said unto Moses: 'Stretch out thy hand over the land of Egypt for the locusts, that they may come up upon the land of Egypt, and eat every herb of the land, even all that the hail hath left.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה אֲרִים יָדְךָ עַל אֶרֶץ דְּמַצְרַיִם וַיִּתֵּי גּוֹבָא וַיִּסַּק עַל אֶרֶץ דְּמַצְרַיִם וַיִּיכּוֹל יֵת כָּל עֵסְבָא דְּאֶרֶץ יֵת כָּל דְּאֶשְׁאֵר בְּרָדָא:</p>	<p>שני וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרְפָּה וַיַּעַל עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכֵל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאֲרֶץ אֶת כָּל־אֲשֶׁר הִשְׁאִיר הַבָּרָד:</p>

10 כאשר אשלח אתכם וגו'. אף כי אשלח גם את הזאן ואת הצקר כאשר אמרתם: 10 ראו כי רעה נגד פניכם. כתרגומו. ומדרש אגדה שמעתי, כוכב אחד יש ששמו רעה, אמר להם פרעה, רואה אני צאיטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם צמדצר, והוא סימן דם והריגה, וכשחטאו ישראל צעגל וצקש הקצ"ה להרגם, אמר משה בתפלתו, למה יאמרו מצרים לאמר צקשה הוציאם (שמות לב, יז), וזו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם, מיד וינקם ה' על הצקשה, והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם, וזה שנאמר היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה, ט), שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם צמדצר: 11 לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם, אלא לכו הגברים ועזדו את ה': 11 כי אותה אתם מבקשים. (אומה עזודה) צקשם עד הנה, נזכחה לאלהינו, ואין דרך הטף לזכות: 11 ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר, ולא פירש מי המגרש: 12 בארבה. צעגל מכת הארצה:

<p>13 And Moses stretched forth his rod over the land of Egypt, and the LORD brought an east wind upon the land all that day, and all the night; and when it was morning, the east wind brought the locusts.</p>	<p>וַיִּט מֹשֶׁה אֶת־מִטְּהוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְהִי־נָה נֶהֱג רֹוח־קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־לַיְלָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה:</p>	<p>13 וַיִּט מֹשֶ׈ה אֶת־מִטְּהוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְהִי־נָה נֶהֱג רֹוח־קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־לַיְלָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה:</p>
<p>14 And the locusts went up over all the land of Egypt, and rested in all the borders of Egypt; very grievous were they; before them there were no such locusts as they, neither after them shall be such.</p>	<p>וַיֵּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם כִּבְד מְאֹד לִפְנֵי לֹא־הָיָה כֵן אַרְבֶּה כְּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יְהִי־כֵן:</p>	<p>14 וַיֵּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם כִּבְד מְאֹד לִפְנֵי לֹא־הָיָה כֵן אַרְבֶּה כְּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יְהִי־כֵן:</p>
<p>15 For they covered the face of the whole earth, so that the land was darkened; and they did eat every herb of the land, and all the fruit of the trees which the hail had left; and there remained not any green thing, either tree or herb of the field, through all the land of Egypt.</p>	<p>וַחֲפָא יְת עֵין שְׁמַשׁ דְּכָל אֶרֶעָ וַחֲשׁוּכָת אֶרֶעָ וַאֲכָל יְת כָּל עֶסְבָּא דְּאֶרֶעָ וְיֵת כָּל פִּירֵי אֵילָנָא דְּאֶשְׁמָר בְּרֵדָא וְלֹא אֶשְׁתָּאר כָּל יְרוֹק בְּאֵילָנָא וּבְעֶסְבָּא דְּחַקְלָא בְּכָל אֶרֶעָ דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>15 וַיִּכֹּס אֶת־עֵין כָּל־הָאֶרֶץ וַתַּחֲשֹׁךְ הָאֶרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר הוּתִיר הַבֶּרֶד וְלֹא־נֹתֵר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>16 Then Pharaoh called for Moses and Aaron in haste; and he said: 'I have sinned against the LORD your God, and against you.</p>	<p>וַיִּזְמַחַר פַּרְעֹה לְקַרְא לְמֹשֶׁה וְלֹא־הֶרֶן וַיֹּאמֶר חַטֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְכֶם:</p>	<p>16 וַיִּזְמַחַר פַּרְעֹה לְקַרְא לְמֹשֶׁה וְלֹא־הֶרֶן וַיֹּאמֶר חַטֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְכֶם:</p>

13 ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארצה, לפי שצא כנגדו, שמזרים צדומית מערבית היתה, כמו שמפורש במקום אחר:

14 ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל, שנאמר פמהו לא נהיה מן העולם (יואל ז, ז), למדנו שהיה כזד משל משה, (כי של יואל היה) ע"י מינין הרצה, שהיו יחד ארצה, ילק, חסיל, גזם, אצל של משה לא היה אלא של מין אחד, (כ"ג רא"ם יע"ש) וכמוהו לא היה ולא יהיה:

15 כל ירק. עץ ירוק, וירדור"א צלע"ו:

17	Now therefore forgive, I pray thee, my sin only this once, and entreat the LORD your God, that He may take away from me this death only.	וְעַתָּה שָׁא נָא חַטָּאתִי אֶדְוּ הַפֶּעַם וְהַעֲתִירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיִסַּר מֵעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת הַזֶּה׃	17
18	And he went out from Pharaoh, and entreated the LORD.	וַיֵּצֵא מֵעַם פַּרְעֹה וַיַּעֲתֵר אֶל־יְהוָה׃	18
19	And the LORD turned an exceeding strong west wind, which took up the locusts, and drove them into the Red Sea; there remained not one locust in all the border of Egypt.	וַיִּחַפֵּד יְהוָה רוּחַ־יָם חֲזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאַרְבֶּה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָּה סוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרָיִם׃	19
20	But the LORD hardened Pharaoh's heart, and he did not let the children of Israel go.	וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (פ)	20
21	And the LORD said unto Moses: 'Stretch out thy hand toward heaven, that there may be darkness over the land of Egypt, even darkness which may be felt.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּמָּשׁ חֹשֶׁךְ׃	21

19 רוח ים. רוח מערבי:
19 יממה סוף. אומר אני, שֶׁיִּסַּר סוף היה מקצתו צמערב כנגד כל רוח דרומית, וגם צמזרח של ארץ ישראל, לפיכך רוח ים תקעו לארצה צימה סוף כנגדו, וכן מצינו לענין תחומין שהוא פונה לצד מזרח, שנאמר מִיָּם סוּף וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים (שמות כג, לא), ממזרח למערב, שים פלשתים צמערב היה, שנאמר צלשתים יִשְׂרָאֵל קָצֵל הָיָם גְּוֵי קָרְתִּים (כפניה ב, ה):
19 לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים שמלחו מהם (שמו"ר יג, ו):
21 וימש חשך. ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה, וחשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד:
21 וימש. כמו ויאמש. יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף, לפי שאין הצרת האלף נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה, כגון וְלֹא יָהֵל שֶׁס עֲרָבִי (ישעי' יג, כ), כמו לא יאהל לא יטה אהלו. וכן וַיִּשְׁרָרְנִי חֵיל (שמואל-ב כב, מ), כמו וַיִּשְׁרָרְנִי. ואונקלוס תרגם לשון הסרה, כמו לא ימיש צֶמֶר דִּישְׁרָרְנִי קָצֵל לִילֵיָא, כשיגיע סמוך לאור היום. אבל /אין הדבור מיושב על הוי"ו של וימש, לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו, לשון מְמַשֵּׁשׁ צִנְהָרִים (דברים כח, כט), שהיה כפול ומכופל ועצ עד שהיה צו ממש:

22	And Moses stretched forth his hand toward heaven; and there was a thick darkness in all the land of Egypt three days;	וַיִּטַּח מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים:	22
23	they saw not one another, neither rose any from his place for three days; but all the children of Israel had light in their dwellings.	לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלִכְל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמֹשְׁבֹתָם:	23
24	And Pharaoh called unto Moses, and said: 'Go ye, serve the LORD; only let your flocks and your herds be stayed; let your little ones also go with you.'	וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה רְקַ צֹאנְכֶם וּבְקָרְכֶם יֵצֵג גַּם־טַפְּכֶם יֵלְךְ עִמָּכֶם:	שלישי
25	And Moses said: 'Thou must also give into our hand sacrifices and burnt-offerings, that we may sacrifice unto the LORD our God.	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם־אַתָּה תִּתֶּן בְּיָדֵנוּ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעָשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ:	25

22 ויהי חשך אפלה שלשת ימים וגו'. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו ג' ימים, ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה, שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב (שמו"ר יד, ג). ולמה הציא עליהם חשך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לזאת, ומתו בשלשת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו. ועוד, שחפשו ישראל וראו את עליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידנו כלום, אומר לו, אני ראיתי בציתך ובמקום פלוני הוא (שם):

22 שלשת ימים. שלוש של ימים, טרציינא בלע"ז, וכן ז' ימים בכל מקום, שטיינא של ימים:

24 יצג. יהא מוצג במקומו:

25 גם אתה תתן. לא דיך שמקננו ילך עמנו, אלא גם אתה תתן:

<p>26 Our cattle also shall go with us; there shall not a hoof be left behind; for thereof must we take to serve the LORD our God; and we know not with what we must serve the LORD, until we come thither.'</p>	<p>וְאִם בְּעִירָנָא יִיזִיל עֲמָנָא לֹא נִשְׁאֵר מִנִּיהּ מִדְּעַם אֲרִי מִנִּיהּ אֲנַחְנָא נִסְבִּין לְמַפְלַח קָדָם יי אֱלֹהֵנָא וְאֲנַחְנָא לִית אֲנַחְנָא יִדְעִין מָא נִפְלַח קָדָם יי עַד מִיתְנָא לְתַמָּן:</p>	<p>26 וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֶךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פֶּרֶסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקָּח לְעֶבֶד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֲנַחְנוּ לֹא־נֹדַע מָה־נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה:</p>
<p>27 But the LORD hardened Pharaoh's heart, and he would not let them go.</p>	<p>וְתַקִּיף יי יֵת לִבָּא דְּפִרְעָה וְלֹא אָבָא לְשַׁלְחוֹתְהוֹן:</p>	<p>27 וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת־לֵב פֶּרְעֹה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם:</p>
<p>28 And Pharaoh said unto him: 'Get thee from me, take heed to thyself, see my face no more; for in the day thou seest my face thou shalt die.'</p>	<p>וְאָמַר לִיהּ פִּרְעָה אֵיזִיל מִעֲלִי אֶסְתַּמַּר לָךְ לֹא תוֹסִיף לְמַחְזִי אִפִּי אֲרִי בְיוֹמָא דִּתְחִזִּי אִפִּי תָּמוּת:</p>	<p>28 וַיֹּאמֶר־לוֹ פֶּרְעֹה לָךְ מִעֲלִי הִשְׁמַר לָךְ אֶל־תִּסָּף רְאוֹת פָּנַי כִּי בְיוֹם רְאִיתְךָ פָּנַי תָּמוּת:</p>
<p>29 And Moses said: 'Thou hast spoken well; I will see thy face again no more.'</p>	<p>וְאָמַר מֹשֶׁה יְאוֹת מִלִּילָתָא לֹא אוֹסִיף עוֹד לְמַחְזִי אִפִּי:</p>	<p>29 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא־אֶסָּף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ: (פ)</p>
<p>XI And the LORD said unto Moses: 'Yet one plague more will I bring upon Pharaoh, and upon Egypt; afterwards he will let you go hence; when he shall let you go, he shall surely thrust you out hence altogether.'</p>	<p>וְאָמַר יי לְמֹשֶׁה עוֹד מִכְתָּשׁ חֵד אֵיתִי עַל פִּרְעָה וְעַל מִצְרָאִי בְּתַר כֵּן יִשְׁלַח יִתְּכוֹן מִכָּא כְּשִׁלְחוּתִיהּ גְּמִירָא תִּתְּרָא יִתְּרִיךְ יִתְּכוֹן מִכָּא:</p>	<p>XI וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד נֹגַע אֶחָד אָבִיא עַל־פִּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם אַחֲרֵי־כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה כְּשִׁלְחוֹ כָּלָה גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה:</p>
<p>2 Speak now in the ears of the people, and let them ask every man of his neighbour, and every woman of her neighbour, jewels of silver, and jewels of gold.'</p>	<p>מִלִּיל כְּעַן קָדָם עָמָא וַיִּשְׁאַלוּן גְּבַר מִן חֲבֵרִיהּ וְאִתְתָּא מִן חֲבֵרְתֶּיהּ מְנִין דְּכֶסֶף וּמְנִין דְּזָהָב:</p>	<p>2 דִּבְרִנָּא בְּאַזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאִתּ רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאִתּ רֵעוּתֶיהָ כָּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב:</p>

26 פרסה. פרסת רגל פלגמ"א צלע"ז

26 לא נדע מה נעבד. כמה תכזד העבודה, שמא ישאל יותר ממה שיש צידונו:

29 כן דברת. יפה דצרת וצזמנו, דצרת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך (שמו"ר יד, ד):

1 כלה. גמירא, כלה כליל, כולכס ישלח:

2 דבר נא. אין נא אלא לשון צקשה, צקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אצרהם, ועזדוס וענו אותם

61

<p>3 And the LORD gave the people favour in the sight of the Egyptians. Moreover the man Moses was very great in the land of Egypt, in the sight of Pharaoh's servants, and in the sight of the people.</p>	<p>וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חַן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עֲבָדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם: (ס)</p>	<p>3 וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חַן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עֲבָדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם: (ס)</p>
<p>4 And Moses said: 'Thus saith the LORD: About midnight will I go out into the midst of Egypt;</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּדִנּוֹן אָמַר יְיָ כְּפֹלְגוֹת לַיְלָא אָנֹכִי מִתְגַּלִּי בְּגוֹ מִצְרַיִם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְהוָה כְּחֻצַּת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:</p>
<p>5 and all the first-born in the land of Egypt shall die, from the first-born of Pharaoh that sitteth upon his throne, even unto the first-born of the maid-servant that is behind the mill; and all the first-born of cattle.</p>	<p>וַיָּמוּת כָּל בְּוֹכֵר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּוֹכֵר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּאוֹ עַד בְּוֹכֵר הַשְּׂפֹחָה אֲשֶׁר אַחֲרַיָּה הָרִחִיב וְכָל בְּוֹכֵר בְּהֵמָה: וַיָּמוּת כָּל בְּוֹכֵר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּוֹכֵר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּאוֹ עַד בְּוֹכֵר הַשְּׂפֹחָה אֲשֶׁר אַחֲרַיָּה הָרִחִיב וְכָל בְּוֹכֵר בְּהֵמָה: וַיָּמוּת כָּל בְּוֹכֵר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּוֹכֵר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּאוֹ עַד בְּוֹכֵר הַשְּׂפֹחָה אֲשֶׁר אַחֲרַיָּה הָרִחִיב וְכָל בְּוֹכֵר בְּהֵמָה:</p>	<p>5 וַיָּמוּת כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׂפֹחָה אֲשֶׁר אַחֲרַיָּה הָרִחִיב וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה:</p>
<p>6 And there shall be a great cry throughout all the land of Egypt, such as there hath been none like it, nor shall be like it any more.</p>	<p>וַתְּהִי צְעָקָה רַבָּתָא בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְכֵן־הָיָה לֹא תִּהְיֶה וְכֵן־הָיָה לֹא תִּהְיֶה:</p>	<p>6 וַתְּהִי צְעָקָה גְּדוֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיְתָה וְכָמֹהוּ לֹא תִּסְף:</p>

קיים זהם, ואחרי כן יאלו זרכוש גדול לא קיים זהם (זרכות ט).
4 ויאמר משה כה אמר ה'. צעמדו לפני פרעה נאמרה לו נצואה זו, שהרי משיאל מלפניו לא הוסיף ראות פניו:
4 כחצות הלילה. כהחלק הלילה, כחצות כמו פעלות (שופטים יג, כ), צַחֲלוֹת אֶפֶס צָנוּ (תהלים קכד, ג), זהו פשוטו
לישבו על אופניו, שאין חצות שם דבר של חצי. ורבותינו דרשו, כמו כחצות הלילה, ואמרו שאמר משה כחצות, דמשמע
סמוך לו או לפניו או לאחריו, ולא אמר כחצות, שמא יטעו אלטגניני פרעה ויאמרו, משה צָדָאֵי הוא (זרכות ד.), אבל
הקצ"ה יודע עתיו ורגעיו, אמר כחצות:
5 עד בכור השבי. מה לקו השזויים, כדי שלא יאמרו יראתם תצעה עלצונם, והציאה פורענות על מזרים:
5 מבכור פרעה עד בכור השפחה. כל הפחותים מבכור פרעה וחשוצים מבכור השפחה היו צכלל. ולמה לקו צני
השפחות, שאף הם היו משעזדים זהם ושמחים צלרתם:
5 וכל בכור בהמה. לפי שהיו עוזדין לה, וכשהקצ"ה נפרע מן האומה עוזדי כוכצים, נפרע מאלהיה (מכילתא
פי"ג):

7	But against any of the children of Israel shall not a dog whet his tongue, against man or beast; that ye may know how that the LORD doth put a difference between the Egyptians and Israel.	וְלִכְלֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְזִיק כְּלָבָא בְּלִישְׁנֵיהּ לְמַבַּח לְמֵאנְשָׁא וְעַד בְּעִירָא בְּדִיל דְּתַדְעוּן דִּיפְרִישׁ יי בֵּין מִצְרָאִי וּבֵין יִשְׂרָאֵל:	וְלִכְלֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַר־צַלָב לְשׁוֹנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד-בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:	7
8	And all these thy servants shall come down unto me, and bow down unto me, saying: Get thee out, and all the people that follow thee; and after that I will go out.' And he went out from Pharaoh in hot anger.	וְיִיחַתּוּן כָּל עַבְדֶּךָ אֵלַי לְוָתִי וַיִּבְעוּן מִנִּי לְמִימַר פּוּק אַתָּה וְכָל עַמָּא דְעִמָּךְ וּבְתַר כֵּן אָפּוּק וּנְפַק מִלְּוֹת פְּרַעָה בְּתַקּוּף רַגְזָא:	וַיֵּרְדּוּ כָל-עַבְדֶּיךָ אֵלַי אֲלִי וְהִשְׁתַּחוּוּ-לִי לֵאמֹר צֵא אִתָּהּ וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי-כֵן אֵצֶא וַיֵּצֵא מִעַם-פְּרַעָה בְּחָרִי-אַף: (ס)	8
9	And the LORD said unto Moses: 'Pharaoh will not hearken unto you; that My wonders may be multiplied in the land of Egypt.'	וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה לֹא יִקְבִּיל מִנְכוֹן פְּרַעָה בְּדִיל לְאַסְגָּאָה מוֹפְתֵי בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֹא-יִשְׁמָע אֲלֵיכֶם פְּרַעָה לְמַעַן רַבּוֹת מוֹפְתֵי בְּאַרְץ מִצְרָיִם:	9

7 לא יחרץ כלב לשונו. אומר אני שהוא לשון שנון, לא ישנן. וכן לא חרץ לַצִּנִּי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת לְשׁוֹנוֹ (יהושע י, כא), לא שנו. אִזְּ פְּסָרְךָ (שמואל-ב ה, כד), תשתנו. לְמוֹרָג חֶרוֹץ (ישעי' מא, טו), שנון. מִקְשָׁצוֹת חֶרוֹץ (משלי כא, ה), אדם חריף ושנון. וַיֵּד חֶרוֹצִים פִּעֲשִׁיר (שס י, ד), חריפים, סוחרים שנונים:
7 אשר יפלה. יצדיל:
8 וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות (וצחים קצ.), שהרי צדוק ירד פרעה בעצמו אליו צלילה ואמר קימו קְאוּ מִחוּךְ עמי, ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי:
8 אשר ברגליך. ההולכים אחר ענתך והלוכך:
8 ואחרי כן אצא. עס כל העם מארץך:
8 ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו ילא מלפניו:
8 בחרי אף. על שאמר לו אל תוסף ראות פני:
9 למען רבות מופתי. מופתי שְׁנִיִּים, רבות שלשה, מכת זכויות וקריעת ים סוף ולנער את מצרים:

<p>10 And Moses and Aaron did all these wonders before Pharaoh; and the LORD hardened Pharaoh's heart, and he did not let the children of Israel go out of his land.</p>	<p>וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמִּוִּפְתִּים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַרְעֹה וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ: (ס)</p>	<p>10 וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמִּוִּפְתִּים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַרְעֹה וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ: (ס)</p>
<p>XII And the LORD spoke unto Moses and Aaron in the land of Egypt, saying: 2 'This month shall be unto you the beginning of months; it shall be the first month of the year to you.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: יִרְחָא הָדִין לְכוּן רִישׁ יִרְחִיא קַדְמָאִי הוּא לְכוּן לִירְחֵי שָׁתָא:</p>	<p>XII וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רִאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה:</p>

10 וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ וּגְרָ. כָּזֶר כְּתוּב לָנוּ זֹאת כָּל־הַמִּוִּפְתִּים, וְלֹא שְׂגָאָה כִּאֵן אֵלֶּה בְּשִׁבְלִי לְסַמְכָה לְפִרְשָׁהּ שֶׁל אַחֲרִיָּה:
1 וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַל אַהֲרֹן. בְּשִׁבְלִי שֶׁאֵהָרֵן עָשָׂה וְטִרְחַם בְּמִוִּפְתִּים כְּמִשָּׁה, חֲלָק לוֹ כְּזוֹד זֶה בְּמִצְוֵה רִאשׁוֹנָה, שֶׁכָּלֵלוּ עִם מִשָּׁה בְּדָבָר:
1 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. חוּץ לְכַרְךְ, אִם אֵינִי אֵלֶּה בְּחוּץ הַכָּרְךְ, תִּלְמֹד לֹמַר כִּנְאֻמִּי אֵת הָעִיר וְגו', וְמֵה תִּפְלֵה קֵלָה לֹא תִּפְלֵל בְּחוּץ הַכָּרְךְ, לִפִּי שֶׁהִיטָה מִלֵּאָה גִּילּוּלִים, דְּבַר חֲמוּר כֹּזֵה לֹא כָל שָׂכָן (מְכִילֵתָא פִּסְחָא פ"א):
2 הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. הִרְאָהוּ לְבִנָּה בְּחִדּוּשָׁה (שְׁמוֹ "ר טו, כח), וְאָמַר לוֹ, כִּשְׁהִירַח מִתְּחִלָּה יִהְיֶה לְךָ ר"ח. וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִיַּד פְּשׁוּטוֹ, עַל חֹדֶשׁ נִיסָן אָמַר לוֹ, זֶה יִהְיֶה רִאשׁ לְסֹדֶר מִנִּין הַחֲדָשִׁים, שִׁיבָה אֵייר קְרוֹי שְׁנִי, סִינָן שְׁלִישִׁי (מְכִילֵתָא שֵׁס):
2 הַזֶּה. מִתְקַשֶּׁה מִשָּׁה עַל מוֹלַד הַלְבָנָה, בְּאִיזוֹ שְׁעוֹר תִּרְאָה וְתִהְיֶה רִאשׁוֹיָה לְקֹדֶשׁ, וְהִרְאָה לוֹ בְּאִזְעָב אֵת הַלְבָנָה בְּרִקִּיעַ, וְאָמַר לוֹ כֹּזֵה רִאשׁ וְקֹדֶשׁ. וְכִינֹד הִרְאָהוּ, וְהֵלֵךְ לֹא הִיָּה מִדְּבַר עֲמוֹ אֵלֶּה בְּיוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי צִיּוֹם דְּקָר ה' (לְעִיל ז, כח), צִיּוֹם נְיֻטָּה (וַיִּקְרָא ז, לח), מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן ה' וְהִלָּאָה (בְּמִדְבָּר טו, כג), אֵלֶּה סְמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחֲמָה נִאֲמָרָה לוֹ פִּרְשָׁהּ זו, וְהִרְאָהוּ עִם חֲשֻׁכָּה:

<p>3 Speak ye unto all the congregation of Israel, saying: In the tenth day of this month they shall take to them every man a lamb, according to their fathers' houses, a lamb for a household;</p>	<p>מִלִּילֹו עִם כָּל כְּנֻשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל לְמִימֵר בְּעֶסְרָא לְיִרְחָא הַדִּין וְיִסְבוּן לְחוּן גְּבֵר אִמֵּר לְבֵית אָבָא אִמְרָא לְבֵיתָא:</p>	<p>דְּבִרוּ אֶל-כָּל-עֵדָת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּעֲשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֹׂה לְבֵית-אָבֹת שֹׂה לְבֵית:</p>
<p>4 and if the household be too little for a lamb, then shall he and his neighbour next unto his house take one according to the number of the souls; according to every man's eating ye shall make your count for the lamb.</p>	<p>וְאִם זָעִיר בֵּיתָא מִלְּאִתְּמַנָּאָה עַל אִמְרָא וְיֹסֵב הוּא וְשִׁיבִיָּה דְּקָרִיב לְבֵיתִיהָ בְּמִנִּין נַפְשָׁתָא גְּבֵר לְפֻם מִיכְלִיָּה תַתְּמָנוּן עַל אִמְרָא:</p>	<p>וְאִם-יִמְעַט הַבֵּית מַהֲנֹת מִשֶּׁה וְלָקַח הוּא וְשִׁכְנֹו הַקָּרֵב אֶל-בֵּיתוֹ בְּמִקְסַת נַפְשָׁתָא אִישׁ לְפִי אֹכְלוֹ תִּכְסֹו עַל-הַשֶּׁה:</p>
<p>5 Your lamb shall be without blemish, a male of the first year; ye shall take it from the sheep, or from the goats;</p>	<p>אִמֵּר שְׁלִים דְּכֹר בֶּר שְׁתִּיָּה יְהִי לְכוּן מִן אִמְרִיא וּמִן בְּנֵי עֲזִיא תִּסְבוּן:</p>	<p>שֹׂה תָמִים זָכָר בֶּן-שָׁנָה יְהִיָּה לָכֶם מִן-הַכֹּבְשִׁים וּמִן-הָעִזִּים תִּקְחוּ:</p>

- 3 דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר, והלא כבר נאמר אתה תדבר, אלא חולקין כבוד זה לזה, ואומרים זה לזה למדני, והדבור יולא מצין שניהם כאלו שניהם מדברים (מכילתא פסחא פ"ג):
- 3 אל כל עדת ישראל וגו' בעשור לחדש. דברו היום בראש חודש, שיקחוהו בעשור לחודש (שס):
- 3 הזה. פסח מזרים מקחו מצעשור, ולא פסח דורות (פסחים לו):
- 3 שה לבית אבות. למשפחה אחת, הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכולן, תלמוד לומר שה לבית (מכילתא פ"ג):
- 4 ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד, שאין יכולין לאכלו ויצא לידי נותר, ולקח הוא ושכנו וגו', זהו משמעו לפי פשוטו. ועוד יש בו מדרש, ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו, ולהמנות על שה אחר, אך אם צאו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה, יתמעטו בעוד שה קיים, בהיותו צחיים ולא משנשחט (פסחים פט):
- 4 במכסת. חשזון, וכן מקסת הערפך (ויקרא כז, כג):
- 4 לפי אכלו. הראוי לאכילה, פרט לחולה וזקן שאינו יכול לאכול כזית (מכילתא פ"ג):
- 4 תכסו. תתמנון:
- 5 תמים. בלא מום:
- 5 בן שנה. כל שנחמ קרוי בן שנה, כלומר שנולד בשנה זו:
- 5 מן הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה, שאף עז קרויה שה, שנאמר וְשֹׂה עִזִּים (דברים יד, ד):

6	and ye shall keep it unto the fourteenth day of the same month; and the whole assembly of the congregation of Israel shall kill it at dusk.	וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עֵד אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קְהַל עֵדֶת-יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבִים: וְיָהִי לָכֹון לְמִטְרָא עֵד אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹמָא לִירְחָא הָדִין וַיִּפְסֹן יְתִידָא כָּל קְהֵלָא כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל בֵּין שְׁמֵשָׁא:
7	And they shall take of the blood, and put it on the two side-posts and on the lintel, upon the houses wherein they shall eat it.	וְלָקְחוּ מִן-הַדָּם וַנִּתְּנוּ עַל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל-הַמַּשְׁקוּף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר-יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: וַיִּסְבוּ מִן דָּמָא וַיִּתְּנוּ עַל תְּרִין סְפִיָּא וְעַל שְׁקָפָא עַל בִּתְיָא דִּיכְלוּן יְתִידָא בְּהוֹן:
8	And they shall eat the flesh in that night, roast with fire, and unleavened bread; with bitter herbs they shall eat it.	וַאֲכָלוּ אֶת-הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צֹלִי-אֵשׁ וּמִצֹּת עַל-מֵרָרִים יֹאכְלֻהוּ: וַיִּכְלוּן יֵת בִּסְרָא בַּלַּיְלָא הָדִין טְוִי נִיר וּפְטִיר עַל מֵרָרִין וַיִּכְלוּנִיה:

- 6 והיה לכם למשמרת. זה לשון צקור, שטעון צקור ממוס ארבעה ימים קודם שחיטה. ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא נזהר כן בפסח דורות, היה ר' מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר וְאָעֲצֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וְהָיָה עִסָּךְ עִת דָּדִים (יחזקאל טז, ח), הגיעה שבעה שנסעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר וְאֶת עַרְסוֹ וְעָרְיָהּ (שם ז), ונתן להם שתי מצות, דם פסח ודם מילה שאלו באותו הלילה, שנאמר מִתְּצוּסָם בְּדָמֶיךָ (שם ו), בשני דמים, ואומר גַּם אֵת בְּדָם בְּרִיתְךָ שְׁלֹחֲתִי חֲסִירֶיךָ מִצֹּר לִין מִיָּס צו (זכריה ט, יא), ושהיו שטופים באלילים, אמר להם מִשְׁכּוֹ וְקָחוּ לָכֶם, משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם לאן של מצוה:
6 ושחטו אותו וגו'. וכי כולן שוחטין, אלא מכאן ששלוש של אדם כמותו (מכילתא פ"ה קידושין מא:):
6 קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל, מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בשלשה כתות זו אחר זו, נכנסת כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו', כדאיתא בפסחים (סד:):
6 בין הערבים. משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים, שהשמש נוטה לבית מצואו לערוב, ולשון בין הערבים נראה בעיני, אותן שעות שבין עריצת היום לעריצת הלילה, עריצת היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו כללי ערב, ועריצת הלילה בתחלת הלילה. ערב לשון נשף ונשף, כמו עֶרְבָה קָל שְׁמָקָה (ישעי' כד, יא):
7 ולקחו מן הדם. זו קבלת הדם, יכול ציד, תלמוד לומר לומר אשר בצק:
7 המזוזות. הם הזקופות, אחת מכאן לפתח ואחת מכאן:
7 המשקוף. הוא העליון, שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו, לינט"ל בלע"ז ולשון שקיפה, חבטה, כמו קול עֶלָה נִדָּף (ויקרא כו, לו), טְרָפָא דְשִׁקִּיף. חצירה, מִשְׁקוּפִּי:
7 על הבתים אשר יאכלו אותו בהם. ולא על משקוף ומזוזות שצבית התבן וצבית הבֶּקֶר, שאין דרין בתוכו:
8 את הבשר. ולא גידים ועצמות (מכילתא פ"ו):
8 על מדרים. כל עשצמר נקרא מרור, ואיום לאכול מרור זכר לומררו את חייהם:

9	Eat not of it raw, nor sodden at all with water, but roast with fire; its head with its legs and with the inwards thereof.	לֹא תֵכְלוּן מִנִּיהַ כֹּד חַי וְאֵף לֹא כֹד בִּשְׁלֹא מִבוֹשֶׁל בְּמִיָּא אֱלֵהִין טָוִי נֹר רִישִׁיהָ עַל כַּרְעֹהִי וְעַל גְּוִיָּהּ:	אֶל-תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבִשֵּׁל מִבִּשָּׁל בַּמַּיִם כִּי אִם-צִלִי-אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל-כַּרְעֵיו וְעַל-קַרְבּוֹ:	9
10	And ye shall let nothing of it remain until the morning; but that which remaineth of it until the morning ye shall burn with fire.	וְלֹא תִשְׁאַרְוֶן מִנִּיהַ עַד צִפְרָא וְדִישְׁתָּאָר מִנִּיהַ עַד צִפְרָא בְּנֹרָא תִּיקְדוּן:	וְלֹא-תֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ:	10
11	And thus shall ye eat it: with your loins girded, your shoes on your feet, and your staff in your hand; and ye shall eat it in haste—it is the LORD's passover.	וּכְדִין תִּכְלוּן יִתִּיה חֲרָצִיכוֹן יְהוֹן אֲסִירִין מְסִיכוֹן בְּרִגְלִיכוֹן וְחוּטְרִיכוֹן בְּיָדְכוֹן וְתִכְלוּן יִתִּיה בְּבִהִילוֹ פֶסַח הוּא קָדֶם יי:	וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגֻרִים נְעָלִיכֶם בְּרִגְלִיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפָזוֹן פֶּסַח הוּא לִיהוָה:	11

- 9 אל תאכלו ממנו נא. שאינו זלוי כל זרכו קוראו נא בלשון ערבי:
9 ובשל מבושל. כל זה בצארה לא תאכלו (פסחים מא.):
9 במים. מנין לשאר משקין, תלמוד לומר וזשל מצושל מכל מקום (פסחים מא.):
9 כי אם צלי אש. למעלה גזר עליו צמזות עשה, וכאן הוסיף עליו לא תעשה, אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש:
9 ראשו על כרעיו. צולהו כולו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו, ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן (שם עד.).
9 ולשון על כרעיו ועל קרבו, כלשון על צִפְרָא (שמות ו, כו), כמו בצצאותם כמות שהן, אף זה כמות שהוא, כל בשרו משלם:
10 והנותר ממנו עד בקר. מה תלמוד לומר עד בקר פעם שניה, ליתן בקר על בקר, שהבקר משמעו משעת הנץ החמה, ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר, וזה לפי משמעו. ועוד מדרש אחר, למד שאינו נשרף ביו"ט אלא ממחרת, וכך תדרשנו, והנותר ממנו צבקר ראשון, עד בקר שני תעמוד ותשרפנו:
11 מתניכם חגורים. מזומנים לדרכ:
11 בחפזון. לשון צהלה ומהירות, כמו וַיְהִי דוֹד נֶחֱפָז לָלֶכֶת (שמואל א כג, כו), הֲשֹׁר הִשְׁלִיכוּ הָרֶם צִפְפִּים (מלכים ב ז, טו):
11 פסח הוא לה. הקרבן הוא קרוי פסח, על שם הדלוג והפסיחה שהקצ"ה מדלג בתי ישראל מצין בתי מצרים, וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט, ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים (דבר אחר) דרך דילוג וקפיצה, וזכר לשמו שקרוי פסח, וגם פסק"א לשון פסיעה:

- 12 For I will go through the land of Egypt in that night, and will smite all the first-born in the land of Egypt, both man and beast; and against all the gods of Egypt I will execute judgments: I am the LORD.
- 12 ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלילי מצרים אעשה שפטים אני יהוה:
- 13 And the blood shall be to you for a token upon the houses where ye are; and when I see the blood, I will pass over you, and there shall no plague be upon you to destroy you, when I smite the land of Egypt.
- 13 והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים:
- 12 ועברתי. כמלך העוזר ממקום למקום (מכילתא פ"ז), וזה עברה אחת וזרע אחד כולן לוקין:
 12 כל בכור בארץ מצרים. אף זכורות אחרים והם צמרים, ומניין אף זכורי מצרים שצמקומות אחרים, תלמוד לומר למטה מצרים צבכוריהם (תהלים קלו, י):
 12 מאדם ועד בהמה. מי שהתחיל צעזירה תחלה ממנו מתחלת הפורענות:
 12 ובכל אלילי מצרים. של עץ נרקצת, ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ:
 12 אעשה שפטים אני ה'. אני צעזמי, ולא על ידי שליח:
 13 והיה הדם לכם לאות. לכם לאות ולא לאחרים לאות, מכאן שלא נתנו הדם אלא מצפנים:
 13 וראיתי את הדם. הכל גלוי לפניו, אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים צמקותי, ופוסח אני עליכם:
 13 ופסחתי. וחמלתי, ודומה לו פסוח והמליט (ישעיה לא, ה). ואני אומר, כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה, ופסחתי, מדלג היה מצתי ישראל לצתי מצרים, שהיו שרוים זה בתוך זה, וכן פסחים על שפי הסעפים (מלכים א יח, כא), וכן כל הפסחים הולכים כקופצים, וכן פסוח והמליט, מדלגו וממלטו מבין המומתים:
 13 ולא יהיה בכם נגף. אצל הווה הוא צמרים. הרי שהיה מצתי של ישראל יכול ימלט, תלמוד לומר ולא יהיה צם נגף, אצל הווה צמרי שצתיכם. הרי שהיה ישראל צמתי של מצרי שומע אני ילקה כמותו, תלמוד לומר ולא יהיה צם נגף (מכילתא פ"ז):

14 And this day shall be unto you for a memorial, and ye shall keep it a feast to the LORD; throughout your generations ye shall keep it a feast by an ordinance for ever.

וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חֹג לַיהוָה לְדִרְתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תַּחֲגִּהוּ: 14

15 Seven days shall ye eat unleavened bread; howbeit the first day ye shall put away leaven out of your houses; for whosoever eateth leavened bread from the first day until the seventh day, that soul shall be cut off from Israel.

שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכְלוּ אֶדְ בֵּינוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִבְּתֵיכֶם כִּי כָל-אֹכֵל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד-יוֹם הַשְּׁבִיעִי: 15

שִׁבְעָא יוֹמִין פִּטִּירָא תִּיכְלוּן בָּרִם בְּיוֹמָא קִדְמָאָה תִּבְטְלוּן חֲמִירָא מִבְּתִיכֹן אֲרִי כָל דִּיִּכּוּל חֲמִיעַ וְיִשְׁתִּיצִי אֲנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא קִדְמָאָה עַד יוֹמָא שְׁבִיעָאָה:

- 14 לזכרון. לדורות:
 14 וחגתם אותו. יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו (שם), ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון, תלמוד לומר לזכור את היום הזה אשר יצאקס, למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון, ואיזה יום יצא, תלמוד לומר ממקרת הפסח יצא (צמדבר לג, ג), הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של יו"ט, שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולצקר יצאו (מכילתא שם):
 14 לדרתיכם וגו'. שומע אני מעוט דורות שנים, תלמוד לומר חקת עולם תחגהו (מכילתא פ"ז):
 15 שבעת ימים. שטיי"נא של ימים:
 15 שבעת ימים מצות תאכלו. וצמקום אחר הוא אומר ששט ימים תאכל מצות (דברים טז, ח), למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מנה, ובלבד שלא יאכל חמץ, מניין אף ששה רשות, תלמוד לומר ששת ימים. זו מדה בתורה, דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, מה שביעי רשות אף ששה רשות, יכול אף לילה הראשון רשות, תלמוד לומר בערב תאכלו מצות, הכתוב קצעו חובה (פסחים קכ).
 15 אך ביום הראשון תשביתו שאור. מערב יום טוב, וקרוי ראשון לפי שהוא לפני השבעה, ומצינו מוקדם קרוי ראשון, כמו הראשון אדם תולד (איוצ טו, ז), הלפני אדם נולדת, או אינו אלא ראשון של שבעה, תלמוד לומר לא תשחט על קמץ, לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים:
 15 הנפש ההוא. כשהיא צנפשה וצדעמה, פרט לאנוס (מכילתא פ"ח):
 15 מישראל. שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר, תלמוד לומר צמקום אחר, מלפני, בכל מקום שהוא רשותי:

<p>16 And in the first day there shall be to you a holy convocation, and in the seventh day a holy convocation; no manner of work shall be done in them, save that which every man must eat, that only may be done by you.</p>	<p>וּבְיוֹמָא קִדְמָאָה מְעָרַע קִדִּישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קִדִּישׁ יְהִי לְכוֹן כָּל עֲבִידָא לֹא יִתְעַבִּיד בְּהוֹן בְּרִם מָא דְּמִתְאַכִּיל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא בְּלַחֲדוּהִי יִתְעַבִּיד לְכוֹן:</p>	<p>וּבְיוֹמָם מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבְיוֹמָם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יַעֲשֶׂה בָהֶם אָדָם אֲשֶׁר יֹאכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לַבְדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם:</p>	<p>16</p>
<p>17 And ye shall observe the feast of unleavened bread; for in this selfsame day have I brought your hosts out of the land of Egypt; therefore shall ye observe this day throughout your generations by an ordinance for ever.</p>	<p>וְתִשְׁרֹן יֵת פִּטְיָא אַרְי בְּכֻרְן יוֹמָא הָדִין אִפִּיקִית יֵת חִילִּיכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְתִשְׁרֹן יֵת יוֹמָא הָדִין לְדָרִיכוֹן קִים עֲלֵם:</p>	<p>וּשְׁמֶרְתֶּם אֶת־הַמִּצְוֹת כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמֶרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:</p>	<p>17</p>
<p>18 In the first month, on the fourteenth day of the month at even, ye shall eat unleavened bread, until the one and twentieth day of the month at even.</p>	<p>בְּנִיסָן בְּאַרְבַּעַת עֶסְרָא יוֹמָא לִירְחָא בְּרִמְשָׁא תִּיכְלוֹן פִּטְיָא עַד יוֹמָא חַד וְעֶסְרִין לִירְחָא בְּרִמְשָׁא:</p>	<p>בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מִצֵּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֹשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב:</p>	<p>18</p>

16 מקרא קדש. מקרא שס דצר, קרא אותו קדש, לאכילה, ושמייה, וכסות (מכילתא פ"ט):

16 לא יעשה בהם. אפי' על ידי אחרים:

16 הוא לבדו. (יכול אף לעוצד גלולים, תלמוד לומר הוא לבדו יעשה לכם, לכם ולא לעוצד גלולים) הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מערב יום טוב:

16 לכול נפש. אפילו לזהמה, יכול אף לנכרים, תלמוד לומר לכם (נ"א אך) (צינה כח):

17 ושמרתם את המצות. שלא יצאו לידי חמץ, מכאן אמרו, ספח, פלגטוש צוין. רבי יאשיה אומר, אל תהי קורא את המנחות, אלא את המנחות, כדרך שאין מחמיצין את המנחות כך אין מחמיצין את המנחות, אלא אם צאה לידך עשה אותה מיד:

17 ושמרתם את היום הזה. ממלאכה:

17 לדרתיכם חקת עולם. לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה, לכך חזר ושנאו כאן, שלא תאמר, אזהרת כל מלאכה לא יעשה, לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור:

18 עד יום האחד ועשרים. למה נאמר, והלא כבר נאמר שבעת ימים, לפי שנאמר ימים, לילות מנין, תלמוד לומר עד יום האחד וגו':

<p>19 Seven days shall there be no leaven found in your houses; for whosoever eateth that which is leavened, that soul shall be cut off from the congregation of Israel, whether he be a sojourner, or one that is born in the land.</p>	<p>שִׁבְעַת יָמִים חֲמִירָא לֹא יִשְׁתַּכַּח בְּבֵיתְכֶם אֲרִי כָּל דִּי יִכּוֹל מִחֲמֵצָא וְיִשְׁתִּיצִי אִנְשָׁא הֵהוּא מִכְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל בְּגִירָא וּבִנְיָבִיא דְּאֶרְעָא:</p>	<p>19 שִׁבְעַת יָמִים שָׁאֵר לֹא יִמָּצָא בְּבֵיתְכֶם כִּי כָּל-אֹכֵל מִחֲמֵצָת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִעֵדַת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ:</p>
<p>20 Ye shall eat nothing leavened; in all your habitations shall ye eat unleavened bread.'</p>	<p>כָּל מִחֲמֵצָא לֹא תִיכְלֹן בְּכָל מוֹתְבְּנִיכֹן תִּיכְלֹן פִּטְיָרָא:</p>	<p>20 כָּל-מִחֲמֵצָת לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵיתְכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת: (פ)</p>
<p>21 Then Moses called for all the elders of Israel, and said unto them: 'Draw out, and take you lambs according to your families, and kill the passover lamb.</p>	<p>וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל סְבִי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְהוֹן אֲתַנְגִּידוּ וְסִבּוּ לְכוֹן מִן בְּנֵי עֲנָא לְזִרְעֵיתְכֶם וְכֹסוּ פִסְחָא:</p>	<p>חמישי וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוֹ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח:</p>

- 19 לֹא יִמָּצָא בְּבֵיתְכֶם. מִיָּן לַגְּזוּלִין, תִּלְמּוּד לומר כֹּל גְּזוּלָךְ. מֵה תִלְמּוּד לומר צְבִיתִכֶם, מֵה צִיתָךְ צְרִשְׁתָּךְ אֶף גְּזוּלָךְ צְרִשְׁתָּךְ, יֵאָס חֲמֵצוֹ שֶׁל נֹכְרִי שֶׁהוּא אֵלֶּל יִשְׂרָאֵל וְלֹא קִצֵּל עֲלִיו אַחֲרִיתוֹ:
- 19 כִּי כָּל אוֹכֵל מִחֲמֵצָת. לַעֲנוֹשׁ כִּרְתַּת עַל הַשְׁאוּר, וְהֵלֵךְ כְּצֵר עֲנֵשׁ עַל הַחֲמֵץ, אֵלֶּל שֶׁלֹּא תִאֲמַר, חֲמֵץ שֶׁרָאִי לֹאכִילָה עֲנֵשׁ עֲלִיו, שְׁאוּר שֶׁאִינוֹ רָאִי לֹאכִילָה לֹא יַעֲנֵשׁ עֲלִיו, וְאֵם עֲנֵשׁ עַל הַשְׁאוּר וְלֹא עֲנֵשׁ עַל הַחֲמֵץ, הֵייתִי אוֹמֵר, שְׁאוּר שֶׁהוּא מִחֲמֵץ אַחֲרִים עֲנֵשׁ עֲלִיו, חֲמֵץ שֶׁאִינוֹ מִחֲמֵץ אַחֲרִים לֹא יַעֲנֵשׁ עֲלִיו, לִכְךָ נִאֲמָרוּ שְׁנֵיהֶם (מְכִילֵתָא פ"י):
- 19 בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ. לְפִי שֶׁהִנֵּס נַעֲשֶׂה לְיִשְׂרָאֵל, הוֹצֵרָךְ לְרִצּוֹת אֶת הַגֵּרִים:
- 20 מִחֲמֵצָת לֹא תֹאכְלוּ. אִזְהִירָה עַל אֲכִילַת שְׁאוּר:
- 20 כָּל מִחֲמֵצָת. לְהַצִּיא אֶת תַּעֲרוּצָתוֹ:
- 20 בְּכָל מוֹשְׁבֵיתְכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת. זֶה צֵא לְלַמֵּד שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לִיאֲכֹל כָּל מוֹשְׁבֵיתִכֶם, פֶּרֶט לְמַעַשְׂרֵי שְׁנֵי וְחִלּוֹת תּוֹדָה (מְכִילֵתָא פ"י ע"ט) (שֶׁאִינֶה רְאוּיָה לִיאֲכֹל כָּל מוֹשְׁבֵיתִכֶם אֵלֶּל צִירוּשָׁלַיִם):
- 21 מִשְׁכּוֹ. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֶאֶן יִמְשׁוֹךְ מִשְׁלוֹ:
- 21 וּקְחוּ. מִי שֶׁאִין לוֹ יִקַּח מִן הַשּׁוֹק:
- 21 לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם. שֶׁה לְצִית אֲצוֹת:

<p>22 And ye shall take a bunch of hyssop, and dip it in the blood that is in the basin, and strike the lintel and the two side-posts with the blood that is in the basin; and none of you shall go out of the door of his house until the morning.</p>	<p>וּלְקַחְתֶּם אֶגְדַּת אֲזֹב וּמָבַלְתֶּם בָּדָם אֲשֶׁר-בַּסֶּף וְהַגֵּעֲתֶם אֶל-הַמַּשְׁקֹף וְאֶל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן-הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח-בֵּיתוֹ עַד-בֹּקֶר:</p>	<p>22 וּלְקַחְתֶּם אֶגְדַּת אֲזֹב וּמָבַלְתֶּם בָּדָם אֲשֶׁר-בַּסֶּף וְהַגֵּעֲתֶם אֶל-הַמַּשְׁקֹף וְאֶל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן-הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח-בֵּיתוֹ עַד-בֹּקֶר:</p>
<p>23 For the LORD will pass through to smite the Egyptians; and when He seeth the blood upon the lintel, and on the two side-posts, the LORD will pass over the door, and will not suffer the destroyer to come in unto your houses to smite you.</p>	<p>וַיַּהֲרֹג יְיָ לַלַּיְלָה אֶת-מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת-הַדָּם עַל-הַמַּשְׁקֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וַפָּסַח יְהוָה עַל-הַפֶּתַח וְלֹא יָתֵן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל-בְּתִיכֶם לַלַּיְלָה:</p>	<p>23 וַיַּהֲרֹג יְיָ לַלַּיְלָה אֶת-מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת-הַדָּם עַל-הַמַּשְׁקֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וַפָּסַח יְהוָה עַל-הַפֶּתַח וְלֹא יָתֵן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל-בְּתִיכֶם לַלַּיְלָה:</p>
<p>24 And ye shall observe this thing for an ordinance to thee and to thy sons for ever.</p>	<p>וְתִשְׁמְרוּ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה לְחֻק־לָקֹדֶשׁ לְךָ וּלְבְנֶיךָ עֹלָם:</p>	<p>24 וְתִשְׁמְרוּ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה לְחֻק־לָקֹדֶשׁ לְךָ וּלְבְנֶיךָ עֹלָם:</p>
<p>25 And it shall come to pass, when ye be come to the land which the LORD will give you, according as He hath promised, that ye shall keep this service.</p>	<p>וַיְהִי אַרְיֵ תִיעֲלוֹן לְאַרְעָא דִּיתֵין יְיָ לְכוֹן כְּמָא דְמַלִּיל וְתִשְׁמְרוּ אֶת-הָעֲבֹדָה הַזֹּאת:</p>	<p>25 וַיְהִי כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָתֵן יְהוָה לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר וְשִׁמַּרְתֶּם אֶת-הָעֲבֹדָה הַזֹּאת:</p>

- 22 אֲזֹב. מִין יֶרֶק שִׁישׁ לוֹ גִּזְעוּלִין:
 22 אֶגְדַּת אֲזֹב. ג' קִלְחִין קְרוּיִין אֲגוּדָה:
 22 אֲשֶׁר בַּסֶּף. כָּלִי, כְּמוֹ סִפּוֹת כֶּסֶף:
 22 מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף. לְמַעַן חֹזֵר וּשְׂנֹאוֹ, שֶׁלֹּא תִּמְאֵר טְבִילָה אַחַת לְשֹׁלֵשׁ הַמַּתָּנוֹת, לִכְךָ נֹאמַר עוֹד אֲשֶׁר בַּסֶּף, שֶׁתִּהְיֶה כָּל נִמְיָנָה וְנִמְיָנָה מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף, עַל כָּל הַגָּעָה טְבִילָה:
 22 וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ וּגְר'. מִגִּיד, שֶׁמֵּאֲחֵר שְׁנִינָה רְשׁוּת לְמַשְׁחִית לְחַצֵּל, אֵינוֹ מִצְחִין בִּין כְּדִיק לְרַשֵּׁעַ, וְלִילָה רְשׁוּת לְמַחֲצִילִים הֵיא, שֶׁנֹּאמַר כֹּה תִרְמָשׁ כָּל חֵילוֹ יָעַר (תְּהִלִּים קד, כ):
 23 וַפָּסַח. וְחָמַל וַיִּלְוֵל:
 23 וְלֹא יָתֵן הַמַּשְׁחִית. וְלֹא יִתֵּן לוֹ יְכוּלָּה לַצָּר, כְּמוֹ וְלֹא נִקְטְנוּ אֱלֹהִים לְהַרְעַ עַמִּדִי (בְּרָאשִׁית לֹא, ז):
 25 וְהָיָה כִּי תִבָּאוּ. תִּלָּה הַכְּמוּצָה מִזֹּה זֶה צְבִיאָתָם לְאַרְץ, וְלֹא נִתְחַיֵּבוּ צִמְדָּצָר אֲלָא פִסְחָ אֶחָד שְׁעָשׂוּ צִנְהָה הַשְּׁנִינָה עַל פִּי הַדְּבָר:
 25 כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר. וְהִכֵּן דְּבָר, וְהַצָּאֵת אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ וְגו' (שְׁמוֹת ו, ח):

26 And it shall come to pass, when your children shall say unto you: What mean ye by this service?	וַיְהִי אֲרִי יִמְרוּן לָכֵן בְּנֵיכֹן מֶה הָעֲבָדָה הַזֹּאת לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ דִּבְחַת חֵם הוּא	וַיְהִי כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מֶה הָעֲבָדָה הַזֹּאת לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנֹגֶפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתִינוּ הִצִּיל וַיִּקְדּוּ הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:
27 that ye shall say: It is the sacrifice of the LORD's passover, for that He passed over the houses of the children of Israel in Egypt, when He smote the Egyptians, and delivered our houses.' And the people bowed the head and worshipped.	וַיֹּאמְרוּ דִּבְחַת חֵם הוּא קָדֶם יְיָ דָּחַס עַל בְּתִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם כִּד מָחָא יְת מִצְרָאִי וַיֹּת בְּתַנָּא שִׁיזִיב וּכְרַע עִמָּא וּסְגִידוּ:	וַיֹּאמְרוּ זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנֹגֶפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתִינוּ הִצִּיל וַיִּקְדּוּ הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:
28 And the children of Israel went and did so; as the LORD had commanded Moses and Aaron, so did they.	וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ: (ס)	וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ: (ס)
29 And it came to pass at midnight, that the LORD smote all the firstborn in the land of Egypt, from the first-born of Pharaoh that sat on his throne unto the first-born of the captive that was in the dungeon; and all the first-born of cattle.	וַיְהִי וַיָּבֹא הַלַּיְלָה וַיִּהְיֶה וַיִּי קָטַל כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹרָא פֶרֶעַה דְּעֵתִיד לְמַתָּב עַל כּוֹרְסֵי מַלְכוּתִיהָ עַד בּוֹכְרָא דְשִׁבְיָא דְבֵית אֲסִירֵי וְכָל בּוֹכְרָא דְבֵעִירָא:	וַיְהִי וַיָּבֹא הַלַּיְלָה וַיִּהְיֶה וַיִּי קָטַל כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹרָא פֶרֶעַה דְּעֵתִיד לְמַתָּב עַל כּוֹרְסֵי מַלְכוּתִיהָ עַד בּוֹכְרָא דְשִׁבְיָא דְבֵית אֲסִירֵי וְכָל בּוֹכְרָא דְבֵעִירָא:

- 27 ויקדו העם. על צשורת הגאולה, וציאת הארץ, וצשורת הצנים שיהיו להם:
- 28 וילכו ויעשו בני ישראל. וכי צר עשו, והלא מראש חודש נאמר להם, אלא מכיון שקבלו עליהם, מעלה עליהם הכתוב כאלו עשו (מכילתא פי"ב):
- 28 אף ההליכה מנה הכתוב, ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה:
- 28 כאשר צוה ה' את משה ואהרן. להגיד שצחן של ישראל שלא הפילו דצר מכל מצות משה ואהרן, ומהו כן עשו, אף משה ואהרן כן עשו:
- 29 וד'. כל מקום שנאמר וה', הוא וצית דינו, שהיו"ו לשון תוספת הוא, כמו פלוני ופלוני:
- 29 הכה כל בכור. אף של אומה אחרת והוא צמריס:
- 29 מבכור פרעה. אף פרעה צכור היה ונשתייר מן הצכורים, ועליו הוא אומר צַעֲצֹר וְאַתָּה הַעֲמַדְתִּיךָ (שמות ט, טז):
- 29 עד בכור השבי. שהיו שמחין לאידם של ישראל, ועוד שלא יאמרו יראתנו הציאה הפורענות זו. וצכור השפחה צכלל היה, שהרי מנה מן החשוב שצכלן עד הפחות, וצכור השפחה חשוב מצכור השבי:

<p>30 And Pharaoh rose up in the night, he, and all his servants, and all the Egyptians; and there was a great cry in Egypt; for there was not a house where there was not one dead.</p>	<p>וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל עֲבָדָיו וְכָל מִצְרָיִם וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי־אֵין אִישׁ־שָׁם מֵת:</p>	<p>30 וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרָיִם וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי־אֵין אִישׁ־שָׁם מֵת:</p>
<p>31 And he called for Moses and Aaron by night and said: 'Rise up, get you forth from among my people, both ye and the children of Israel; and go, serve the LORD, as ye have said.</p>	<p>וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עֲבָדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבְּרֵכֶם:</p>	<p>31 וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עֲבָדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבְּרֵכֶם:</p>
<p>32 Take both your flocks and your herds, as ye have said, and be gone; and bless me also.'</p>	<p>אֵף עֹכֹזִים אֵף תּוֹרִיכוֹן דְּבִרוּ כְּמָא דְּמַלְלִיתוֹן וַאֲיִזְלוּ וְצִלוּ אֵף עָלַי:</p>	<p>32 גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בָּקָרְכֶם קַחוּ כְּמָא דְּבִרְתֶּם וּלְכוּ וּבִרְכֶתֶם גַּם־אֵתִי:</p>
<p>33 And the Egyptians were urgent upon the people, to send them out of the land in haste; for they said: 'We are all dead men.'</p>	<p>וַתִּקְיֹפוּ מִצְרָאִי עַל עַמָּא לְאַחֲזָא לְשַׁלְחוֹתְהוֹן מִן אֶרֶצָא אֲרִי אָמְרוּ כּוּלָנָא מוֹתִין:</p>	<p>33 וַתִּחָזֶק מִצְרָיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כָּלָנוּ מֵתִים:</p>

- 30 ויקם פרעה. ממתו:
 30 לילה. ולא כדרך המלכים בשלש שעות ציוס:
 30 הוא. תחלה, ואחר כך עצדיו, מלמד שהיה הוא מחזר על צדי עצדיו ומעמידן:
 30 כי אין בית אשר אין שם מת. יש שם זכור, מת, אין שם זכור, גדול שצצית קרוי זכור, שנאמר אף אני זכור אֶתְהוּ (מהלל פט, כח). דבר אחר, מנריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרווקים פנויים, והיו להם זכורות הרצה, פעמים הם חמשה לאשה אחת, כל אחד זכור לאציו:
 31 ויקרא למשה ולאהרן לילה. מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר ולועק, היכן משה שרוי, היכן אהרן שרוי:
 31 גם אתם. הגזרים:
 31 גם בני ישראל. הטף:
 31 ולכו עבדו וגו' כדברכם. הכל כמו שאמרתם, ולא כמו שאמרתי אני, בטל לא אשלח, בטל מי ומי ההולכים, בטל רק זאנכס וצקרס יג:
 32 גם צאנכם גם בקרכם קחו. מהו כאשר דברתם, גם אֶתְהוּ פִּנְדִּינוּ וְצָקִים וְעֹלֹת (שמות י, כה):
 32 וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות, שאני זכור (מכילתא פי"ג):
 33 כלנו מתים. אמרו, לא כגזרת משה הוא, שהרי אמר ומת כל זכור, וכאן אף הפשוטים מתים, ה' או י' צצית אחד (שם):

<p>34 And the people took their dough before it was leavened, their kneading-troughs being bound up in their clothes upon their shoulders.</p>	<p>וַיִּטֹּל עַמָּא יֵת לִישְׁהוֹן עַד לֹא חָמַע מוֹתֵר אֲצוֹתָהוֹן בְּלִבוֹשֵׁיהוֹן כַּתְּפֵיהוֹן:</p>	<p>34 וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בִּצְקוֹ טָרֶם יַחְמֹץ מִשְׁאַרְתָּם צִרְתָּ בְּשִׂמְלָתָם עַל־שִׁכְמָם:</p>
<p>35 And the children of Israel did according to the word of Moses; and they asked of the Egyptians jewels of silver, and jewels of gold, and raiment.</p>	<p>וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָבְדוּ כַּפֶּתֶחַמָּא דְּמֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם מְנִין דְּכֶסֶף וּמֵאֲנִין דְּדָהָב וּלְבוֹשִׁין:</p>	<p>35 וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּדְבָּר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׂמְלֹת:</p>
<p>36 And the LORD gave the people favour in the sight of the Egyptians, so that they let them have what they asked. And they despoiled the Egyptians.</p>	<p>וַיֵּן יְהוָה יֵת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאִי וַאֲשֵׁאִילוֹנִין וְרוֹקִינוּ יֵת מִצְרַיִם:</p>	<p>36 וַיְהִי־נָתַן אֶת־תֵּן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלּוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת־מִצְרַיִם: (פ)</p>
<p>37 And the children of Israel journeyed from Rameses to Succoth, about six hundred thousand men on foot, beside children.</p>	<p>וַיִּטְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסס לְסֻכּוֹת כְּשִׁית מֵאָה אֲלָפִין גּוֹבְרָא רִגְלָאָה בָּר מִטְפְּלָא:</p>	<p>37 וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסס סֻכְתָּה כֶּשֶׁשׁ־מֵאוֹת אֲלָף רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף:</p>
<p>38 And a mixed multitude went up also with them; and flocks, and herds, even very much cattle.</p>	<p>וְאִף נּוֹכְרָאִין סְגִיאִין סְלִיקוּ עִמָּהוֹן וְעִנָּא וְתוֹרֵי בְּעִירָא סְגִי לְחֻדָּא:</p>	<p>38 וְגַם־עָרַב רַב עִלָּה אִתָּם וַצֹּאן וּבָקָר מְקֻנָּה כְּבֹד מְאֹד:</p>

34 טרם יחמץ. המצריים לא הניחוס לשהות כדי חימוץ:

34 משארתם. שירי מזה ומרור (שס):

34 על שכמם. אע"פ שזהממות הרצה הוליו עמהם, מחצבים היו את המצות (שס):

35 כדבר משה. שאמר להם צמזרים, וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רָעָהוּ (שמות יא, ז):

35 ושמלת. אף הן היו חסוצות להם מן הכסף ומן הזהב, והמאחר צפסוק חשוז (מכילתא שס):

36 וישאלום. אף מה שלא היו שואלים מהם היו גותנים להם, אתה אומר אחד טול שנים ולך:

36 וינצלו. ורוקיני:

37 מרעמסס סכתה. ק"ך מיל היו, וצאו שם לפי שעה, שנאמר וַאֲשָׂא אֶתְקָס על פִּנְפִי נָשָׂרִים (שמות יט, ד):

37 הגברים: מנן עשרים שנה ומעלה:

38 ערב רב. תערובות אומות של גרים:

39	<p>And they baked unleavened cakes of the dough which they brought forth out of Egypt, for it was not leavened; because they were thrust out of Egypt, and could not tarry, neither had they prepared for themselves any victual.</p>	<p>וַיֹּאֲפוּ אֶת־הַבֹּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגְת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמֵץ כִּי־גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכִלוּ לְהִתְמַהֵּמֶה וְגַם־צָדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם: וַאֲפוּ יֵת לִישָׁא דְאַפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיצָן פִּטְיָרֹן אֲרִי לָא חֲמֵע אֲרִי אֲתִרְכוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יְכִילוּ לְאַתְעַכְבָּא וְאַף זִנְדִין לָא עֲבָדוּ לְהוֹן:</p>	39
40	<p>Now the time that the children of Israel dwelt in Egypt was four hundred and thirty years.</p>	<p>וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וּמוֹתָב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּיתִיבוּ בְּמִצְרַיִם אַרְבַּע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין:</p>	40
41	<p>And it came to pass at the end of four hundred and thirty years, even the selfsame day it came to pass, that all the host of the LORD went out from the land of Egypt.</p>	<p>וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בַעֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל־צְבָאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַהֲוֵה מְסוּף אַרְבַּע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין וַהֲוֵה בְּכָרֹן יוֹמָא הַדִּין נִפְקוּ כָּל חֵילֵיא דִּי מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:</p>	41

39 עגות מצות. חררה של מזה. צֶנֶק שלא החמיץ קרוי מזה:
39 וגם צדה לא עשו להם. לדרך. מגיד שצחן של ישראל, שלא אמרו האיך נאל למדבר בלא נדה, אלא האמינו והלכו (מכילתא פי"ד), הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד ועורין אהבת כלולתיך לכתוב אחרי צמד צר צֶנֶק לא ורועה (ירמיה ז, ז), ומה שפרש אחריו קדש ישראל לה' וגו':
40 אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם:
40 שלשים שנה וארבע מאות שנה. בין הכל, משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה, משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך, ושלשים שנה היו משגזרה גזירת בין הצמרים עד שנולד יצחק. ואי אפשר לומר בארץ מצרים לצדה, שהרי קהת מן הצאים עם יעקב היה, לא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמנים של משה, לא תמצאם כל כך, ועל כרחק הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים, והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת, והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם, הרי שלא תמצא ארבע מאות לצאת מצרים, והזקקת לומר על כרחק שאף שאר הישיבות נקראו גרות, אפילו בחצרון, כענין שנאמר אֲשֶׁר גָּר אֲנִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (בראשית לה, כז), ואומר אֵת אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר גָּרָה צֶפֶה (שמות ו, ד), לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך, משהיה לו זרע, וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד יצחק, תמצא מציאתן למצרים עד יציאתן ר"י שנה, וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך:
41 ויהי מקץ שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה. מגיד, שכיון שהגיע הקץ, לא עכבן המקום כהרף עין, בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אל אברהם לצפרו, בט"ו בניסן נולד יצחק, ובט"ו בניסן נגזרה גזירת בין הצמרים (מכילתא פי"ד):

<p>42 It was a night of watching unto the LORD for bringing them out from the land of Egypt; this same night is a night of watching unto the LORD for all the children of Israel throughout their generations.</p>	<p>לִיל שְׁמֵרִים הוּא לַיהוָה לַיְלִי נָטִיר הוּא קָדָם יְיָ לְאַפְקוּתָהוּן מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שְׁמֵרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: (פ)</p>	<p>42 לִיל שְׁמֵרִים הוּא לַיהוָה לַיְלִי נָטִיר הוּא קָדָם יְיָ לְאַפְקוּתָהוּן מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שְׁמֵרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: (פ)</p>
<p>43 And the LORD said unto Moses and Aaron: 'This is the ordinance of the passover: there shall no alien eat thereof;</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּא גִזְרֵת פֶּסַח כָּל בֶּן־נֶכֶד לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת־כֶּסֶף וּמִלְתָּה אוֹתוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בּוֹ: תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ: בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>	<p>43 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּא גִזְרֵת פֶּסַח כָּל בֶּן־נֶכֶד לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת־כֶּסֶף וּמִלְתָּה אוֹתוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בּוֹ: תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>
<p>44 but every man's servant that is bought for money, when thou hast circumcised him, then shall he eat thereof.</p>	<p>וְכָל־עֶבֶד גֵּבֶר זָבִין פֶּסַח וְתִגְזֹר יְתִיב בְּכִין יִיכֹל בִּיה: וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת־כֶּסֶף וּמִלְתָּה אוֹתוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בּוֹ: תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>	<p>44 וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת־כֶּסֶף וּמִלְתָּה אוֹתוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בּוֹ: תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>
<p>45 A sojourner and a hired servant shall not eat thereof.</p>	<p>תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>	<p>45 תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>
<p>46 In one house shall it be eaten; thou shalt not carry forth aught of the flesh abroad out of the house; neither shall ye break a bone thereof.</p>	<p>בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>	<p>46 בֵּית אֶחָד יֹאכֵל לֹא תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בּוֹ:</p>

- 42 לִיל שְׁמֵרִים. שהיה הקצ"ה שומר ומנפה לו לקיים הצטחתו להוציאם מארץ מצרים:
 42 הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר לאברהם צלילה היה אני גואל את בניך:
 42 שמרים לכל בני ישראל לדרתם. משמר וזא מן המזיקין, כענין שנאמר וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית וְגו':
 43 זאת חקת הפסח. צי"ד צניסן נאמרה להם פרשה זו:
 43 כל בן נכר. שנחנכו מעשיו לאציו שצשמים (פסחים לו.), ואחד נכרי ואחד ישראל מומר צמשמע (מכילתא פט"ו):
 44 ומלתה אותו אז יאכל בו. רצו, מגיד שמילת עצדיו מעכבתו מלאכול צפסח (יצמות ע:), דצרי רצי יהושע. רצי אליעזר אומר, אין מילת עצדיו מעכבתו מלאכול צפסח, א"כ מה תלמוד לומר אז יאכל בו, העצד:
 45 תושב. זה גר תושב:
 45 ושכיר. זה הנכרי, ומה תלמוד לומר, והלא ערלים הם ונאמר וְכָל עֶרְל לֹא יֹאכֵל בּוֹ, אלא כגון ערצי מהול וגזעוני מהול והוא תושב או שכיר:
 46 בבית אחד יאכל. צחצורה אחת, שלא יעשו הנמנין עליו שתי צחצורות ויחלקוהו, אחת אומר צחצורה אחת או אינו אלא צחצורה אחת כמשמעו, וללמד שאם התחילו והיו אוכלים צחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית, תלמוד לומר על הצחים אשר יאכלו אותו צהם, מכאן שהאוכל, אוכל צחצורה מקומות (מכילתא פט"ו):
 46 לא תוציא מן הבית. מן הצחצורה:
 46 ועצם לא תשברו בו. הראוי לאכילה, כגון שיש עליו כזית צשר יש צו משום שצירת עצם, אין עליו כזית צשר או

47	All the congregation of Israel shall keep it.	כָּל־עֵדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ:	47
48	And when a stranger shall sojourn with thee, and will keep the passover to the LORD, let all his males be circumcised, and then let him come near and keep it; and he shall be as one that is born in the land; but no uncircumcised person shall eat thereof.	וְכִי־יִגְדֹר אִתְּךָ גֵר וַעֲשֵׂה פֶסַח לַיהוָה הַמֹּל לּוֹ כָּל־זָכָר וְאִזְּיָרָב לַעֲשׂוֹתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרָח הָאָרֶץ וְכָל־עֶרְלָל לֹא־יֹאכַל בּוֹ:	48
49	One law shall be to him that is homeborn, and unto the stranger that sojourneth among you.'	תּוֹרָה אֶחָת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:	49
50	Thus did all the children of Israel; as the LORD commanded Moses and Aaron, so did they.	וַיַּעֲשׂוּ כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ: (ס)	50
51	And it came to pass the selfsame day that the LORD did bring the children of Israel out of the land of Egypt by their hosts.	וַיְהִי בַעֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צְבָאָתָם: (פ)	51
XIII	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּמַר לְמִימְרֵי עַם מִצְרַיִם:	שניע

מוח, אין צו משום שצירת ענש:

47 כל עדת ישראל יעשו אותו. למה נאמר, לפי שהוא אומר צפסח מצרים שה לצית אבות, שנמנו עליו למשפחות, יכול אף פסח דורות כן, תלמוד לומר כל עדת ישראל יעשו אותו:

48 ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד, תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ, מה אזרח צאצעה עשר אף גר צאצעה עשר:

48 וכל ערל לא יאכל בו. להציא את שמחו אחיו מחמת מילה, שאינו מומר לערלות ואינו נלמד מנן נכר לא יאכל בו: 49 תורה אחת וגר. להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שצורה (מכילתא שם):

2 'Sanctify unto Me all the first-born, whatsoever opens the womb among the children of Israel, both of man and of beast, it is Mine.'

3 And Moses said unto the people: 'Remember this day, in which ye came out from Egypt, out of the house of bondage; for by strength of hand the LORD brought you out from this place; there shall no leavened bread be eaten.

4 This day ye go forth in the month Abib.

5 And it shall be when the LORD shall bring thee into the land of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Hivite, and the Jebusite, which He swore unto thy fathers to give thee, a land flowing with milk and honey, that thou shalt keep this service in this month.

2 קִדְּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֵחַם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא:

3 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זְכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ:

4 הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאֲבִיב:

5 וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲכֶם יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבֹתֶיךָ לֵאמֹר לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבָדָה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה:

2 פטר כל רחם. שפתח את הרחם תחלה, כמו פוטר מים ראשית מלון (משלי יז, יד). וכן יפטירו צִשְׁפָּה (תהלים כז, ח), יפתחו שפתים:

2 לִי הוּא. לעצמי קניתיים, ע"י שהכיתי בכורי מנרים:

3 זכור את היום הזה. למד, שמזכירין יציאת מנרים בכל יום:

4 בחדש האביב. וכי לא היינו יודעין צאיזה חדש יצאו, אלא כך אמר להם, ראו חסד שגמלכם, שהוציא אתכם בחדש שהוא פֶּטֶר לנחת, לא חמה, ולא זנה, ולא גשמים, וכן הוא אומר מוציא חֲסִידִים צְפוּשָׁרוֹת (תהלים סח, ז), חֲדָשׁ שהוא כשר לנחת:

5 אל ארץ הכנעני וגו'. אע"פ שלא מנה אלא חמשה עממין, כל שצעה גוים צמשמע (תנחומא צא יב), שכולן בכלל כנעני הם, ואחת ממשפחת כנען היתה שלא נקרא לה שם, אלא כנעני:

5 נשבע לאבותיך וגו'. בצורהם הוא אומר, צִיּוֹם הַיּוֹם הַזֶּה אֶת אֲבֹתֶיךָ וְגו' (צראשית טו, יח), וציחק הוא אומר גור צֶאֱרָץ הַזֹּאת וגו' (שם כו, ג), וציעקז הוא אומר הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה שָׂכֵב עָלֶיהָ וגו' (שם כח, יג):

5 זבת חלב ודבש. חלב וזמן העזים, והדבש וזמן התמרים ומן התאנים (רש"י מגילה ו).

5 את העבודה הזאת. של פסח (פסחים לו), והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תצאו אל הארץ וגו', ולמה חזר ושנאה, צשזיל דצר שנתחדש זה, צפרשה ראשונה נאמר וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם צְנִיכֶם מֶה הָעֲצִידָה הַזֹּאת לָכֶם (שמות יב, כו),

6	Seven days thou shalt eat unleavened bread, and in the seventh day shall be a feast to the LORD.	שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצַּת וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה: וְיָמִין תִּכּוֹל פֶּטִירָא שְׁבִיעָא חַגָּא קִדְם יִי:	6
7	Unleavened bread shall be eaten throughout the seven days; and there shall no leavened bread be seen with thee, neither shall there be leaven seen with thee, in all thy borders.	מִצּוֹת יֹאכַל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא-יֵרָאָה לָךְ חֲמֵץ וְלֹא-יֵרָאָה לָךְ שְׂאֵר בְּכָל-גְּבֻלָּךְ: פֶּטִירָא וְתֹאכִיל יֵת שִׁבְעָא יוֹמִין וְלֹא יִתְחַזִּי לָךְ חֲמִיעַ וְלֹא יִתְחַזִּי לָךְ חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ:	7
8	And thou shalt tell thy son in that day, saying: It is because of that which the LORD did for me when I came forth out of Egypt.	וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: וְתַחֲזִי לְבָרְךְ בַּיּוֹמָא הַהוּא לְמִימַר בְּדִיל דָּא עָבַד יִי לִי בְּמִפְקִי מִמִּצְרָיִם:	8
9	And it shall be for a sign unto thee upon thy hand, and for a memorial between thine eyes, that the law of the LORD may be in thy mouth; for with a strong hand hath the LORD brought thee out of Egypt.	וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל-יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּתְּנָה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְיָד חֲזָקָה הוֹצֵאתָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם: וְיִהְיֶה לָךְ לְאוֹת עַל-יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּתְּנָה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ אֲרִי בְיָד חֲזָקָה הוֹצֵאתָ יְיִ מִמִּצְרָיִם:	9
10	Thou shalt therefore keep this ordinance in its season from year to year.	וְשָׁמַרְתָּ אֶת-הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה: (פ) וְתִטֵּר יֵת קִימָא הַדִּין בְּזִמְנִיה מְזִמָּן לְזִמָּן:	10

בזן רשע הכתוב מדבר שהוציא את עַמּוּ מן הכלל, וכאן והגדת לבנך בזן שאינו יודע לשאול, והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלז:

8 בעבור זה. צעזעז שחקיים מלכותו, כגון פסח מצה ומרור הללו:

8 עשה ה' לי. רמז תשובה לזן רשע לומר, עשה ה' לי ולא לך, שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל (מכילתא פי"ז):

9 והיה לך לאות. יציאת מצרים תהיה לך לאות:

9 על ידך ולזכרון בין עיניך. רוצה לומר, שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע:

9 על ידך. יד שמאל, לפיכך ידכה מלא צפרשה שנייה (פסוק טז), לדרוש זה יד שהיא כהה (מכילתא שם § מנחות לז.):

10 מימים ימימה. משנה לשנה (שם לו):

<p>11 And it shall be when the LORD shall bring thee into the land of the Canaanite, as He swore unto thee and to thy fathers, and shall give it thee,</p>	<p>וְהָיָה כִּי-יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וּלְאֲבֹתֶיךָ וְנָתַנָּה לָךְ:</p>	<p>11 וְהָיָה כִּי-יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וּלְאֲבֹתֶיךָ וְנָתַנָּה לָךְ:</p>
<p>12 that thou shalt set apart unto the LORD all that openeth the womb; every firstling that is a male, which thou hast coming of a beast, shall be the LORD's.</p>	<p>וְהָעֲבֵרֶתָ כָּל-פֶּטֶר-רֶחֶם לַיהוָה וְכָל-פֶּטֶר שֹׁגֵר בַּחֲמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ הַזִּקְרִים לַיהוָה:</p>	<p>12 וְהָעֲבֵרֶתָ כָּל-פֶּטֶר-רֶחֶם לַיהוָה וְכָל-פֶּטֶר שֹׁגֵר בַּחֲמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ הַזִּקְרִים לַיהוָה:</p>
<p>13 And every firstling of an ass thou shalt redeem with a lamb; and if thou wilt not redeem it, then thou shalt break its neck; and all the first-born of man among thy sons shalt thou redeem.</p>	<p>וְכָל-פֶּטֶר חֲמֹר תַּפְדָּה בִּשָׂה וְאִם-לֹא תַפְדָּה וְעִרְפָּתוֹ וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָד תַּפְדָּה:</p>	<p>13 וְכָל-פֶּטֶר חֲמֹר תַּפְדָּה בִּשָׂה וְאִם-לֹא תַפְדָּה וְעִרְפָּתוֹ וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָד תַּפְדָּה:</p>
<p>14 And it shall be when thy son asketh thee in time to come, saying: What is this? that thou shalt say unto him: By strength of hand the LORD brought us out from Egypt, from the house of bondage;</p>	<p>וְהָיָה כִּי-יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה-זֶּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצֵאתָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:</p>	<p>מפטיר 14 וְהָיָה כִּי-יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה-זֶּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצֵאתָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:</p>

- 11 והיה כי יביאך. יש מרבותינו שלמדו מכאן, שלא קדשו בכורות הנולדים במדבר, והאומר קדשו מפרש בראה זו, אם תקיימוהו במדבר, תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם (מכילתא שם):
- 11 נשבע לך. והיכן נשבע לך, והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' (שמות ו, ח):
- 11 ונתנה לך. מהא בעיניך כאילו נתנה לך זו ביום, ואל תהי בעיניך כירושא אבות (מכילתא פי"ח):
- 12 והעברת. אין והעברת אלא לשון הפרשה, וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לגדלו (במדבר כז, ח):
- 12 שגר בהמה. גפלו, ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו, ולמדך הכתוב שהוא קדוש בצורה לפטור את הבא אחריו, ואף שאינו נפל קרוי שגר, כמו שגר הלפיד, אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל, שהרי כבר כתב כל פטר רחם, ואם תאמר אף בכור בהמה טמאה במשמע, בא ופירש במקום אחר בדרך ובלא קנה. לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם, בצכור אדם הכתוב מדבר:
- 13 פטר חמור. ולא פטר שאר בהמה טמאה, גזרת הכתוב היא, לפי שנמשלו בכורי מזרים לחמורים, ועוד שקיינו את ישראל ציאתן ממזרים, (שאלו לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים) טעונים מכספם ומזהבם של מזרים:
- 13 תפדה בשב. נותן שם לכהן, ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן:
- 13 וערפתו. עורפו בקופץ מאחוריו והורגו, הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (מכילתא פי"ח):
- 13 וכל בכור אדם בבניך תפדה. חמש סלעים פדיונו, קלוב במקום אחר:
- 14 כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהיא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן, כגון זה, וכגון מקר יאמרו גניקם לגנינו (יהושע כז, כז), דבני גד ובני ראובן:
- 14 מה זאת. זה תינוק טפס שאינו יודע להעמיק שאלתו, וסותם ושאל מה זאת, ובמקום אחר הוא אומר מה קעלת

15 and it came to pass, when Pharaoh would hardly let us go that the LORD slew all the firstborn in the land of Egypt, both the first-born of man, and the first-born of beast; therefore I sacrifice to the LORD all that openeth the womb, being males; but all the first-born of my sons I redeem.

16 And it shall be for a sign upon thy hand, and for frontlets between your eyes; for by strength of hand the LORD brought us forth out of Egypt.'

וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֶּכֶר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּחֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם:

וַיְהִי כִּד אֶקְשִׁי פַרְעֹה לְשַׁלְּחוּתָנָא וַקְטַל יי כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבּוֹכְרָא דְּאִנְשָׁא וְעַד בּוֹכְרָא דְּבִעִירָא עַל כֵּן אֲנָא דְּבַח קָדָם יי כָּל פֶּתַח וְלֵד דְּכָרִיא וְכָל בּוֹכְרָא דְּבְנֵי אֶפְרַיִם:

וַיְהִי לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצֵיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם: (ס)

וַיְהִי לָאֹת עַל־יַדְכָּה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם:

פרשת בשלח

וַיְהִי כִּד אֶקְשִׁי פַרְעֹה לְשַׁלְּחוּתָנָא וַקְטַל יי כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבּוֹכְרָא דְּאִנְשָׁא וְעַד בּוֹכְרָא דְּבִעִירָא עַל כֵּן אֲנָא דְּבַח קָדָם יי כָּל פֶּתַח וְלֵד דְּכָרִיא וְכָל בּוֹכְרָא דְּבְנֵי אֶפְרַיִם:

וַיְהִי לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצֵיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם: (ס)

וַיְהִי לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם: (ס)

<p>17 And it came to pass, when Pharaoh had let the people go, that God led them not by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said: 'Lest the people regret when they see war, and they return to Egypt.'</p>	<p>וַיְהִי כַּד שָׁלַח פָּרֹעֶה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָתַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֲם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִמָּה׃</p>	<p>17 וַיְהִי בְשַׁלַּח פָּרֹעֶה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָתַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֲם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִמָּה׃</p>
<p>18 But God led the people about, by the way of the wilderness by the Red Sea; and the children of Israel went up armed out of the land of Egypt.</p>	<p>וַאֲסַחֵר יְיָ יֵת עִמָּה אוֹרַח מִדְבָּרָא לִימָא דְסוּף וּמִזְרִין סְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃</p>	<p>18 וַיֹּסֶב אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמוּשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃</p>

17 ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם. ולא נהגם, כמו לך נחה את העם (שמות לב, לד), בַּהֲתַלְכָּךְ תִּנָּחֶה אֹתָךְ (משלי ו, כז):

17 כי קרוב הוא. וגו' לשונו בראשיתו הדרכ למצרים. ומדרש אגדה יש הרבה: 17 בראותם מלחמה. כגון מלחמת ויגד העמלקי והקנעני וגו' (במדבר יד, מז), אם הלכו דרך ישר היו חוזרים, ומה אם כשהקיפם דרך מעוקס אמרו נקנה ראש ונשיפה מן ימיה, אם הולכים בפשוטה על אחת כמה וכמה (מכילתא פסחא פי"ח). (לפי סדר הכתוב נראה הרשימות מהופכים, ועיין ברא"ם ובג"א ובמ"י ישוב נכון ע"ז):

17 פן ינחם. יחשבו מחשבה על שינאו, ויתנו לב לשונ: 18 ויסב. הסיבס מן הדרכ הפשוטה לדרכ העקומה: 18 ים סוף. כמו לים סוף. וסוף הוא לשון אגם שגדלים בו קנים, כמו ופֶּשֶׁם צִסּוּף (שמות ז, ג), קנה וסוף קמלו (ישעיה יט, ו):

18 וַחֲמוּשִׁים. אין חמושים אלא מזויינים, (לפי שהסיבתן במדבר גרם להם שעלו חמושים, שאילו היה דרך ישוב לא היו מחמושים להם כל מה שצריכין, אלא כדאם שבו ממוקם למקום וצדעתו לקנות שם מה שיצטרך, אזל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן כל הנורף. וכתוב זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן, שלא תאמר, במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי זין שהכו ישראל בחרב. ברא"ם יסוף) וכן הוא אומר, וְאִתָּם פְּעֻצֵּי חַמְשִׁים (יהושע א, יד), וכן תרגם אונקלוס מִזְרִין, כמו וַיִּרָק אֶת תְּנִיכָיו (בראשית יד, וזרין. דבר אחר חמושים מחמושים, אחד מחמשה ינאו, וארבעה חלקים מחו בשלש ימי אפילה:

19	And Moses took the bones of Joseph with him; for he had surely sworn the children of Israel, saying: 'God will surely remember you; and ye shall carry up my bones away hence with you.'	וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשָּׁבַע הָעִבְרִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת־עַצְמוֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם:	וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשָּׁבַע הָעִבְרִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת־עַצְמוֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם:	19
20	And they took their journey from Succoth, and encamped in Etham, in the edge of the wilderness.	וַיֵּצְאוּ מִסּוּכוֹת וַיֵּלְכוּ בְּאֶרֶץ עֵתָם בְּאֵתֶם בְּסֹטֶר מִדְּבָרָא:	וַיֵּצְאוּ מִסּוּכוֹת וַיֵּלְכוּ בְּאֶרֶץ עֵתָם בְּאֵתֶם בְּסֹטֶר מִדְּבָרָא:	20
21	And the LORD went before them by day in a pillar of cloud, to lead them the way; and by night in a pillar of fire, to give them light; that they might go by day and by night:	וַיֵּלֶךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וּלְלֵילָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לְלֶכֶת יוֹמָם וּלְלֵילָה:	וַיֵּלֶךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וּלְלֵילָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לְלֶכֶת יוֹמָם וּלְלֵילָה:	21
22	the pillar of cloud by day, and the pillar of fire by night, departed not from before the people.	לֹא עָדִי עַמּוּדָא דְעָנָן בֵּימָמָא וְאִף לֹא עַמּוּדָא דְאִשְׁתָּא בְּלֵילָא מִן קֳדָם עָמָא:	לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם: (פ)	22
XIV	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:	לוי

19 השבע השביע. השביעם שיציעו לצניהם, למה לא השביע צניו שיסאורו לארץ כנען מיד, כמו שהשביע יעקב, אמר יוסף, אני שליט הייתי במצרים והיה ספוק בידי לעשות, אבל צני לא ייחוס מצרים לעשות, לכך השביעם לכשיגאלו ויאלו משם, שיסאורו (מכילתא פי"ח):

19 והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע כן, למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם, שנאמר אתכם:

20 ויסעו מסכות. ציוס השני, שהרי צראשון צאו מרעמסס לסכות:

21 לנחתם הדרך. נקוד פתח, שהוא כמו להנחותם, כמו לך אתקם צדקך אשר פלכו צה (דברים א, לג), שהוא כמו להראותם, אף כאן להנחותם ע"י שליח, ומי הוא השליח, עמוד הענן, והקצ"ה בכבודו מוליכו לפניו, ומכל מקום את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו, שהרי על ידי עמוד הענן הם הולכים. עמוד הענן אינו לאורה אלא להורות הדרך:

22 לא ימיש. הקצ"ה את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, שעד שלא ישקע זה עולה זה (שבת כג):

2	'Speak unto the children of Israel, that they turn back and encamp before Pi-hahiroth, between Migdol and the sea, before Baal-zephon, over against it shall ye encamp by the sea.	מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּחַבּוּ וַיִּשְׁרוּן קֶדֶם פּוֹם חִירְתָּא בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין יָמָא קֶדֶם בְּעִיל צָפוֹן לְקַבְלִיהָ תִּשְׁרוּן עַל יָמָא:	דְּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשׁוּבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בְּעֵל צָפֹן נִכְחוּ תַחֲנוּ עַל-הַיָּם:	2
3	And Pharaoh will say of the children of Israel: They are entangled in the land, the wilderness hath shut them in.	וַיֹּמַר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעֹרְבָלִין אֲנִין בְּאַרְעָא אֶחָד עָלִיהוֹן מִדְּבָרָא:	וַאֲמַר פַּרְעֹה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאַרְצִי סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר:	3
4	And I will harden Pharaoh's heart, and he shall follow after them; and I will get Me honour upon Pharaoh, and upon all his host; and the Egyptians shall know that I am the LORD.' And they did so.	וְאֶתְקִיף יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה בְּתַרְיֵיהוֹן וְאֶתְקִיף בְּפַרְעֹה וּבְכָל מִשְׁרֵיתָיָה וַיֵּדְעוּן מִצְרָאִי אֲרִי אֲנִי וַעֲבָדוּ כֵּן:	וַחֲזַקְתִּי אֶת-לִב-פַּרְעֹה וַרְבֵּף אַחֲרֵיהֶם וְאֶקְבְּדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל-חֵילוֹ וַיֵּדְעוּ מִצְרָיִם כִּי-אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ-כֵן:	4

- 2 וישבו. לאחוריהם, ללד מצרים היו מקרצין כל יום השלישי, כדי להטעות את פרעה, שיאמר תועים הם דרך, כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו':
- 2 ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתוס, ועכשיו נקרא פי החירות, על שם שנעשו שם בני חורין (מכילתא בשלח פ"א), והם שני סלעים גבוהים זקופים, והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים:
- 2 לפני בעל צפון. הוא נשאר מכל אלהי מצרים, כדי להטעותו, שיאמרו קשה יראתן (שם), ועליו פירש איוב מִשְׁגִּיא לְגוֹיִם וַיֵּאָבֶדֶם (איוב יב, כג):
- 3 ואמר פרעה. כשישמע שהם עָצִים לאחוריהם:
- 3 לבני ישראל. על בני ישראל. וכן ה' יִלָּחֶם לָכֶם, עליכם. אֶמְרִי לִי אֲחִי הוא (בראשית כ, יג), אמרי עלי:
- 3 נבכים הם. כלואים ומשוקעים, וצלע"ז שיר"ר כמו צַעֲמָק הַצָּבָא (תהלים פד, ז), מִצְכִּי נְהָרוֹת (איוב כח, יא), נִצְכִּי יָם (שם לח, טז). נצכים הם, כלואים הם במדבר, שאינן יודעין ללכת ממנו ולהיכן ילכו:
- 4 ואכבדה בפרעה. כשהקצ"ה מתנקס צרשעים שמו מתגדל ומתכבד, וכן הוא אומר וְנִשְׁפָּטְתִּי אֹתוֹ וגו', ואחר כך וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנִזְדַּעַשְׁתִּי וגו' (יחזקאל לח, כב-כג), ואומר שָׁמָּה שָׂצָר רָשָׁפִי קָשָׁת, ואחר כך נִזְדַּעַ צִיְהוּדָה הַלְלֵהֶם (תהלים עו, ד-ז), ואומר נִזְדַּעַ ה' מִשְׁפָּט עָשָׂה (שם ט, יז):
- 4 בפרעה ובכל חילו. הוא התחיל צעירה וממנו התחילה הפורענות (מכילתא פ"א):
- 4 ויעשו כן. להגיד שצנן ששמעו לקול משה, ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו, אנו צריכים לצרות, אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם (שם):

5	And it was told the king of Egypt that the people were fled; and the heart of Pharaoh and of his servants was turned towards the people, and they said: 'What is this we have done, that we have let Israel go from serving us?	וַיִּגְדַּל לַמֶּלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיִּהְיֶה לִּבְּב פַּרְעֹה וְעַבְדָּיו אֶל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה-נָּתַת עֲשֵׂינוּ כִּי-שַׁלַּחְנוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵעַבְדֵּנוּ: וְאַתָּחָּנָה לֵבָא דְּמִצְרַיִם אֲרִי אֲזַל עִמָּא וְאַתָּחָּפִיד לֵבָא דְּפַרְעֹה וְעַבְדֵּיהּ בְּעִמָּא וַאֲמָרוּ מָא דָּא עַבְדָּנָא אֲרִי שַׁלַּחְנָא יָת יִשְׂרָאֵל מִפּוֹלְחָנָא:	ישראל
6	And he made ready his chariots, and took his people with him.	וַיַּאֲסֵר אֶת-רֶכְבּוֹ וְאֶת-עָמּוֹ לָקַח עִמּוֹ: וְשָׂקִים יָת רֶתְבִּיה וְיָת עַמִּיה דְּבַר עַמִּיה:	6
7	And he took six hundred chosen chariots, and all the chariots of Egypt, and captains over all of them.	וַיְדַבֵּר שֵׁית מֵאָה רֶתְבִּין בְּחִירִין וְכָל רֶתְבֵי מִצְרָאִי וּגְבָרִין מִמֶּנּוּ עַל כּוֹלָהוֹן: וַיִּקַּח שֵׁשׁ-מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלָשׁ עַל-כָּלוֹ:	7
8	And the LORD hardened the heart of Pharaoh king of Egypt, and he pursued after the children of Israel; for the children of Israel went out with a high hand.	וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת-לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאִים בְּיָד רָמָה: וְתִקִּיף יְיָ יָת לֵבָא דְּפַרְעֹה דְּמִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף בָּתַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִפְקִין בְּרִישׁ גָּלִי:	8

- 5 ויוגד למלך מצרים. איקטורין שלח עמהם (מכילתא פ"א), וכיון שהגיעו ימים שקבעו לילך ולשוב, וראו שאין חוזרין למצרים, באו והגידו לפרעה ציוס הרציעי, וצחמישי וצששי רדפו אחריהם, וליל שזיעי ירדו לים, צשחרית אמרו שירה, והוא יוס שזיעי של פסח, לכך אנו קורין השירה ציוס השזיעי:
- 5 ויהפך. נהפך ממה שהיה, שהרי אמר להם קומו לאי מתוך עמי (שמות יב, לא), ונהפך לצב עצדיו, שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש, ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם צשציל ממנום שהשאלום:
- 5 מעבדנו. מעצוד אותנו:
- 6 ויאסר את רכבו. הוא צעמנו (מכילתא פ"א):
- 6 ואת עמו לקח עמו. מִשָּׁקֶם צדצרים, לקינו ונטלו ממנו ושלחנום, צואו עמי, ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים, דרך שאר מלכים עצדיו קודמין לו צמלחמה, ואני אקדים לפניכם, שנאמר ופָּרַעַה הֶקְרִיב, הקריצ עמנו מיהר לפני חיילותיו, דרך שאר מלכים ליטול ציוה צראש כמו שיצחר, אני אשוה עמכם צחלק, שנאמר וְשָׁלַק שָׁלַל:
- 7 בחור. נצחרים, צחור לשון יחיד, כל רכב ורכב צצמנין זה היה צחור:
- 7 וכל רכב מצרים. ועמהם כל שאר הרכב, ומהיכן היו הצהמות הללו, אם תאמר מִשָּׁל מִצְרַיִם, הרי נאמר וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם (שמות ט, י), ואם תאמר מִשָּׁל יִשְׂרָאֵל, והלא נאמר וְגַם מִקְנֵנוּ יִלָּךְ עִמָּנוּ (שם י, כו), מִשָּׁל מִי הוּא, מהירא את דבר ה', מכאן היה רצי שמעון אומר, כשר צצמנרים הרוג, טוצ צצנחשים רצון את מוחו (מכילתא פ"א):
- 7 ושלשים על כלו. שרי צצאות כתר גומו:
- 8 ויחזק ה' את לב פרעה. שהיה תולה אם לרדוף אם לאו, וחזק את לבו לרדוף:
- 8 ביד רמה. צצורה גצוה ומפורסמת (מכילתא פ"א):

<p>9 And the Egyptians pursued after them, all the horses and chariots of Pharaoh, and his horsemen, and his army, and overtook them encamping by the sea, beside Pi-hahiroth, in front of Baal-zephon.</p>	<p>וַיִּרְדְּפוּ מִצְרָאִי בְּתַרְיָהוֹן וְאֶדְבִּיקוּ יִתְהוֹן כֹּד שָׂרֹן עַל יָמָא כָּל סוּסוֹת רֶתְכִי פֶרְעָה וּפָרָשׁוֹהִי וּמִשְׁרִיתֶיהָ עַל פֶּם חִירְתָּא דְקֶדֶם בְּעִיל צָפֹן:</p>	<p>וַיִּרְדְּפוּ מִצְרָאִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיגוּ אוֹתָם חֲנִים עַל-הֵיָם כָּל-סוּסֵי הָרֶכֶב פֶּרְעָה וּפָרָשָׁיו וַחֲיָלוֹ עַל-פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בְּעִל צָפֹן:</p>
<p>10 And when Pharaoh drew nigh, the children of Israel lifted up their eyes, and, behold, the Egyptians were marching after them; and they were sore afraid; and the children of Israel cried out unto the LORD.</p>	<p>וּפֶרְעָה קָרִיב וּזְקָפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת עֵינֵיהֶן וְהָא מִצְרָאִי נִטְלִין בְּתַרְיָהוֹן וַדְחִילוּ לַחֲדָא וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֹדֶם יי:</p>	<p>וּפֶרְעָה הִקְרִיב וַיִּשְׁאֹף בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֵינֵיהֶם וַהֲנִה מִצְרָאִים ׀ נִסְעָ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה:</p>
<p>11 And they said unto Moses: 'Because there were no graves in Egypt, hast thou taken us away to die in the wilderness? wherefore hast thou dealt thus with us, to bring us forth out of Egypt?</p>	<p>וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה הַמִּדְּלִית קִבְרִין בְּמִצְרַיִם דְּבִרְתָּנָא לְמָמַת בְּמִדְבָּרָא מָא דָּא עֲבַדְתָּ לָנָא לְאַפְקוּתָנָא מִמִּצְרַיִם:</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה הַמִּבְלִי אֵין-קִבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר מִה-זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם:</p>
<p>12 Is not this the word that we spoke unto thee in Egypt, saying: Let us alone, that we may serve the Egyptians? For it were better for us to serve the Egyptians, than that we should die in the wilderness.'</p>	<p>הֲלֹא דִין פְּתִגְמָא דְּמִלִּילָנָא עִמָּךְ בְּמִצְרַיִם לְמִימַר שְׂבוּק מִנָּנָא וְנִפְלַח יָת מִצְרָאִי אָרִי טָב לָנָא דְּנִפְלַח יָת מִצְרָאִי מִדְּנִמוֹת בְּמִדְבָּרָא:</p>	<p>הֲלֹא-זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֹבֵד אֶת-מִצְרַיִם מִמָּתְנוּ בְּמִדְבָּר:</p>

10 ופרעה הקריב. היה לו לכתוז ופרעה קרב, מהו הקריב, הקריב עצמו ונתאמן לקדם לפניו, כמו שהתנה עמהם: נסע אחריהם. כלב אחד כאיש אחד. דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם, ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים (תנחומא בשלח יג):

10 ויצעקו. תפשו אומנות אבותם (מכילתא פ"ב). באצרהם הוא אומר, אל המקום אשר עמד עָם (בראשית יט, כז). ציחק, לשון צִשְׁקָה (שם כד, סג). ציעק, ויפגע צִמְקוֹם (שם כח, יא):

11 המבלי אין קברים. וכי מחמת חסרון קברים, שאין קברים במצרים ליקבר שם, לקחתנו משם. שיפו"ר פליננא"א דינו"ן פושי"ש:

12 אשר דברנו אליך במצרים. והיכן דברו, יראה' עֲלִיכֶם וַיִּשְׁפּוּט (שמות ה, כא) מכילתא פ"ב): ממותנו. מאשר נמות, ואם היה נקוד מלאפו"ם, (ר"ל חול"ם, כנודע לצעלי דקדוק שקראו חול"ם מלאפו"ם, ועיין

<p>13 And Moses said unto the people: 'Fear ye not, stand still, and see the salvation of the LORD, which He will work for you to-day; for whereas ye have seen the Egyptians to-day, ye shall see them again no more for ever.</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַל-תִּירְאוּ הַתִּיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת-יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת-מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד-עוֹלָם:</p>	<p>13 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַל-תִּירְאוּ הַתִּיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת-יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת-מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד-עוֹלָם:</p>
<p>14 The LORD will fight for you, and ye shall hold your peace.'</p>	<p>יְיָ יִגִּיד לָכֵן קְרַב וְאַתֶּם תִּשְׁתַּקְּטוּ:</p>	<p>14 יְהוָה יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרֹשׁוּ: (פ)</p>
<p>15 And the LORD said unto Moses: 'Wherefore criest thou unto Me? speak unto the children of Israel, that they go forward.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה קְבִילִית צְלוֹתְךָ מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּטְלוּ:</p>	<p>שלישי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מַה-תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּסָּעוּ:</p>
<p>16 And lift thou up thy rod, and stretch out thy hand over the sea, and divide it; and the children of Israel shall go into the midst of the sea on dry ground.</p>	<p>וְאַתָּה טוֹל יֵת חוֹטְרְךָ וְאַרְיִם יֵת יָדְךָ עַל יָמָא וּבְיַעֲדֵי וַיֵּיטְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יָמָא בִּיבְשָׁתָא:</p>	<p>16 וְאַתָּה תִּהְיֶה אֶת-מִטְףְּךָ וְנִטְתָּ אֶת-יָדְךָ עַל-הַיָּם וּבִקְעָהוּ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבְשָׁה:</p>
<p>17 And I, behold, I will harden the hearts of the Egyptians, and they shall go in after them; and I will get Me honour upon Pharaoh, and upon all his host, upon his chariots, and upon his horsemen.</p>	<p>וְאֲנִי הֹנֵנִי מִחֲזֹק אֶת-לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בְּפָרְעָה וּבְכָל-חֵילוֹ בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו:</p>	<p>17 וְאֲנִי הֹנֵנִי מִחֲזֹק אֶת-לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בְּפָרְעָה וּבְכָל-חֵילוֹ בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו:</p>

לקמן פרשת יתרו צרש"י פסוק פן יפרוץ) היה נצחר ממיתתו, עכשיו שנקוד בשורק, נצחר מאשר נמות. וכן מי יפן מותנו, שנמות. וכן מי יפן מותי (שמואל-צ יט, יט) דאצשלוס, שאמות. כמו ליום קומי לעד (נפניה ג, ח), עד שובי צלום (דברי הימים-צ יח, כו) שאקום שאשוב:

13 כי אשר ראיתם את מצרים וגו'. מה שראיתם אותם אינו אלא היום, היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד:

14 ה' ילחם לכם. צעזלכם, וכן פי ה' נלחם להם, וכן אס לאל פריצו (איוב יג, ח), וכן וַיֵּטְר דְּצָר לִי (צראשית כד, ז), וכן הַאֲסָם פְּרִיצוֹן לַצֶּעַל (שופטים ו, לא):

15 מה תצעק אלי. למדנו, שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקד"ה, לא עתה להאריך בתפלה, שישראל נתונין צרה. דבר אחר מה תצעק אלי, עלי הדבר תלוי ולא עליך, כמ"ש להלן, על צני ועל פעל יְדִי פְּנִי (ישעיה מה, יא):

15 דבר אל בני ישראל ויסעו. אין להם אלא ליסע, שאין הם עומד צפניהם, כדאי זכות אבותיהם, והם, והאמונה שהאמינו צי ויאלו, לקרוע להם הם (מכילתא פ"ג):

18	And the Egyptians shall know that I am the LORD, when I have gotten Me honour upon Pharaoh, upon his chariots, and upon his horsemen.	וַיֵּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיִּבְרְכּוּ בְּפָרְעָה בְּרֶכְבוֹ וּבְפָרָשָׁיו וַיֵּדְעוּן מִצְרָאִי אֲרִי אֲנִי יְיָ בְּאַתִּיקְרוֹתַי בְּפָרְעָה בְּרֶתְפוֹתַי וּבְפָרָשׁוֹתַי:	18
19	And the angel of God, who went before the camp of Israel, removed and went behind them; and the pillar of cloud removed from before them, and stood behind them;	וַיֵּסַע מִלֶּאֱדָה הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיֵּסַע עֲמוּד הָעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם: וַיֵּסַע מִלְּאֲכָא דִּי דְּמַדְבַּר קָדָם מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל וַאֲתָא מִבְּתְרֵיהוֹן וַיֵּסַע עֲמוּדָא דְּעָנָא מִן קִדְמֵיהוֹן וַיִּשְׁתָּא מִבְּתְרֵיהוֹן:	19
20	and it came between the camp of Egypt and the camp of Israel; and there was the cloud and the darkness here, yet gave it light by night there; and the one came not near the other all the night.	וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֵר אֶת־הַלַּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלַּיְלָה: וַעֲלָ בֵּין מִשְׁרִיתָא דְּמִצְרָאִי וּבֵין מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל וַהֲוָה עָנָא וּקְבָלָא לְמִצְרָאִי וּלְיִשְׂרָאֵל נָהָר כָּל לַיְלָא וְלֹא אֶתְקַרְבוּ דִּין לְזֵת דִּין כָּל לַיְלָא:	20

19 וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם. להצדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל, ולקבל חצים וצליקסטרואות של מצרים. בכל מקום הוא אומר מלאך ה', וכאן מלאך האלהים, אין אלהים בכל מקום אלא דין, מלמד שהיו ישראל נחונים בדין באותה שעה, אם להנצל אם להאבד עם מצרים:

19 ויסע עמוד הענן. כשחשיכה, והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש, לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי, אלא נסע והלך לו מאחריהם, להחשיך למצרים:

20 ויבא בין מחנה מצרים. משל למהלך דרך וזנו מהלך לפניו, באו לסטים לשדומו, נטלו מלפניו ונתנו לאחוריו, בא זאב מאחוריו, נתנו לפניו, באו לסטים לפניו וזאבים מאחוריו, נתנו על זרועו ונלחם בהם. כך ואנכי תרגלתי לאפריים קקס על זרועתי (הושע יא, ג):

20 ויהי הענן והחשך. למצרים:

20 ויאיר. עמוד האש את הלילה לישראל, והלך לפנייהם כדרכו ללכת כל הלילה, והחשך של ערפל לזד מצרים:

20 ולא קרב זה אל זה. מחנה אל מחנה (מכילתא פ"ד):

21	And Moses stretched out his hand over the sea; and the LORD caused the sea to go back by a strong east wind all the night, and made the sea dry land, and the waters were divided.	וַיִּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיּוֹלֶךְ יְהוָה אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל־הַלַּיְלָה וַיֵּשֶׁם אֶת־הַיָּם לַחֲרֵבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמַּיִם:	21
22	And the children of Israel went into the midst of the sea upon the dry ground; and the waters were a wall unto them on their right hand, and on their left.	וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֶּשֶׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיְּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם: וַיֵּצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יָמָא בַּיַּבֶּשֶׁתָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִיְּמִינְהוֹן וּמִשְׁמָאלְהוֹן:	22
23	And the Egyptians pursued, and went in after them into the midst of the sea, all Pharaoh's horses, his chariots, and his horsemen.	וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פָּרָעָה רֶכֶב וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם: וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פָּרָעָה רֶכֶב וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם:	23
24	And it came to pass in the morning watch, that the LORD looked forth upon the host of the Egyptians through the pillar of fire and of cloud, and discomfited the host of the Egyptians.	וַיְהִי בַּאֲשֶׁמֶרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וּבְעָנָן וַיִּהְיֶה אֵת מַחֲנֵה מִצְרַיִם: וַיְהִי בַּאֲשֶׁמֶרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף יְהוָה יְיָ לְמַשְׁרִיתָא דְּמִצְרַאִי בְּעַמּוּדָא דְּאִישְׁתָּא וּבְעָנָא וַשְׁגִּישׁ יְיָ מַשְׁרִיתָא דְּמִצְרַאִי:	24

21 ברוח קדים עזה. צרוח קדים שהיא עזה שצרוחות, הוא הרוח שהקצ"ה נפרע זה מן הרשעים, שנאמר קרוח קדים
אפי"ס (ירמיה' יז), יצא קדים רוח ה' (הושע יג, טו), רוח הקדים שצנך צלצ ימים (יחזקאל כז, כו), הנה צרוחו הקשה
ציוס קדים (ישעיה כז, ח):
21 ויבקעו המים. כל מים שצעולם (מכילתא פ"ד):
23 כל סוס פרעה. וכי סוס אחד היה, אלא מגיד שאין כולם חסוצין לפני המקום אלא כקום אחד:
24 באשמרת הבוקר. שלשת חלקי הלילה קרוין אשמורת, ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבוקר (צרכות ג.).
ואומר אני, לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת, כת אחר כת לשלשה חלקים, לכך קרוי אשמורת, וזהו
שתרגם אונקלוס מטרת:
24 וישקף. ויצט, כלומר פנה אליהם להשחיתם. ותרגומו ואשקפי, אף הוא לשון הצטה, כמו שדה לפים (במדבר כג,
יד), למקל סכותה:
24 בעמוד אש וענן. עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט, ועמוד אש מרתיחו, וטלפי סוסיהם משתמטות (מכילתא
פ"ה):
24 ויהם. לשון מהומה, אשטורד"יטון צלע"זערצבס, נטל סגנונות שלהם. ושנינו צפרקיר"ר אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי,
כל מקום שנאמר צו מהומה, הרעשת קול הוא, וזה אז לכלן, וי"רעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתיים ויהם (שמואל א-ז,
י):

25	And He took off their chariot wheels, and made them to drive heavily; so that the Egyptians said: 'Let us flee from the face of Israel; for the LORD fighteth for them against the Egyptians.'	וַיִּסַּר אֶת אֲפֻן מִרְכַּבְתָּיו וַיַּנְהִיגֵהוּ בְּכַבְדָּתוֹ וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוֹסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יִהְיֶה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרַיִם: (פ)	25
26	And the LORD said unto Moses: 'Stretch out thy hand over the sea, that the waters may come back upon the Egyptians, upon their chariots, and upon their horsemen.'	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרִים יָת יָדְךָ עַל יָמָא וַיַּחְבִּין מַיָּא עַל מִצְרָאִי עַל רֶתְכִיהוֹן וְעַל פָּרְשֵׁיהוֹן:	רציעי
27	And Moses stretched forth his hand over the sea, and the sea returned to its strength when the morning appeared; and the Egyptians fled against it; and the LORD overthrew the Egyptians in the midst of the sea.	וַיִּטֵּן מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בִּקְרָ לֵאחֲתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיִּנְעַר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:	27

- 25 ויסר את אופן מרכבותיו. מכח האש נשרפו הגלגלים, והמרכבות נגררות, והיושבים בהם נעים ואצריהן מתפרקין:
- 25 וינהיגהו בכבדות. צהנהגה שהיא כזדה וקשה להם, צמדה שמדדו ויִכְבְּדוּ לָצוּ הוא וְעֲבָדָיו (שמות ט, לד), אף כאן וינהגהו בכבדות:
- 25 נלחם להם במצרים. צמאריים. דצר אחר צמאריים, צארץ מצרים, שכשם שאלו לוקים על הים, כך לוקים אותם שנשארו צמאריים:
- 26 וישובו המים. שזקופים ועומדים כחומה, ישוצו למקומם ויכסו על מצרים:
- 27 לפנות בקר. לעת שהצוקר פונה לצא:
- 27 לאיתנו. לתקפו הראשון:
- 27 נסים לקראתו. שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים:
- 27 וינער ה'. כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה, כך היו עולין ויורדין ומשתצרין צים, ונתן הקצ"ה בהם חיות לקבל היסורין:
- 27 וינער. וְשִׁנִּיק, והוא לשון טרוף צלשון ארמי. והרצה יש צמדרש אגדה:

28	And the waters returned, and covered the chariots, and the horsemen, even all the host of Pharaoh that went in after them into the sea; there remained not so much as one of them.	וַיָּשְׁבוּ הַמַּיִם וַיִּכְסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכָל־חֵיל פְּרֹעֶה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אַחַד:	28
29	But the children of Israel walked upon dry land in the midst of the sea; and the waters were a wall unto them on their right hand, and on their left.	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכּוּ בַיַּבֶּשֶׁת בְּגוֹ יָמָא וּמַיָּא לַהוֹן שׁוּרִין מִיְמִינֵהוֹן וּמִסְמָאלֵהוֹן:	29
30	Thus the LORD saved Israel that day out of the hand of the Egyptians; and Israel saw the Egyptians dead upon the sea-shore.	וַיִּוָּשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרָיִם מֵת עַל־שַׁפַּת הַיָּם:	30
31	And Israel saw the great work which the LORD did upon the Egyptians, and the people feared the LORD; and they believed in the LORD, and in His servant Moses.	וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרָיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְרֵנוּ בֵּיהוָה וּבַמֹּשֶׁה עַבְדּוֹ: (פ)	31

28 ויכסו את הרכב וגו' לכל חיל פרעה. כך דרך המקראות לכחוז למ"ד יתירה, כמו לְכָל פְּלִי תַעֲשֶׂה נְחֻשֶׁת (שמות כז, ג), וכן לְכָל פְּלִי הַמִּשְׁכָּן, כָּל עֲבָדָיו (שם יט), וַיִּתְּלֵם וַיִּמְתְּרֵם לְכָל פְּלִיָּהֶם, ואינה אלא תקון לשון:
30 וירא ישראל את מצרים מת. שפלטן הים על שפתו, כדי שלא יאמרו ישראל, כשם שאנו עולים מנדז זה, כך הם עולים מנדז אחר רחוק ממנו, וירדפו אחרינו:
31 את ה' הגדולה. את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקד"ה. והרבה לשונות נופלין על לשון יד, וכולן לשון יד ממש הן, והמפרשו יתקן הלשון אחר ענין הדבור:

XV

Then sang Moses and the children of Israel this song unto the LORD, and spoke, saying: I will sing unto the LORD, for He is highly exalted; The horse and his rider hath He thrown into the sea.

אֲזַיִשִּׁיר־מֹשֶׁהוּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לַאמֶּר (ס)
אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאָה גָאָה (ס)
סוֹס וּרְכָבּוֹ רָמָה בָּיָם: (ס)

בְּכֵן שָׁבַח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְת תוֹשְׁבַח־תָּא הָדָא קָדָם יְיָ וַיֹּאמְרוּ לְמִימַר נְשַׁבַּח וְנוֹדִי קָדָם יְיָ אֲרִי אֶתְגָּאִי עַל גִּיּוֹתַנְיָא וְגִיאֻתָּא דִּילִיָּהּ הִיא סוֹסִיָּא וּרְכָבִיָּהּ רָמָא בִּימָא:

XV

¹ אז ישיר משה. אז כשראה הנס, עלה בלבו שישיר שירה. וכן אז ידבר יהושע (יהושע י, יז). וכן וצית יעשה לבת פקעה (מלכים-א ז, ח), חשב בלבו שיעשה לה. אף כאן ישיר, אמר לו לבו שישיר, וכן עשה, ויאמרו לאמר אשירה לה'. וכן ציהושע כשראה הנס, אמר לו לבו שידבר, וכן עשה, ויאמר לעיני ישראל. וכן שירת הכהן, שפתח בה אז ישיר ישראל (במדבר כא, יז), פירש אחריו עלי דבר ענו לה. אז יצנה שלמה צמה (מלכים-א יא, ז), פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה, למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה, זהו ליישב פשוטו. אבל מדרשו אמרו רז"ל, מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה, וכן בכלל, חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה. ואין לומר ולישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עמיד והן מיד, כגון פקה יעשה איוב (איוב א, ה), על פי ה' יחנו (במדבר ט, כג), ויש אשר יהיה הענן, לפי שהן דבר ההווה תמיד, ונפל בו בין לשון עמיד ובין לשון עבר, אבל זה שלא היה אלא לשעה, אינו יכול ליטבו בלשון הזה:

¹ כי גאה גאה. כתרגומו. (דבר אחר, בא הכפל לומר שעשה דבר שאי אפשר לבשר ודם לעשות, כשהוא נלחם בחזירו ומתגבר עליו, מפילו מן הסוס, וכאן סוס ורכבו רמה צים, וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות, כמו כי גאות עשה (ישעיה יב, ה), וכן כל השירה תמצא כפולה, עזי וזמרת יה ויהי לי ישועה, ה' איש מלחמה ה' שמו, וכן כולם. ברש"י ישן). דבר אחר כי גאה גאה, על כל השירות וכל מה שאקלם בו, עוד יש בו תוספת, ולא כמדת בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו:

¹ סוס ורכבו. שניהם קשורים זה בזה, והמים מעלין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואין נפרדין:
¹ רמה. השליך, וכן וקמיו לגוא אפון נקרא (דניאל ג, כא). ומדרש אגדה, כתוב אחד אומר רמה, וכתוב אחד אומר ירה, מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום, כמו מי ירה אפון פנקס (איוב לח, ו), מלמעלה למטה:

2	<p>The LORD is my strength and song, And He is become my salvation; This is my God, and I will glorify Him; My father's God, and I will exalt Him.</p>	<p>תִּקְוִי וְתִשְׂבַּחְתִּי דְּחִילָא יי אָמַר בְּמִימְרֵיהּ וְחָנָה לִי לְפָרִיק דִּין אֱלֹהֵי וְאַבְנֵי לִיהּ מִקְדָּשׁ אֱלֹהֵא דְאַבְרָהָם וְאַפְלַח קְדָמוּהֵי:</p>	<p>עָנִי וּזְמַרְתָּ יְהוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה (ס) אֵלֵי וְאַנְוֶהוּ (ס) אֱלֹהֵי וְאַרְמְנֶנּוּ: (ס)</p>	2
3	<p>The LORD is a man of war, The LORD is His name.</p>	<p>יי מְאַרֵי נִצְחָן קִרְבֵּיָא יי שְׁמִיהּ:</p>	<p>יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ: (ס)</p>	3

עזי וזמרת יה. אונקלוס תרגם תוך־כִּי וְתַפְחָסִי, עזי כמו עזי צשור"ק, וזמרת כמו וזמרתִי, ואני תמה על לשון המקרא, שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא, אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אלל וזמרת, וכל שאר מקומות נקוד שור"ק, ה'עזי ומעזי (ירמיה טז, יט), עזי אלִיךָ אֶתְמַרְהָ (תהלים נט, י), וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפוס, כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה (צשור"א) בחטף, הראשונה נקודה צשור"ק, כגון עז עזי, רוק רוקי, חק חקי, על עולו, יסור עולו, כל כלו, ושלישים על כלו. ואלו שלשה עזי וזמרת, של כאן ושל ישעיה ושל תהלים, נקודה בחטף קמץ, ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתִי, אלא וזמרת, וכלס סמוך להם ויהי לי לישועה. לכך אני אומר ליישב לשון המקרא, שאין עזי כמו עוזי, ולא וזמרת כמו וזמרתִי, אלא עזי שם דבר הוא, כמו היִשְׁעִי בְּשָׁמַיִם (שם קכג, א), שְׁכֵנִי בְּחַגְוִי סְלַע (עובדיה א, ג), שְׁכֵנִי סָנָה (דברים לג, טז). וזהו השבת, עזי וזמרת יה, הוא היה לי לישועה, וזמרת דבוק הוא לתיבת ה', כמו לְעֶזְרֵת ה' (שופטים ה, כג), בְּעֶזְרַת ה' (ישעיה ט, יח), עַל דְּצַרְתּוֹ בְּגִי הָאָדָם (קהלת ג, יח). ולשון וזמרת, לשון לא תִּמְוֹר (ויקרא כה, ד), זְמִיר עֲרִיזִים (ישעיה כה, ה), לשון כסות וכריתה, עוזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה. ואל תחמה על לשון ויהי, שלא נאמר היה, שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה, וזה דוגמתו, אֵת קִירוֹת הַבָּיִת סָבִיב לְהִיכֹל וְלִדְבִיר וַיַּעַשׂ לָעֻמֹּת סָבִיב (מלכים א' ו, ה) היה לו לומר עשה כלעות סביב. וכן וַבְּגִי יִשְׂרָאֵל הַיִּצְחָקִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם (דברי הימים ב' יז), היה לו לומר מלך עליהם רחבעם. מִבְּלִי יִכְלֵת ה' וגו' וַיִּשְׁחָטֵם (במדבר יד, טז), היה לו לומר שחטם. וְהַגִּנָּשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה וגו' וַיָּמָתוּ (שם לו' לו), מתו היה לו לומר. וְאֲשֶׁר לֹא שָׁם לְבוֹ אֶל דָּבָר ה' וַיַּעֲזֹב (שמות ט, כח), היה לו לומר עזב:

2 זה אלי. ככבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע, ראתה שפחה על הים שלא ראו נביאים:
2 ואברהם. אונקלוס תרגם לשון נוח, קוה שִׁאֲקֵן (ישעיה לג, כ), לְקוֹה זֶאֶן (שם סה, י). דבר אחר ואניהו, לשון נוי, אספר
נווי ושצחו לבאי עולם, כגון מה לִדְוֹךְ מְדוּד, לִדְוִי זֶחַ וְאֶדוּם (שיר השירים ה, טו), וכל הענין:
2 אלהי אבי. הוא זה, וארוממנהו. אלהי אבי, לא אני תחלת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה, ואלהותו
עלי מימי אבותי:

3 ה' איש מלחמה. צעל מלחמה, כמו איש נעמי (רות א, ג), וכל איש ואיש מתורגמין צעל, וכן וְהָיָה לְאִישׁ (מלכים-א ב, צ), לגבור:

³ ד' שמו. מלחמותיו לא בכלי זיין, אלא בשמו הוא נלחם, כמו שאמר דוד וְאֶנֶכִי בָּא אֶלְיָךְ בְּעָסָם ה' בְּצִלּוֹת (שמואל-א' יז, מה). דבר אחר ה' שמו, אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו, אוחז הוא במדתו לרחם על צוראיו ולזון את כל בצי עולם, ולא כמדת מלכי אדמה, כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים, ואין בו כח לעשות זו וזו:

4	Pharaoh's chariots and his host hath He cast into the sea, And his chosen captains are sunk in the Red Sea.	רַתְּכֵי פָרְעֹה וּמִשְׁרֵיתֶיהָ שָׁדֵי בִימָא וּמִבְחָר וּגְבֻרָהִי אֶטְבְּעוּ בִימָא דִּסּוּף:	מִרְכָּבַת פָּרְעֹה וַחֲיָלוֹ יָרָה בֵּימָם (ס) וּמִבְחָר שְׁלִשִׁי טָבְעוּ בֵּימֵי-סוּף: (ס)	4
5	The deeps cover them— They went down into the depths like a stone.	תְּהוֹמֵיָא חָפּוּ עֲלֵיהֶן נַחְתּוּ לְעוֹמְקֵיָא כְּאַבְנָא:	תְּהוֹמֹת יָרְדּוּ בְּמַצּוֹלֹת כְּמוֹ-אַבֶּן: (ס)	5
6	Thy right hand, O LORD, glorious in power, Thy right hand, O LORD, dasheth in pieces the enemy.	יְמִינְךָ יי אֲדִירָא בְּחִילָא יְמִינְךָ יי תִּבְרַת סִנְאָה:	יְמִינְךָ יְהוָה נְאֻדְרִי בִּפְתָּח (ס) יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעֵץ אוֹיֵב: (ס)	6

- 4 ירה בים. שְׁדֵי צִימָא, שְׁדֵי לִשׁוֹן יִרְיָה. וכן הוא אומר אֹר זֶלָה יִצְרָה (שמות יט, יג), או אֶשְׁתַּדָּקָה אִישׁ־עָדִי, והתי"ו משחמש באלו במקום החפעל:
- 4 ומבחר. שֵׁם דָּבָר, כמו מרכב, משכב, מקרא קדש:
- 4 טבעו. אין טביעה אלא במקום טיט, כמו טַבְעָתִי צִיֹּן מְאוּלָה (תהלים סט, ג), וַיִּטְבַּע יְרֵמְיָהוּ צִיֹּט (ירמיה לח, ו. 1).
- 4 מכילתא פ"ד. מלמד שנעשה הים טיט, לגמול להם כמדחתם ששעבדו את ישראל בחומר ובלבנים:
- 5 יבסימו. כמו יכסום, והי"ד האמצעית יתירה זו, ודרך מקראות בכך, כמו וַיִּקְרָךְ וַלֹאֲנָךְ יִרְצֵן (דברים ח, יד). יְרוּיִן מְדַשֵּׁן צִיֹּן (תהלים לו, ט), והי"ד ראשונה שמשמעה לשון עמיד, כך פרשוהו, טבעו צים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יכסיומו, אין דומה לו במקרא בנקודתו, ודרכו להיות בנקודתו יכסיומו במלא"פוס (גם כאן מוכח להיות חולם כמ"ש):
- 5 כמו אבן. ובמקום אחר כללו כעופרת, ובמקום אחר יאכלמו כקש, הרשעים כקש, הולכים ומטורפין עולין ויורדין. צינונים כאבן, והכשרים כעופרת, שנחו מיד:
- 6 ימינך. ימינך. שני פעמים, כשישראל עושין רצונו של מקום השמאל נעשית ימין:
- 6 ימינך ה' נאדרי בכח. להזיל את ישראל, וימינך השנית תרעץ אויב. ולי נראה, אותה ימין עצמה תרעץ אויב, מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא, ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה, ימינך, היא תרעץ אויב, וכמה מקראות דוגמתו, כִּי הָיָה אִיִּצְיָךְ ה' כִּי הָיָה אִיִּצְיָךְ יִאֲבָדוּ (תהלים צב, י), עַד מָתִי קָשְׁעִים ה' עַד מָתִי קָשְׁעִים יַעֲלֶזּוּ (שם צד, ג), נָשְׂאוּ נִהְרוֹת ה' נָשְׂאוּ נִהְרוֹת קוֹלָם (שם צג, ג), לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ (שם קטו, א), אֶעֱנֶה נָאִם ה' אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם (הושע ב, כג), אֲנֹכִי לֵה' אֲנֹכִי אֶשְׁרֶה (שופטים ה, ג), לֹלִי ה' וְגו' לֹלִי ה' שְׁהִיָּה לָנוּ צָקוֹם עֲלֵינוּ אָדָם (תהלים קכד, א צב), עוֹרִי עוֹרִי דְּצוֹרָה עוֹרִי עוֹרִי דְּצָרִי שִׁיר (שופטים ה, יצ), תִּרְמָסְנָה רָגְלִי רָגְלִי עָנִי (ישעיה כו, ו), וְנָתַן אֶרְצָם לְנַחֲלָה נְחִלָּה לְיִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ (תהלים קלו, כא צב):
- 6 נאדרי. הי"ד יתירה, כמו רָבָתִי עָם, שְׁרָתִי צְמִידֵינוֹת (איכה א, א), גִּנְצָתִי יוֹם (צראשית לא, לט):
- 6 תרעץ אויב. תמיד היא רועצת ומשצרת האויב, ודומה לו וַיִּרְעֶזוּ וַיִּרְצְאוּ אֶת צָגִי יִשְׂרָאֵל, בשופטים (י, ח). (דבר אחר, ימינך הנאדרת בכח היא משצרת ומלקה אויב):

7	And in the greatness of Thine excellency Thou overthrowest them that rise up against Thee; Thou sendest forth Thy wrath, it consumeth them as stubble.	וּבְרַב גְּאוֹנְךָ תַּהַרְסָם וּבְסִגְי תוֹקֶפְךָ תִּבְרַחְנִינֵם לְדָקְמוֹ עַל עֲמֹךְ שְׁלַחַת רוּחְךָ שִׁיִּצְיֹנִי כְּנוֹרָא לְקֶשֶׁא: (ס)	וּבְרַב גְּאוֹנְךָ תַּהַרְסָם קָמִיךָ (ס) תִּשְׁלַח תִּרְנֶנְךָ יֹאכְלֵמוֹ בְּקֶשׁ: (ס)	7
8	And with the blast of Thy nostrils the waters were piled up— The floods stood upright as a heap; The deeps were congealed in the heart of the sea.	וּבְמִימָר פּוּמְךָ חֲכִימוֹ מֵיָא קָמוֹ כְּשׁוֹר אֲזִלְיָא קָפוֹ תַּהוֹמֵי בְּלָבָא דִּימָא: (ס)	וּבְרוּחַ אֲפִיךָ נִעְרָמוֹ מֵיִם (ס) כְּמוֹ-גֵד נִזְלִים (ס) קָפְאוּ תַּהֲמַת בְּלָב-יָם: (ס)	8

- 7 וברב גאונוך. אם היד כלל רועלת האויז, כשהוא מרימה צרוב גאונו אז יהרוס קמיו, ואם צרוב גאונו לצד אויזיו נהרסים, ק"ו כששלח צם חרון אף יאכלמו:
- 7 תהרסם. תמיד אתה הורס קמיו הקמים נגדך, ומי הם הקמים כנגדו, אלו הקמים על ישראל, וכן הוא אומר, פי הגה אויזיך יקמיון (תהלים פג, ג), ומה היא ההמיה, על עמך יערימו סוד (שם שם, ד), ועל זה קורא אותם אויזיו של מקום:
- 8 וברוח אפיך. היואל משני נחירים של אף, דפך הכתוב כביכול כשכינה דוגמת מלך בשר ודם, כדי להשמיע און הצריות כפי ההוה, שיוכלו להבין דבר. כשאלם כועס יואל רוח מנחיריו, וכן עלה עשן צאפו (תהלים יח, ט), וכן ומרוח אפו יכלו (איוז ד, ט), וזהו שאמר למען שמי אחריו אפי (ישעיה מח, ט), כשזעפו נחה נשימתו ארוכה, וכשהוא כועס נשימתו קצרה. ותהליטי אפך לך (שם), ולמען תהלתי אשים חטם באפי, לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא ילאו. לך, כשצילך. אחטם, כמו נאקה בחטם, במסכת שבת (נא:), כך נראה בעיני. וכל אף וחרון שצמקרא אני אומר כן, חרה אף, כמו ועמי חרה מני חרץ (איוז ל, ל), לשון שרפה ומוקד, שהנחירים מתחממים ונחירים צעת הקנף וחרון, מגזרת חרה, כמו רצון מגזרת רצה, וכן חמה לשון חמימות, על כן הוא אומר ותמתו צערה זו (אסתר א, יג), וצנוח החמה אומר, נחקרה דעתו:
- 8 נערמו מי. אונקלוס תרגם לשון ערמימות, ולשון נחות המקרא כמו ערמת חטים (שיר השירים ז, ג), ונצבו כמו נד יוכיח: נערמו מי. ממוקד רוח שיאל מאפך יבשו המים, והם נעשו כמין גלים וכריות של ערימה שהם גבוהים: כמו נד. כתרומו קשור, כחומה:
- 8 נד. לשון קצור וכנוס, כמו נד קציר ציוס נחלה (ישעיה יז, יא), פגס פגד (תהלים לג, ו), לא כתב כונס כנאל אלא כנד, ואילו היה כנד כמו כנאל, וכונס לשון הכנסה, היה לו לכתוב מכנים כנאל מי הם, אלא כונס לשון אוסף ונצר הוא, וכן קמו נד אפך (יהושע ג, טז), ונעמדו נד אפך (שם יג), ואין לשון קימה ועמידה בנאלות אלא בחומות ונצורים, ולא מנינו נאל נקוד אלא במלאפ"ס (חול"ס), כמו שימה דמעתו בנאלך (תהלים נו, ט), אף נאלד קהל (שופטים ד, כ):
- 8 קפאו. כמו וכן צינה תקפיאני (איוז י, ו), שהקשו ונעשו כאבנים, והמים זורקים את המזרים על האבן ככח ונלחמים צם בכל מיני קושי:
- 8 בלב ים. בחוזק הים, ודרך המקראות לדבר כן, עד לז השמים (דברים ד, יא), בלז האלה (שמואל-ב יח, יד), לשון עקרו ותקפו של דבר:

<p>9 The enemy said: 'I will pursue, I will overtake, I will divide the spoil; My lust shall be satisfied upon them; I will draw my sword, my hand shall destroy them.'</p>	<p>אָמַר אֹיֵב יְהוָה אָמַר סָנְאָה אֶרְדּוּף אֶדְבִּיק אֶפְלֹיג בְּזַתָּא תִסְבַּע מְנַהוֹן נַפְשִׁי אֲשִׁלוּף חֲרָבִי תִשְׁחַדּוּן יָדַי:</p>	<p>אָמַר אֹיֵב אֲרַדּוּף אֲשִׁיג (ס) אַחֲלֶק שָׁלַל תִּמְלָאמוּ נַפְשִׁי (ס) אֶרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יָדַי: (ס)</p>
<p>10 Thou didst blow with Thy wind, the sea covered them; They sank as lead in the mighty waters.</p>	<p>אָמַרְתָּ בְּמִימְרְךָ חֶפָא עָלֵיהוֹן יָמָא אֲשַׁתְּקֵעוּ כַּאֲבָרָא בְּמִיַּן תְּקִיפִין:</p>	<p>נִשְׁפָּתָה בְּרוּחְךָ כִּסְמוּ צָלְלוּ יָם (ס) כַּעֲפֹרֶת בְּמִים אֲדִירִים: (ס)</p>
<p>11 Who is like unto Thee, O LORD, among the mighty? Who is like unto Thee, glorious in holiness, Fearful in praises, doing wonders?</p>	<p>לִית בָּר מְנַף אֶת הוּא אֱלֹהָא יי לִית אֱלֹה אֵלָא אֶת אֲדִיר בְּקוֹדֶשָׁא דְחִיל תוֹשְׁבְּחוֹן עָבִיד פְּרִישׁוֹן:</p>	<p>מִי־כְמֹכָה בְּאֵלִם יְהוָה (ס) מִי כְמֹכָה נְאֻדָּר בְּקֹדֶשׁ (ס) נוֹרָא תַהֲלֵת עֲשֵׂה פִלָּא: (ס)</p>

- 9 אמר אויב. לעמו, כְּשֶׁפָּסַס דְּדַצְרִים אֶרְדּוּף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועדדי:
- 9 תמלאמו. תמלא מהם נפשי. רוחי ורצוני, ואל תתמה על תיזה המדצרת בשמים, תמלאמו תמלא מהם, יש הרצה כלשון הזה, כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶד תִּשְׁתַּנִּי (שופטים א, טו), כמו נחת לי. וְלֹא יָכִלוּ דְּצָרוּ לְשָׁלֵם (צראשית לו, ד), כמו דבר עמו. צָנִי יִצְאֵנִי (ירמיה י, כ), כמו יצאו ממני. מִקְּפָר צָעַדִי אֲגִידֵנוּ (איוב לא, ז), כמו אגיד לו. אף כאן תמלאמו, תמלא נפשי מהם:
- 9 אריק חרבי. אשלוף, ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק, נופל צו לשון הרקה, כמו מְרִיקִים שְׁקִימָה (צראשית מז, לה), וְכִלְיוֹ נְרִיקוּ (ירמיה מח, יב). ואל תאמר, אין לשון ריקות נופל על היוצא, אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה, אצל לא על החרצ ועל היין, ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון וְיָרַק אֶת תַּנְיָקִיוּ (צראשית יד, יד), אזדיין צחרבי, מצינו הלשון מוסב אף על היוצא, שְׁמֵן פּוֹרֵק (שיר השירים א, ג), וְלֹא הוֹרֵק מְכִלִי קָל כְּלִי (ירמיה מח, יא). לא הורק הכלי אין כתיב כאן, אלא לא הורק היין מכלי אל כלי, מצינו הלשון מוסב על היין, וכן וְהִרְקוּ סִכְצוֹתָם עַל יָפִי סְכֻמָּתָךְ (יחזקאל כח, ז), דחירס:
- 9 תורישמו. לשון רישות ודלות, כמו מוריש ומעשיר (שמואל א-ב, ז):
- 10 נשפת. לשון הפחה, וכן וגם נִשְׁפָּתָה (ישעיה מ, כד):
- 10 צללו. שקעו, עמקו לשון מלוה:
- 10 כעופרת. אצר, פלו"ם בלע"ז:
- 11 באלים. צחוקים, כמו וְאֵת אֱלֹהֵי הָאֶרֶץ לָקַח (יחזקאל יז, יג), אֲלִילוּמִי לְעִזְרָתִי חוֹשָׁה (תהלים כב, כ):
- 11 נורא תהלת. יראוי מלהגיד תהלותיו פן ימעטו, כמ"ש לָךְ דְּמִיָּה תִהְיֶה (שם סה, ז):

ספר שמות – פרשת בשלח – Cap. XVIII

12	Thou stretchedst out Thy right hand— The earth swallowed them.	נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלַעְמוּ אֶרֶץ: (ס) אֶרֶץ: (ס)	12
13	Thou in Thy love hast led the people that Thou hast redeemed; Thou hast guided them in Thy strength to Thy holy habitation.	נָחִיתָ בְּחַסְדֶּךָ עַם־נִי גָאֲלָתָּ (ס) נָחִיתָ בְּעֹזְךָ אֶל־נִי קָדְשְׁךָ: (ס)	13
14	The peoples have heard, they tremble; Pangs have taken hold on the inhabitants of Philistia.	שָׁמְעוּ עַמִּמָּיָא וַיִּזְעוּ יִרְגְּזוּן (ס) תִּיל אַחֲזִי יִשְׁבִי פִלְשֶׁת: (ס)	14
15	Then were the chiefs of Edom affrighted; The mighty men of Moab, trembling taketh hold upon them; All the inhabitants of Canaan are melted away.	אֲזִי נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדֹם (ס) אֵילֵי מוֹאָב יֶאֱחֲזְמוּ רָעַד (ס) יִשְׁבִי כְנָעַן: (ס)	15

12 נטית ימינך. כשהקצ"ה נוטה ידו, הרשעים קלים ונופלים, לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה, וכן הוא אומר, וה' יטה ידו וקשל עוזר וקפל עזר (ישעיה לא, ג), משל לכלי זכוכית הנחונים בידי אדם, מטה ידו מעט והן נופלין ומשתצריין:

12 תבלעמו ארץ. מכאן שזכו לקצורה, בשכר שאמרו ה' הצדיק:

13 נהלת. לשון מנהל. ואונקלוס תרגם לשון נושא וסוצל, ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית:

14 ירגזון. מתרגזין:

14 ישרי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים, שמיהרו את הקץ ויאלו בחזקה, כמפורש בדברי הימים, והרגום אנשי גת:

15 אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם לירא כלום, שהרי לא עליהם הולכים, אלא מפני אניות (מכילתא שירה פ"ט), שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל:

15 נמוגו. נמסו, כמו צרצרים תמנגגה (תהלים סה, יא). אמרו, עלינו הם צאים, לכלותינו ולירש את ארצנו:

16	Terror and dread falleth upon them; By the greatness of Thine arm they are as still as a stone; Till Thy people pass over, O LORD, Till the people pass over that Thou hast gotten.	תפול עליהם אימתה ופחד (ס) בגדל זרועך ידמו פאבן (ס) עד-יעבר עמך יהנה (ס) עד-יעבר עם-זו קנית: (ס)	תפול עליהון אימתא ודחלתא בסגי תוקפך ישתקון פאבנא עד דיעבר עמך יי ית ארנונא עד דיעבר עמא דנן דפרקתא ית ירדנא:	16
17	Thou bringest them in, and plantest them in the mountain of Thine inheritance, The place, O LORD, which Thou hast made for Thee to dwell in, The sanctuary, O Lord, which Thy hands have established.	תבאמו ותטעמו בְּתֵר נחלתך (ס) מכון לשבתך פעלת יהנה (ס) מקדש אדני כוננו ידיך: (ס)	תעילנו ותשרינו בטורא דאחסנתך אתר לבית שכינתך אתקנתא יי מקדשא יי אתקנהי ידך:	17
18	The LORD shall reign for ever and ever.	יהנה ימלך לעלם ועד: (ס)	יי מלכותיה לעלמא ולעלמי עלמיא:	18

- 16 תפול עליהם אימתה. על הרמוקים:
16 ופחד. על הקרובים, כענין שנאמר פי שמענו את קשר הוציט וגו' (יהושע ב, י. מכילתא שירה פ"ט):
16 עד יעבור. עד יעבור. כתרומו:
16 קנית. חצנת משאר אומות, כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחציב על האדם:
17 תביאמו. נתנבא משה שלא יכנס לארץ, לכך לא נאמר תביאו, (נראה שלא יכנסו לארץ וכו', והכי איתא בהדיא פרק יש נוכלין (צבא בתרא דף ק"ט:) וצמילתא (שם פ"י), הצנים יכנסו ולא האבות, אף שלא נגזרה גזירת מרגלים עדיין, מכל מקום ניבא ולא ידע מה ניבא. מהרש"ל):
17 מכון לשבתך. מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת:
17 מקדש. הטעם עליו זקף גדול, להפרידו מתיבת השם שלאחריו, המקדש אשר כוננו ידיך ה'. חציב צית המקדש, שהעולם נברא ביד אחת, שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מה, יג), ומקדש צשתי ידי, ואימתי יצנה צשתי ידי, בזמן שה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לבא שכל המלוכה שלו:
18 לעולם ועד. לשון עולמית הוא, והוי"ו בו יסוד, לפיכך הוא פתוחה, אבל וְאֶנְכִי הַיּוֹדֵעַ וְעַד (ירמיה כט, כג), שהוי"ו בו שמוש, קמוצה היא:

19	For the horses of Pharaoh went in with his chariots and with his horsemen into the sea, and the LORD brought back the waters of the sea upon them; but the children of Israel walked on dry land in the midst of the sea.	אָרִי עָאָלוּ סוּסוֹת פֶּרְעֹה בְּרַתְכוֹהִי וּבְפָרְשֹׁהִי בִּימָא וְאֶתִיב יי' עֲלֵיהֶן יַת מִי יִמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכּוּ בִּיבְשָׁתָא בְּגוֹ יִמָּא:	כִּי בָא סוֹס פֶּרְעֹה בִּרְכָבוֹ וּבְפָרְשָׁיו בָּיָם (ס) וַיָּשָׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מִי הַיָּם (ס) וַיִּשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: (פ)	19
20	And Miriam the prophetess, the sister of Aaron, took a timbrel in her hand; and all the women went out after her with timbrels and with dances.	וַנְּסִיבַת מִרְיָם מְרִים אֶחָתִיהָ דְּאֶהֱרֹן יַת תּוּפָא בִידָהּ וַנִּפְקֹא כָל נְשֵׂיָא בְּתַרְהָא בְּתוּפִין וּבַחֲנֻגִּין:	וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֶחָת אֶהֱרֹן אֶת־הַתָּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֵאן כָּל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבַמְּחֹלֹת:	20
21	And Miriam sang unto them: Sing ye to the LORD, for He is highly exalted: The horse and his rider hath He thrown into the sea.	וַמַּעֲנִיא לְהוֹן מְרִים שִׁבְחוּ וְאוֹדוּ קֹדֶם יי' אָרִי אֶתְנָאֵי עַל גִּיּוֹתֵנָא וְגִיאוֹתָא דִּילִיָּהּ הִיא סוּסָא וְרַכְבִּיהָ רָמָא בִּימָא:	וַתַּעַן לָהֶם מְרִים שִׁירָו לִיהוָה כִּי־גָאָה גָאָה סוֹס וְרַכְבּוֹ רָמָה בָּיָם: (ס)	21
22	And Moses led Israel onward from the Red Sea, and they went out into the wilderness of Shur; and they went three days in the wilderness, and found no water.	וַאֲטִיל מֹשֶׁה יַת יִשְׂרָאֵל מִיִּמָּא דִּסּוּף וַנִּפְקוּ לְמַדְבָּרָא דְּחִגְרָא וַאֲזָלוּ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבָּרָא וְלֹא אִשְׁכְּחוּ מַיָּא:	וַיֵּסַע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר שְׁלֹשַׁת־יָמִים בְּמַדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מַיִם:	22

- 19 כי בא סוס פרעה. כאשר צא:
 20 ותקח מרים הנביאה. היכן נתנצחה, כשהיתה אחות אהרן קודם שנולד משה, אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו', כדאיתא בסוטה (יז). דבר אחר אחות אהרן, לפי שמסר נפשו עליה כשננטרעה, נקראת על שמו:
 20 את התף. כלי של מיני זמר:
 20 בתופים ובמחולות. מוצטחות היו לדקנויות שצדור שהקצ"ה עושה להם נסים, והוציאו תופים ממזרים:
 21 ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים, הוא אומר והם עוגין אחריו, ומרים אמרה שירה לנשים (מכילתא פ"י):
 22 ויסע משה. הסיען צעל כרחם, שעטרו מזרים את סוסיהם צתכשיטי זהב וכסף ואצנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם צים, וגדולה היתה ביזת הים מבזית מזרים, שנאמר פוגי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ עֵם נְקָדוֹת הַקֶּסֶף (שיר השירים א, יא). ׀ מכילתא פסחא סוף פ"ג), לפיכך הוצרך להסיען צעל כרחם:

<p>23 And when they came to Marah, they could not drink of the waters of Marah, for they were bitter. Therefore the name of it was called Marah.</p>	<p>וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכִילוּ לְשֵׁתָת מַיִם מִמֶּרְה כִּי מְרִים הֵם עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרְה:</p>	<p>23 וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכִילוּ לְשֵׁתָת מַיִם מִמֶּרְה כִּי מְרִים הֵם עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרְה:</p>
<p>24 And the people murmured against Moses, saying: 'What shall we drink?'</p>	<p>וַאֲתָרְעֻמוּ עַמָּא עַל מֹשֶׁה לְמִימַר מָה נִשְׁתֶּה:</p>	<p>24 וַיִּלְנוּ הָעָם עַל-מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה-נִּשְׁתֶּה:</p>
<p>25 And he cried unto the LORD; and the LORD showed him a tree, and he cast it into the waters, and the waters were made sweet. There He made for them a statute and an ordinance, and there He proved them;</p>	<p>וַצִּלִּי קָדָם יי וְאֶלְפִיָּה יי אֶעָא וּרְמָא לְמִיָּא וּבְסִימוּ מִיָּא תַמָּן גִּזֵּר לִיה קִיָּם וְדִין וְתַמָּן נִסִּיָּה:</p>	<p>25 וַיִּצְעַק אֶל-יְהוָה וַיּוֹרָהוּ יְהוָה עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל-הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שָׁם לֵו חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ:</p>

23 וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה. כמו למרה. ה"א צסוף תיבה במקום למ"ד צתחלטה, והתי"ו היא צמקום ה"א הנשרשת צתיצת מרה, וצממיכתה כשהיא נדצקת לה"א שהוא מוסף במקום הלמ"ד, תהפך הה"א של שרש לתי"ו, וכן כל ה"א שהיא שרש צתיצת תהפך לתי"ו צממיכתה. כמו חמה אין לי (ישעיה כז, ד), וְחִמָּהּ צְעָקָה זו (אסתר א, יב), הרי ה"א של שורש נהפכת לתי"ו מפני שנסמכת אל הו"א הנוספת. וכן עבד ואמה, הָנָה חֲמָתִי בְלָהָה (צראשית ל, ג). לְנֶפֶשׁ חַיָּה (שם ב, ז), וְיִהְיֶהמוּ חֲיָיו לְחַס (איוב לג, כ). בֵּין הָרָמָה (שופטים ד, ה), וְשָׁצְחוּ הָרָמָה (שמואל א-א ז, יז):

24 וַיִּלְנוּ. לשון נפעל הוא, וכן התרגום לשון נפעל הוא, וְאֶתְרְעֻמוּ, וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם, מתלונן, מתרועע, ולא אמר לונן, רועע, וכן יאמר הלועז דקומפ"ל ישנ"ק שי"י מוסב הדבור אליו צאמרו שי"י:

25 שם שם לו. צמרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיחשקו בהם, שצת, ופרה אדומה, ודינין (סנהדרין נו:):

25 ושם נסדהו. לעם, וראה קשי ערפון, שלא נמלכו צמשה צלשון יפה, צקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשותות, אלא נתלוננו:

and He said: 'If thou wilt diligently hearken to the voice of the LORD thy God, and wilt do that which is right in His eyes, and wilt give ear to His commandments, and keep all His statutes, I will put none of the diseases upon thee, which I have put upon the Egyptians; for I am the LORD that healeth thee.'

וַאֲמַר אִם מִכָּלָּא תִּקְבִּיל
לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֵךְ
וּדְכֻשָׁר קְדָמוּהִי תַעֲבִיד
וְתַצִּית לְפָקוּדוּהִי וְתַטֵּר
כָּל קִימוּהִי כָּל מַרְעִין
דְּשׁוּיְתִי בְּמַצְרִים לָא
אֲשׁוּיְנִין עֲלֵךְ אֲרִי אֲנָא
יְיָ אֲסֹד :

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁמֹעַ תִּשְׁמָע
לְקוֹלִי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ
וְהִישָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה
וְהֶאֱזִנָּה לְמִצְוֹתָיו וְשִׁמְרָתָם
כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמִּצְוָה
אֲשֶׁר־שָׁמְתִי בְּמִצְרַיִם
לֹא־אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי
יְהוָה רַבָּאד: (ס)

And they came to Elim, where
were twelve springs of water, and
three score and ten palm-trees;
and they encamped there by the
waters.

וְאַתָּה לְאִילִים וְתִמְן
תִּרְיַי עֶסֶר מִבּוֹעֵי דְמִיין
וְשִׁבְעֵין דְּקָלִין וְיִשְׂרָאֵל
תִּמְן עַל מִיָּא:

וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם
שָׁתִים עֶשְׂרֵה עִינָת מִים
וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם
עַל־הַמִּים:

And they took their journey from Elim, and all the congregation of the children of Israel came unto the wilderness of Sin, which is between Elim and Sinai, on the fifteenth day of the second month after their departing out of the land of Egypt.

וַנִּטְלוּ מֵאֵילִים וְאֶת־
כָּל כִּנְשֹׁתָא יִשְׂרָאֵל לְמַדְבָּרָא דְסִין
דְּבִין אֵילִים וּבֵין סִין
בְּחִמְשֵׁת עֶסְרָא יוֹמָא
לִירְחָא תַנְינָא לְמַפְקֶהוֹן
מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:

וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם
כָּל־עֵדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־מִדְבַּר־סִין
בֵּין־אֵילָם וּבֵין
בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם
לְחָדָשׁ
הַשְּׁנִי לְצֵאתָם
מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם:

²⁶ אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם:

26 תעשה. היא עשייה:

²⁶ והאזנת. תטה אזנים לדקדק בהם:

²⁶ כל חקיו. דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם, ויזר הרע מקנטר עליהם, מה איסור צאלו, למה נאסרו, כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם:

26 לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ. וְאִם אֲשִׁים, הֲרִי הוּא כְּלֹא הוֹשָׁמָה, כִּי אֲנִי ה' רֹפֵאֲךָ (מְכִילֵתָא וִיסַע פִּי"א), זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּלְפִי פְשׁוּטוֹ כִּי אֲנִי ה' רֹפֵאֲךָ, וּמִלְמַדְךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת לִמְעַן תִּשְׁמַר מִלֵּךְ מֵהֶם, כְּרֹפֵא הַזֶּה הָאֹמֵר לְאָדָם אַל תֹּאכַל דְּבָרִים שְׂמַחֲזִירִים אוֹתָךְ לִידֵי חוּלִי, וְזֶהוּ אִיזוֹן מִצְוֹת, וְכֵן הוּא אֹמֵר רַפְאוּת פְּהִי לְשֶׁרֶף (מִשְׁלִי ג, ח):

27 שְׁתִּים עֶשְׂרֵה עֵינַת מַיִם. כִּנֹּגֵד י"ג שָׁצֵטִים נִזְדַּמְנוּ לָהֶם:

²⁷ וע' תמרים. כנגד שצעים זקנים:

¹ בחמשה עשר יום. נתפרש היום של חנייה זו, לפי שבו ציוס כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן, למדנו, שאכלו משירי הצֶנֶק (או משירי המצה) ששים ואחת סעודות, וירד להם מן צט"ז באייר, ויום א' בשבת היה, כדאיתא במסכת שבת (פז:):

<p>2 And the whole congregation of the children of Israel murmured against Moses and against Aaron in the wilderness;</p>	<p>וַאֲתָרַעְמוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּמִדְבָּר:</p>	<p>(כ' וילינו) [ק' וילינו] כָּל-עֵדָת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן בְּמִדְבָּר:</p>	<p>2</p>
<p>3 and the children of Israel said unto them: 'Would that we had died by the hand of the LORD in the land of Egypt, when we sat by the flesh-pots, when we did eat bread to the full; for ye have brought us forth into this wilderness, to kill this whole assembly with hunger.'</p>	<p>וַאֲמָרוּ לַהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְנוֹ דְּמִיתָנָא קָדָם יְיָ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם כִּד הוֹנָא יִתְבִּין עַל דוּדֵי בִשְׁקָא כִּד הוֹנָא אֲכָלִין לַחֲמָא וְסָבְעִין אֲרִי אֲפִיקְתִּין יִתְנָא לְמִדְבָּרָא הָדִין לְקַטְלָא יֵת כָּל קַהֲלָא הָדִין בְּכַפְנָא:</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יֵתֵן מוֹתָנוּ בְּיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבֶּשֶׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לְשֹׁבַע כִּי־הוֹצֵאתָם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעַב: (ס)</p>	<p>3</p>
<p>4 Then said the LORD unto Moses: 'Behold, I will cause to rain bread from heaven for you; and the people shall go out and gather a day's portion every day, that I may prove them, whether they will walk in My law, or not.'</p>	<p>וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הֲאֵנָּה מַחִית לָכֹון לַחֲמָא מִן שָׁמַיָא וַיִּפְקֹון עִמָּא וַיִּלְקֻטֹון פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמִיהָ כְּדִיל דְּאַנְסִינוּן תִּיְהִיכֹון בְּאוֹרֵיתִי אִם לֹא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲנִנִי מִמָּטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַיִּלְקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמֹו לְמַעַן אֲנֻסֵנוּ הַיּוֹם בַּתּוֹרָתִי אִם־לֹא:</p>	<p>4</p>
<p>5 And it shall come to pass on the sixth day that they shall prepare that which they bring in, and it shall be twice as much as they gather daily.'</p>	<p>וַיְהִי בְּיוֹמָא שְׁתִּיתָאָה וַיִּתְקַנְנוּ יֵת דִּיִּיתוֹן וַיְהִי עַל חַד תַּרְוִין עַל דִּיִּלְקֻטֹון יוֹם יוֹם:</p>	<p>וַהֲיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וַהֲכִינוּ אֶת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וַהֲיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם:</p>	<p>5</p>

- 2 וילינו. לפי שכלה הלחם:
- 3 מי יתן מותנו. שנמות, ואינו שם דבר כמו מותנו (בחולס), אלא כמו עשותנו, חנותנו, שובנו, לעשות אנחנו, לחנות אנחנו, למות אנחנו. ותרגומו לוי דמיתנא, לו מתנו, הלוואי והיינו מתים:
- 4 דבר יום ביומו. כורך אכילת יום ילקטו ציומו, ולא ילקטו היום לצורך מחר (מכילתא ויסע פ"ב):
- 4 למען אנסנו הילך בתורת. אם ישמרו מצות התלויות בו, שלא יותירו ממנו, ולא ילאו בשבת ללקוט:
- 5 והיה משנה. ליום ולמחרת:
- 5 משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע. ואומר אני אשר יציאו והיה משנה, לאחר שיציאו ימלאו משנה במדידה, על אשר ילקטו וימדו יום יום, וזהו לקטו לקם משנה, בלקיטתו היה נמצא לחם משנה, וזהו על כן הוא נתן לקם ביום הששי לקם יומים, נותן לכם זרקה (פוי"ש"ן) בצית, למלאות העומר פעמים ללחם יומים:

6	And Moses and Aaron said unto all the children of Israel: 'At even, then ye shall know that the LORD hath brought you out from the land of Egypt;	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרֹמֶשׂא וְתִדְעוּן אֲרִי יְיָ אִפִּיק יִתְּכֹן מֵאֶרֶצָא דְּמִצְרַיִם:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב וַיִּדְעוּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:	6
7	and in the morning, then ye shall see the glory of the LORD; for that He hath heard your murmurings against the LORD; and what are we, that ye murmur against us?'	וּבִצְפָרָא וְתַחֲזֹן יִתְּכֹן יְיָ בְּדִשְׁמִיעוֹן קְדָמוֹהִי תוֹרַעְמָתְכוֹן עַל יְיָ וְנַחֲנָא מָא אֲרִי מַתְרַעְמָתוֹן עֲלֵנָא:	וּבִקֶּר וְרֵאִיתֶם אֶת-כְּבוֹד יְהוָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת-תַּלְנוֹתֵיכֶם עַל-יְהוָה וְנַחֲנוּ מָה כִּי (כ' תְּלוֹנוֹ) [ק' תְּלִינוֹ] עֲלֵינוּ:	7

- 6 ערב. כמו לערב: 6
6 וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו, תדעו כי לא אנחנו המוציאים, אלא ה' הוציא אתכם שיגיו לכם את השליו: 6
7 ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה בעיני נאמר, אלא כך אמר להם, ערב וידעתם כי היכולת צידו ליתן תאותכם, וזשר יתן, אך לא צפנים מאירות יתננה לכם, כי שלא כהוגן שאלתם אותו, ומכרם מלאה, והלחם ששאלתם לצורך צירידתו, לבקר תראו את כבוד אור פניו, שזירידוהו לכם דרך חזה צבקר, שיש שעות להכינו, וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא: 7
7 תלנותיכם על ה'. כמו אשר על ה': 7
7 ונחנו מה. מה אנחנו חשודין: 7
7 כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל, את צניכם ונשיכם וצנותיכם וערב רצ. ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו, מפני דגשותו וקרייתו, שאילו היה רפה, הייתי מפרשו בלשון תפעילו, כמו וילן הקס על משה (שמות יז, ג), או אם היה דגוש ואין בו יו"ד ונקרא תלנו, הייתי מפרשו לשון תתלוננו, עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים, כמו במרגלים וילינו עלינו את כל העדה (במדבר יד, ז): 7

<p>8 And Moses said: 'This shall be, when the LORD shall give you in the evening flesh to eat, and in the morning bread to the full; for that the LORD heareth your murmurings which ye murmur against Him; and what are we? your murmurings are not against us, but against the LORD.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּדֹתָיו יי לָכוּן בְּרִמְשָׁא בִסְרָא לְמִיכַל וְלַחֲמָא בְצַפְרָא לְמִסְבֵּעַ בְּדִשְׁמִיעוֹן קָדָם יי תוֹרַעְמָתְכוֹן דְּאִתּוֹן מִתְרַעְמִין עֲלוֹהֵי וְנִחְנָא מָא לָא עֲלָנָא תוֹרַעְמָתְכוֹן אֱלֹהִין עַל מִימְרָא דִּי:</p>	<p>8 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בֶּשֶׂר לֶאֱכֹל וּלְחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בְּשִׁמְעֵי יְהוָה אֶת־תִּלְוֹנֹתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו וְנִחְנֹנוּ מָה לֹא־עָלִינוּ תִּלְוֹנֹתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה:</p>
<p>9 And Moses said unto Aaron: 'Say unto all the congregation of the children of Israel: Come near before the LORD; for He hath heard your murmurings.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֵימֹר לְכָל כְּנֹשְׁתָא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קְרוּבוּ קָדָם יי אֲרִי שְׁמִיעוֹן קְדָמוֹהִי תוֹרַעְמָתְכוֹן:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֵימֹר אֶל־כָּל־עַדְתִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל קְרִבּוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת תִּלְוֹנֹתֵיכֶם:</p>
<p>10 And it came to pass, as Aaron spoke unto the whole congregation of the children of Israel, that they looked toward the wilderness, and, behold, the glory of the LORD appeared in the cloud.</p>	<p>וַהֲוָה כַּד מְלִיל אַהֲרֹן עִם כָּל כְּנֹשְׁתָא דְּבְנֵי יִשְ�רָאֵל וְאִתְפְּנִיאוּ לְמַדְבָּרָא וְהָא יְקָרָא דִּי אִתְגַּלִּי בַּעֲנָנָא:</p>	<p>10 וַיְהִי כַּד־דִּבֶּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עַדְתִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וַהֲבִיחָה כְבוֹד יְהוָה נִרְאָה בַּעֲנָן: (פ)</p>
<p>11 And the LORD spoke unto Moses, saying:</p>	<p>וּמְלִיל יי עִם מֹשֶׁה לְמִימֹר:</p>	<p>שְׁמִיעֵי קְדָמִי יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:</p>
<p>12 'I have heard the murmurings of the children of Israel. Speak unto them, saying: At dusk ye shall eat flesh, and in the morning ye shall be filled with bread; and ye shall know that I am the LORD your God.'</p>	<p>שְׁמִיעֵי קְדָמִי יְהוָה אֶת־תִּלְוֹנֹתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְלִיל עֲמַהוֹן לְמִימֹר בֵּין שְׁמִשָּׁא תִיכְלוּן בִּסְרָא וּבְצַפְרָא תִסְבְּעוּן לַחֲמָא וְתִדְעוּן אֲרִי אֲנָא יי אֱלֹהֵיכֶם:</p>	<p>12 שְׁמַעְתִּי אֶת־תִּלְוֹנֹתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבֶּר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין הָעֶרְבִים תֹּאכְלוּ בֶּשֶׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לֶחֶם וַיִּדְעוּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:</p>

8 בשר לאכול. ולא לשזנע, למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין זשר לשזנע. ומה ראה להוריד לחם בצקר ובשר צערב, לפי שהלחם שאלו כהוגן, שאי אפשר לו לאדם זלא לחם, אזל זשר שאלו שלא כהוגן, שהרצה זהמות היו להם, ועוד שהיה אפשר להם זלא זשר, לפיכך נתן להם זשעת טורח שלא כהוגן;

8 אשר אתם מלינים עליו. את האחרים, השומעים אתכם מתלוננים;

9 קרבו. למקום שהעני ירד:

13 And it came to pass at even, that the quails came up, and covered the camp; and in the morning there was a layer of dew round about the camp.

וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשָּׁלֹו וַתִּכַּס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר הַיִּתֵּה שִׁכְבַּת הַטֹּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה:
וַהֲיָה בְרֵמְשָׁא וּסְלִיקַת שְׁלֹו וַחֲפַת יַת מִשְׁרֵיתָא וּבִצְפָרָא הָיָה נֶחֱתַת טֵלָא סָחֹור סָחֹור לַמִּשְׁרֵיתָא:

14 And when the layer of dew was gone up, behold upon the face of the wilderness a fine, scale-like thing, fine as the hoar-frost on the ground.

וַתַּעַל שִׁכְבַּת הַטֹּל וַהֲיָה עַל־פָּנֵי הַמִּדְבָּר דֶּק מְחֻסָּפֶס דֶּק כִּכְפֹּר עַל־הָאָרֶץ:
וּסְלִיקַת נֶחֱתַת טֵלָא וַהֲיָה עַל אִפִּי מִדְבָּרָא דְעֵדֶק מְקַלָּף דְעֵדֶק דְגִיר כְּגִלְיָדָא עַל אֲרֻעָא:

15 And when the children of Israel saw it, they said one to another: a'What is it?'—for they knew not what it was. And Moses said unto them: 'It is the bread which the LORD hath given you to eat.

וַיֵּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מִן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לֶאֱכֹלָה:
וַחֲזֹו בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ גִבֹּר לְאַחֵוהִי מִנָּא הוּא אֲרִי לֹא יָדְעִין מָא הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לַהוֹן הוּא לַחֲמָא דִּיהִב יִי לְכוֹן לְמִיכָל:

13 השליו. מין עוף, ושמן מאד (יוםא עה:):

13 היתה שכבת הטל. הטל שוכב על המן, ובמקום אחר הוא אומר וצָרְקַת הטל וגו' (במדבר יא, ט), הטל יורד על הארץ, והמן יורד עליו, וחוזר ויורד טל עליו, והרי הוא כמונח בקופסא (יוםא עה: ׀ מכילתא ויסע פ"ג):

14 ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת, עולה הטל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת החמה, אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל, ותסתום את פיה ותניחה בחמה, היא עולה מאליה באויר. ורבותינו דרשו, שהטל עולה מן הארץ באויר, ובעלות שכבת הטל נחגלה המן, וראו והנה על פני המדבר וגו':

14 דק. דצר דק: 14 מחוספס. מגולה, ואין דומה לו במקרא, ויש לפרש מחוספס, לשון חפיסה ודלויסקמא שצלשון משנה, כשנחגלה משכנת הטל, ראו שהיה דצר דק מחוספס בחוכו בין שתי שכבות הטל. ואונקלוס תרגם מקלף, לשון מחשוף הלצן:

14 ככפור. כפור גליד"א צלע"ז דְעֵדֶק כגיר, כאצני גיר, והוא מין צבע שחור, כדאמרינן גצי כסוי הדס, הגיר ׀הַצִּינִיךְ. דְעֵדֶק כְּגִיר כְּגִלְיָדָא עַל אֲרֻעָא, דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ, וכן פירושו דק ככפור, שטוח קלוש ומחוזר כגליד. דק טינצ"ש צלע"ז שהיה מגליד גלד דק מלמעלה, וכגיר שחרגס אונקלוס, תוספת הוא על לשון העברית, ואין לו תיבה בפסוק:

15 מן הוא. הכנת מזון הוא, כמו וַיִּמֶן לָהֶם הַמֶּלֶךְ (דניאל א, ה):

15 כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו בשמו:

16	This is the thing which the LORD hath commanded: Gather ye of it every man according to his eating; an omer a head, according to the number of your persons, shall ye take it, every man for them that are in his tent.'	זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָקֶטֶט מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֹכְלוֹ עֹמֶר לְגִלְגֹּלֶת מִסֵּפֶר נַפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשֶּׁר בְּאֹהֶלוֹ תִקְחוּ:	16
17	And the children of Israel did so, and gathered some more, some less.	וַיַּעֲשׂוּ-בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט:	17
18	And when they did mete it with an omer, he that gathered much had nothing over, and he that gathered little had no lack; they gathered every man according to his eating.	וַיִּמְדוּ בְעֹמֶר וְלֹא הָעֲדִיף הַמֶּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט לֹא הִחְסִיר אִישׁ לְפִי-אֹכְלוֹ לָקֶטֶט:	18
19	And Moses said unto them: 'Let no man leave of it till the morning.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל-יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר:	19
20	Notwithstanding they hearkened not unto Moses; but some of them left of it until the morning, and it bred worms, and rotted; and Moses was wroth with them.	וְלֹא-שָׁמְעוּ אֶל-מֹשֶׁה וַיּוֹתֵרוּ אַנְשִׁים מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה:	20

16 עומר. שם מדה:
16 מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש צאהלו, תקחו עומר לכל גולגולת:
17 המרבה והממעט. יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט, וכשצאו לציתם, ומדדו צעומר איש איש מה שלקטו, ומצאו שהמרבה ללקוט על עומר לגולגולת אשר צאהלו, והממעט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת, וזהו נס גדול שנעשה צו:
20 ויותר אנשים. דתן ואזירס (שמו"ר כה, י):
20 וירם תולעים. לשון רמה:
20 ויבאש. הרי זה מקרא הפוך, שצתחלה הצאיש ולצסוף התליע, כענין שנאמר ולא הצאיש ורמה לא היתה צו, וכן דרך כל המתליעים:

21	And they gathered it morning by morning, every man according to his eating; and as the sun waxed hot, it melted.	וַיִּלָּקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּצֹּפֶר בַּצֹּפֶר גִּבֹּר כָּפּוֹם מִיכְלִיָּהּ וּמֵאֵל דְּמִשְׁתָּאֵר מִנֶּיהָ עַל אִפִּי חֲקָלָא כִּד חֲמָא עֲלוּהִי שְׁמֵשׁ פֶּשֶׁר:	וַיִּלָּקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּצֹּפֶר אִישׁ כְּפִי אֲכָלוֹ וְחֶם הַשֶּׁמֶשׁ וַנִּמָּס:	21
22	And it came to pass that on the sixth day they gathered twice as much bread, two omers for each one; and all the rulers of the congregation came and told Moses.	וַהֲיָה בַּיּוֹמָא שְׁתִּיתָאָה לָקְטוּ לַחֲמָא עַל חֶד תְּרִין תְּרִין עוֹמְרִין לְחֶד וְאֵתוּ כָּל רִבְרָבֵי כְּנַשְׁתָּא וַחֲוִיאוּ לְמֹשֶׁה:	וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁנִי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לְאַחַד וַיָּבֹאוּ כָּל-נְשֵׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ לְמֹשֶׁה:	22
23	And he said unto them: 'This is that which the LORD hath spoken: To-morrow is a solemn rest, a holy sabbath unto the LORD. Bake that which ye will bake, and seethe that which ye will seethe; and all that remaineth over lay up for you to be kept until the morning.'	וַאֲמַר לָהֶן הוּא דְּמִלִּיל יִי שְׂבָא שְׁבַתָּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ מָחָר יֵת דְּאֵתוֹן עֲתִידִין לְמִיפָא אִיפּוּ וְיֵת דְּאֵתוֹן עֲתִידִין לְבִשְׁלָא בְּשִׁילּוֹ וְיֵת כָּל מוֹתְרָא אַצְנֵנוּ לְכוּן לְמִטְרָא עַד צִפְרָא:	וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שְׁבַתוֹן שְׁבַת-קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר-תֹּאפּוּ אַפּוּ וְאֵת אֲשֶׁר-תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ וְאֵת כָּל-הַתֶּעֱרֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד-הַבֹּקֶר:	23

21 וְחֶם הַשֶּׁמֶשׁ וַנִּמָּס. הַנִּשְׁאָר בַּשָּׂדֶה נִמוּחַ וְנִעְשָׂה נַחֲלִים, וְשׁוֹמְרֵי מִמֶּנּוּ אֵילִים וְצִבְאִים, וְאוֹמוֹת הָעוֹלָם נָדִין מֵהֶם וְטוֹעֵמִים זֶהֱ טֹעַם מִן (מְכִילֵתָא וִיסַע פ"ד), וְיֹדְעִים מֵה שְׂחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְנִמָּס, פֶּשֶׁר, לִשְׁוֹן פּוֹשְׁרִים, ע"י הַשֶּׁמֶשׁ מִתְחַמֵּם וּמִפְּשִׁיר:

21 וַנִּמָּס. דִּישְׁטַנ"פֶּרִיר (לו גיין לו שְׁמַעֲלִנְעֵן), וְדוּגְמָתוֹ בְּסִנְהֶדְרִין בְּסוּף ד' מִיתוֹת (סו:):
22 לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה. כְּשֶׁמֶדְדוּ אֶת לִקִּיטָתָם בְּאֵלֵיהֶם, מִנְּאֹל כְּפִלִים שְׁנֵי הָעוֹמֶר לְאֶחָד. וּמִדְּרַשׁ אֲגָדָה, לֶחֶם מִשְׁנֶה, אֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁתַּנֵּה לְשִׁבְחָה בְּרִיחוֹ וְטַעְמוֹ (מְכִילֵתָא וִיסַע פ"ד), (שֶׁאֵם לְהַגִּיד שְׁנֵים הָיוּ וְהָלָא כְּחִיצ שְׁנֵי הָעוֹמֶר לְאֶחָד, אֵלָּא מִשְׁנֶה בְּטַעַם וְרִיחַ):

22 וַיִּגִּידוּ לְמֹשֶׁה. שֶׁאֵלּוּהִי הַיּוֹם מִיּוֹמִים, וּמִכֹּאֵן יִשְׁלַמּוּד שְׁעִידִין לֹא הִגִּיד לָהֶם מִשֶּׁה פֶּרֶשֶׁת שְׂבַת, שְׁנִטְוֶה לּוֹמַר לָהֶם וְהָיָה צִיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהַקִּינוּ וְגו', עַד שֶׁשָּׁאֲלוּ אֶת זֶה אֵת אֲמַר לָהֶם הוּא אֲשֶׁר דָּבַר ה' שְׁנִטְוִיתִי לּוֹמַר לָכֶם, וְלִכְךָ עֲנֵשׁוּ הַכְּמוּצָה, שֶׁאֵמַר לוֹ עַד אֲנִי מִאֲנָקְסָם, וְלֹא הוֹרִיאוּ מִן הַכֹּלל:

23 אֵת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוּ. מֵה שֶׁאֵתָם רוֹצִים לֵאמֹר בְּתַנּוּר, אֲפּוּ הַיּוֹם הַכֹּל לִשְׁנֵי יָמִים, וְמֵה שֶׁאֵתָם צְרִיכִים לְבַשֵּׁל מִמֶּנּוּ בַּיּוֹם, בְּשִׁלּוֹ הַיּוֹם. לִשְׁוֹן אִפִּיָּה נּוֹפֵל בְּלֶחֶם וּלְשׁוֹן בִּישׁוּל בְּתַבְשִׁיל:
23 לְמִשְׁמֶרֶת. לְגִנְיָה:

24 And they laid it up till the morning, as Moses bade; and it did not rot, neither was there any worm therein.	וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ עַד-הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבָּאִישׁ וְרִמָּה לֹא-הָיְתָה בּוֹ:	24 וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ עַד-הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבָּאִישׁ וְרִמָּה לֹא-הָיְתָה בּוֹ:
25 And Moses said: 'Eat that to-day; for to-day is a sabbath unto the LORD; to-day ye shall not find it in the field.	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכָלְהוּ הַיּוֹם כִּי-שַׁבַּת הַיּוֹם לִיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה:	25 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכָלְהוּ הַיּוֹם כִּי-שַׁבַּת הַיּוֹם לִיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה:
26 Six days ye shall gather it; but on the seventh day is the sabbath, in it there shall be none.'	שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטְוּהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ:	26 שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטְוּהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ:
27 And it came to pass on the seventh day, that there went out some of the people to gather, and they found none.	וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצְאוּ מִן-הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצְאוּ: (ס)	27 וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצְאוּ מִן-הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצְאוּ: (ס)
28 And the LORD said unto Moses: 'How long refuse ye to keep My commandments and My laws?	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אִמָּתִי אֲתוֹן מְסַרְבִּין לְמִטְר פְּקוּדֵי וְאוֹרֵי:	28 וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אִמָּתִי אֲתוֹן מְסַרְבִּין לְמִטְר פְּקוּדֵי וְאוֹרֵי:

25 ויאמר משה אכלוהו היום וגו'. שחרית שהיו רגילין לזאת וללקוט, באו לשאול אם נזא אם לאו, אמר להם את שזידכם אכלו. לערצ חזרו לפניו ושאלוהו מהו לזאת, אמר להם שבת היום, ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד, אמר להם היום לא תמצאוהו, מה תלמוד לומר היום, היום לא תמצאוהו אצל מחר תמצאוהו (מכילתא ויסע פ"ד):

26 וביום השביעי שבת. שבת הוא, המן לא יהיה בו. ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים (מכילתא שם):

28 עד אנה מאנתם. משל הדיוט הוא, צִהְדִי הוֹאֵל לְקִי פְרָצָא (צ"ק נצ.), ע"י הרשעים מתגנין הכשרין:

29	See that the LORD hath given you the sabbath; therefore He giveth you on the sixth day the bread of two days; abide ye every man in his place, let no man go out of his place on the seventh day.'	חֲזוּ אֲרִי יְיָ יְהִיב לָכֵן שְׁבֻתָּא עַל כֵּן הוּא יְהִיב לָכֵן בְּיוֹמָא שְׁתִּיתָאָה לְחִים תִּרְיִן יוֹמִין תִּיבּוּ אֲנִשׁ תַּחֲוֹתֵיהִי לֹא יִפּוּק אֲנִשׁ מֵאַתְרֵיהִי בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה:	רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשְּׁבֻתָּה עַל־כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יוֹמִים שְׁבּוּ אִישׁ תַּחֲתֹיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:	29
30	So the people rested on the seventh day.	וַיִּשְׁבְּתוּ עַמָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה:	וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:	30
31	And the house of Israel called the name thereof Manna; and it was like coriander seed, white; and the taste of it was like wafers made with honey.	וַיִּקְרֹוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יְת שְׁמִיהּ מָנָא וְהוּא כְּבָר זֶרַע גָּדָא חִינּוֹר וְטַעְמֵיהּ כְּאַסְקְרִיטוֹן בְּדָבֶשׁ:	וַיִּקְרְאוּ בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גֹּדֶל לֶבֶן וְטַעְמוֹ כַּצִּפְיֹחַת בְּדָבָשׁ:	31
32	And Moses said: 'This is the thing which the LORD hath commanded: Let an omerful of it be kept throughout your generations; that they may see the bread wherewith I fed you in the wilderness, when I brought you forth from the land of Egypt.'	וַאֲמַר מֹשֶׁה דִּין פְּתַגְמָא דְּפִקִּיד יְיָ מְלִי עוֹמְרָא מִגִּיָּה לְמִטְרָא לְדָרִיכוֹן בְּדִיל דִּיחֲזוּן יְת לְחֵמָא דְּאוֹכִילִית יִתְכוֹן בְּמִדְבָּרָא בְּאַפְקוֹתֵי יִתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:	וַאֲמַר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מִלֵּא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הָאֲכַלְתִּי אֹתְכֶם בְּמִדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֹתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:	32

- 29 ראו. צעיניכם כי ה' צבצודו מזהיר אתכם על השבת, שהרי נס נעשה בכל ערב שבת, לתת לכם לחם יומים:
- 29 שבו איש תחתיו. מכאן סמנו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום, ג' לגופו, וא' לפישוט ידים ורגלים:
- 29 אל יצא איש ממקומו. אלו אלפים אמה של תחום שבת, ולא במפורש, שאין תחומין אלא מדברי סופרים, ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר:
- 31 והוא כזרע גד לבן. עשצ ששמו קוליינד"רי (קאריאדער) וזרע שלו עגול ואינו לבן, והמן היה לבן, ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה, והוא לבן:
- 31 כצפוחת. צֶק שמתגנן אותו צדצש, וקורין לו אֶסְקְרִיטוֹן בלשון משנה, והוא תרגום של אונקלוס:
- 32 למשמרת. לגניזה:
- 32 לדורותיכם. צימי ירמיהו. כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם צננת המן, אמר להם אֶסְקֵם רְאוּ דָבָר ה' (ירמיהו ב, לא), שמעו לא נאמר, אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו:

33	And Moses said unto Aaron: "Take a jar, and put an omerful of manna therein, and lay it up before the LORD, to be kept throughout your generations."	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצָנָה אַחַת וְתֵן־שָׁמָּה מִלֹּא־הָעֶמֶר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם:	33
34	As the LORD commanded Moses, so Aaron laid it up before the Testimony, to be kept.	כַּמָּא דְּפָקִיד יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַצְנִיָּה אַהֲרֹן קֹדֶם סְהִדוּתָא לְמִטְרָא:	34
35	And the children of Israel did eat the manna forty years, until they came to a land inhabited; they did eat the manna, until they came unto the borders of the land of Canaan.	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ יָת מִנָּא אַרְבַּעִין שָׁנִין עַד דְּעָאֲלוּ לְאַרְעָא יְתִיבְתָּא יָת מִנָּא אָכְלוּ עַד דְּאָתוּ לְסִיפֵי אַרְעָא דְּכַנְעָן:	35
36	Now an omer is the tenth part of an ephah.	וְעֹמֶר מִן עֶשְׂרָא בְּתִלְתָּ סָאִין הוּא:	36

33 צנצנת. כלוחית של חרס כחרגומו:
33 והנח אותו לפני ד'. לפני הארון, ולא נאמר מקרא זה עד שנזנה אהל מועד, אלא שנכתב כאן בפרשת המן:
35 ארבעים שנה. והלא חסר לי יום, שהרי צט"ו באייר ירד להם המן תחלה, וצט"ו בניסן פסק, שנאמר ויִשְׁפֹּט הָמָן מִמֶּתֶקֶת (יהושע ה, יז), אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו זהם טעם מן:
35 אל ארץ נושבת. לאחר שעזרו את הירדן (קידושין לח.). (ס"א, שאותה שבעזר הירדן מיושבת וטובה, שנאמר אֶעֱצֶה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַאֲשֶׁר בְּעֶזְרֵי הַיַּרְדֵּן (דברים ג, כה), וחרגוס של נושבת יתְצַתָּא, ר"ל מיושבת. רש"י יסן):
35 אל קצה ארץ כנען. בתחלת הגבול, קודם שעזרו את הירדן והוא ערבות מואב, נמצאו מכחישין זה את זה, אלא בערבות מואב כשמת משה בז' באדר פסק המן מליד, ונסתפקו ממן שלקטו בו דיוס, עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן, שנאמר ויִאֲכְלוּ מִעֲצוֹר הָאָרֶץ מִמֶּתֶקֶת הַפֶּסַח (יהושע ה, יא):
36 עשירית האיפה. האיפה שלש סאין, והסאה ו' קבין, והקב ד' לוגין, והלוג ששה ציזים, נמצא עשירית האיפה מ"ג ציזים וחומש ציזה, והוא שיעור לחלה ולמנחות:

XVII

And all the congregation of the children of Israel journeyed from the wilderness of Sin, by their stages, according to the commandment of the LORD, and encamped in Rephidim; and there was no water for the people to drink.

Wherefore the people strove with Moses, and said: 'Give us water that we may drink.' And Moses said unto them: 'Why strive ye with me? wherefore do ye try the LORD?'

And the people thirsted there for water; and the people murmured against Moses, and said: 'Wherefore hast thou brought us up out of Egypt, to kill us and our children and our cattle with thirst?'

And Moses cried unto the LORD, saying: 'What shall I do unto this people? they are almost ready to stone me.'

And the LORD said unto Moses: 'Pass on before the people, and take with thee of the elders of Israel; and thy rod, wherewith thou smotest the river, take in thy hand, and go.

וַיֵּסְעוּ כָּל־עֵדָת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמַטְלֵיהֶן עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בְּרִפְדִּים וְאֵין מַיִם לְשָׁתֵת הָעָם:

וַיִּרְבּוּ הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ הֲנוּ־לָנוּ מַיִם וַנִּשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תִּרְיֹבוּן עִמָּדִי מַה־תִּנְסֹן אֶת־יְהוָה:

וַיִּצְמָא נָשָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלֵּן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בְּנֵי וְאֶת־מִקְנֵי בְּצָמָא:

וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הִזֶּה עוֹד מַעֲט וּסְקֹלָנִי:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתֶּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטֶּבֶל אֲשֶׁר הָכִיתָ בּוֹ אֶת־הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ:

שזיעי

2

3

4

5

2 מה תנסון. לומר היוכל לתת מים צארכ ציה:

4 עוד מעט. אס אמתינ, עוד מעט וסקלוני:

5 עבור לפני העם. וראה אס יסקלונ, למה הוצאת לעז על זני:

5 וקח אתך מזקני ישראל. לעדות, שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הזור, ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם:

5 ומטך אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרים על המטה, שאינו מוכן אלא לפורענות, בו לקה פרעה, ומזרים כמה מכות, במזרים ועל הים, לכך נאמר אשר הכית בו את היאור, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן:

<p>6 Behold, I will stand before thee there upon the rock in Horeb; and thou shalt smite the rock, and there shall come water out of it, that the people may drink.' And Moses did so in the sight of the elders of Israel.</p>	<p>הָאֲנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם וְעַל-הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וּשְׁתָּה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>6 הָאֲנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם וְעַל-הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וּשְׁתָּה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְ�רָאֵל:</p>
<p>7 And the name of the place was called Massah, and Meribah, because of the striving of the children of Israel, and because they tried the LORD, saying: 'Is the LORD among us, or not?'</p>	<p>וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמִרְיָבָה עַל-כִּי בִּגְוִי יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּנִסְיָאוֹ קָדָם יי' לֵאמֹר הֲאִיתָ שָׁכִינָתָא דִּי בֵּינָנָא אִם לֹא:</p>	<p>7 וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמִרְיָבָה עַל-כִּי בִּגְוִי יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּנִסְיָאוֹ קָדָם יי' לֵאמֹר הֲאִיתָ שָׁכִינָתָא דִּי בֵּינָנָא אִם לֹא:</p>
<p>8 Then came Amalek, and fought with Israel in Rephidim.</p>	<p>וַיָּבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים:</p>	<p>8 וַיָּבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים:</p>
<p>9 And Moses said unto Joshua: 'Choose us out men, and go out, fight with Amalek; tomorrow I will stand on the top of the hill with the rod of God in my hand.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ גִבּוֹרִין וּפֹק אֲגִידָה קָרְבָּא בְּעַמְלֵק מִחַר אֲנִי קָדָם יי' לֵאמֹר הֲאִיתָ שָׁכִינָתָא דִּי בֵּינָנָא אִם לֹא:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אַנְשִׁים וַיֵּצֵא הַלָּחֶם בְּעַמְלֵק מִחַר אֲנִי נִצֵּב עַל-רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וַיִּמָּטֶה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי:</p>

- 6 והכית בצור. על הצור לא נאמר, אלא צור, מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו קנפִירִינוֹן, והצור נזקע מפניו.
- 8 ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרא זה לומר, תמיד אני זיניכם ומוזמן לכל זרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב צא ונשך אתכם, ואתם נועקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויאל לדרך, היה אותו הצן רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שנייה, וכן שלישיה, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הצן ראית את אבא, אמר לו אביו, איך יודע היכן אני, השליכו מעליו וצא הכלב ונשכו:
- 9 בחר לנו. לי ולך, השווה לו, מכאן אמרו, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חזרך כמורא רבך מנין, שנאמר ויאמר אֱלֹהֵינוּ אֵל מֶשֶׁה צִי אֶלְדִּי (צמד צר יב, יא), והלא אהרן גדול מאחיו היה, ועושה את חזרו כרצו. ומורא רבך כמורא שמים מנין, שנאמר אֶלְדִּי מֶשֶׁה קָלָאס (שם יא, כח), כלם מן העולם, חייבין הם כלייה, המורדים בך כאילו מרדו בהקצ"ה:
- 9 וצא הלחם. לא מן הענן והלחם צו (מכילתא עמלק פ"א):
- 9 מחר. צעת המלחמה, אנכי נצב:
- 9 בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא, שתהא זכותן מסייעתן. דבר אחר צחר לנו אנשים, שיודעין לנצל כשפים, לפי שצני עמלק מכשפים היו:

10	So Joshua did as Moses had said to him, and fought with Amalek; and Moses, Aaron, and Hur went up to the top of the hill.	וַיַּעַבְדֵּן יְהוֹשֻׁעַ כְּמֹא דְאָמַר לֵיהּ מֹשֶׁה לְאַנְחָא קִרְבָּא בְּעַמְלָק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחֹוּר סְלִיקוּ לְרִישׁ דְּרִמָּתָא:	וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַר-לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בְּעַמְלָק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחֹוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבֻעָה:	10
11	And it came to pass, when Moses held up his hand, that Israel prevailed; and when he let down his hand, Amalek prevailed.	וְהָיָה כַּד מָרִים מֹשֶׁה יְדוּהִי מִתְּגַבְּרִין דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְכַד מִנַּח יְדוּהִי מִתְּגַבְּרִין דְּבֵית עַמְלָק:	וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל וְכְאֲשֶׁר יִנָּיֵחַ יָדוֹ וְגִבֹּר עַמְלָק:	11
12	But Moses' hands were heavy; and they took a stone, and put it under him, and he sat thereon; and Aaron and Hur stayed up his hands, the one on the one side, and the other on the other side; and his hands were steady until the going down of the sun.	וַיְדִי מֹשֶׁה יִקְרָא וְנָסִיבוּ אֲבָנָא וְשִׁימוּ תַּחְתּוּהִי וַיִּתֵּיב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחֹוּר סְעִידִין בִּידוּהִי מִכָּא חַד וּמִכָּא חַד וְהוֹנָא יְדוּהִי פְּרִיסָן בְּצֻלּוֹ עַד דְּעָאֵל שְׁמֶשׁ:	וַיְדִי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ-אֲבָן וַיִּשְׁימוּ תַּחְתּוֹ וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחֹוּר תָּמְכוּ בְּיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֲמוּנָה עַד-בָּא הַשֶּׁמֶשׁ:	12
13	And Joshua discomfited Amalek and his people with the edge of the sword.	וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלָק וְאֶת-עַמּוֹ לְפִי-חֶרֶב: (פ)	וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלָק וְאֶת-עַמּוֹ לְפִי-חֶרֶב: (פ)	13

10 ומושה אהרן וחור. מכאן לתענית שזריכים שלשה לעצור לפני התיבה, שזמנית היו שרוים:

10 חור. זנה של מרים היה, וכלז בעלה:

11 כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה נולחות היו המלחמה וכו', כדאיתא בר"ה (כט.):

12 וידי משה כבדים. שזל שנחעלל צמזמה ומנה אחר תחתיו, נתיקרו ידיו:

12 ויקחו. אהרן וחור:

12 אבן וישימו תחתיו. ולא ישזלו על כר וכסת, אמר, ישראל שרויין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער:

12 ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ידיו צאמונה, פרושות השמים בחפלה נאמנה ונכונה:

12 עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשזין את השעות צאיטרו"לוגיאה, צאיזו שעה הם נולחים, והעמיד להם משה

חמה וערבצ את השעות:

13 ויחלש יהושע. חתך ראשי גבוריו (תנחומא בשלח כ"ח) ולא השאיר אלא חלשים שבהם, ולא הרגם כולם, מכאן אנו

למדים, שעשו על פי הדבור של שכינה:

<p>14 And the LORD said unto Moses: 'Write this for a memorial in the book, and rehearse it in the ears of Joshua: for I will utterly blot out the remembrance of Amalek from under heaven.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתֹוב דָּא דְּיִכְרְנָא בְּסִפְרָא וְשֹׁ קְדָם יְהוֹשֻׁעַ אֲרִי מִמַּחָא אֲמַחִי יֵת דְּיִכְרְנִיה דְּעַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹוב זֹאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנִי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מַחֶה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:</p>
<p>15 And Moses built an altar, and called the name of it Adonai-nissi.</p>	<p>וּבִנָּא מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וּפָלַח עֲלוּהֵי קְדָם יְיָ דְּעִבֵּד לֵיהּ נִסִּין:</p>	<p>15 וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה אֵנֶסִי:</p>
<p>16 And he said: 'The hand upon the throne of the LORD: the LORD will have war with Amalek from generation to generation.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר בְּשִׁבוּעָה אֲמִירָא דָּא מִן קְדָם דְּחִילָא דְּשִׁכְיִנְתִּיהּ עַל כִּוְרֵסִי יִקְרָא דְּעֵתִיד דִּיתַגַּח קְרָבָא קְדָם יְיָ בְּדַבִּית עַמְלֵק לְשִׁצְיִיתָהוֹן מִדְּרִי עָלְמָא:</p>	<p>16 וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֶּסֶּה יְהוָה (זִכְרֹת אֵרֶס נֹזֶה הִיא כְּתֹוב בְּסֵפֶר צִיִּזָּה אַחַת) מִלְחָמָה לִיהוָה בְּעַמְלֵק מִדְּרִי דָר: (פ)</p>

פרשת יתרו

- 14 כתב זאת זכרון. שצא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות (מכילתא עמלק פ"ב):
- 14 ושים באזני יהושע. המכנים את ישראל לארץ, שיזוה את ישראל לשלם לו את גמולו, כאן נרמז לו למשה שיהושע מכנים את ישראל לארץ:
- 14 כי מחה אמחה. לכך אני מזהירך כן, כי חפץ אני למחותו:
- 15 ויקרא שמו. של מזבח:
- 15 ה' נסי. הקצ"ה עשה לנו כאן נס גדול, לא שהמזבח קרוי ה', אלא המזכיר שמו של מזבח, זוכר את הנס שעשה המקום, ה' הוא נס שלנו:
- 16 ויאמר. משה:
- 16 כי יד על כס יד. ידו של הקצ"ה הורמה ליטבע בכסאו, להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית, ומהו כס ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחזיו, נטבע הקצ"ה, שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו, יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר האויב פמו תרצות לנצח (תהלים ט, ז), זהו עמלק שכתוב בו וְעִצְרָתוֹ שְׁמָרָה נָצַח (עמוס א, יא), וְעִרִים גִּתְשָׁף אֶצֶד זִכְרָם הָמָּה (תהלים שס), מהו אומר אחריו, וה' לְעוֹלָם יֵשֶׁב, הרי השם שלם, פוּגֵן לְמִשְׁפָּט כְּסָאוֹ, הרי הכסא שלם:

XVIII	Now Jethro, the priest of Midian, Moses' father-in-law, heard of all that God had done for Moses, and for Israel His people, how that the LORD had brought Israel out of Egypt.	וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹמְוֵהי מֹשֶׁה יֵת כָּל דְּעֵבֶד יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוּהָ אֲרִי אֲפִיק יְיָ יֵת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:	וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:	XVIII
2	And Jethro, Moses' father-in-law, took Zipporah, Moses' wife, after he had sent her away,	וַיִּדְבֹר יִתְרוֹ חֹמְוֵהי דְּמֹשֶׁה יֵת צִפּוֹרָה אִתּוֹ מֹשֶׁה בָּתֶּר דְּשַׁלְּחָהּ:	וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מֹשֶׁה אַחֲרֵי שְׁלוּחֶיהָ:	2
3	and her two sons; of whom the name of the one was Gershom; for he said: 'I have been a stranger in a strange land';	וַיְהִי תְרִין בְּנֵהָ דְשׁוֹם חַד גֶּרְשׁוֹם אֲרִי אָמַר דְּיִיר הָיוּתִי בְּאֶרֶע נֹכְרָא:	וְאֵת שְׁנֵי בְנֵיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גֶּרְשֵׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָה:	3
4	and the name of the other was Eliezer: 'for the God of my father was my help, and delivered me from the sword of Pharaoh.'	וְשׁוֹם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרִי אֱלֹהִיהָ דְּאָבָא הָוָה בְּסַעְדִּי וּשְׁיִזְבֵּנִי מִחֶרֶב פַּרְעֹה:	וְשָׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בַּעֲזָרִי וַיַּצִּלְנִי מִחֶרֶב פַּרְעֹה:	4

- ¹ וישמע יתרו. מה שמיעה שמע וזא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק (זכחים קטז):
- ¹ יתרו. שבע שמות נקראו לו, רעואל, יתר, יתרו, חוצב, חצר, קיני, פוטאל, (מכילתא יתרו פ"א). תר, ע"ש שְׁיִתָּר פרשה אחת בתורה, ואחיה תחזה. יתרו, לכשנתייר וקיים המלות, הוסיפו לו אות אחת על שמו. חוצב, שחצב את התורה, וחוצב הוא יתרו שנאמר מִצְנֵי חֶצֶב חֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים ד, יא). ויש אומרים רעואל אציו של יתרו היה, ומהו אומר וְצִלְקָה אֵל רְעוּאֵל חֲצִיָּהֶן (שמות ז, יח), שהתינוקות קורין לאציו אציהן אצא. בספרי (בהעלותך עח): חותן משה. כאן היה יתרו מתכבד במשה, אני חותן המלך, ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו, שנאמר וַיִּשָּׁב אֵל יִתְרֵי חֹתְנוֹ (מכילתא שם):
- ¹ למשה ולישראל. שְׁקוּל משה כנגד כל ישראל:
- ¹ את כל אשר עשה. להם צירידת המן, וצבאר, ובעמלק:
- ¹ כי הוציא ד' וגו'. זו גדולה על כולם (מכילתא שם):
- ² אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה צמדן, לך שצ מצרים, ויקח משה את אשפּוֹ וְאֵת צִנְיֹו וגו' (שמות ד, יט"ב), וינא אהרן לקראתו ויפגשו זה האלהים, אמר לו מי הם הללו, אמר לו זו היא אשתי שנשאתי צמדן ואלו בני, אמר לו והיכן אתה מוליקן, אמר לו למצרים, אמר לו על הראשונים אנו מנטערים ואחיה צא להוסיף עליהם, אמר לה לבי אל בית אציק, נטלה שני בניה והלכה לה:
- ⁴ ויצלני מחרב פרעה. כשגילו דתן ואבירם על דבר המצרי, ובקש להרוג את משה, נעשה נוארו כעמוד של שיש (שמו"ר א, לו):

<p>5 And Jethro, Moses' father-in-law, came with his sons and his wife unto Moses into the wilderness where he was encamped, at the mount of God;</p>	<p>וַיָּבֹא יִתְרוֹ מֹשֶׁה וְכָנְיָו וְאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְמֹשֶׁה לְמוֹדָבָר וְהָיוּ שָׁם תַּר הָאֱלֹהִים:</p>	<p>וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל-מֹשֶׁה אֶל-הַמֹּדָבָר אֲשֶׁר-הָיוּ חֹנֶה שָׁם תַּר הָאֱלֹהִים:</p>
<p>6 and he said unto Moses: 'I thy father-in-law Jethro am coming unto thee, and thy wife, and her two sons with her.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה אָנֹכִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ אֲנִי לְוָתְךָ וְאִתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֶל-מֹשֶׁה אָנֹכִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה:</p>
<p>7 And Moses went out to meet his father-in-law, and bowed down and kissed him; and they asked each other of their welfare; and they came into the tent.</p>	<p>וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשְׁק-לוֹ וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ-לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֵהָלָה:</p>	<p>וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשְׁק-לוֹ וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ-לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֵהָלָה:</p>
<p>8 And Moses told his father-in-law all that the LORD had done unto Pharaoh and to the Egyptians for Israel's sake, all the travail that had come upon them by the way, and how the LORD delivered them.</p>	<p>וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל-הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצָּאתָם בְּדֶרֶךְ וַיַּצֵּלֵם יְהוָה:</p>	<p>וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל-הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצָּאתָם בְּדֶרֶךְ וַיַּצֵּלֵם יְהוָה:</p>

- 5 אל המדבר. אף אנו יודעים שצמדצר היה, אלא שצצחו של יתרו דָּבָר הכחוב, שהיה יושב בצכודו של עולם, ונדצו לצו לצאת אל המדצצר מקום מהו, לשמוע דצרי תורה:
- 6 ויאמר אל משה. ע"י שליח:
- 6 אני חתנך יתרו וגו'. אם אין אתה יוצא צגיני לא צגין אשתך, ואם אין אתה יוצא צגין אשתך לא צגין שני צניה (מכילתא סס):
- 7 ויצא משה. כצוד גדול נכצד יתרו צאותה שעה, כיון שיצא משה, יצא אהרן נדצ ואציהוא, ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא:
- 7 וישתחו וישק לו. איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הקרוי איש, זה משה, שנאמר וְקָאִישׁ מִשָּׁה (מכילתא סס):
- 8 ויספר משה לחותנו. למשוך את לצו לקרצו לתורה (מכילתא סס):
- 8 את כל התלאה. שעל היס ושל עמלק (מכילתא סס):
- 8 התלאה. למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה, והמ"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים, וכן תרומה, תנופה, תקומה, תנואה:

<p>9 And Jethro rejoiced for all the goodness which the LORD had done to Israel, in that He had delivered them out of the hand of the Egyptians.</p>	<p>וַיִּתְּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל טֹבָתָא דְּעֵבֶד יְיָ לְיִשְׂרָאֵל דְּשִׁוּי־בְנוֹן מִיַּד דְּמִצְרָאִי:</p>	<p>וַיִּתְּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֲצִילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם:</p>	<p>ישראל</p>
<p>10 And Jethro said: 'Blessed be the LORD, who hath delivered you out of the hand of the Egyptians, and out of the hand of Pharaoh; who hath delivered the people from under the hand of the Egyptians.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ יְהוָה יְיָ דְּשִׁוּי־בְנוֹן מִיַּד דְּמִצְרָאִי וּמִיַּד דְּפַרְעֹה דְּשִׁוּי־בְנוֹן מִיַּד מִצְרָאִי:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הֲצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרָיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הֲצִיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם:</p>	<p>10</p>
<p>11 Now I know that the LORD is greater than all gods; yea, for that they dealt proudly against them.'</p>	<p>כַּעַן יָדַעְנָא אֲרִי רַב יְיָ וְלִית אֱלֹהִי בַר מִנִּיהּ אֲרִי בִּפְתָּגְמָא דְּחֻשִׁיבוּ מִצְרָאִי לַמֶּדֶן יִתְּ יִשְׂרָאֵל בֵּיה דְּנִינּוּן:</p>	<p>עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם:</p>	<p>11</p>

- 9 ויחד יתרו. וישמח יתרו, זה פשוטו. ומדרש אגדה, נעשה צדק חדודין חדודין, מיצר על אצוד מצרים, היינו דאמרי אינשי, גיורא עד עשרה דרי לא תצזי ארמאה באפיה (סנהדרין 7ד):
- 9 על כל הטובה. טוֹבַת הַמֶּן וְהַצָּר וְהַתּוֹרָה (מכילתא שם), ועל כולן אשר הצילו מיד מצרים, עד עכשיו לא היה עצד יכול לצרוע ממצרים, שהיתה הארץ מסוגרת, ואלו יאלו ששים רבוא (מכילתא שם):
- 10 אשר הציל אתכם מיד מצרים. אומה קשה: ומיד פרעה. מלך קשה:
- 10 מתחת יד מצרים. כתרוממו לשון רדוי ומרות, היד שהיו מכבידים עליהם, היא העבודה:
- 11 עתה ידעתי. מכירו הייתי לשעצר, ועכשיו ציומר (מכילתא שם):
- 11 מכל האלהים. מלמד שהיה מכיר בכל עבודת אלילים שבעולם, שלא הניח עבודת אלילים שלא עצדה (מכילתא שם):
- 11 כי בדבר אשר זדו עליהם. כתרוממו, צמים דמו לאצדס והס נאצדו צמים:
- 11 אשר זדו. אשר הרשיעו. ורצונו דרשוהו (סוטה יא). לשון ויזד יעקב נזיד (בראשית כה, כט), בקדרה אשר בשלו צה נחשלו:

<p>12 And Jethro, Moses' father-in-law, took a burnt-offering and sacrifices for God; and Aaron came, and all the elders of Israel, to eat bread with Moses' father-in-law before God.</p>	<p>וַיָּקַח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לַאלֹהִים וַיָּבֹא אֹהֶרֶן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל-לֶחֶם עִם-חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:</p>	<p>12 וַיָּקַח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לַאלֹהִים וַיָּבֹא אֹהֶרֶן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל-לֶחֶם עִם-חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:</p>
<p>13 And it came to pass on the morrow, that Moses sat to judge the people; and the people stood about Moses from the morning unto the evening.</p>	<p>וַיְהִי מָחָרָת וַיָּשָׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת-הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל-מֹשֶׁה מִן-הַבֹּקֶר עַד-הָעֶרֶב:</p>	<p>שני וַיְהִי מָחָרָת וַיָּשָׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת-הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל-מֹשֶׁה מִן-הַבֹּקֶר עַד-הָעֶרֶב:</p>
<p>14 And when Moses' father-in-law saw all that he did to the people, he said: 'What is this thing that thou doest to the people? why sittest thou thyself alone, and all the people stand about thee from morning unto even?'</p>	<p>וַיֵּרָא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל-אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה-הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל-הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן-בֹּקֶר עַד-עֶרֶב:</p>	<p>14 וַיֵּרָא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל-אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה-הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל-הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן-בֹּקֶר עַד-עֶרֶב:</p>

12 עולה. כמשמעה, שהיא כולה כליל:

12 זבחים. שלמים:

12 ויבא אהרן וגו'. ומשה היכן הלך, והלא הוא שינא לקראתו וגרס לו את כל הכבוד, אלא שהיה עומד ומשמש לפניו:

12 לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעודה שחלמידי חכמים מסוּבִּין זה, כאילו נהנה מזיו השכינה (צרכות קד.).
 13 ויהי ממחרת. מוצאי יום הכפורים היה, כך שנינו בצפרי, ומהו ממחרת, למחרת רדתו מן ההר. ועל כרחק אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים, שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את חוקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכפורים לא ישז משה לשפוט את העם, שהרי צ"ז צתמוז ירד ושזר את הלוחות, ולמחר עלה זהשכמה ושהה שמונים יום וירד ציום הכפורים. ואין פרשה זו כתובה כסדר, שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה, אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא, שילוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה, שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו, ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נסעים וְנָקְנוּ אֶל הַמָּקוֹם וגו' אֶל נֶאֱמַר אֶתְנוּ (צמדצרי י, לא), ואם זה קודם מתן תורה, מששלחו והלך היכן מצינו שחזר. ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חוצצ וצנו של יתרו היה, הוא חוצצ הוא יתרו, שהרי כתיב מִצְנֵי חֶצֶץ חֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים ד, יא):

13 וישב משה וגו' ויעמוד העם. יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל, והוכיחו על כך, שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים:

13 מן הבקר עד הערב. אפשר לומר כן, אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום, וכאילו נעשה שותף להקצ"ה צמעשה צראשית, שנאמר צו וְהָיָה עֶרְבָּ וְגו' (שבת י):

15	And Moses said unto his father-in-law: 'Because the people come unto me to inquire of God;	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים:	15
16	when they have a matter, it cometh unto me; and I judge between a man and his neighbour, and I make them know the statutes of God, and His laws.'	כִּדְּהֵי לָהוֹן דִּינָא אֶתֵּן לִּי וְדֹאִינָא בֵּין גּוֹבֵרָא וּבֵין חֲבֵרִיָּה וּמְהוֹדְעָא לָהוֹן יֵת קִנְיָא דִּי וִית אוֹרִיָּתִיה:	16
17	And Moses' father-in-law said unto him: 'The thing that thou doest is not good.	וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה:	17
18	Thou wilt surely wear away, both thou, and this people that is with thee; for the thing is too heavy for thee; thou art not able to perform it thyself alone.	נָבַל תִּבָּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כֶבֶד מְמֹךְ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ:	18
19	Hearken now unto my voice, I will give thee counsel, and God be with thee: be thou for the people before God, and bring thou the causes unto God.	עֲתָה שְׁמַע בְּקוֹלִי אִיעֲצֹךְ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִנֵּה אַתָּה לְעָם מוֹלֵה אֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֹתָהּ אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים:	19

- 15 כי יבא. כי צא, לשון הווה:
15 לדרש אלהים. כמרגומו למתפע אולפן, לשאול תלמוד מפי הגבורה:
16 כי יהיה להם דבר בא. מי שהיה לו הדבר צא אליו:
17 ויאמר חתן משה. דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של מלך:
18 נבל תבול. כמרגומו. ולשונו לשון כמישה פלייש"טרא, כמו וקעלה נצל (ירמיה ח, יג), פנצל עקלה מנפן וגו' (ישעיה לד, ד), שהוא כמושע"י חמה וע"י קרת, וכחו תש ונלאה:
18 גם אתה. לרבות אהרן וחור וע' זקנים:
18 כי כבוד ממך. כוזדו רב יותר מכך:
19 איעצך ויהי אלהים עמך. צענה, אמר לו צא המלך בגבורה (מכילתא פ"צ):
19 היה אתה לעם מול האלהים. שליח ומליץ צינותם למקום, ושואל משפטים מאתם:
19 הדברים. דברי ריצותם:

20 And thou shalt teach them the statutes and the laws, and shalt show them the way wherein they must walk, and the work that they must do.

וְהִזְהַרְתָּם אֹתָם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:

21 Moreover thou shalt provide out of all the people able men, such as fear God, men of truth, hating unjust gain; and place such over them, to be rulers of thousands, rulers of hundreds, rulers of fifties, and rulers of tens.

וְאֵת תַּחֲנוּנֵי מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שְׂנְאֵי בָצַע וְשֹׂמְתֵי עַל־הֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת:

וְאֵת תַּחֲנוּנֵי מִכָּל־הָעָם גּוֹבְרִין דְּחִילָא דְּחִילָא דִּי גּוֹבְרִין דְּקָשׁוּשׁ דְּסָנֵן לְקַבְּלָא מָמוֹן וְתַמְנֵי עַל־הוֹן רַבְנֵי אֲלָפֵי רַבְנֵי מֵאוֹתָא רַבְנֵי חֲמִשִּׁין וְרַבְנֵי עֶשְׂרִי־יֵתָא:

22 And let them judge the people at all seasons; and it shall be, that every great matter they shall bring unto thee, but every small matter they shall judge themselves; so shall they make it easier for thee and bear the burden with thee.

וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלַי וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ־הֶם וְהָקֵל מַעֲלִיךְ וְנִשְׂאוּ אֹתָךְ:

וַיִּדְיֹנוּ יֵת עֵמָא בְּכָל עֵדֶן וַיְהִי כָּל פְּתָגָם רַב יִתְּנוּ לְוֹתָךְ וְכָל פְּתָגָם זָעִיר יִדְיֹנוּ אֲנֹן וַיִּקְלֹנוּ מִנָּךְ וַיִּסְבְּרוּן עִמָּךְ:

21 ואתה תחזה. צרום הקדש שעליך:
 21 אנשי חיל. עשירים, שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים:
 21 אנשי אמת. אלו בעלי הצמחה, שהם כדאי לסמוך על דבריהם, שע"י כן יהיו דבריהם נשמעין:
 21 שנאי בצע. ששונאין את ממונם צדין, כההיא דאמרין, כל דיינא דמפקין ממונא מיניה צדינא, לאו דיינא הוא (בבא בתרא נח):
 21 שרי אלפים. הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף (סנהדרין יח).
 21 שרי מאות. ששת אלפים היו:
 21 שרי חמשים. י"ב אלף:
 21 שרי עשרות. ששים אלף. (מה שפירש"י על כל השרים כמה היו. והוא לכאורה ללא צורך, והנה באמת תיקן בזה ותיך קושיא בפסוק, דקחשיז מלמעלה למטה, ר"ל המספר מרובה קודם מספר המועט, ולא הל"ל אלא מתחלה שרי עשרות צראשונה, ואח"כ בהדרגה כולם, ולפי פירושו שהזכיר ופרט סכום מנין השרים, לא וחשוב, וכשתדקדק במנינם ולגביהו אחי שפיר, מספר המועט תחלה ואח"כ בהדרגה, כן נ"ל נכון ודו"ק):
 22 ושפטו. וידגון, לשון צווי:
 22 והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל, כמו והקבד את לבו (שמות ח, יא), והפזות את מואב (מלכים"ב ג, כד), לשון הווה:

23	If thou shalt do this thing, and God command thee so, then thou shalt be able to endure, and all this people also shall go to their place in peace. ²³	אם ית פתגמא הדין תעביר ויפקדנך יי ותכול למקם ואף כל עמא הדין על אתריה יהי בשלום:	אם את-הדבר הזה תעשה וצוה אלהים ויכלת עמד וגם כל-העם הזה על-מקמו יבא בשלום:	23
24	So Moses hearkened to the voice of his father-in-law, and did all that he had said.	וקביל משה למימר חמוהי ועבד כל דאמר:	וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר:	שלישי
25	And Moses chose able men out of all Israel, and made them heads over the people, rulers of thousands, rulers of hundreds, rulers of fifties, and rulers of tens.	ויבחר משה גוברין דחילא מכל ישראל ומני יתהון רישין על עמא רבני אלפי רבני מאותא רבני חמשין ורבני עשורייתא:	ויבחר משה אנשי-חיל מכל-ישראל ניתן אתם ראשים על-העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת:	25
26	And they judged the people at all seasons: the hard causes they brought unto Moses, but every small matter they judged themselves.	ודינין ית עמא בכל עדן ית פתגם קשי מיתן לות משה וכל פתגם זעיר דינין אנן:	ושפטו את-העם בכל-עת את-הדבר הקשה יביאון אל-משה וכל-הדבר הקטן ישפוטו הם:	26
27	And Moses let his father-in-law depart; and he went his way into his own land.	וישלח משה ית חמוהי ואזל ליה לארעיה:	וישלח משה את-חתנו וילך לו אל-ארצו: (פ)	27

²³ וצוה אלהים ויכלת עמוד. המלך בגזורה, אם יצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד, ואם יעכז על ידך לא תוכל לעמוד (מכילתא פ"ב):

²³ וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואזיהוא, ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך (מכילתא שם):

²⁶ ושפטו. ודיינין ית עמא:

²⁶ יביאון. מייטין:

²⁶ ישפוטו הם. כמו ישפטו (צחולס) וכן לא תעצורי (רות ב, ח), כמו לא תעצרי. ותרגמו דייגין אינון. מקראות העליונים היו לשון צווי, לכך מתורגמין וידונון, ייתון, וידונון, ומקראות הללו לשון עשייה:

²⁷ וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו (מכילתא פ"ב):

XIX	In the third month after the children of Israel were gone forth out of the land of Egypt, the same day came they into the wilderness of Sinai.	בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הָיָה הַיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי:	בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הָיָה הַיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי:	רצעי
2	And when they were departed from Rephidim, and were come to the wilderness of Sinai, they encamped in the wilderness; and there Israel encamped before the mount.	וַיֵּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנּוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲנֶה יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר:	וַיֵּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנּוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲנֶה יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר:	2
3	And Moses went up unto God, and the LORD called unto him out of the mountain, saying: 'Thus shalt thou say to the house of Jacob, and tell the children of Israel:	וּמֹשֶׁה סָלַק לִקְדָּם יְיָ וַיִּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִן טוֹרָא לְמִימַר כְּדִין תִּימַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַחֲזִי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:	וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל-הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן-הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:	3

- ¹ ביום הזה. צראש חדש (שצת פו:). לא היה צריך לכתוב אלא ציום ההוא, מהו ציום הזה, שיהיו דצרי תורה חדשים עליך כאילו היום ניתנו:
- ² ויסעו מרפידים. למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שצרפידים היו חונים, צידוע שמעם נסעו, אלא להקיש נסיעתן מרפידים לציאתן למדבר סיני, מה ציאתן למדבר סיני צתשובה, אף נסיעתן מרפידים צתשובה (מכילתא צחדש פ"א):
- ² ויחן שם ישראל. כאיש אחד צלצ אחד, אצל שאר כל החניות צתרעומות וצמחלוקת (מכילתא שס):
- ² נגד ההר. למזרחו, וכל מקום שאתה מוצא נגד, פנים למזרח (מכילתא שס):
- ³ ומושה עלה. ציום השני, וכל עליותיו צהשכמה היו, שנאמר וַיֵּשְׁבֻם מִשָּׁה צְצָקֶר (שמות לד, ד):
- ³ כה תאמר. צלשון הזה וכסדר הזה:
- ³ לבית יעקב. אלו הנשים, תאמר להם צלשון רכה:
- ³ ותגיד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פירש לזכרים, דצרים הקשין כגידין (שצת פז. ׀ מכילתא צחדש פ"צ):

4	Ye have seen what I did unto the Egyptians, and how I bore you on eagles' wings, and brought you unto Myself.	אתון חזיתון דעבדית למצראי ונשילית יתכון כד על גדפי נשרין וקריבית יתכון לפולחני:	אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על-כנפי נשרים ואבא אתכם אלי:	4
5	Now therefore, if ye will hearken unto My voice indeed, and keep My covenant, then ye shall be Mine own treasure from among all peoples; for all the earth is Mine;	וכען אם קבלא תקבלון למימרי ותטרון ית קמי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא ארי דילי כל ארעא:	ועתה אם-שמעו תשמעו בקלי ושמרתם את-בריתי והייתם לי סגלה מכל-העמים כי-לי כל-הארץ:	5
6	and ye shall be unto Me a kingdom of priests, and a holy nation. These are the words which thou shalt speak unto the children of Israel.'	ואתון תהון קדמי מלכין כהנין ועם קדיש אלין פתגמיא דתמליל עם בני ישראל:	ואתם תהיו-לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל-בני ישראל:	6

4 אתם ראיתם. לא מקורת היא בידכם, ולא דדצרים אני משגר לכם, לא צעדים אני מעיד עליכם, אלא אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, על כמה עזירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם, ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם:

4 ואשא אתכם. זה יום שצאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשצאו ליסע ולצאת, נקצו כלם לרעמסס (מכילתא פ"ז). ואונקלוס תרגם ואשא, ונשילית יתכון, כמו ואסיע אתכם, תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה:

4 על כנפי נשרים. כנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את צניהם בין רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ, לפי שאין עוף פורח על גביו, לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בצני, אף אני עשיתי כן, ויסע מלאך ה' ויצא בין מִצְרָיִם וְגו' (שמות יד, יט), והיו מצרים זורקים חצים ואצני בליסטיקאות, והענין מקבלם:

4 ואבא אתכם אלי. כתרגומו:

5 ועתה. אם עתה תקבלו עליכם, יערצ לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות (מכילתא פ"ז):

5 ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת התורה:

5 סגלה. אומר חביב, כמו וסגלת מלכים (קהלת ז, ח), כלי יקר ואצנים טובות שהמלכים גונזים אותם, כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות, ולא תאמרו אתם לצדכם שלי ואין לי אחרים עמכם, ומה יש לי עוד שתהא חצתכם נכרת, כי לי כל הארץ, והם צעיני ולפני לכלום:

6 ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים, קמה דאף קמר, ובגין דוד פהגים היו (שמואל-ב ח, יח):

6 אלה הדברים. לא פחות ולא יותר:

<p>7 And Moses came and called for the elders of the people, and set before them all these words which the LORD commanded him.</p>	<p>וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיֵּשֶׁם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל-דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה:</p>	<p>וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיֵּשֶׁם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל-דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה:</p>
<p>8 And all the people answered together, and said: 'All that the LORD hath spoken we will do.' And Moses reported the words of the people unto the LORD.</p>	<p>וַיַּעֲנוּ כָל-הָעָם יחדו וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע מֹשֶׁה וַיַּגִּד מֹשֶׁה אֶת-דִּבְרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:</p>	<p>וַיַּעֲנוּ כָל-הָעָם יחדו וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע מֹשֶׁה וַיַּגִּד מֹשֶׁה אֶת-דִּבְרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:</p>
<p>9 And the LORD said unto Moses: 'Lo, I come unto thee in a thick cloud, that the people may hear when I speak with thee, and may also believe thee for ever.' And Moses told the words of the people unto the LORD.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנִי בָא אֵלֶיךָ בְּעָב הָעָנָן בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרֵי עֲמֹד וגם-בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגִּד מֹשֶׁה אֶת-דִּבְרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנִי בָא אֵלֶיךָ בְּעָב הָעָנָן בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרֵי עֲמֹד וגם-בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגִּד מֹשֶׁה אֶת-דִּבְרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:</p>
<p>10 And the LORD said unto Moses: 'Go unto the people, and sanctify them to-day and to-morrow, and let them wash their garments,</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵךְ אֶל-הָעָם וְקִדְּשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שְׂמֹלֵתָם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵךְ אֶל-הָעָם וְקִדְּשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שְׂמֹלֵתָם:</p>

- 8 וישב משה את דברי העם וגו'. ציוס המחרת שהוא יום שלישי, שהרי צהשכמה עלה. וכי צריך היה משה להשיב, אלא צא הכחוצ ללמדך דרך ארץ ממש, שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני, איני צריך להשיב:
- 9 בעב הענן. צמעצה הענן, וזהו ערפל:
- 9 וגם בך. גם צנציאים הצאים אחרך:
- 9 ויגד משה וגו'. ציוס המחרת שהוא רביעי לחדש:
- 9 את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם, שרצונם לשמוע ממך, אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך, רצוננו לראות את מלכנו:
- 10 ויאמר ה' אל משה. אם כן שמזיקין לדבר עמם, לך אל העם:
- 10 וקדשתם. וזימנתם, שיכינו עצמם היום ומחר:

<p>II and be ready against the third day; for the third day the LORD will come down in the sight of all the people upon mount Sinai.</p>	<p>ויהיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד יהוה לעיני כל העם על־הר סיני:</p>	<p>II והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד יהוה לעיני כל העם על־הר סיני:</p>
<p>12 And thou shalt set bounds unto the people round about, saying: Take heed to yourselves, that ye go not up into the mount, or touch the border of it; whosoever toucheth the mount shall be surely put to death;</p>	<p>ותתחם ית עמא סחור סחור למימר אסתמרו לכון מלמסק בטורא ולמקרב בסופיה כל דיקרב בטורא אתקטלא יתקטיל:</p>	<p>12 והגבלת את־העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו כל־הנגע בהר מות יומת:</p>
<p>13 no hand shall touch him, but he shall surely be stoned, or shot through; whether it be beast or man, it shall not live; when the ram's horn soundeth long, they shall come up to the mount.'</p>	<p>לא תקרב ביה יד ארי אתרגמא יתרגים או אשתדא ישתדי אם בעירא אם אנשא לא יתקיים במיגד שופרא אנון מורשן למסק בטורא:</p>	<p>13 לא־תגע בו יד כִּי־סקול יסקל או־ירה יירה אם־בהמה אם־איש לא יתיה במשך היכל המה יעלו בהר:</p>
<p>14 And Moses went down from the mount unto the people, and sanctified the people; and they washed their garments.</p>	<p>ונחת משה מן טורא לית עמא וזמין ית עמא וחנורו לבושיהון:</p>	<p>14 וירד משה מן־ההר אל־העם ויקדש את־העם ויכבסו שמלתם:</p>

- 11 והיו נכונים. מוצדלים מאשה (מכילתא פ"ג):
11 ליום השלישי. שהוא ששה צחדש, וצחמישי צנה משה את המוצח תחת ההר ושמים עשרה מצדה (מכילתא שם), כל הענין האמור צפרשת ואלה המשפטים, ואין מוקדם ומאוחר צתורה:
11 לעיני כל העם. מלמד, שלא היה צהם סומא, שנחרפאו כולם (מכילתא שם):
12 והגבלת. קבע להם תחומין לסימן, שלא יקרבו מן הגבול והלאה:
12 לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן והלאה, ואתה תזהירם על כך:
12 ונגע בקצהו. אפילו צקצהו:
13 ירה יירה. מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה (סנהדרין מה). מצית הסקילה שהיה גצוה שתי קומות:
13 יירדה. יושלך למטה לארץ, כמו ירה צים (שמות טו, ד):
13 במשך היובל. כשימשוך היוצל קול ארוך, הוא סימן סלוק שכינה והפסקת הקול, וכיון שנסתלק הם רשאים לעלות:
13 היובל. הוא שופר של איל, שכן צערציא קורין לקצרא יוצלא. ושופר של אילו של יצחק היה:
14 מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו, אלא מן ההר אל העם:

15	And he said unto the people: 'Be ready against the third day; come not near a woman.'	וַיֹּאמֶר אֶל-הָעָם הָיוּ נְכוּנִים לְשִׁלֹּשֶׁת יָמִים אַל-תִּגְשׁוּ אֶל-אִשָּׁה:	15
16	And it came to pass on the third day, when it was morning, that there were thunders and lightnings and a thick cloud upon the mount, and the voice of a horn exceeding loud; and all the people that were in the camp trembled.	וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבָרָקִים וַעֲנָן כָּבֵד עַל-הָהָר וְקוֹל שֹׁפָר חֲזָק מְאֹד וַיִּחַרַד כָּל-הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה:	16
17	And Moses brought forth the people out of the camp to meet God; and they stood at the nether part of the mount.	וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן-הַמַּחֲנֶה בְּתַחְתִּית הָהָר:	17
18	Now mount Sinai was altogether on smoke, because the LORD descended upon it in fire; and the smoke thereof ascended as the smoke of a furnace, and the whole mount quaked greatly.	וַהָהָר כָּסִינִי עָשָׁן כָּלֹו מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עָשָׁנוֹ כַּעֲשָׁן הַכִּבְשָׁן וַיִּחַרַד כָּל-הָהָר מְאֹד:	18

15 היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים, הוא יום רביעי, שהוסיף משה יום אחד מדעתו, כדברי רבי יוסי (שבת פז.), ולדברי האומר בששה בחדש ניתנו עשרת הדברות, לא הוסיף משה כלום, ולשלשת ימים, כמו ליום השלישי:

15 אל תגשו אל אשה. כל שלשת ימים הללו, כדי שיהיו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה, שאם ישמש תוך ג' ימים, שמה תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא, אבל משהתה שלשה ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע, וטהור מלטמא את הפולטת:

16 בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם, מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרצ ממתיך לתלמיד, וכן מצינו קום יָא אֵל הַבְּקָעָה וגו' (יחזקאל ג, כב), וְאָקוּם וְאֵלָּא אֵל הַבְּקָעָה וְהִנֵּה שָׁם פְּצוּד ה' עֹמֵד (שם כג):

17 לקראת האלהים. מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה, וזה שנאמר ה' מְסִינִי בָּא (דברים לג, ב. מכליתא פ"ג), ולא נאמר לסיני בא:

17 בתחתית ההר. לפי פשוטו צרגלי ההר. ומדרשו, שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית (שבת פח.):

18 עשן כלו. אין עשן זה שם דבר, שהרי נקוד השי"ן פת"ח, אלא לשון פעל, כמו אמר, שמר, שמע, לכך תרגומו פָּנָן פְּלִיָּה ולא תרגם פָּנָנָא, וכל עשן שבמקרא נקודים קמ"ץ, מפני שהם שם דבר:

18 הכבשן. של סיד, יכול כבשן זה ולא יותר, תלמוד לומר דוער באש עד לב השמים, ומה תלמוד לומר כבשן, לְשַׁצֵּר את האוון מה שהיא יכולה לשמוע, ונתן לצריות סימן הניכר להם. כיצא צו פֶּאֶרְיָה יִשְׁאָג (הושע יא, י), וכי מי נתן כח בארי אלא הוא, והכתוב מושלו כאריה, אלא אנו מכנין ומדמין אותו לצריותיו, כדי לְשַׁצֵּר את האוון מה שיכולה לשמוע. כיצא צו וְקוֹלוֹ פָּקוֹל מִיַּם רָבִים (יחזקאל מג, ב), וכי מי נתן קול למים והלא הוא, ואתה מכנה אותו לדמותו לצריותיו

19	And when the voice of the horn waxed louder and louder, Moses spoke, and God answered him by a voice.	וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וַחֲזַק מְאֹד מִשְׁחָה יִדְבֹּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל: וַהֲוָה קוֹל שׁוֹפָרָא אֲזִיל וַחֲקִיר לַחֲדָא מִשְׁחָה מִמְּלִיל וּמִן קָדָם יי מִתְעַנִּי לִיה בְּקָל:	19
20	And the LORD came down upon mount Sinai, to the top of the mount; and the LORD called Moses to the top of the mount; and Moses went up.	וַיֵּרֶד יְהוָה עַל-הָהָר סִינַי אֶל-רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל-רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה: וַאֲתַגְּלִי יי עַל טוֹרָא דְּסִינַי לְרִישׁ טוֹרָא וַקְרָא יי לְמֹשֶׁה לְרִישׁ טוֹרָא וּסְלִיק מִשְׁחָה:	ששי
21	And the LORD said unto Moses: 'Go down, charge the people, lest they break through unto the LORD to gaze, and many of them perish.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בְּעַם פֶּן-יִהְיֶה־סוֹ אֶל-יְהוָה לְרֹאוֹת וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ רַב: וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה חוֹת אֶסְחִיד בְּעַמָּא דְּלִמָּא יִפְגְּרוּן קָדָם יי לְמַחֲזִי וַיְפֹל מִנְהוֹן סְגִי:	21
22	And let the priests also, that come near to the LORD, sanctify themselves, lest the LORD break forth upon them.'	וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל-יְהוָה יִתְקַדְּשׁוּ פֶן-יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה: וְאִף כֹּהֲנָיָא דְּקָרִיבִין לְשִׁמְשָׁא קָדָם יי יִתְקַדְּשׁוּן דְּלִמָּא יִקְטֹל בְּהוֹן יי:	22

כדי לשַׁצֵּר את האוֹזֶן:
 19 הוֹלֵךְ וַחֲזַק מְאֹד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה, אבל כאן הולך וחזק מאד, ולמה כך, מתחלה לַשַּׁצֵּר אזניהם מה שיכולין לשמוע:
 19 מִשְׁחָה יִדְבֹּר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל, שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך, והקדוש ברוך הוא מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע:
 19 יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל. יעננו על דבר הקול, כמו אֲשֶׁר יַעֲנֶה דָאָשׁ (מלכים-א יח, כד), על דבר האש להורידו:
 20 וַיֵּרֶד ה' עַל הָר סִינַי. יכול ירד עליו ממש, תלמוד לומר פִּי מִן הַשָּׁמַיִם דְּצִרְפִּי עִמָּכֶם (שמות כ, יט), למד שֶׁהַרְפִּין שמים עליונים ותחתונים, והציען על גבי ההר כמצע על המטה, וירד כסא הכבוד עליהם (מכילתא פ"ד):
 21 הָעֵד בְּעַם. התרה זהם שלא לעלות בהר:
 21 פֶּן יִהְיֶה־סוֹ. שלא יהרסו את מצבם, על ידי שֶׁפִּתְּחוּ אֶל ה' לראות, ויקרצו לַעַד ההר:
 21 וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ רַב. כל מה שיפול מהם, ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב (מכילתא שם):
 21 יִהְיֶה־סוֹ. כל הריסקה מפרדת אסיפת הצנין, אף הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב:
 22 וְגַם הַכֹּהֲנִים. אף הזכורות שהעבודה זהם (זכחים קטו):
 22 הַנִּגְשִׁים אֶל ה'. להקריב קרבנות, אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות:
 22 יִתְקַדְּשׁוּ. יהיו מזומנים להתייבב על עמדתן:
 22 פֶּן יִפְרֹץ. לשון פרכה, יהרוג זהם ויעשה זהם פרכה:

<p>23 And Moses said unto the LORD: ‘The people cannot come up to mount Sinai; for thou didst charge us, saying: Set bounds about the mount, and sanctify it.’</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קִדְּם יי לֹא יִכּוֹל עַמָּא לְמַסַּק לְטוֹרָא דְּסִינֵי אֲרֵי אַתָּה אֲסַחֲדִידָהּ בְּנָא לְמִימַר תַּחֲתִים יֵת טוֹרָא וְקִדְּשֶׁהִי:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יִוָּכַל הָעָם לָעֲלֹת 23 אֶל־הָרַי סִינֵי כִּי־אַתָּה הַעֲדַתָּה בְּנֹו לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדְּשֵׁהוּ:</p>
<p>24 And the LORD said unto him: ‘Go, get thee down, and thou shalt come up, thou, and Aaron with thee; but let not the priests and the people break through to come up unto the LORD, lest He break forth upon them.’</p>	<p>וַיֹּאמֶר לִיה יי אִיזִיל חוֹת וְתַסַּק אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכַהֲנָיָא וְעַמָּא לֹא יִפְגְּרוּן לְמַסַּק לְקִדְּם יי דְּלִמָּא יִקְטֹוּל בְּהוֹן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה 24 לִךְ־רֵד וְעֲלִיתָ אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל־יְהוָה לֹא יִפְרֹצוּ אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרֹץ־בָּם:</p>
<p>25 So Moses went down unto the people, and told them.</p>	<p>וַנַּחַת מֹשֶׁה לִּוְת עַמָּא וַיֹּאמֶר לָהֹן:</p>	<p>וַיֵּרֵד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם 25 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: (ס)</p>

23 לֹא יִוָּכַל הָעָם. איני צריך להעיד בהם, שהרי מותרין ועומדין הם היום שלשת ימים, ולא יוכלו לעלות, שאין להם רשות:

24 לִךְ רֵד. והעד בהם שנית, שמזרזין את האדם קודם מעשה, וחוזרין ומזרזין אותם בשעת מעשה (מכילתא שם):
24 ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם עמך, תלמוד לומר ועלית אתה, אמור מעתה, אתה מחיצה לעצמך, ואהרן מחיצה לעצמו, והכהנים מחיצה לעצמם, משה נגש יותר מאהרן, ואהרן יותר מן הכהנים, והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה':

24 פֶּן יִפְרֹץ בָּם. אף על פי שהוא נקוד חטף קמ"ץ, אינו זו מגזרתו, כך דרך כל תיבה שנקודתה מלאפוס"ם, כשהיא צאה במקף, משתנה הנקוד לחטף קמ"ץ:
25 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם. התראה זו:

XX	And God spoke all these words, saying:	וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: (ס)	XX
2	I am the LORD thy God, who brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage.	אֲנִכִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:	2
3	Thou shalt have no other gods before Me.	לֹא־יִהְיֶה־לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי:	3

- 1 וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין, וכן הוא אומר אלהים לא תקלל (שמות כב, כז) ותרגומו דיינא, לפי שיש פרשיות צמורה שאם עשן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורעניות, יכול אף עשרת הדברות כן, תלמוד לומר וידבר אלהים, דיין להפרע:
- 1 את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא עשרת הדברות דבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך, שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו. (קושיית אם כן כו', פירוש, לפי זה שמוכח מאת כל הדברים האלה, שגם שאר עשרת הדברות כולם אמר הקדוש ברוך הוא דבור אחד, אם כן מה תלמוד לומר אנכי וגו', רצונו לומר מה בא להודיענו צמח שפרט לשון ב' דברות אלו מה שאר, מדהו'אם בלשון זה שהמשמעות דוקא אלו שנים צפרט מפי הגבורה יצאו, והלא לפי זה כולם כמוהם, הקדוש ברוך הוא דבור אחד, ומירץ שחזר ופירש וכו', ורצונו לומר, באותה החזרה, לא החזיר ללמד על הכלל יצא, אלא על הפרט אלו שתי דברות ראשונות ביחוד ודו"ק):
- 1 לאמר. מלמד שהיו עונין על הן ועל לאו לאו (מכילתא שם):
- 2 אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההוצאה, שתהיו משועבדים לי. דבר אחר, לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים, שנאמר וספסת רגליו קמעשה לצנת הספיר (שמות כד, י), זו היתה לפניו בשעת השעבוד, וכעס השמים משנגאלו, הואיל ואני משתנה צמראות, אל תאמרו שתי רשויות הן (מכילתא פ"ה), אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים. דבר אחר, לפי שהיו שומעין קולות הרצה, שנאמר את הקולות, קולות באין מד' רוחות ומן השמים ומן הארץ, אל תאמרו רשויות הרצה הן. ולמה אמר לשון יחיד אלהיך, ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא צמעה העגל, וזה הוא שאמר למה ה' יצרה אפך צעמך (שמות כב, יא), לא להם נזית לא יהיה לכם אלהים אחרים, אלא לי לצדי:
- 2 מבית עבדים. מצית פרעה שהייתם עבדים לו, או אינו אומר אלא מצית עבדים שהיו עבדים לעבדים, תלמוד לומר ויפדך מצית עבדים מיד פרעה מלך מצרים, אמור מעתה, עבדים למלך היו, ולא עבדים לעבדים:
- 3 לא יהיה לך. למה נאמר, לפי שנאמר לא תעשה לך, אין לי אלא שלא יעשה, העשוי כבר מנין שלא יקיים, תלמוד לומר לא יהיה לך (מכילתא פ"ו):
- 3 אלהים אחרים. שאין אלהות, אלא אחרים עשאו אלהים עליהם (מכילתא שם). ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אלו. דבר אחר אלהים אחרים, שהם אחרים לעובדיהם, נועקים אליהם ואינן עונים אותם, ודומה כאילו הוא אחר שאינו מכירו מעולם:
- 3 על פני. כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נצטוו על עבודת אלילים אלא אותו הדור (מכילתא שם):

<p>4 Thou shalt not make unto thee a graven image, nor any manner of likeness, of any thing that is in heaven above, or that is in the earth beneath, or that is in the water under the earth;</p>	<p>לֹא תַעֲבִיד לְךָ צִלָּם וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּמַמָּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:</p>	<p>4 לֹא-תַעֲשֶׂה-לָּךְ פֶּסֶל וְכָל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּמַמָּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:</p>
<p>5 thou shalt not bow down unto them, nor serve them; for I the LORD thy God am a jealous God, visiting the iniquity of the fathers upon the children unto the third and fourth generation of them that hate Me;</p>	<p>לֹא תִסְגֹּד לָהֶן וְלֹא תַעֲבֹדָם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא מְסַעֵר חֹבֵי אֲבֹתָן עַל בְּנֵי מִרְדִּין עַל דֹּר תִּלִּיתַי וְעַל דֹּר רְבִיעִי לְסָנְאִי כִּד מִשְׁלֵמִין בְּנִיָּא לְמַחֲטִי בְּתַר אֲבֹתָהֶן:</p>	<p>5 לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדָם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֹון אָבֹת עַל-בָּנִים עַל-שְׁלֹשִׁים וְעַל-רְבָעִים לְשֹׁנָאִי:</p>
<p>6 and showing mercy unto the thousandth generation of them that love Me and keep My commandments.</p>	<p>וְעֹבֵד טִיבוֹ לְאַלְפֵי דְּרִין לְרַחֲמֵי וּלְנִטְרֵי פְּקוּדֵי:</p>	<p>6 וְעֹשֶׂה חֶסֶד לְאַלְפִים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי: (ו)</p>
<p>7 Thou shalt not take the name of the LORD thy God in vain; for the LORD will not hold him guiltless that taketh His name in vain.</p>	<p>לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְיָ אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא:</p>	<p>7 לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְיָ אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא: (ז)</p>

4 פסל. על שם שנפסל:
4 וכל תמונה. תמונת כל דבר אשר בשמים:
5 אל קנא. מקנא להפרע, ואינו עוזר על מדתו למחול על עון עבדות אלילים. כל לשון קנא אנפרי"מנט בלע"ז (אייפערנד) נותן לב ליפרע:
5 לשנאי. כתרגומו, כשאוחזין מעשה אבותיהם צדיהם (סנהדרין כז:):
6 נוצר חסד. שאדם עושה, לשלם שכר עד לאלפים דור, נמצאת מדה טובה יתירה על מדת פורעניות אחת על חמש מאות, שזו לארבעה דורות, וזו לאלפים (תוספתא סוטה ד, א):
7 לשוא. (השני לשון שקר, כתרגומו) קמה דתימר אי זהו שצועת שוא, נשבע לשנות את הידוע, על עמוד של אבן שהוא של זהב, (הראשון לשון מגן, כתרגומו) זה הנשבע לחנם ולהצל על של עץ עץ, ועל אבן אבן (שצועות כט):

8	Remember the sabbath day, to keep it holy.	זָכוֹר אֶת־יּוֹם הַשַּׁבָּת לִקְדָּשׁוֹ:	8
9	Six days shalt thou labour, and do all thy work;	שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלֶאכֶתְךָ:	9
10	but the seventh day is a sabbath unto the LORD thy God, in it thou shalt not do any manner of work, thou, nor thy son, nor thy daughter, nor thy man-servant, nor thy maid-servant, nor thy cattle, nor thy stranger that is within thy gates;	וַיּוֹמַא שְׁבִיעָאָה שַׁבָּתָא קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבִיד כָּל עַבְדָּא אָתָּה וּבִרְךָ וּבְרַתְךָ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְעִירְךָ וּגְיֹרְךָ דְּבִקְרָנְךָ:	10
11	for in six days the LORD made heaven and earth, the sea, and all that in them is, and rested on the seventh day; wherefore the LORD blessed the sabbath day, and hallowed it.	כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יּוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: (ס)	11

8 זכור. זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, וכן מכללית מות יומת (שמות לא, יד) ודיוס העצת שני כצעים (צמדבר כח, ט), וכן לא תלכש שטטנו גדלים פעשה לך (דברים כז, יא-יז), וכן ערות אשת אחיך (ויקרא יח, טז) יצא עליה (דברים כה, ה), הוא שנאמר אחת דבר הלהים שפס: זו שמעתי (תהלים סז, יז). זכור לשון פעול הוא, כמו אכול ושתו (ישעיה כז, יג), הלוך וצלה (שמואל-ב ג, טז), וכן פתרונו חנו לצ לזכור תמיד את יום השבת, שאם נודמן לך חפץ יפה, תהא מזמינו לשבת (צ"ה טז):

9 ועשית כל מלאכתך. כשתצא שבת, יהא צעניך כאלו כל מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה (מכילתא פ"ז):

10 אתה וזנך וזנך. אלו הקטנים, או אינו אלא גדולים, אמרת, הרי כבר מוזהרין הם, אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שציתת הקטנים, וזה שגנינו (שבת קכא). קטן שצא לכבוד, אין שומעים לו, מפני שציתתו עליך:

11 וינח ביום השביעי. כביכול הכתיב צעמו מנוחה, ללמד הימנו קל וחומר לאדם שמלאכתו צעמל וציגיעה שיהא נוח בשבת:

11 בדרך. ויקדשהו. צרכו צמן לכופלו צשעי לחם משנה, וקדשו צמן שלא היה יורד צו:

12	Honour thy father and thy mother, that thy days may be long upon the land which the LORD thy God giveth thee.	יִקַּר יְת אָבוֹהַּ וְיִת אִמּוֹ בְּדִיל דְּיִירָכֶוּן יוֹמָהּ עַל אֶרֶץ אֲלֹהֶיךָ יְהִיב לָךְ:	כְּבֹד וְאֶת־אִמְךָ לְמַעַן יָאֲרִכֶוּן יְמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהִינָה נָתַן לָךְ: (ס)	12
13	Thou shalt not murder. Thou shalt not commit adultery. Thou shalt not steal. Thou shalt not bear false witness against thy neighbour.	לֹא תִקְטֹל נֶפֶשׁ לֹא תִגְוֹף לֹא תִגְנוֹב לֹא תִסְהִיד בַּחֲבֵרְךָ סְהִידוּתָא דְשִׁקְרָא:	לֹא תִרְצַח: (ס) לֹא תִנָּאֵף: (ס) לֹא תִגְנֹב: (ס) לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עֵד שִׁקְרָא: (ס)	13
14	Thou shalt not covet thy neighbour's house; thou shalt not covet thy neighbour's wife, nor his man-servant, nor his maid-servant, nor his ox, nor his ass, nor any thing that is thy neighbour's.	לֹא תַחְמִיד בֵּית חֲבֵרְךָ לֹא תַחְמִיד אִתָּהּ חֲבֵרְךָ וְעַבְדֶּיהָ וְאִמָּתֶיהָ וְתוֹרֶיהָ וְחֲמֹרֶיהָ וְכָל דְּלַחֲבֵרְךָ:	לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ: (ס) לֹא־תַחְמֹד אִשְׁתּוֹ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרֹ וְחֲמֹרֹו וְכָל לְרֵעֶךָ: (פ)	14

¹² לַמַּעַן יֵאָרִיכֶוּן יְמֶיךָ. אִם תַּכַּזֵּד יֵאָרִיכֶוּן יְמֶיךָ, וְאִם לֹא יִקְרָוּן, שְׂדֵדֵי תוֹרָה נוֹטְרִיקוֹן הֵם נִדְרָשִׁים, מִכֻּלָּהּ הֵן לֹא וּמִכֻּלָּל לֹא הֵן (מְכִילֵת א פ"ח):

¹³ לֹא תִנָּאֵף. אֵין נִיאוֹף אֵלֶּא בִּאֲשֵׁת אִישׁ, שְׁנֵאֲמַר מוֹת יוֹמֵת הַלֵּאף וְהַנָּאֶסֶת (וִיקְרָא כ, ו), וְאוֹמַר הָאִשָּׁה הַמְּנֻאֶסֶת פִּסְתָּ אִישָׁהּ פִּקְחָהּ אֵת זָרִים (יחזקאל טז, לב):

¹³ לֹא תִגְנוֹב. בְּגוֹנֵב נִפְשׁוֹת הַכּוֹזֵב מִדְּבַר, לֹא תִגְנוֹבוּ בְּגוֹנֵב מִמּוֹן, אוֹ אֵינוֹ אֵלֶּא זֶה בְּגוֹנֵב מִמּוֹן וְלֵהֲלֵן בְּגוֹנֵב נִפְשׁוֹת, אֲמַרְתָּ, דְּבַר הַלְּמַד מִעֵינֵינוּ, מֵה לֹא תִרְצַח לֹא תִנָּאֵף מִדְּבַר דְּבַר שְׂחִיבִין עֲלֵיהֶם מִיתָת בֵּית דִּין, אֵף לֹא תִגְנוֹב דְּבַר שְׂחִיב עֲלֵיו מִיתָת בֵּית דִּין (סְנֵה דְרִין פו):

15	And all the people perceived the thunderings, and the lightnings, and the voice of the horn, and the mountain smoking; and when the people saw it, they trembled, and stood afar off.	וְכָל-הָעָם רָאוּ אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלְפִידִם וְאֶת-קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת-הַהָר עֹשֵׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנָּעוּ וַיַּעֲמָדוּ מֵרָחֵק:	שָׁמְעוּ
16	And they said unto Moses: 'Speak thou with us, and we will hear; but let not God speak with us, lest we die.'	וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר-אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֶל-יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים בִּין-נָמוּת:	16
17	And Moses said unto the people: 'Fear not; for God is come to prove you, and that His fear may be before you, that ye sin not.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַל-תִּירְאוּ כִּי לִבְעֹבֹר נִסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבְעֹבֹר תִּהְיֶה יְרֵאתוֹ עַל-פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תִּחַטָּאוּ:	17
18	And the people stood afar off; but Moses drew near unto the thick darkness where God was.	וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֵק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל-הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר-שָׁם הָאֱלֹהִים: (ס)	18

15 וכל העם רואים. מלמד שלא היה זהם אחד קומא, ומנין שלא היה זהם אלם, תלמוד לומר ויענו כל העם, ומנין שלא היה זהם חרש, תלמוד לומר נעשה וגשמע (מכילתא פ"ט):

15 רואים את הקולות. רואין את הנשמע, שאי אפשר לראות במקום אחר (שם):

15 את הקולות. היוצאין מפיה הגבורה:

15 וינעו. אין נוע אלא זיע (שם):

15 ויעמדו מרחוק. היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל, כאורך מחניהם, ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם, שנאמר מלכי ילדון ילדון (תהלים סח, יג. ׀ מכילתא שם):

17 לבעבור נסות אתכם. לגדל אתכם בעולם, שיאל לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם:

17 נסות. לשון הרמה וגדולה, כמו קרימו גם (ישעיה סז, י), קריס נסי (שם מט, כז), וְכִנָּם עַל הַגְּזָעָה (שם ל, יז), שהוא זקוף:

17 ובעבור תהיה יראתו. על ידי שראיתם אותו יראוי ומאִס, מדעו כי אין זולתו, ותיראו מפניו:

18 נגש אל הערפל. לפנים משלש מחילות, חושך, ענן, וערפל, שנאמר וְהָרָה זַעַר צֶאֱשׁ עַד לִבְ הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וְעָרָפֶל (דברים ד, יא). ערפל הוא עז הענן, שאמר לו הנה אֲנִי צֶאֱ אֲלִיךָ צַעַז הָעָנָן (שמות יט, ט):

<p>19 And the LORD said unto Moses: Thus thou shalt say unto the children of Israel: Ye yourselves have seen that I have talked with you from heaven.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם:</p>	<p>מפטי</p>
<p>20 Ye shall not make with Me—gods of silver, or gods of gold, ye shall not make unto you.</p>	<p>לֹא תַעֲשֹׂן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשֹׂן לָכֶם:</p>	<p>20</p>
<p>21 An altar of earth thou shalt make unto Me, and shalt sacrifice thereon thy burnt-offerings, and thy peace-offerings, thy sheep, and thine oxen; in every place where I cause My name to be mentioned I will come unto thee and bless thee.</p>	<p>מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנֶךָ וְאֶת־בְּקָרְךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכִיתִּיךָ:</p>	<p>21</p>

- 19 כה תאמר. בלשון הזה:
19 אתם ראייתם. יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים משיחין לו, שמה שאחרים משיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין:
19 כי מן השמים דברתי. וכתוב אחר אומר, וַיֹּדֶד ה' על הר סיני, צא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, מן השמים השמייעך את קלו לַיִסְרָךְ וְעַל הָאָרֶץ הָרַחֵף אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדֹלָה (דברים ד, לו), כבודו בשמים, ואשו וגבורתו על הארץ. דבר אחר, הַרְבֵּין השמים ושמי השמים, והזיען על ההר, וכן הוא אומר וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֹּדֶד (תהלים יח, ו. מכליתא פ"ט):
20 לא תעשון אתי. לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום (מכליתא פ"י):
20 אלהי כסף. צא להזהיר על הכרובים, שאתה עושה לעמוד אחי, שלא יהיו של כסף, שאם שניתם לעשותם של כסף, הרי הן לפני כאלהות:
20 ואלהי זהב. צא להזהיר שלא יוסיף על צ', שאם עשית ד', הרי הן לפני כאלהי זהב:
20 לא תעשו לכם. לא תאמר, הריני עושה כרובים בצנתי וצנתי מדרשות כדרך שאני עושה בצנתי עולמים, לך נאמר לא תעשו לכם:
21 מזבח אדמה. מחובר באדמה, שלא יצנונו על גבי עמודים או על גבי כיפין (נ"א צמים) (מכליתא פ"א). צר אחר, שהיה ממלא את חלל מזבח הנחושת אדמה בשעת חנייתן (מכליתא שס):
21 תעשה לי. שתהא תחלת עשייתו לשמי:
21 וזבחת עליו. אללו, כמו וְעָלְיוּ מִטָּה מְנַשָּׁה (במדבר ז, כ), ו אינו אלא עליו ממש, תלמוד לומר הַצֹּהֵר וְהָדָם עַל מִזְבֵּחַ ה' אֵלֶיךָ (דברים יב, כז), ואין שחיטה בראש המזבח (מכליתא פ"א ׀ זבחים נח).
21 את עולתך ואת שלמיך. אשר מצאנך ומצקרך. את מצאנך ואת צקרך. ירוש לאת עולתך ואת שלמיך:
21 בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי, שם אצוא אליך וברכתיך, אשרה

<p>22 And if thou make Me an altar of stone, thou shalt not build it of hewn stones; for if thou lift up thy tool upon it, thou hast profaned it.</p>	<p>וְאִם־מִזְבֵּחַ וְאִם־מִדְּבַח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֹתָהּ גִּזִּית כִּי חֲרָבָה הִנֵּפֶת עָלֶיהָ וַתְּחַלֵּלָהּ:</p>	<p>22 וְאִם־מִזְבֵּחַ וְאִם־מִדְּבַח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֹתָהּ גִּזִּית כִּי חֲרָבָה הִנֵּפֶת עָלֶיהָ וַתְּחַלֵּלָהּ:</p>
<p>23 Neither shalt thou go up by steps unto Mine altar, that thy nakedness be not uncovered thereon.</p>	<p>וְלֹא־תַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחִי לֹא־תַגְלֶה עָלָיו: (פ)</p>	<p>23 וְלֹא־תַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחִי לֹא־תַגְלֶה עָלָיו: (פ)</p>

פרשת משפטים

שכינתי עליך, מכאן אתה למד, שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם, וזהו בית הבחירה, שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש שנשיאת כפים לצורך את העם:

22 ואם מזבח אבנים. רצי ישמעאל אומר, כל אס ואס שבתורה רשות, חוץ מג', ואם מזבח אבנים תעשה לי, הרי אס זה משמש בלשון כאשר, וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אותה גזית, שהרי חוצה עליך לבנות מזבח אבנים, שנאמר אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת פְּצָה (דברים כו, ו). וכן אס פָּסַף פִּלְגֶה (שמות כז, כד), חוצה הוא, שנאמר וְהַעֲצֹט פִּעֲצִיטָנוּ (דברים טו, ח), ואף זה משמש בלשון כאשר. וכן ואס פָּקִירִיב מְנַסֵּת צְפוּרִים (ויקרא ז, יד), זו מנחת העומר שהיא חוצה (מכילתא פי"א), ועל כרחך אין אס הללו תלוין, אלא ודאין, ובלשון כאשר הם משמשים:

22 גזית. לשון גזיזה, שפוסלן ומכתתן בצרזל:

22 כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בלשון פן, שהוא דילמא, פן תניף חרבך עליה:

22 ותחללה. הא למדת, שאם הנפת עליה צרזל חללת שהמזבח נצרא להאריך ימיו של אדם, והצרזל נצרא לקצר ימיו של אדם, אין זה צדין שיונק המקצר על המאריך (מדות פ"ג מ"ד). ועוד, שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יצא עליו כורת ומחבל, והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות, על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם צרזל, המטיל שלום בין איש לאיש, בין משפחה למשפחה, בין אדם לחבירו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות:

23 ולא תעלה במעלות. כשאתה בונה כבש למזבח, לא תעשהו מעלות מעלות, אשקנו"ש בלע"ז (שטופען שטאפלען) אלא חלוק יהא ומשופע:

23 אשר לא תגלה ערותך. שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך, ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממך, שהרי כתיב ועשה להם מכנסים כד, מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא, ואתה נוהג בהם מנהג ציון, והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על ציון, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג ציון, חצירך שהוא צדמות יוצרך, ומקפיד על ציונו, על אחת כמה וכמה:

XXI	Now these are the ordinances which thou shalt set before them.	וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לְפָנֵיהֶם:	XXI
2	If thou buy a Hebrew servant, six years he shall serve; and in the seventh he shall go out free for nothing.	אִם תִּקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי נָשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֻפְשֵׁי חָנָם:	2
3	If he come in by himself, he shall go out by himself; if he be married, then his wife shall go out with him.	אִם בָּגֵפוֹ יָבֹא בְּגֵפוֹ יֵצֵא אִם-בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצֵאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ:	3
		וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לְפָנֵיהֶם:	
		אִם תִּקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי נָשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֻפְשֵׁי חָנָם:	
		אִם בָּגֵפוֹ יָבֹא בְּגֵפוֹ יֵצֵא אִם-בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצֵאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ:	

- 1 ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה, פסל את הראשונים, ואלה, מוסיף על הראשונים (שמו"ר ל, ז), מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אלל המקדש (ס"א המזבח):
- 1 אשר תשים לפניהם. אמר לו הקד"ה למשה, לא תעלה על דעתך לומר, אשנה להם הפרק וההלכה ז' או ג' פעמים, עד שמהא סדורה צפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עמי להציג טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם:
- 1 לפניהם. ולא לפני עובדי אלילים (גיטין פח:), ואפילו ידעת דדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תציאם בערכאות שלהם, שהמציא דיני ישראל לפני ארמים, מחלל את השם ומיקר שם האלילים להשציחם (ס"א להחשיבם), שנאמר כי לא כזורנו נורם ואויבינו פלילים (דברים לב, לא), כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם:
- 2 כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי, או אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל, ועליו הוא אומר שש שנים יעבד, ומה אני מקיים וְהַתְּנַחֲלָתָם אִתָּם (ויקרא כה, מו), בלקוח מן הכנענים, אבל בלקוח מישראל יצא בשש, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (דברים טו, יז), לא אמרתי אלא באחיך:
- 2 כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו, כמו שנאמר אם אין לו וְנִמְכַּר בְּגִנְזָתוֹ (שמות כז, א), או אינו אלא צמוכר עצמו מפני דחקו, אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש, כשהוא אומר וְכִי יִמְוֹךְ אֲחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ (ויקרא כה, לט), הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור, ומה אני מקיים כי תקנה, צנוכר צבית דין:
- 2 לחפשי. לחירות:
- 3 אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה, כתרגומו אם בלחודוהי. ולשון בגפו, כנפו, שלא בא אלא כמות שהוא, יחידי צמוך לבושו, צנוכ בגדו:
- 3 בגפו יצא. מגיד, שאם לא היה נשוי מתחלה, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים (קידושין כ:):
- 3 אם בעל אשה הוא. ישראלית (מכילתא פ"ב):
- 3 ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתאל, אלא מגיד הכתוב, שהקונה עבד עברי חייב צמוכות אשתו וצניו (קידושין כז:):

4	If his master give him a wife, and she bear him sons or daughters; the wife and her children shall be her master's, and he shall go out by himself.	אם־אֲדָנָיו יִתֶּן־לּוֹ אִשָּׁה וַיֵּלְדֶּה־לּוֹ בָּנִים אֹד בָּנוֹת הָאִשָּׁה וַיֵּלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגֹפוֹ: אִם רַבּוֹנִיהָ יִתֵּן לָיָהּ אֶתְתָּא וְתִלִּיד לָיָהּ בָּנִין אֹד בָּנָן אֶתְתָּא וּבָנֶהָ תִּהְי לְרַבּוֹנִיהָ וְהוּא יִפּוֹק בְּלַחְדוּתֵיהּ:	4
5	But if the servant shall plainly say: I love my master, my wife, and my children; I will not go out free;	וְאִם־אָמַר יֹאמַר הָעֶבֶד אֶהְבֹּתִי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנִי לֹא אֵצֵא חֲפָזִי: וְאִם מִיָּמַר יִימַר עֶבֶדָא רַחֲמִימָא יִת רַבּוֹנִי יִת אֶתְתִי וְיִת בָּנִי לֹא אֶפּוֹק בְּר חוֹרִין:	5
6	then his master shall bring him unto God, and shall bring him to the door, or unto the door-post; and his master shall bore his ear through with an awl; and he shall serve him for ever.	וְהִגִּישׁוּ אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל־הַדֶּלֶת אֹד אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעֹלָם: (ס) אֲדָנָיו וְהִגִּישׁוּ אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל־הַדֶּלֶת אֹד אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעֹלָם: (ס)	6

4 אם אֲדָנָיו יִתֶּן לּוֹ אִשָּׁה. מִכָּאן, שֶׁהַרְשׁוֹת צִיד רָצוּ לְמַסְקוֹר לֹא שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים. אוֹ אִינוֹ אֲלֹא צִיִּשְׂרָאֵלִית, תִּלְמוּד לֹמַר הָאִשָּׁה וַיֵּלְדֶּה תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ, הֵא אִינוֹ מְדַבֵּר אֲלֹא בְּכַנְעִנִית, שֶׁהִרֵּי הַעֲבָרִיהָ אֵף הִיא יוֹלָאָה בָּשָׂשׁ, וּפָלִילוּ לְפָנֵי שֶׁסָּם הַצִּיָּאָה סִימָנִין יוֹלָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֶחָדָה עֶבְרִיָּה אוֹ עֶבְרִיָּה (דְּבָרִים טו, יז) מִלְּמַד שֶׁאֵף הַעֲבָרִיהָ יוֹלָאָה בָּשָׂשׁ:

5 אֶת אִשְׁתִּי. הַשִּׁפְחָה:

6 אֶל הָאֱלֹהִים. לְבֵית דִּין, צִרִיךְ שִׁימָלֵךְ בְּמוֹכְרֵי שִׁמְכֻרוֹהוּ לֹא (מְכִילָתָא פ"ב):

6 אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה. יִכּוֹל שֶׁתִּהְיֶה הַמְּזוּזָה כְּשֶׁרָה לְרַעוּעַ עֲלֶיהָ, תִּלְמוּד לֹמַר וְנִסְתָּהָ בְּאָזְנוֹ וּבְצִלָּתָהּ (דְּבָרִים טו, יז), דִּלְתָהּ וְלֹא בְּמִזְוֶה, הֵא מִה תִּלְמוּד לֹמַר אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה, הַקִּישׁ דִּלְתָהּ לְמִזְוֶה, מִה מְזוּזָה מְעוֹמֵד אֵף דִּלְתָהּ מְעוֹמֵד (קִידוּשֵׁין כ"ב):

6 וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ. הַיִּמְנִית, אוֹ אִינוֹ אֲלֹא שֶׁל שִׁמְאֵל, תִּלְמוּד לֹמַר אֲזִין אֲזִין לְגִזְרֵהּ שׁוֹה, נֶאֱמַר כֹּאן וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת אָזְנוֹ, וְנֶאֱמַר בְּמִזְוֶה פְּנוּךְ אֲזִין הַמַּשְׁבֵּר הַיִּמְנִית (וִיקָרָא יד, יד), מִה לְהֵלֵן הַיִּמְנִית אֵף כֹּאן הַיִּמְנִית. וּמִה רָאָה אֲזִין לְהַרְצֵעַ מִכָּל שֶׁאֵר אֲבָרִים שֶׁבְּגוֹף, אִמַּר ר' יוֹחָנָן בֶּן זָכָאי, אֲזִין זֹאת שֶׁשִּׁמְעָה עַל הָרַסְיָה לֹא תִּגְנוֹב, וְהֵלֵךְ וּגְנָב, תִּרְצַע (מְכִילָתָא פ"ב), וְאִם מוֹכֵר עֲלָמוֹ, אֲזִין שֶׁשִּׁמְעָה עַל הָרַסְיָה כִּי לִי צִנִּי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, וְהֵלֵךְ וּקְנָה אֲדָוִין לְעַלְמוֹ, תִּרְצַע. רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיָּה דּוֹרֵשׁ מִקְרָא זֶה כְּמִין חוֹמֶר, (ר"ל קֶשֶׁר צְרוּר מְבוּשָׁם שֶׁחֹלִין צִנִּי לְתַכְשִׁיט) מִה נִשְׁתַּנוּ דִּלְתָהּ וּמִזְוֶה מִכָּל כֹּלִים שֶׁבְּצִיָּת, אִמַּר הַקֶּב"ה, דִּלְתָהּ וּמִזְוֶה שֶׁהִיוּ עֲדִים בְּצִמְרִים כֶּשֶׁפִּסְחָתִי עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאִמַּרְתִּי כִּי לִי צִנִּי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, עֲבָדִי הֵם, וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים, וְהֵלֵךְ זֶה וּקְנָה אֲדָוִין לְעַלְמוֹ, יִרְצַע בְּפָנֶיהֶם:

6 וְעָבְדוּ לְעוֹלָם. עַד הַיּוֹבֵל, אוֹ אִינוֹ אֲלֹא לְעוֹלָם כְּמִשְׁמַעוֹ, תִּלְמוּד לֹמַר וְאִישׁ אֶל מַשְׁפָּחָתוֹ תִּשְׁבּוּ (וִיקָרָא כה, י), מִגִּיד שְׁחִמְשִׁים שָׁנָה קְרוּיִם עוֹלָם, וְלֹא שִׁיָּהָ עוֹבְדוֹ כֹּל חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֲלֹא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, בִּין סְמוּךְ בִּין מוֹפְלָג:

7	And if a man sell his daughter to be a maid-servant, she shall not go out as the men-servants do.	וְכִי-יִמְכַר אִישׁ אֶת-בִּתּוֹ לְאֻמָּה לֹא תֵצֵא כְצֵאת הָעֲבָדִים: וְאִרְי יִזְבִּין גִּבֹר יֵת בְּרִיתָהּ לְאֻמָּהּ לֹא תִפּוֹק כְּמִפְקָנֹת עֲבָדָיָא:	לוי
8	If she please not her master, who hath espoused her to himself; then shall he let her be redeemed; to sell her unto a foreign people he shall have no power, seeing he hath dealt deceitfully with her.	אִם-רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר- ^(כ) לֹא ^(ק) לוֹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נֹכְרִי לֹא-יִמְשַׁל לְמַכְרָהּ בְּבִגְדוֹ-בָּהּ: אִם לְבָרִיהָ יִקְיָמָהּ וְיִפְרָקָנָה לְגִבֹר אַחֲרָן לִית לִיהָ רִשׁוֹ לִזְבוּנָהּ בְּמִשְׁלָטֶיהָ בָּהּ:	8
9	And if he espouse her unto his son, he shall deal with her after the manner of daughters.	וְאִם לְבָנוֹ יַעֲדָנָהּ הַבָּנוֹת כְּמִשְׁפֹּט יַעֲשֶׂה-לָּהּ: וְאִם לְבָרִיהָ יִקְיָמָהּ כְּהִלְכַת בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל יַעֲבִיד לָהּ:	9

- 7 וכי ימכר איש את בתו לאומה. בקטנה הכתוב מדבר (מכילתא פ"ג), יכול אפילו הציאה סימנים, אמרת קל וחומר, ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנים, כמו שכתוב וינאח חנם אין כסף, שאנו דורשים אותו לסימני נערו, שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר (ערכין כט:):
- 7 לא תצא כצאת העבדים. כיצאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין, אבל זו לא תצא בשן ועין, אלא עובדת שש, או עד היוכל, או עד שתצא סימנים, וכל הקודם קודם לחירותה, ונותן לה דמי עינה או דמי שינה, או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וזיוכל, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו, מה עברי יוצא בשש וזיוכל, אף עבריה יוצאה בשש וזיוכל, ומהו לא תצא כצאת העבדים, לא תצא בראשי איברים כעבדים כנענים, יכול העברי יוצא בראשי איברים, תלמוד לומר העברי או העבריה, מקיש עברי לעבריה, מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים, אף הוא אינו יוצא בראשי איברים:
- 8 אם רעה בעיני אדניה. שלא נשאה חן בעיניו לכנסה (מכילתא פ"ג):
- 8 אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה, וכסף קנייתה הוא כסף קדושה. וכאן רמז לך הכתוב שמאורה ציעוד, ורמז לך שאינה נריכה קדושין אחרים:
- 8 והפדה. יתן לה מקום להפדות ולנאח, שאף הוא מסייע בפדיונה, ומה הוא מקום שנותן לה, שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאילו היא שכורה אצלו, כיצד, הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו צ' שנים, אומרים לו, יודע היית שעתידה לנאח לסוף שש שנה, נמנע שקנית עובדת כל שנה ושנה בששית המנה, ועשתה אצלו צ' שנים, הרי שלישית המנה, טול שני שלישיות המנה ותנא מאללך:
- 8 לעם נכרי לא ימשל למכרה. שאינו ראוי למכרה לאחר, לא האדון ולא האב (קידושין יח:):
- 8 בבגדו בה. אם בא לצגוד בה, שלא לקיים בה מצות יעוד, וכן אציה, מאחר שצגד בה ומכרה לזה:
- 9 ואם לבנו ייעדנה. האדון, מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אציו, ואינו נריך לקדושין אחרים, אלא אומר לה, הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אצריך בדמיך:
- 9 כמשפט הבנות. שאר כסות ועונה:

10	If he take him another wife, her food, her raiment, and her conjugal rights, shall he not diminish.	אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע: זיונה כסותה וענתה לא ימנע:	10
11	And if he do not these three unto her, then shall she go out for nothing, without money.	ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: (ס) ואם תלת אליו לא יעביר לה ותפוק מן דלא כסף:	11
12	He that smiteth a man, so that he dieth, shall surely be put to death.	מכה איש ומת מות יומת: דימחי לאנש ויקטליה אתקטלא יתקטיל:	ישראל

- 10 אם אחרת יקח לו. עליה:
10 שארה כסותה וענתה לא יגרע. מן האמה שייעד לו כזר:
10 שארה. מזונות (כתובות מז):
10 כסותה. כמשמעו:
10 ענתה. תשמיש:
11 ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת משלש אלה לא יעשה לה, ומה הן השלש, ייעדנה לו, או לבנו, או יגרע מפדיונה ותנא, וזה לא יעדה לא לו, ולא לבנו, והיא לא היה צידה לפדות את עצמה:
11 ויצאה חנם. ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים, ומה היא היציאה, ללמדך שתנא בסימנין, ותשהה עמו עוד עד שתצא סימנין, ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין, כבר למדנו שתנא, שנאמר קטרי או קטריה וקטריה שש שנים (דברים טו, יב), ומהו האמור כאן ויאה חנם, שאם קדמו סימנים לשש שנים תנא בהן (מכילתא פ"ג), או אינו אומר שתנא אלא בצגרות (קידושין ד), תלמוד לומר אין כסף, לרבות יציאת צגרות, ואם לא נאמרו שניהם, הייתי אומר ויאה חנם זו צגרות, לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק:
12 מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו בפרשת רוחין, ומה שצדי לפרש למה באו כולם, אפרש:
12 מכה איש ומת. למה נאמר, לפי שנאמר ואיש פי יקה כל נפש אדם מות יומת (ויקרא כד, יז), שומע אני הכאה בלא מיתה, תלמוד לומר מכה איש ומת, אינו חייב אלא בהכאה של מיתה (סנהדרין פד). ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה, הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש, הכה את האשה ואת הקטן מנין, תלמוד לומר כי יכה כל נפש אדם, אפילו קטן ואפילו אשה. ועוד, אילו נאמר מכה איש, שומע אני אפילו קטן שהכה והרג יהא חייב, תלמוד לומר ואיש כי יכה (שם), ולא קטן שהכה. ועוד, כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים במשמע, תלמוד לומר מכה איש, שאינו חייב עד שיכה בן קיימא, הראוי להיות איש (מכילתא פ"ד):

- 13 And if a man lie not in wait, but God cause it to come to hand; then I will appoint thee a place whither he may flee.
- 13 ואֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לִידּוֹ וְשִׁמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: (ס)
- 14 And if a man come presumptuously upon his neighbour, to slay him with guile; thou shalt take him from Mine altar, that he may die.
- 14 וְכִי־יֵצֵד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מִמֶּנּוּ מִזְבְּחִי תִקַּחנִי: לְמִוְתוֹ: (ס)
- 15 And he that smiteth his father, or his mother, shall be surely put to death.
- 15 וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: (ס)

13 ואשר לא צדה. לא ארצ לו ולא נחיון. צדה לשון ארצ, וכן הוא אומר וְאִתָּה צָדָה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְסָה (שמואל-א כד, יא). ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד, שצידת חיות אין נופל ה"א בפועל שלה, ושם דבר צה ציד, וזה שם דבר צו צדיה ופועל שלו צודה, וזהו פועל שלו צד. ואומר אני פתרונו כתרומו ודלא כמן ליה. ומנחם חזרו בחלק צד ציד, ואין אני מודה לו, ואם יש לחזרו בחמת ממחלוקת של צד, נחזרו בחלק על צד תַּנְשֵׁאוּ (ישעיה סו, יב), צָדָה אֲוֹרָה (שמואל-א כ, כ), ומלין לַצֵּד עֲלָהּ יִמְלֵל (דניאל ז, כה), אף כאן אשר לא צדה, לא צדד למצוא לו שום צד מיתה, ואף זה יש להרהר עליו, מכל מקום לשון ארצ הוא:

13 והאלהים אנה לידו. זמן לידו, לשון לא תִּאָּנֶה אֲלֵיךְ קָעָה (תהלים צא, י), לא יִאָּנֶה לַצֵּדִיק פֶּלֶא אֲנִי (משלי יב, כא), מִתְאָנֶה הוּא לִי (מלכים-ב ה, ז), מזדמן למצוא לי עלה:

13 והאלהים אנה לידו. ולמה תלא זאת מלפניו, הוא שאמר דוד, פֶּאֶשֶׁר יֵאמֶר מֶשֶׁל הַקְּדָמִי מִקְּשָׁעִים יֵלֵא קֶשֶׁע (שמואל-א כד, יג), ומשל הקדמוני היא התורה, שהיא משל הקצ"ה שהוא קדמונו של עולם, והיכן אמרה תורה מרשעים ילא רשע, והאלהים אנה לידו, במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד, ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה, והקצ"ה מזמנן לפונדק אחד, זה שהרג צמזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג צמזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות, נמצא זה שהרג צמזיד גולה, וזה שהרג צמזיד נהרג:

13 ושמת לך מקום. אף צמדצר שינוס שמה. ואי זה מקום קולטו, זה מחנה לוי (מכות יב:):

14 וכי יזיד. למה נאמר, לפי שנאמר מכה איש וגו', שומע אני אפילו רופא שהמית, ושליח בית דין שהמית במלקות ארבעים, והאז המכה את בנו, והרצ הרודה את תלמידו, והשוגג, תלמוד לומר וכי יזיד ולא שוגג, להרגו בערמה ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו, שאף על פי שהם מזידין, אין מערימין:

14 מעם מזבחי. אם היה כהן ורוצה לעצוד עצודה, תקחנו למות (סנהדרין לה:), יומא פה:)

15 ומכה אביו ואמו. לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה, הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה. ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חצורה (סנהדרין פד:):

15 אביו ואמו. או זה או זה:

15 מות יומת. בחנק:

16	And he that stealeth a man, and selleth him, or if he be found in his hand, he shall surely be put to death.	וְגִנֵּב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יּוּמָת: (ס)	וְיִגְנוֹב נַפְשָׁא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִזְבְּנֶיהָ וְיִשְׁתַּכַּח בְּיָדָהּ אֲתַקְטֵלָא יִתְקַטֵּיל:
17	And he that curseth his father or his mother, shall surely be put to death.	וּמָקַלְל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יּוּמָת: (ס)	וְדִלוּט לְאָבוּהִי וְאִמִּיהָ אֲתַקְטֵלָא יִתְקַטֵּיל:
18	And if men contend, and one smite the other with a stone, or with his fist, and he die not, but keep his bed;	וְכִי־יִרִיבוּ אָנָשִׁים וְהָכָה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בָּאֶבֶן אَوْ בְּאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:	וְאִרִי יִנְצוּן גּוֹבְרִין וְיִמְחִי גִבֹר יֵת חִבְרִיהָ בְּאֶבְנָא אוּ בְכוּרְמִיזָא וְלֹא יָמוּת וְיִפּוֹל לְבוֹטְלוֹ:
19	if he rise again, and walk abroad upon his staff, then shall he that smote him be quit; only he shall pay for the loss of his time, and shall cause him to be thoroughly healed.	אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעֲנֵתוֹ וְנָקָה הַמַּכָּה רַק שְׂבֻתוֹ יִתֵּן וּרְפָא יִרְפָּא: (ס)	אִם יָקוּם וְיִתְהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל בְּרִייתָהּ וְיִהְיֶה זָכָא מִחֲמַת לַחֲוֹד בּוֹטְלָנֶיהָ יִתֵּן וְאִגְרַא אִסְיָא יִשְׁלִים:

- 16 וגנב איש ומכרו. למה נאמר, לפי שנאמר פי ימצא איש גנב נפש מאתו (דברים כד, ז), אין לי אלא איש שגנב נפש, אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין, תלמוד לומר וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש, אין לי אלא גונב איש, גונב אשה מנין, תלמוד לומר וגונב נפש (שס), לכך הוצרכו שניהם, מה שחסר זה גלה זה (מכילתא פ"ה):
- 16 ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו, ונמצא צידו כצר קודם מכירה (סנהדרין פה):
- 16 מות יומת. צחנק. כל מיתה האמורה בתורה סתם, חנק היא. והפסיק הענין וכתב וגונב איש צין מכה אציו ואמו למקלל אציו ואמו, ונראה לי היינו פלוגתא, דמר סבר מקשינן הכאה לקללה, ומר סבר לא מקשינן (שס):
- 17 ומקלל אביו ואמו. למה נאמר, לפי שהוא אומר איש איש אשר יקלל את אביו (ויקרא כ, ט), אין לי אלא איש שקלל את אביו, אשה שקללה את אביה מנין, תלמוד לומר ומקלל אציו ואמו, סתם, צין איש וצין אשה, אם כן למה נאמר איש אשר יקלל, להוציא את הקטן:
- 17 מות יומת. צסקילה. וכל מקום שנאמר דמיו צו, צסקילה, וצנין אצ לכולם, צאצן ירגמו אתם דמיהם צס (שס כ, כז), וצמקלל אציו ואמו נאמר דמיו צו (ת"כ פ' קדושים קידושין ל):
- 18 וכי יריבון אנשים. למה נאמר, לפי שנאמר עין תחת עין, לא למדנו אלא דמי איבריו, אצל שבת ורפוי לא למדנו, לכך נאמרה פרשה זו (מכילתא פ"ו):
- 18 ונפל למשכב. כתרוממו ויפל לצוטלן, לחולי שמצטלו ממלאכתו:
- 19 על משענתו. על צוריו וכחו (מכילתא שס):
- 19 ונקה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג, אלא ללמדך כאן, שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה, וכן משמעו, כשקם זה והלך על משענתו, אז ונקה המכה, אצל עד שלא יקום זה, לא נקה המכה:
- 19 רק שבתו. צטול מלאכתו מחמת החולי, אם קטע ידו או רגלו, רואין צטול מלאכתו מחמת החולי, כאילו הוא שומר קשואין, שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל, והוא כצר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו, שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל:
- 19 ורפא ורפא. כתרוממו, ישלם שכר הרופא (בבא קמא פה):

<p>20 And if a man smite his bondman, or his bondwoman, with a rod, and he die under his hand, he shall surely be punished.</p>	<p>וְאִרִי יִמְחִי גֹבֶר יֵת עֲבָדֶיהָ אוֹ יֵת אֲמָתֶיהָ בְּשׁוֹלֶטֶן וַיָּמוּת תַּחַת יָדֶיהָ אֶתְדָנָא יִתְדֵן:</p>	<p>וְכִי־יִכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֹּׁבֵט וּמָת תַּחַת יָדוֹ נָקָם יִנָּקֶם: שני</p>
<p>21 Notwithstanding if he continue a day or two, he shall not be punished; for he is his money.</p>	<p>בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרִין יוֹמִין יִתְקַיֵּים לֹא יִתְדֵן אֲרִי כַסְפִּיהָ הוּא:</p>	<p>21 אֲךְ אִם־יֹוֹם אוֹ יוֹמִים יַעֲמֹד לֹא יָקָם כִּי כַסְפוֹ הוּא: (ס)</p>
<p>22 And if men strive together, and hurt a woman with child, so that her fruit depart, and yet no harm follow, he shall be surely fined, according as the woman's husband shall lay upon him; and he shall pay as the judges determine.</p>	<p>וְאִרִי יִנְצוֹן גּוֹבְרִין וַיִּמְחוּן אֶתְתָּא מַעֲדִיא וַיִּפְקוּן וַלְדָּהָא וְלֹא יְהִי מוֹתָא אֶתְגַּבָּהּ יִתְגַּבִּי כְמָא דִישְׁנֵי עֲלוּהִי בַעֲלָה דְאֶתְתָּא וַיִּתֵּין מִמֵּימַר דִּיִּנְיָא:</p>	<p>22 וְכִי־יִנְצוּ אַנְשִׁים וַיִּגְפוּ אִשָּׁה תַרְהַל וַיִּצְאוּ יַלְדֶּיהָ וְלֹא יִהְיֶה אֲסוֹן עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ כְּאֲשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בַּפְּלָלִים:</p>

- 20 וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. צעזד כנעני הכתוב מדצר, או אינו אלא צעצרי, תלמוד לומר כי כספו הוא, מה כספו קנוי לו עולמית, אף עצד הקנוי לו עולמית, והרי היה צלל מכה איש ומת, אלא צא הכתוב והוציאו מן הכלל, להיות נדון צדין יום או יומים, שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור:
- 20 בשבט. כשיש צד כדי להמית הכתוב מדצר, או אינו אפילו אין צד כדי להמית, תלמוד לומר בישראל, ואם צאצא יד אֲשֶׁר יָמוּת צָה (צמדצר לה, יז) (או צכלי עץ יד אשר ימות צו. גירסת ר"ס) הכהו, והלא דברים קל וחומר, מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו צדצר שיש צד כדי להמית, ועל אצר שהוא כדי למות צהכאה זו, עצד הקל לא כל שכן:
- 20 נקם ינקם. מיתת סייף (סנהדרין נז: || מכילתא פ"ז), וכן הוא אומר חָרַב נִקְמָת נָקָם צָרִית (ויקרא כו, כה):
- 21 אֲךְ אִם יוֹם או יומים יעמוד לא יוקם. אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כל שכן, אלא יום שהוא כיומים, ואיזה, זה מעת לעת (מכילתא פ"ז):
- 21 לא יוקם כי כספו הוא. הא אחר שהכהו, אף על פי ששהה מעת לעת קודם שמת, חייב:
- 22 וכי ינצו אנשים. זה עס זה, ונתכוון להכות את חצירו, והכה את האשה (מכילתא פ"ח):
- 22 ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה, כמו פָּן תִּגְּף צָאצָן רִגְלָךְ (תהלים לא, יז), וצָטַרְס יִתְגַּפּוּ רִגְלֵיכֶם (ירמיה יג, טז), וְלֹאֲצָן נָגַף (ישעיה ח, יד):
- 22 ולא יהיה אסון באשה:
- 22 ענוש יענוש. לשלם דמי ולדות לצעל, שמין אותה כמה היתה ראויה להמכר בשוק, להעלות צדמיה צשציל הריונה:
- 22 ענוש יענוש. יגצו ממון ממנו, כמו וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאֶה פָּסָף (דברים כז, יט):
- 22 כאשר ישית עליו וגו'. כשיחצונו הצעל צצית דין להשית עליו עונש על כך:
- 22 ונתן. המכה דמי ולדות:
- 22 בפללים. על פי הדיינים:

23	But if any harm follow, then thou shalt give life for life,	וְאִם-אֶסּוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נַפֶּשׁ תַּחַת נַפֶּשׁ:	23
24	eye for eye, tooth for tooth, hand for hand, foot for foot,	עֵינַיִם תַּחַת עֵינַיִם שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל:	24
25	burning for burning, wound for wound, stripe for stripe.	כּוֹיָה תַחַת כּוֹיָה פָּצַע תַּחַת פָּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה: (ס)	25
26	And if a man smite the eye of his bondman, or the eye of his bondwoman, and destroy it, he shall let him go free for his eye's sake.	וְכִי-יִכּוֹה אִישׁ אֶת-עֵינַיִם עֶבְדּוֹ אוֹ-אֶת-עֵינַיִם אִמָּתוֹ וְשִׁחַתָּהּ לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחֲנֻהּ תַּחַת עֵינָיו:	26
27	And if he smite out his bondman's tooth, or his bondwoman's tooth, he shall let him go free for his tooth's sake.	וְאִם-שֵׁן עֶבְדּוֹ אוֹ-שֵׁן אִמָּתוֹ יַפִּיל לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחֲנֻהּ תַּחַת שָׁנָיו: (פ)	27

23 ואם אסון יהיה. נאשה: ונתת נפש תחת נפש. רבותינו חולקין בדבר (סנהדרין עט.), יש אומרים נפש ממש, ויש אומרים ממון אצל לא נפש ממש, שהמכור להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה, ומשלים ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: 24 עין תחת עין. סימא עין חזירו, נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק, וכן כולם, ולא נטילת אבר ממש, כמו שדרשו רבותינו צפרק החוצל (בבא קמא פד.): 25 כויה תחת כויה. מכות אש. ועד עכשיו דבר בחצלה שיש זה פחת דמים, ועכשיו צשאין זה פחת דמים אלא נער, כגון כוואו בשפוד על צפרניו, אומדים כמה אדם כיואל בזה רואה ליטול להיות מטער כך: 25 פצע. היא מכה המוציאה דם, שפצע את בשרו, נפר"דור בלע"ז (אפענע וואונדע) הכל לפי מה שהוא, אם יש בו פחת דמים נותן נזק, ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי וצטת ונער. ומקרא זה יתר הוא, ובהחוצל דרשוהו רבותינו לחייב על הנער אפילו במקום נזק, שאף על פי שנותן לו דמי ידו, אין פוטרין אותו מן הנער, לומר, הואיל וקנה ידו, יש עליו לחתכה בכל מה שירצה, אלא אומרים יש לו לחתכה בדם שאינו מטער כל כך, וזה חתכה בצרזל ונערו: 25 חבורה. היא מכה שהדם נזרר בה ואינו יואל, אלא שמאדים הבשר כנגדו, ולשון חבורה טק"א בלע"ז (פפלעקקן) כמו וְנָמַר תִּצְרָף לָקִי (ירמיה יג, כג), ותרגומו משקופי, לשון חצטה, בטדור"א בלע"ז (שלאג) וכן טָדְפוֹת קָדִים, שקיפן קידום, חצוטות צרות. וכן ועל המשקוף (שמות יב, ז), על שם שהדלת נוקש עליו: 26 את עין עבדו. כנעני, אצל עברי אינו יואל בשן ועין, כמו שאמרנו אצל לא חתא כנאח העצדים: 26 תחת עינו. וכן כ"ד ראשי אצרים, אצבעות הידים והרגלים, ושתי אזניים, והחוטם, וראש הגויה שהוא גיד האמה. ולמה נאמר שן ועין, שאם נאמר עין ולא נאמר שן, הייתי אומר, מה עין שנצרא עמו אף כל שנצרא עמו, והרי שן לא נצרא עמו. ואם נאמר שן ולא נאמר עין, הייתי אומר, אפילו שן חינוק שיש לה חליפין, לכך נאמר עין (מכילתא פ"ט):

28	And if an ox gore a man or a woman, that they die, the ox shall be surely stoned, and its flesh shall not be eaten; but the owner of the ox shall be quit.	וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וּמָת סָקוֹל יִסְקַל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת־בָּשָׂרוֹ וּבָעַל הַשׁוֹר נָקִי: וְאִם שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשָׁם וַהֲוֹעֵד בְּבַעְלֹי וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהָמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשׁוֹר יִסְקַל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת:	28
29	But if the ox was wont to gore in time past, and warning hath been given to its owner, and he hath not kept it in, but it hath killed a man or a woman; the ox shall be stoned, and its owner also shall be put to death.	וְאִם תֹּר נִגַּח הוּא מֵאֲתָמְלִי וּמִדְּקֻמֹּהִי וְאִתְּסִתָּה בְּמִרְיָה וְלֹא נִטְרִיָּה וְיִקְטֹל גֵּבֶר אוֹ אִתָּא תֹרָא יִתְרָגִים וְאִרְ מִרְיָה יִתְקַטֵּל:	29
30	If there be laid on him a ransom, then he shall give for the redemption of his life whatsoever is laid upon him.	אִם־כֶּפֶר יוֹשַׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדוּן נַפְשׁוֹ כֹּכֹל אֲשֶׁר־יוֹשַׁת עָלָיו: אִם מָמוֹן יִשְׁוֹן עָלֹהִי וְיָתִין פְּדוּתָן נַפְשִׁיָּה כֹּכֹל דִּישְׁוֹן עָלֹהִי:	30
31	Whether it have gored a son, or have gored a daughter, according to this judgment shall it be done unto him.	אוֹ לְבֵר יִשְׂרָאֵל יִגַּח תֹּרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יִגַּח כְּדִינָא הָדִין יִתְעַבֵּיד לִיה:	31

- 28 וכי יגח שור. אחד שור ואחד כל בהמה וסיה ועוף, אלא שדצר הכתוב בהווה (בצא קמא נד):
- 28 ולא יאכל את בשרו. ממשמע שנאמר סקול יסקל השור, איני יודע שהוא נבלה, ונבלה אסורה באכילה, אלא מה תלמוד לומר ולא יאכל את בשרו, שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה, בהנאה מנין, תלמוד לומר ובעל השור נקי, כאדם האומר לחצרו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום, זהו מדרשו (פסחים כב:). בצא קמא מא).
- ופשוטו כמשמעו, לפי שנאמר צמועד, וגם בעליו יומת, הוצרך לומר צתם ובעל השור נקי:
- 29 מתמל שלשום. הרי שלש נגיחות (מכילתא פ"י):
- 29 והועד בבעליו. לשון התראה צעדים, כמו העד העד צנו האיש (בראשית מג, ג):
- 29 והמית איש וגו'. לפי שנאמר כי יגח, אין לי אלא שהמיתו צנגיחה, המיתו צנשיכה, דחיפה, ובעיטה, מניין, תלמוד לומר והמית:
- 29 וגם בעליו יומת. צידי שמים, יכול צידי אדם, תלמוד לומר מות יומת המקה רצח הוא (במדבר לה, טז), על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו (סנהדרין טו:):
- 30 אם כופר יושת עליו. אם זה אינו תלוי, והרי הוא כמו אם כסף תלויה, לשון אשר, זה משפטו, שישימו עליו בית דין כופר:
- 30 ונתן פדיון נפשו. דמי ניזק, דצרי רצי ישמעאל. רצי עקיבא אומר, דמי מזיק (בצא קמא כז:):
- 31 או בן יגח. צן שהוא קטן:
- 31 או בת. שהיא קטנה, לפי שנאמר והמית איש או אשה, יכול אינו חייב אלא על הגדולים, תלמוד לומר או בן יגח וגו',

32	If the ox gore a bondman or a bondwoman, he shall give unto their master thirty shekels of silver, and the ox shall be stoned.	אם-עֶבֶד יִגָּח הַשּׂוֹר אֹו אִמָּה פֶסֶף וְשְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאֲדֹנָיו וְהַשּׂוֹר יִסָּקֵל: (ס) אם לְעֶבֶד יִגָּח תֹּרָא אוֹ לְאִמָּתָא פֶסֶפָא תְּלָתִין סֻלְעִין יִתֵּין לְרַבּוֹנִיהּ וְתֹרָא יִתְרָגִים:
33	And if a man shall open a pit, or if a man shall dig a pit and not cover it, and an ox or an ass fall therein,	וְכִי-יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹו כִי-יִכְרֶה אִישׁ בֶּר וְלֹא יִכְסֶנּוּ וְנָפַל-שָׁמָּה שּׂוֹר אֹו חֲמֹור: וְאִרִי יִפְתַּח גִּבֹר אוֹ אִרִי יִכְרֶה גִבֹר וְלֹא יִכְסִינֶיהּ וְיִפּוֹל תַּמָּן תֹּרָא אוֹ חֲמָרָא:
34	the owner of the pit shall make it good; he shall give money unto the owner of them, and the dead beast shall be his.	בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם פֶסֶף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה-לּוֹ: (ס) מְרִיהּ דְּגִבּוֹפָא יִשְׁלִים פֶסֶפָא יִתֵּיב לְמְרִוְהִי וּמִיתָא יִהִי דִילִיהּ:

לחייב על הקטנים כגדולים (מכילתא נזיקין פי"א):
 32 אם עבד או אמה. כנעניים (מכילתא שם):
 32 שלשים שקלים יתן. גזירת הכתוב הוא, בין שהוא שוה אלף וזו, בין שאינו שוה אלא דינר. והשקל משקלו ד' זהובים, שהם חצי אונקיא למשקל הישר של קלוני"א:
 33 וכי יפתח איש בור. שהיה מכוסה וגלוי:
 33 או כי יכרה. למה נאמר, אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן, אלא להציא כורה אחר כורה שהוא חייב (צבא קמא נא).
 33 ולא יכסנו. הא אם כסהו פטור, וצחופר ברשות הרצים דבר הכתוב (שם נ).
 33 שור או חמור. הוא הדין לכל צהמה וחיה, שצכל מקום שנאמר שור וחמור, אנו למדין אותו שור משצת, שנאמר למען ינוח שורך וחמורך, מה להלן כל צהמה וחיה כשור, שהרי נאמר במקום אחר וכל צהמתך, אף כאן כל צהמה וחיה כשור, ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים (שם נג):
 34 בעל הבור. צעל התקלה, אף על פי שאין הצור שלו, שעשאו ברשות הרצים, עשאו הכתוב צעליו להתחייב עליו צנזקיו:
 34 כסף ישיב לבעליו. ישיב, לרצות שוה כסף ואפילו סובין (שם ז), (והא דכתיב מיטב שדהו וכתב רש"י שהניזקין מן העידית, תירץ בגמ' צפרק קמא דצבא קמא רב הונא בריה דרב יהושע, דזהו אם צא לגבות קרקע, אצל מטלטלי כל מילי מיטב הוא, דאי לא מזדבן הכא מזדבן הכא):
 34 והמת יהיה לו. לניזק, שמין את הנבלה ונוטלה בדמים, ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו (מכילתא פי"א ב צבא קמא י):

<p>35 And if one man's ox hurt another's, so that it dieth; then they shall sell the live ox, and divide the price of it; and the dead also they shall divide.</p>	<p>וְאִם יִגְדֹף תֹּרֶם דָּגְבַר יֵת תֹּרֶם דְּחִבְרִיָּה וַיָּמֹת וַיִּזְכְּנוּ יֵת תֹּרֶם חַיָּא וַיִּפְלְגוּ יֵת כְּסָפֶיהָ וְאִם יֵת דָּמִי מִיָּתָא יִפְלְגוּן:</p>	<p>35 וְכִי־יִגְדֹף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמָת וּמָכְרוּ אֶת־הַשׁוֹר הַחַי וַחֲצֹו אֶת־כְּסָפּוֹ וְגַם אֶת־הַמָּת יַחֲצִוּ:</p>
<p>36 Or if it be known that the ox was wont to gore in time past, and its owner hath not kept it in; he shall surely pay ox for ox, and the dead beast shall be his own.</p>	<p>אוֹ אֶתִּידַע אֲרִי תֹרֶם נָגַח הוּא מֵאֲתָמְלִי וּמִדְּקֻמוֹהִי וְלֹא נִטְרִיָּה מְרִיָּה שְׁלָמָא יִשְׁלִים תֹּרֶם חֲלָף תֹּרֶם וּמִיָּתָא יִהְיֶה דִּילֵיהָ:</p>	<p>36 אוֹ נֹדַע כִּי שׁוֹר נָגַח הוּא מִתְּמוֹל שְׁלָשָׁם וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעָלָיו שְׁלָם יִשְׁלֵם שׁוֹר תַּחַת הַשׁוֹר וְהַמָּת יִתְּיָה־לּוֹ: (ס)</p>

35 וכי יגדף. ידחוף, בין בקרניו, בין בגופו, בין ברגליו, בין שנשכו בשיניו, כולן בכלל נגיפה הם, שאין נגיפה אלא לשון מכה:

35 שור איש. שור של איש:

35 ומכרו את השור וגו'. בשוים הכתוב מדבר, שור שזה מאתים שהמית שור שזה מאתים, בין שהנבלה שזה הרצה בין שהיא שזה מעט, כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת, נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה, למדנו, שהתם משלם חצי נזק, שכן השוין אתה למד לשאינן שוין, כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר. או יכול אף בשאינן שוין כשהן חיים אמר הכתוב וזהו את שניהם, אם אמרת כן, פעמים שהמזיק משתכר הרצה, כשהנבלה שזה לימכר לעוצד כוכבים הרצה יותר מדמי שור המזיק, ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר, או פעמים שהניזק נוטל הרצה יותר מדמי נזק שלם, שהחצי דמי שור המזיק שזה יותר מכל דמי שור הניזק, ואם אמרת כן הרי תס חמור ממועד. על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין, ולמדך שהתם משלם חצי נזק, ומן השוין תלמוד לשאינן שוין, שהמשלם חצי נזק, שמין לו את הנבלה, ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך. ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו, ללמד שאין התם משלם אלא מגופו, ואם נגח ומת אח"כ, אין הניזק נוטל אלא הנבלה, ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד. או שור שזה מנה שנגח שור שזה חמש מאות זוז, אינו נוטל אלא את השור, שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה (בבא קמא טז):

36 או נודע. או לא היה תם, אלא נודע כי שור נגח הוא, היום ומתמול שלשום, הרי שלש נגיחות:

36 שלם ישלם שור. נזק שלם:

36 והמת יהיה לו. לניזק, ועליו ישלם המזיק עד שישתלם ניזק כל נזקו:

<p>37 If a man steal an ox, or a sheep, and kill it, or sell it, he shall pay five oxen for an ox, and four sheep for a sheep.</p>	<p>אִרִי יִגְנוֹב גֹּבֵר תּוֹר אוֹ אִמֹר וַיִּפְסְנֶיהָ אוֹ וַיִּבְנֶנֶה חֲמִשָּׁה תּוֹרִין יְשָׁלִים חֶלֶף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עֲנָא חֶלֶף אִמֹרָא:</p>	<p>37 כִּי יִגְנוֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ-שֶׁה וַיִּטְבְּחוּ אוֹ מָכְרוּ חֲמִשָּׁה בָּקָר יְשָׁלֵם תַּחַת הַשׁוֹר וְאַרְבַּע-צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה:</p>
<p>XXII If a thief be found breaking in, and be smitten so that he dieth, there shall be no bloodguiltiness for him.</p>	<p>אם בְּמַחְתָּרָתָא יִשְׁתַּכַּח גִּבְיָא וַיִּתְּמָחִי וַיָּמוּת לִית לִיה דָּם:</p>	<p>XXII אִם-בְּמַחְתָּרָת יִמָּצֵא הַגֹּנֵב וְהִכָּה נָמָת אֵין לוֹ דְּמִים:</p>
<p>2 If the sun be risen upon him, there shall be bloodguiltiness for him—he shall make restitution; if he have nothing, then he shall be sold for his theft.</p>	<p>אם עֵינָא דְסִהְדִּיא נִפְלַת עֲלוּהִי דְמָא לִיה שְׁלָמָא יְשָׁלִים אִם לִית לִיה וַיִּזְדָּבֵן בְּגִנוּבְתִּיהָ:</p>	<p>2 אִם-זָרַחַה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דְּמִים לוֹ שְׁלָם יְשָׁלֵם אִם-אֵין לוֹ וַנִּמְכַּר בְּגִנְבָתּוֹ:</p>

37 חמשה בקר וגו'. אמר ר' יוחנן בן זכאי, חס המקום על כבודן של זריות, שור שהולך ברגליו, ולא נתצוה בו הגנב לנושאו על כתפו, משלם חמשה, שהנושאו על כתפו, משלם ארבעה, הואיל ונתצוה בו. אמר רבי מאיר, צא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שצטלו ממלאכתו, חמשה, שהשלו ממלאכתו, ארבעה:

37 תחת השור תחת הששה. שנאין הכתוב לומר, שאין מדת תשלומי ד' וה' נוהגת אלא בשור ושה בלצד (שם סז):

1 אם במחחרת. כשהיה חותר את הצית:

1 אין לו דמים. אין זו רציחה, הרי הוא כמת מעיקרו. כאן למדתך תורה, אם צא להרגך השכם להרגו, וזה להרגך צא, שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממנו צפניו ושותק, לפיכך, על מנת כן צא, שאם יעמוד בעל הממון כנגדו, יהרגו (סנהדרין עב):

2 אם זרח השמש עליו. אין זה אלא כמין משל, אם צרור לך הדבר שיש לו שלום עמך, כשמש הזה שהוא שלום בעולם, כך פשוט לך שאינו צא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו, כגון אב החותר לגנוב ממון הבן, בידוע שרחמי האב על הבן ואינו צא על עסקי נפשות (מכילתא פי"ג, סנהדרין עב):

2 דמים לו. כחי הוא חשוב, ורציחה היא אם יהרגו בעל הצית:

2 שלם ישלם. הגנב ממון שגנב, ואינו חייב מיתה. ואונקלוס שתרגם אם עינא דסיהדיא נפלת עלוהי, לקח לו שטה אחרת, לומר שאם מצאוהו עדים קודם שצא בעל הצית, וכשצא בעל הצית נגדו החרו בו שלא יהרגו, דמים לו, חייב עליו אם הרגו, שמאחר שיש רואים לו, אין הגנב הזה צא על עסקי נפשות, ולא יהרוג את בעל הממון:

3	אם אֶשְׁתַּכַּח בְּיָדוֹ תִּשְׁתַּכַּח בְּיָדֶיהָ גְּנוּבָתָא מִתּוֹר עַד חֲמֹר עַד אֶמֶר אֲנֹנִי חַיִּין עַל חַד תָּרִין יִשְׁלָם:	3 אם-הִמָּצָא תִּמָּצָא בְּיָדוֹ הַגְּנוּבָה מִשּׁוֹר עַד-חֲמֹר עַד-שֶׁה חַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלָם: (ס)
4	אִם יִבְעֹר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ-כָרֶם וְשָׁלַח יָת בְּעִירֵיהָ וַיִּכּוֹל בַּחֲקֵל אֲחֵרָן שָׂפָר חֲקִלֶיהָ וּשְׂפָר כְּרָמֶיהָ יִשְׁלָם:	4 כִּי יִבְעֹר-אִישׁ שָׂדֶה אוֹ-כָרֶם וְשָׁלַח אֶת-בְּעִירָהּ וַיִּבְעֹר בַּשָּׂדֶה אֲחֵר מִיֵּטֵב שָׂדֶהוּ וּמִיֵּטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלָם: (ס)
5	אִם יִתְּפַק נֹר וַיִּשְׂכַּח כּוֹבֵין וַיִּכּוֹל גְּדִישִׁין אוֹ קִמָּא אוֹ חֲקֵל שְׁלָמָא יִשְׁלָם דְּאֲדִלִּיק יָת דְּלִיקָתָא:	5 כִּי-תִצָּא אֵשׁ וּמָצְאָה קִצִּים וְנֹאכָל גְּדִישִׁין אוֹ חֲקִמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שְׁלָם יִשְׁלָם הַמִּבְעֵר אֶת-הַבֹּעֲרָה: (ס)

- 3 אם המצא תמצא בידו. דרשותו, שלא טבח ולא מכר:
- 3 משור עד חמור. כל דבר בכלל תשלומי כפל, בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים, שהרי נאמר במקום אחר על שם על שלמה על כל הצדקה וגו' ישלם שנים לרעהו:
- 3 חיים שנים ישלם. ולא ישלם לו מתים, אלא חיים או דמי חיים:
- 4 כי יבער. את בעירה. ובער. כולם לשון זהמה, כמו חנקנו וצערנו (צמדבר כ, ד):
- 4 כי יבער. יוליך זהמותיו בשדה וכרם של חצירו, ויזיק אותם באחת משתי אלו, או בשלוח בעירה, או בציעור, ופירשו רבותינו (בבא קמא ז:), ושלח הוא נזקי מדרך כף רגל, ובער הוא נזקי השן האוכלת ומצרת:
- 4 בשדה אחר. בשדה של איש אחר:
- 4 מיטב שדהו ישלם. שמין את הנזק, ואם צא לשלם לו קרקע דמי נזק, ישלם לו ממיטב שדותיו, אם היה נזקו סלע, יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו. למדך הכחוצ, שהנזקין שמין להם בעידית (שם ו:):
- 5 כי תצא אש. אפילו מעצמה:
- 5 ומצאה קוצים. קרדו"נש בלע"ז:
- 5 ונאכל גדיש. שליחה בקוצים, עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע:
- 5 או השדה. שליחה את נירו, ונריך לניר אותה פעם שניה:
- 5 שלם ישלם המבער. אף על פי שהדליק בתוך שלי, והיא יאלה מעצמה על ידי קוצים שמצאה, חייב לשלם, לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק:

6 If a man deliver unto his neighbour money or stuff to keep, and it be stolen out of the man's house; if the thief be found, he shall pay double.

כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶסֶף א֥וֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ אֶם־יִמָּצֵא הַגָּנֵב יִשְׁלַם שְׁנַיִם:

7 If the thief be not found, then the master of the house shall come near unto God, to see whether he have not put his hand unto his neighbour's goods.

אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגָּנֵב וְנִקְרַב בְּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמַלְאֲכַת רֵעֵהוּ:

8 For every matter of trespass, whether it be for ox, for ass, for sheep, for raiment, or for any manner of lost thing, whereof one saith: 'This is it,' the cause of both parties shall come before God; he whom God shall condemn shall pay double unto his neighbour.

עַל־כָּל־דִּבְרֵי־פֶשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׁה עַל־שְׁלָמָה עַל־כָּל־אֲבֹדָה אֲשֶׁר יֵאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דִבְרֵי־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: (ס)

6 וגנב מבית האיש. לפי דבריו (שם סג):

6 אם ימצא הגנב. ישלם הגנב שנים לזעלים:

7 אם לא ימצא הגנב. וצא השומר הזה שהוא צעל הבית:

7 ונקרב. אל הדיינין, לדון עס זה, ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו:

8 על כל דבר פשע. שימצא שקרן בשבועתו, שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו, וירשיעוהו אלהים על פי העדים:

8 ישלם שנים לרעהו. למדך הכחוצ, שהטוען צפקדון לומר גנב הימני, ונמצא שהוא עצמו גנבו, משלם תשלומי כפל, ואימתי, בזמן שנשבע ואחר כך צאו עדים. שכן דרשו רבותינו, ונקרב צעל הבית אל האלהים, קריצה זו שבועה היא, אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין, שכיון שצא לדין וכפר לומר נגנבה, מיד יתחייב צכפל אם צאו עדים שהוא צידו, נאמר כאן שליחות יד, ונאמר למטה שליחות יד שצעת ה' תהיה צין שגיהס אם לא שלח ידו, מה להלן שבועה אף כאן שבועה:

8 אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו, אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך, עד הדיינין יצא דבר שניהם ויחקרו את העדות, ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה, ישלם שנים, ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין, ישלמו הם שנים לשומר. ורבותינו ז"ל דרשו, כי הוא זה, ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת, לומר כך וכך אני חייב לך, והמותר נגנב ממני (שם קו):

<p>9 If a man deliver unto his neighbour an ass, or an ox, or a sheep, or any beast, to keep, and it die, or be hurt, or driven away, no man seeing it;</p>	<p>אִרִי יִתֵּן גֹּבֵר לְחֶבְרִיָּה חֲמֹר אוֹ תֹר אוֹ אֹמֶר וְכָל בְּעִירָא לְמֹטֵר וּמִית אוֹ אֶתְּבֵר אוֹ אֶשְׁתָּבִי לִית דִּחְזִי:</p>	<p>9 כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבֵּר אוֹ־נִשְׁבָּה אִין רָאָה:</p>
<p>10 the oath of the LORD shall be between them both, to see whether he have not put his hand unto his neighbour's goods; and the owner thereof shall accept it, and he shall not make restitution.</p>	<p>מִזְמָתָא דִּי תְּהִי בֵין תְּרֵוּהוֹן אִם לֹא אוֹשִׁיט יָדֵיהּ בְּמָא דְּמִסֵּר לִיהּ חֶבְרִיָּה וּמִקְבִּיל מָרִיָּה מְנִיָּה מִזְמָתָא וְלֹא יִשְׁלִים:</p>	<p>10 שְׁבַעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֲכַת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יִשְׁלֹם:</p>
<p>11 But if it be stolen from him, he shall make restitution unto the owner thereof.</p>	<p>וְאִם אֶתְּגַנֵּבָא יִתְּגַנֵּיב מַעֲמִיָּה יִשְׁלִים לְמִרְוּחֵי:</p>	<p>11 וְאִם־גָּנַב יִגְנֹב מֵעַמּוֹ יִשְׁלֹם לְבַעְלָיו:</p>
<p>12 If it be torn in pieces, let him bring it for witness; he shall not make good that which was torn.</p>	<p>אִם אֶתְּבָרָא יִתְּבֵר יִיתִי סְחָדִין דְּתִבִּיר לֹא יִשְׁלִים:</p>	<p>12 אִם־טָרַף יִטָּרֵף יִבְאֵהוּ עֵד הַטָּרְפָּה לֹא יִשְׁלֹם: (פ)</p>

- 9 כי יתן איש אל רעהו חמור או שור. פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם (בבא מציעא צד:) לפיכך פטר בו את הגנבה. כמו שכתוב וגונב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית. לשבועה, למדת שפוטט עצמו בשבועה זו, ופרשה זו אמורה בשומר שכר. לפיכך אינו פטור אם גנבה. כמו שכתוב אם גנב יגנב מעמו ישראל. אבל על האונס, כמו מת מעצמו, או נשבר, או נשבה בחזקה על ידי לסטים. ואין רואה. יעיד בדבר:
- 10 שבעת ה' תהיה. ישבע שכן הוא כדבריו, והוא לא שלח זה יד להשתמש זה לעצמו, שאם שלח זה יד ואחר כך נאנסה, חייב צאונקים:
- 10 ולקח בעליו. השבועה:
- 10 ולא ישלם. לו השומר כלום:
- 12 אם טרף יטרף. על ידי חיה רעה:
- 12 יבאהו עד. יציא עדים שנטרפה צאונס ופטור:
- 12 הטרפה לא ישלם. אינו אומר טרפה לא ישלם, אלא הטרפה, יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם, טרפת חמור ושועל ונמיה משלם, טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם, ומי לחשך לדון כן, שהרי כתיב ומת או נשבר או נשבה, מה מיתה שאין יכול להזיל, אף שבר ושציה שאין יכול להזיל:

13	And if a man borrow aught of his neighbour, and it be hurt, or die, the owner thereof not being with it, he shall surely make restitution.	וְכִי-יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רֵעֵהוּ וְנִשְׁכַּר אוֹ-מֵת בְּעָלָיו אֵין-עִמּוֹ שָׁלֹם וְשָׁלֹם: יִשְׁלִים:	13
14	If the owner thereof be with it, he shall not make it good; if it be a hireling, he loseth his hire.	אִם-בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יִשְׁלֹם אִם-שֹׁכֵר הוּא בָּא בְּשֹׁכְרוֹ: (ס)	14
15	And if a man entice a virgin that is not betrothed, and lie with her, he shall surely pay a dowry for her to be his wife.	וְכִי-יִפְתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא-אֲרָשָׁה וְשָׁכַב עִמָּהּ מִדֶּהֱרָה לֹא-אִשָּׁה: יִמְהַרְנֶה לָּהּ לְאִשָּׁה: אִם-מָאֵן יִמָּאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לּוֹ כֶּסֶף יִשְׁקַל כְּמִדֶּה הַבְּתוּלָה: (ס)	15
16	If her father utterly refuse to give her unto him, he shall pay money according to the dowry of virgins.	אִם מִצָּבֵא לֹא יִצְבִּי אָבוֹהָ לְמִתְנָה לָּהּ כֶּסֶף יִתְקוּל כְּמִדֶּה הַבְּתוּלָה: אִם מִצָּבֵא לֹא יִצְבִּי אָבוֹהָ לְמִתְנָה לָּהּ כֶּסֶף יִתְקוּל כְּמִדֶּה הַבְּתוּלָה: (ס)	16
17	Thou shalt not suffer a sorceress to live.	מְכַשֶּׁפֶת לֹא תַחֲיֶה: חֲרָשָׁא לֹא תַחֲיֶה:	17
18	Whosoever lieth with a beast shall surely be put to death.	כָּל-שֹׁכֵב עִם-בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: (ס) כָּל דִּישְׁכּוֹב עִם בְּעִירָא אֲתִקְטָל יִתְקַטֵּל:	18

- 13 וכי ישאל. צא ללמדך על השואל שחייב צאונסין:
13 בעליו אין עמו. אם בעליו של שור אינו עם השואל צמלאכתו (צבא מניעא שם):
14 אם בעליו עמו. צין שהוא צאונה מלאכה צין שהוא צמלאכה אחרת, היה עמו בשעת שאלה, אינו צריך להיות עמו בשעת שצורה ומתה (שם נה):
14 אם שכיר הוא. אם השור אינו שאל אלא שכור, צא צשכרו ליד השוכר הזה ולא צשאלה, ואין כל הנאה שלו, שהרי על ידי שכרו נשתמש, ואין לו משפט שאל להחייב צאונסין. ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר, לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל, שוכר כיצד משלם, רבי מאיר אומר כשומר חנם, רבי יהודה אומר כשומר שכר:
15 וכי יפתה. מדבר על לזה עד ששומעת לו, וכן תרגומו וארי יסדל. גדול כלשון ארמי כפתוי כלשון עברי:
15 מהר ימהרנה. יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו, שכוחה לה כחוצה וישאנה:
16 כמהר הבתולות. שהוא קלוצ חמשים כסף אלל התופס את הצמולה ושוכב עמה צאונס, שנאמר וְנָסַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאִשְׁתּוֹ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף (דברים כב, כט):
17 מכשפה לא תחיה. אלא תומת צבית דין, ואחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדבר הכתוב צהוה, שהנשים מלויות מכשפות (סנהדרין סז):
18 (ס"א כל שוכב עם בהמה מות יומת. צסקילה, רוצע כנרצעת, שכתוב צהן דמיהם צס):

19	He that sacrificeth unto the gods, save unto the LORD only, shall be utterly destroyed.	זָבַח לֵאלֹהִים יָחֳרָם בְּלֹתִי לַיהוָה לְבָדּוֹ: דִּידָבַח לְשֵׁעוֹת עֲמִמָּיָא יִתְקַטֵּל אֱלֹהִין לְשִׁמָּא דִּי בְּלַחוּדוּתֵי:	19
20	And a stranger shalt thou not wrong, neither shalt thou oppress him; for ye were strangers in the land of Egypt.	וְגֵר לֹא-תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְלִגְיוֹרָא לֹא תוֹנֵן וְלֹא תַעֲיָקוּן אֲרִי דִּי יִירֵין הָוִיתוֹן בְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:	20
21	Ye shall not afflict any widow, or fatherless child.	כָּל-אֶלְמָנָה וַיְתוֹם לֹא תַעֲנֹן: כָּל אַרְמָלָא וַיְתוֹם לֹא תַעֲנֹן:	21
22	If thou afflict them in any wise—for if they cry at all unto Me, I will surely hear their cry—	אִם-עֲנֶה תַעֲנֶה אֹתוֹ כִּי אִם-צָעַק יִצְעַק אֵלַי שְׁמָע אֲשָׁמָע צַעֲקָתוֹ: אִם עֲנָא תַעֲנִי יִתִּיה אֲרִי אִם מְקַבֵּל יִקְבֹּל קִדְמִי קִבְּלָא אֲקַבֵּל קִבִּילְתִּיה:	22

19 לאלהים. לעבודת גילולים. אילו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד צריר"י), היה צריך לפרש ולכתוב אחרים, עכשיו שאמר לאלהים, אין צריך לפרש אחרים, שכל למ"ד וצ"ת ו"ה"א המשמשות בראש התיבה, אם נקודה בחטף, כגון למלך, למדבר, לעיר, צריך לפרש לאיזה מלך, לאיזה מדבר, לאיזה עיר, וכן למלכים, ולרגלים, בחיר"ק, צריך לפרש לאיזה, ואם אינו מפרש, כל מלכים במשמע, וכן לאלהים כל אלהים במשמע, אפילו קודש, אבל כשהיא נקודה פתח, כמו למלך, למדבר, לעיר, (פתח וקמ"ץ ענין אחד בענין זה, וגם יש לומר בדרך אחר כמ"ש בדקדוקי רש"י יעויין זו) נודע באיזה מלך מדבר, וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר, וכן לאלהים לאותן שהזוהרתם עליהם במקום אחר. כיוצא בו אין פמוך צָלָה לאלהים (מהלים פו, ח), לפי שלא פירש, הוצרך לינקד פת"ח:

19 יחרם. יומת. ולמה נאמר יחרם, והלא כבר נאמרה זו מיתה במקום אחר והוצאק את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' (דברים יז, ה), אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה, שלא תאמר כל עבודות במיתה, בא ופירש לך כאן וזבח לאלהים יחרם, לומר לך, מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים, אף אני מרצה המקטיר והמנסך שהם עבודות בפנים, וחייבין עליהם לכל עבודת אלילים, בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך, אבל שאר עבודות, כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק, אינו במיתה אלא באזהרה:

20 וגר לא תונה. אונאת דברים, קונטרס ליאר"ר בלע"ו (הענהנען) כמו והאכלתי את מוניך את צֶשֶׂרם (ישעיה מט, כו):
20 ולא תלחצנו. בגזילת ממון:

20 כי גרים הייתם. אם הוניתו, אף הוא יכול להונותך, ולומר לך אף אתה מגרים באת, מוס שכן אל תאמר לחצרך. כל לשון גר, אדם שלא נולד באותה מדינה, אלא בא ממדינה אחרת לגור שם:

21 כל אלמנה ויתום לא תענון. הוא הדין לכל אדם, אלא שדבר הכתוב בהוה, לפי שהם תשושי כח ודבר מנוי לענותם:

22 אם ענה תענה אותו. הרי זה מקרא קצר, גזם ולא פירש ענשו, (והא דכתיב והיו נשיכם וגו', זהו אם צעוק יצעק, אבל באם לא יצעק לא פירש, וק"ל) כמו לָגַן כָּל הָרָג קָן (בראשית ד, טו), גזם ולא פירש ענשו, אף כאן אם ענה תענה אותו, לשון גזום, כלומר סופך ליטול את שלך, למה, כי אם צעק יצעק אלי וגו':

<p>23 My wrath shall wax hot, and I will kill you with the sword; and your wives shall be widows, and your children fatherless.</p>	<p>וַיִּתְקַף רוּגִי וְאֶקְטֹל אֹתְכֶם בַּחֶרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אִלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתָמִים: (פ)</p>	<p>23 וַיִּתְקַף רוּגִי וְאֶקְטֹל אֹתְכֶם בַּחֶרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אִלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתָמִים: (פ)</p>
<p>24 If thou lend money to any of My people, even to the poor with thee, thou shalt not be to him as a creditor; neither shall ye lay upon him interest.</p>	<p>אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת-עַמִּי לְעַנִּי דַּעְמֻךָ לֹא תִהְיֶה לְךָ כְּרֶשֶׁת לֹא תִשָּׂא עָלָיו נֶשֶׁךְ:</p>	<p>24 אִם-כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת-עַמִּי לְעַנִּי דַּעְמֻךָ לֹא תִהְיֶה לְךָ כְּרֶשֶׁת לֹא תִשָּׂא עָלָיו נֶשֶׁךְ:</p>
<p>25 If thou at all take thy neighbour's garment to pledge, thou shalt restore it unto him by that the sun goeth down;</p>	<p>אִם מִשְׁכָּנָא תִּסָּב כְּסוּתָא דְחִבְרֶךְ עַד מִיעַל שָׁמָשָׁא תְּתִיבְנֶיהָ לִי:</p>	<p>25 אִם-חֶבֶל תִּחְבֹּל שְׁלֵמַת רֵעֶךָ עַד-בֹּא הַשֶּׁשֶׁשׁ תִּשְׁיָבֶנּוּ לוֹ:</p>

23 והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנאמר והרגתי אתכם, איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים, אלא הרי זו קללה אחרת, שיהיו הנשים נזירות כאלמנות חיות, שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא, והבנים יהיו יתומים, שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם, לפי שאין יודעים אם מתו או לא נשבו:

24 אם כסף תלוה את עמי. רצי ישמעאל אומר, כל אם ואם שצורה רשות, חוץ מג', וזה אחד מהן: את עמי. עמי ונכרי, עמי קודם. עמי ועשיר, עמי קודם. עמי עירך ועמי עיר אחרת, עמי עירך קודמין (בבא מציעא עא.). וזה משמעו, אם כסף תלוה, את עמי תלוהו קודם לעווד גילולים, ולא יזה מעמי, את העני, ולא יזה עני, לאותו שעמך. (ד"א את העני, שלא תנהוג בו מנהג בזיון בהלוואה שהוא עמי.

24 את העני עמך. הוי מסתכל בעמך כאילו אתה עני): לא תהיה לו כנשה. לא תצטענו בחזקה, אם אתה יודע שאין לו, אל תהי דומה עליו כאילו הלויתו, אלא כאילו לא הלויתו, כלומר, לא תכלימהו:

24 נשך. רצית, שהוא כנשיכת נחש, שנחש נוסך חצורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מצנצץ ונפח עד קדקדו, כך רצית, אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרצית עולה ומחסרו ממון הרצה:

25 אם חבול תחבל. כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלוואה, אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע. (חבול תחבול כפל לך בחבלה עד כמה פעמים, אמר הקצ"ה, כמה אתה חייב לי, והרי נפשך עולה אללי כל אמש ואמש ונומנת דין וחשבון ומתחייבת לפני, ואני מחזירה לך, אף אתה טול והשכ טול והשכ):

25 עד בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו לו עד בא השמש, וכבוא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא צקר של מחר, ובכסות יום הכחוש מדבר שאין צריך לה כלילה (מכילתא פי"ט):

26	for that is his only covering, it is his garment for his skin; wherein shall he sleep? and it shall come to pass, when he crieth unto Me, that I will hear; for I am gracious.	כִּי הוּא כְּסוּתָהּ לְבָדָהּ הוּא שְׂמָלָתוֹ לְעָרוֹ בְּמָה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִי־חֲנוּן אֲנִי: (ס)	אֲרִי הִיא כְּסוּתֶיהָ בְּלִחוּדָהּ הִיא תוֹתִיבֶיהָ לְמִשְׁכָּבָהּ בְּמָה יִשְׁכָּב וְהָיָה אֲרִי יִקְבַּל קִדְמִי וְאֶקְבִּיל קְבִילֶתִיהָ אֲרִי חֲנּוּן אֲנִי:
27	Thou shalt not revile God, nor curse a ruler of thy people.	בְּעִמְךָ לֹא תָאָר: בְּעִמְךָ לֹא תִקְלֹל וְנָשִׂא דִּיּוֹנָא לֹא תִקְלֹל וְרָבָא בְּעִמְךָ לֹא תִלּוּט:	רְצִיעִי
28	Thou shalt not delay to offer of the fulness of thy harvest, and of the outflow of thy presses. The first-born of thy sons shalt thou give unto Me.	מִלְאֲתָהּ וְדִמְעָהּ לֹא תֵאָחֵר בְּכֹר בְּנֶיךָ תִתֵּן־לִי: בְּכֹרֶךָ וְדִמְעָךָ לֹא תֵאָחֵר בּוֹכָא וְדִבְנָךָ תִּפְרִישׁ קִדְמִי:	28
29	Likewise shalt thou do with thine oxen, and with thy sheep; seven days it shall be with its dam; on the eighth day thou shalt give it Me.	כִּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׂרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ־לִי: כִּן תַּעֲבִיד לְתוֹרְךָ לְעֹנֶךָ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהִי עִם אִמָּיה בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה תִּפְרִשְׁנֶיהָ קִדְמִי:	29

- 26 כי הוא כסותה. זו טלית:
26 שמלתו. זו חלוק:
26 במה ישכב. לרבות את המנע:
27 אלהים לא תקלל. הרי זו אזהרה לצרכת השם, ואזהרה לקללת דיין (סנהדרין סו).
28 מלאכתך. חוצה המוטלת עליך כשתמלא תצואתך להתצטל, והם זכורים:
28 ודמעך. המרומה, ואיני יודע מהו לשון דמע:
28 לא תאחר. לא תשנה סדר הפרשתן, לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר, שלא יקדים תרומה לזכורים, ומעשר לתרומה:
28 בכור בניך תתן לי. לפדותו בחמש סלעים מן הכהן, והלא כבר נזה עליו במקום אחר, אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך, מה זכור אדם לאחר ל' יום פודהו, שנאמר ופדויו מִן חֶדֶשׁ פִּסְפָּדָה (צמדבר יח, טז), אף זכור זהמה דקה מטפל זו ל' יום, ואחר כך נותנו לכהן:
29 שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אזהרה לכהן, שאם בא למהר את קרבנו, לא ימהר קודם שמונה, לפי שהוא מחוסר זמן:
29 ביום השמיני תתנו לי. יכול יהא חוצה לזו זיוס, נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני וְהָלָא יִרְצָה (ויקרא כז, כז), מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן, אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן (מכילתא פיי"ט), וכן משמעו, וזיוס השמיני אתה רשאי ליתנו לי:

30	And ye shall be holy men unto Me; therefore ye shall not eat any flesh that is torn of beasts in the field; ye shall cast it to the dogs.	וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבֶשֶׂר בְּשָׂדֶה טֶרֶף לֹא תֹאכְלוּ לְכָל־בֶּלֶב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ: (ס)	30
XXIII	Thou shalt not utter a false report; put not thy hand with the wicked to be an unrighteous witness.	לֹא תִקְבִּיל שִׁמְעַ דְּשָׁקֶר לֹא תִשָּׂא יָדְךָ עִם חֵיבָא לְמַהֲוֵי לִי־סֹהֵיד שָׁקֶר:	XXIII

³⁰ ואנשי קודש תהיון לי. אם אתם קדושים ופרושים משקוים ונבלות וטרפות, הרי אתם שלי, ואם לאו אינכם שלי:
³⁰ ובשר בשדה טרפה. אף צבית כן, אלא שדבר הכתוב צהוה (מכילתא פ"ב), מקום שדרך צהמות ליטרף, וכן
 פי בַּשָּׂדֶה מְאָלָה (דברים כב, כז), וכן אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרָה לְיָלָה (שם כג, יא), הוא הדין למקרה יום, אלא שדבר
 הכתוב צהוה. (ואונקלוס תרגם) ובשר דתליש מן חיוא חיתא, בשר שנתלש על ידי טרפת זאב או ארי (או) מן חיה כשרה
 או מבהמה כשרה בחייה:
³⁰ לְכָל־בֶּלֶב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ. אף הוא כו' או אינו אלא כלב כמשמעו צנצלה או מכור לנכרי קל וחומר לטרפה שמותרת בכל
 הנאות א"כ מה תלוד לומר לכלב למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל צריה, שנאמר וְלָכֵל צָנִי יִשְׁאָל לֹא יִתְרָץ פֶּלֶז
 לָשֹׁנו (שמות יא, ז), אמר הקב"ה תנו לו שכרו (מכילתא פ"ב):
¹ לֹא תִשָּׂא שִׁמְעַ שׂוֹא. כתרגומו לא תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע, ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד
 שיצא בעל דין חזירו:
¹ אֶל־תִּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע. הטוען את חזירו תציעת שקר, שהצטיחהו להיות לו עד חמס:

2	Thou shalt not follow a multitude to do evil; neither shalt thou bear witness in a cause to turn aside after a multitude to pervert justice;	לֹא תֵהִי בְּתֵר סִגְיֹאֵי לְאַבְאָשָׁא וְלֹא תִתְּמַנֶּנּוּ מִלֹּאֲלָפָא מָא דְּבַעֲיִנְךָ עַל דִּינָא בְּתֵר סִגְיֹאֵי שְׁלִים דִּינָא:	לֹא-תִהְיֶה אַחֲרֵי-רַבִּים לְרָעַת וְלֹא-תַעֲנֶנָּה עַל-רֵב לְנִשְׁתֹּת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:	2
3	neither shalt thou favour a poor man in his cause.	וְעַל מִסְכִּינָא לֹא תִרְחִים בְּדִינָהּ:	וְדָל לֹא תִתְּדֹר בְּרִיבוֹ: (ס)	3
4	If thou meet thine enemy's ox or his ass going astray, thou shalt surely bring it back to him again.	אַרִּי תִפְגַּע תּוֹרָא דְּשִׁנְאָךְ אוֹ חֲמֹרִיָּה דְּטָעִי אֶתְבָּא תְּחִיבֶנָּה לֵיהּ:	כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיְבֶךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תַּעֲהֶה הַשֶּׁבַּת וְתָשִׁיבֵנּוּ לּוֹ: (ס)	4

² לא תהיה אחרי רבים לרעות. יש צמקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושז בהן על אופניו. מכאן דרשו שאין מטין לחוצה בהכרעת דיין אחד (סנהדרין 3), וסוף המקרא דרשו, אחרי רבים להטות, שאם יש שנים מחייבין יותר על המזכין, הטא הדין על פיהם לחוצה, וצדייני נפשות הכחוז מדצר. ואמנע המקרא דרשו, ולא תענה על ריב, על רב, שאין חולקין על מופלא שצצית דין, לפיכך מתחילין צדייני נפשות מן הנד, לקטנים שזהן שואלין תחלה שיאמרו את דעתם. ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא: לא תהיה אחרי רבים לרעות. לחייב מיתה צשציל דיין אחד שירצו מחייבין על המזכין. ולא תענה על רב. לנטות מדצרי, ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטות. ויש רבים שאתה נוטה אחריהם, ואימתי, בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין. וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני אבל היה עמהם לטובה, מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחוצה. ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעיך על דינא, ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש: לא תענה על ריב לנשות, אם ישאלך דצר למשפט, לא תענה לנטות לנד אחד ולסלק ענמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו.

² ואני אומר לישובו על אופניו כפשוטו וכך פתרונו. לא תהיה אחרי רבים לרעות. אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם הגני נוטה אחריהם:

² ולא תענה על ריב לנשות וגו'. ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט, אל תענו על הריב דצר הנוטה אחרי אותו רבים להטות את המשפט מאמיתו, אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

³ לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו צדין ולומר, דל הוא אזכנו ואכבדנו:

5	If thou see the ass of him that hateth thee lying under its burden, thou shalt forbear to pass by him; thou shalt surely release it with him.	אֲרִי תַחַזִּי חֲמֹר אֲדֹנָיָךְ רִבִּיעַ תַּחֲזֹת טוֹעֲנִיהָ וְתִתְּמַנַּע מִלְּמַשְׁקַל לִיהָ מִשָּׁבַק תִּשְׁבּוֹק מֵא דְּבַלְבָךְ עֲלוּהִי וּתְפָרִיק עִמּוֹ:	כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר שֹׂנְאֶךָ רִבִּין תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָהּ מֵעֶזְב לֹו עֶזְב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: (ס)
6	Thou shalt not wrest the judgment of thy poor in his cause.	לֹא תִצְלִי דִין מִסְכִּינֶךָ בְּדִינִיהָ:	לֹא תִטֶּה מִשְׁפַּט אֲבִינֶךָ בְּרִיבּוֹ: חמישי
7	Keep thee far from a false matter; and the innocent and righteous slay thou not; for I will not justify the wicked.	מִפֶּתְגָמָא דְשִׁקְרָא הָיוּ רַחִיק וְדֹנָפִי וְדֹנָפִי דְכִי מִן דִּינָא לֹא תִקְטֹוֹל אֲרִי לֹא אֲזַכִּי חֲיִיבָא:	מִדְּבַר־שִׁקְר תִּרְחֹק וְנָקִי וְצַדִּיק אֶל־תַּהַרְג כִּי לֹא־אֲצַדִּיק רָשָׁע:
8	And thou shalt take no gift; for a gift blindeth them that have sight, and perverteth the words of the righteous.	וְשׁוֹחֲדָא לֹא תִקְבִּיל אֲרִי שׁוֹחֲדָא מְעֹנֵר עֵינֵי חֲסִידִין וּמְקַלְקִיל פִּתְגָמִין תְּרִיצִין:	וְשֹׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשְׁחֵד יַעֲוֶר פְּקֻחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צַדִּיקִים:

5 כי תראה חמור שונאך וגו'. הרי כי משמש כלשון דלמא, שהוא מד' לשונות של שמושי כי, וכה פתרונו, שמא תראה חמורו רוצץ תחת משאו: וחדלת מעזוב לו. בתמיה:

5 עזב תעזב עמו. עזיבה זו לשון עזרה, וכן עזר וְעֹזֵב (מלכים-א יד, י), וכן וַיַּעֲזֹב יְרוּשָׁלַיִם עַד הַיּוֹמָה (נחמיה ג, ח), מלואה עפר לעוזב ולסייע את חוזק החומה. כיוצא בו, כי תאמר בְּלִצְצָךְ רָצִים הֵם וַיִּסְלַף מִקְנֵי וְגו' (דברים ז, יז), שמא תאמר כן, בתמיה, לא תיקרא מָהֵם. ומדרשו כך דרשו רבותינו, כי תראה וחדלת, פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר, הא כיצד, וכן ואינו לפי כבודו, וחדלת, או צהמת עוזב כוכבים ומשאו של ישראל (צבא מניעא לז:), וחדלת:

5 עזב תעזב עמו. לפרק המשא, מלמשקל ליה, מליטול משאוי ממנו:

6 אבינך. לשון אוצה, שהוא מדולדל ותאצ לכל טובה (שם קיא:):

7 ונקי וצדיק אל תהרג. מנין ליוצא מצית דין חייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, שמחזירין אותו, תלמוד לומר ונקי אל תהרוג, ואף על פי שאינו צדיק, שלא נצטדק צצית דין, מכל מקום נקי הוא מדין מיתה, שהרי יש לך לזכותו. ומנין ליוצא מצית דין זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לצית דין, תלמוד לומר וצדיק אל תהרג, וזה צדיק הוא, שנצטדק צצית דין:

7 כי לא אצדיק רשע. אין עליך להחזירו, כי אני לא אצדיקנו צדינו אם יצא מידך זכאי, יש לי שלוחים הרבה להמיתו צמיתה שנתחייב צה:

8 ושחד לא תקח. אפילו לשפוט אמת, וכל שכן כדי להטות את הדין, שהרי כדי להטות את הדין נאמר כבר לא תטה משפט:

8 יעור פקחים. ואפילו חכם צחורה ונוטל שוחד, סוף שחטרף דעתו עליו, וישתכח תלמודו, ויכהה מאור עיניו (מכילתא פ"כ):

8 ויסלף. כתרגומו ומקלקל:

8 דברי צדיקים. דברים המצודקים, משפטי אמת, וכן תרגומו פתגמין תריצין, ישרים:

9 And a stranger shalt thou not oppress; for ye know the heart of a stranger, seeing ye were strangers in the land of Egypt.	וְלִגְיוֹרָא לֹא תַעֲיִקוּן וְאֶתְוִן יִדְעִתוּן יֵת נַפְשָׁא דִּגְיוֹרָא אֲרִי דִּי־רִין הָוִיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:	9 וְגַר לֹא תִלְחֹץ וְאַתֶּם יִדְעִתֶם אֶת־נַפְשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:
10 And six years thou shalt sow thy land, and gather in the increase thereof;	וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יֵת אַרְעֶךָ וְתִכְנוֹשׁ יֵת עַל־לֶחֶת:	10 וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:
11 but the seventh year thou shalt let it rest and lie fallow, that the poor of thy people may eat; and what they leave the beast of the field shall eat. In like manner thou shalt deal with thy vineyard, and with thy oliveyard.	וְשָׁבִיעִיתָ תִּשְׁמְטֶנָּה וְתִרְטַשְׁנָה וַיִּיכְלוּן מִסִּבְיָנֵי עֵמֶךָ וּשְׂאֲרֵהוּן תִּיכּוֹל חֵית בְּרֵא כֶּן תַּעֲבִיד לְכַרְמְךָ לְזֵיתָךְ:	11 וְהִשְׁבִּיעִתָּ תִּשְׁמְטֶנָּה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עֵמֶךָ וַיִּתְּרֵם תֹּאכֵל חֵית הַשָּׂדֶה כֶּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתְךָ:
12 Six days thou shalt do thy work, but on the seventh day thou shalt rest; that thine ox and thine ass may have rest, and the son of thy handmaid, and the stranger, may be refreshed.	שֵׁשֶׁת יוֹמִין תַּעֲבִיד עוֹבְדֶךָ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעִיתָ תַּנּוּחַ בְּדִיל דִּינִיחַ תִּזְרַךְ וְחִמְרְךָ וַיִּשְׁקוּט בֵּר אֲמִתְךָ וְגִיּוֹרָא:	12 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יִנּוּחַ שׁוֹרְךָ וְחִמְרְךָ וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר:

- 9 וְגַר לֹא תִלְחֹץ. צהרצה מקומות הזהירה תורה על הגר, מפני שסורו רע (צבא מלעא נט):
- 9 את נפש הגר. כמה קשה לו כשלוחצים אותו:
- 10 ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לצית, כמו וַאֲסַפְתּוּ אֶל תוֹךְ בֵּיתְךָ (דברים כב, ז):
- 11 תשמטנה. מעבדה:
- 11 ונטשתה. מאכילה אחר זמן הדיעור. דבר אחר תשמטנה, מעבדה גמורה, כגון חרישה וזריעה. ונטשתה, מלזבל ומלקשקש:
- 11 ויתרם תאכל חית השדה. להקיש מאכל אציון למאכל חיה, מה חיה אוכלת בלא מעשר, אף אציונים אוכלים בלא מעשר, מכאן אמרו אין מעשר בשביעית (מכילתא פ"ב):
- 11 כן תעשה לכרמך. ותחלת המקרא מדבר בשדה הלזן, כמו שאמר למעלה הימנו תזרע את ארנך:
- 12 וביום השביעי תשבתי. אף בשנה השביעית לא תעקר שבת צראשית ממקומה (שם), שלא תאמר, הואיל וכל השנה קרויה שבת, לא תנהג בה שבת צראשית:
- 12 למען ינוח שורך וחמורך. תן לו נייח, להחיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע, או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית, אמרת, אין זה נייח אלא זער:
- 12 בן אמתך. צעבד הערל הכחוז מדבר (שם):
- 12 והגר. זה גר מושב:

<p>13 And in all things that I have said unto you take ye heed; and make no mention of the name of other gods, neither let it be heard out of thy mouth. .</p>	<p>ובכל דאמרת לכון תסתמרון ושום טענת עממא לא תדכרון לא ישמע על פומכון:</p>	<p>ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים תזכירו לא ישמע על-פיך:</p>
<p>14 Three times thou shalt keep a feast unto Me in the year.</p>	<p>תלת זמנין תיחגון קדמי בשתא:</p>	<p>14 שלש רגלים תחג לי בשנה:</p>
<p>15 The feast of unleavened bread shalt thou keep; seven days thou shalt eat unleavened bread, as I commanded thee, at the time appointed in the month Abib—for in it thou camest out from Egypt; and none shall appear before Me empty;</p>	<p>ית חגא דפטיריא תטר שבועא יומין תיכול פטירא כמא דפקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי ביה נפקתא ממצרים ולא יתחזון קדמי ריקנין:</p>	<p>15 את-חג המצות תשמר שבועת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי-בו יצאת ממצרים ולא-יראו פני ריקם:</p>
<p>16 and the feast of harvest, the first-fruits of thy labours, which thou sowest in the field; and the feast of ingathering, at the end of the year, when thou gatherest in thy labours out of the field.</p>	<p>וחגא דחצדא בכורי עובדך דתזרע בחקלא וחגא דכנשא במפקה דשתא במכנשך ית עובדך מן חקלא:</p>	<p>16 וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך את-מעשיך מן-השדה:</p>

- 13 ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לעשות כל מצות עשה באזהרה, שכל שמירה שצורה אזהרה היא במקום לאו (יל"ש שנה, צ"ש המכילתא):
- 13 לא תזכירו. שלא יאמר לו, שמור לי צד עצודת אלילים פלונית (סנהדרין סג:), או תעמוד עמי ציוס עצודת אלילים פלונית. דבר אחר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו, ללמדך, ששקולה עצודת אלילים כנגד כל המצות כולם, והנהר זה כשומר את כולן:
- 13 לא ישמע. מן הנכרי: על פיך. שלא תעשה שותפות עם עובדי כוכבים, וישבע לך בעצודת אלילים שלו, נמצאת שאתה גורם שיזכיר על ידך:
- 14 רגלים. פעמים, וכן פי הקיטני זה שלש רגלים (צמדצר כב, כח):
- 15 חדש האביב. שהתצואה מתמלאת זו באביב. אביב לשון אב, בכור וראשון לצל פירות:
- 15 ולא יראו פני ריקם. כשתצאו לראות פני צרגלים, הציאו לי עולות (חגיגה ז):
- 16 וחג הקציר. הוא חג שזעזע:
- 16 בכורי מעשיך. שהוא זמן הצאת בכורים, ששתי הלחם הצאין בעצרת, היו מתירין החדש למנחות ולהציא בכורים למקדש, שנאמר וציוס הצפורים וגו' (צמדצר כח, כו):
- 16 וחג האסף. הוא חג הסוכות:
- 16 באספך את מעשיך. שכל ימות החמה התצואה מתייצבת בשדות, וחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים:

17	Three times in the year all thy males shall appear before the Lord GOD.	שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זָכוּרְךָ אֶל־פָּנֵי הָאֵל וַיְהִי־הָיָה: תֵּלֶת זְמַנִּין בַּשָּׁנָה יִתְחַזֵּן כָּל זָכוּרְךָ קִדְם רַבּוֹן עָלְמָא יי:	17
18	Thou shalt not offer the blood of My sacrifice with leavened bread; neither shall the fat of My feast remain all night until the morning.	לֹא־תִזְבַּח דָּם־זִבְחִי חֶלֶב־חֲגִי עַד־בֹּקֶר: לֹא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דָּם פֶּסְחִי וְלֹא יִבִּיתוּן בֶּרֶךְ מִמֶּדְבַּחַת תִּרְבִּי נִכְסֵת חֲגָא עַד צַפְרָא:	18
19	The choicest first-fruits of thy land thou shalt bring into the house of the LORD thy God. Thou shalt not see the a kid in its mother's milk.	רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תִבְשֹׁל גְּדִי בְּחֶלֶב אִמּוֹ: (פ) רֵישׁ בְּכוּרֵי אֲרֻעָךָ תִּבְיָ לְבֵית מִקְדָּשְׁךָ דִּי אֱלֹהֶיךָ לֹא תִכְלוּן בֶּשֶׁר בְּחֶלֶב:	19
20	Behold, I send an angel before thee, to keep thee by the way, and to bring thee into the place which I have prepared.	הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשֹׁמְרֶךָ בַּדֶּרֶךְ וְלְהַבְיֹאֵךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַתִּי: הָאֲנָא שֹׁלֵחַ מַלְאָכָא קִדְמָךְ לְמַטְרָךְ בְּאוֹרְחָא וְלֹא־עֲלוּתְךָ לְאַתְרָא דְאַתְקִינִית:	שני

- 17 שלש פעמים וגו'. לפי שהענין מדבר בשביעית, הוצרך לומר שלא יתעקרו שלש רגלים ממקומן (מכילתא פ"ב):
17 כל זכורך. הזכרים שצן:
18 לא תזבח על חמץ וגו'. לא תשחט את הפסח ב"ד צניסן עד שתזער החמץ (מכילתא שם פסחים סג):
18 ולא ילין חלב חגי וגו'. חוץ למוזבח:
18 עד בקר. יכול אף על המערכה יפסל בלינה, תלמוד לומר על מוקדה על המזבח כל הלינה (ויקרא ו, ז):
18 ולא ילין. אין לינה אלא בעמוד השחר, שנאמר עד בקר, אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למוזבח:
19 ראשית בכורי אדמתך. אף השביעית חייבת בצבורים, לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך. כיצד, אדם נכנס לתוך שדהו, רואה תאנה שצברה, כורך עליה גמי לסימן ומקדישה. ואין צבורים אלא משצעת המינין האמורין במקרא קרץ קטף ושערה וגו' (דברים ח, ט):
19 לא תבשל גדי. אף עגל וכבש בכלל גדי, שאין גדי אלא לשון ולד רך, ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים, כגון אֶנְכִי תִשְׁלַח גְּדִי עִזִּים (צראשית לח, יז), אֶת גְּדִי הָעִזִּים (שם כ), תִּגִּי גְּדִי עִזִּים (שם כז, ט). ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם, אף עגל וכבש במשמע. ובג' מקומות נכתב בתורה, אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בשול (חולין קטו):
20 הנה אנכי שולח מלאך. כאן נחזקו שתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא תעלה בקרקעך (שמות לג, ג):
20 אשר הכנותי. אשר זמנתי לתת לכם, זה פשוטו. ומדרשו, אל המקום אשר הכינתי כבר, מקומי ניכר כנגדו, וזה אחד מן המקראות שאומרים שצית המקדש של מעלה, מכיון כנגד בית המקדש של מטה:

21	Take heed of him, and hearken unto his voice; be not rebellious against him; for he will not pardon your transgression; for My name is in him.	אִסְתָּמַר מִן קִדְמוֹהִי וְקִבִּיל לְמִימְרֶיהָ לֹא תִסְרִיב לְקִבְלֶיהָ אֲרִי לֹא יִשְׁבּוֹק לְחֹבִיכּוֹן אֲרִי בְשָׁמִי מִימְרֶיהָ:	הַשָּׁמֶר מִפְּנֵיו וְשָׁמַע בְּקוֹלוֹ אֶל־תִּמְרָ בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לַפִּשְׁעֵכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ:	21
22	But if thou shalt indeed hearken unto his voice, and do all that I speak; then I will be an enemy unto thine enemies, and an adversary unto thine adversaries.	אֲרִי אִם קִבֵּלָא תִקְבִּיל לְמִימְרֶיהָ וְתַעֲבִיד כָּל דְּאִמְלִיל וְאֶסְנִי יָת סְנֵאָדָּ וְאֶעִיק לְדַמְעִיקוֹן לָךְ:	כִּי אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כָּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאִי־בִתִּי אֶת־אִיְבֹיךָ וְצָרָתִי אֶת־צָרֶיךָ:	22
23	For Mine angel shall go before thee, and bring thee in unto the Amorite, and the Hittite, and the Perizzite, and the Canaanite, the Hivite, and the Jebusite; and I will cut them off.	אֲרִי יְהוָה מַלְאָכִי קִדְמָךְ וְיַעֲלֶנְךָ לְנֹת אֲמֹרִי וְחִתִּי וְכַנְעֲנִי וְיִבְזִי וְאֶשְׁחַדּוֹן:	כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לִפְנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַיִּבְזִי וְהַכְּחַדִּיתִי:	23
24	Thou shalt not bow down to their gods, nor serve them, nor do after their doings; but thou shalt utterly overthrow them, and break in pieces their pillars.	לֹא תִסְגֹּד לְטַעֲוֹתֵהוֹן וְלֹא תִפְלַחֲנֵן וְלֹא תַעֲבִיד כְּעֹבְדֵי־הוֹן אֲרִי פִגְרָא תִפְגְּרֹנּוֹן וְתִבְרָא תִתְבַּר קְמַתֵּהוֹן:	לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיהֶם כִּי הָרַסְׁתָּהֶם וְשִׁבְרָתָם וְשִׁבַּר תִּשְׁבֵּר מִצְבֹּתֵיהֶם:	24
25	And ye shall serve the LORD your God, and He will bless thy bread, and thy water; and I will take sickness away from the midst of thee.	וְתִפְלַחֲוֹן קִדָּם יְיָ אֱלֹהֵכֶן וְיִבְרַךְ יָת מִיכְלֶךְ וַיִּת מַשְׁתָּד וְאֶעֱדִי מִרְעִין בִּישִׁין מִבִּינְךָ:	וְעַבְדֵתֶם אֶת יְהוָה וְיִבְרַךְ אֱלֹהֵיכֶם וְאֶת־לֶחֶמְךָ וְאֶת־מִימְיָךְ וְהִסְרֵתִי מִחֻלָּה מִקִּרְבְּךָ: (ס)	25

21 אל תמר בו. לשון המראה, כמו אשר ימנה את פיה (יהושע א, יח):
21 כי לא ישא לפשעכם. אינו מלומד זכך, שהוא מן הכת שאין חוטאין, ועוד, שהוא שליח, ואינו עושה אלא שליחות:

21 כי שמי בקרבו. מחוצר לראש המקרא, השמר מפניו כי שמי משותף זו. ורבותינו אמרו, זה מטטרו"ן, ששמו כשם רבו, מטטרו"ן בגימטריא שדי:

22 וצרת. כתרגומו ואעיק:

24 הרס תהרסם. לאומם אלהות:

24 מצבותיהם. אנשים שהם מניזין להשתחוות להם:

26	None shall miscarry, nor be barren, in thy land; the number of thy days I will fulfil.	לֹא תִהְיֶה מִשְׁכָּלָה וְעִקְרָה בְּאַרְצְךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אִמְלָא:	לֹא תִהְיֶה מִשְׁכָּלָה וְעִקְרָה בְּאַרְעֶךָ יַת מִנִּין יוֹמֶךָ אִשְׁלִים:
27	I will send My terror before thee, and will discomfit all the people to whom thou shalt come, and I will make all thine enemies turn their backs unto thee.	אֶת־אַיְמָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהִמַּתִּי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בֵּהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֶרְף:	יַת אִימָתִי אֲשַׁלַּח קִדְמֶךָ וְאֲשַׁגִּישׁ יַת כָּל עַמָּא דְאַתְּ אָתִי לְאַנְחָא בְּהוֹן קִרְבִּי וְאַמְסִר יַת כָּל בְּעָלֵי דְבִבְךָ קִדְמֶךָ מִחֲזִירֵי קִדְל:
28	And I will send the hornet before thee, which shall drive out the Hivite, the Canaanite, and the Hittite, from before thee.	וְשַׁלַּחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגִרְשָׁה אֶת־הַחִתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ:	וְאֲשַׁלַּח יַת עֶרְעִיתָא קִדְמֶךָ וְתַתְרִיךְ יַת חִתָּאֵי יַת כְּנַעֲנָאֵי וְיַת חִתָּאֵי מִן קִדְמֶךָ:
29	I will not drive them out from before thee in one year, lest the land become desolate, and the beasts of the field multiply against thee.	לֹא אֲגִירְשֶׁנּוּ מִלְּפָנֶיךָ בְּשָׁנָה אַחַת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׂמֹמָה וְרִבְבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:	לֹא אֶתְרִיכְנוּן מִן קִדְמֶךָ בְּשָׁתָא חֲדָא דְלִמָּא תִּהְיֶה אֲרַעָא צִדְיָא וְתַסְגִּי עֲלֶיךָ חַיַּת בְּרָא:

- 26 לא תהיה משכלה. אם תעשה רצוני:
 26 משכלה. מפלת נפלים או קוצרת את זנייה, קרויה משכלה:
 27 והמותי. כמו והממתי, ותרגמו ואשגש. וכן כל תיבה שפועל שלה כפול אות אחרונה, כשתהפוך לדבר בלשון פעלתי, יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלפ"ו, כגון והמותי, מגזרת וְהָמַתְּ גִלְגַּל עָלָיו (ישעיה כח, כח). וְסָפֹתִי, מגזרת וְסָבַב צִית הָל (שמואל-א ז, טו). דְלוֹתִי, מגזרת דָּלָו וְקָרְצוּ (ישעיה יט, ו). על כפיים חֲקִיתִיךָ (שם מט, טו), מגזרת חֲקִקִי לָב (שופטים ה, טו). אֶת מִי רָצוֹתִי (שמואל-א יב, ג), מגזרת רָצַץ עָצַד דָּלִים (איוב כ, יט). והמתרגס והמותי, ואקטל, טועה הוא, שאלו מגזרת מיתה היתה, אין ה"א שלה בפת"ח, ולא מ"ם שלה מודגשת, ולא נקודה מלפ"ו. אֶלָּא וְהִמַּתִּי (צנירי) כגון וְהִמַּסָּה אֶת הָעָם הַזֶּה (במדבר יד, טו), והתי"ו מודגשת לפי שחבא במקום ז' תוי"ן, האחת נדרשת לפי שאין מיתה בלא תי"ו, והאחרת משמשת כמו אמרתי, חטאתי, עשיתי. וכן ונתתי, התי"ו מודגשת, שהיא באה במקום שמים, לפי שהיה צריך שלשה תוי"ן, שמים ליסוד כמו צִיּוֹם פֶּת ה' (יהושע י, יב), מפת אֶלֶהִים הִיא (קהלת ג, יג), והשלישית לשמוש:
 27 עורף. שינוסו מלפניך ויהפכו לך ערפס:
 28 הצרעה. מין שרץ העוף, והיתה מכה אותם צעיניהם, ומטילה זהם ארס והם מתים. והצרעה לא עצרה את הירדן (סוטה לו). והחתי והכנעני. הם ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו. וחוי, אף על פי שהוא מעבר הירדן והלאה, שנו רבותינו במסכת סוטה (שם), על שפת הירדן עמדה וזרקה זהם מרה:
 29 שממה. ריקנית מבני אדם, לפי שאדם מעט ואין כנס כדי למלאות אותה:
 29 ורבה עליך. ומרבה עליך:

30	By little and little I will drive them out from before thee, until thou be increased, and inherit the land.	זָעִיר זָעִיר אֶתְּרִיכְנוּן מִן קִדְמָךְ עַד דְּתַסְגִּי וְתַחֲסִין יִתְּ אֶרְעָא:	מֵעֵט מֵעֵט אֶגְרֹשְׁנִי מִפְּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְּרֹחַ וְנִחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:	30
31	And I will set thy border from the Red Sea even unto the sea of the Philistines, and from the wilderness unto the River; for I will deliver the inhabitants of the land into your hand; and thou shalt drive them out before thee.	וְאֲשִׁי יִתְּ תַחֲוֹמֶיךָ מִיָּמָא דְסוּף וְעַד יָמָא דְפִלְשְׁתִּינִי וּמִמִּדְבָּרָא עַד פְּרַת אֲרִי אֶמְסֵר בְּיָדְכֶן יִתְּ יְתִיבֵי אֶרְעָא וְתַתְּרִיכְנוּן מִן קִדְמָךְ:	וְשֵׁתִי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיָדְכֶם אֶת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגִרְשָׁתֶמוּ מִפְּנֶיךָ:	31
32	Thou shalt make no covenant with them, nor with their gods.	לֹא תִגְזֹר לָהֶם וּלְטִעֻתָּהוֹן קִים:	לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֹא־יִהְיֶהם בְּרִית:	32
33	They shall not dwell in thy land—lest they make thee sin against Me, for thou wilt serve their gods—for they will be a snare unto thee.	לֹא יִתְּבוּן בְּאֶרְצְךָ דְּלִמָּא יִתְּיַבּוּן יִתְּךָ קִדְמֵי אֲרִי תִפְּלַח יִתְּ טִעֻתָּהוֹן אֲרִי יְהוֹן לָךְ לְתַקְלָא:	לֹא יִשְׁבּוּ בְּאֶרְצְךָ פֶּן־יִחַטִּיאוּ אֹתְךָ לִי כִי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לָךְ לְמוֹקֵשׁ: (פ)	33
XXIV	And unto Moses He said: ‘Come up unto the LORD, thou, and Aaron, Nadab, and Abihu, and seventy of the elders of Israel; and worship ye afar off;	וּלְמֹשֶׁה אָמַר סָק לְקֹדֶם יְיָ אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסְבֵּי יִשְׂרָאֵל וְתַסְגִּדוּן מִרְחֵיק:	וְאַל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אֹתְךָ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מִרְחָק:	XXIV
2	and Moses alone shall come near unto the LORD; but they shall not come near; neither shall the people go up with him.’	וַיִּתְּקֹרֵב מֹשֶׁה בַּלְּחֹדוֹהִי לְקֹדֶם יְיָ וְאַנְוִין לֹא יִתְּקֹרְבוּן וְעַמָּא לֹא יִסְקוּן עִמֵּיהָ:	וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ:	2

30 עד אשר תפרח. תרצה, לשון פרי, כמו פרו ורצו:
 31 ושתי. לשון השתה, והתי"ו מודגשת מפני שצאה תחת שמים, שאין שיתה בלא תי"ו, והאחת לשמוש:
 31 עד הנהר. פרט:
 31 וגרשתמו. ומגרסת:
 33 כי תעבד וגו'. הרי אלו כי משמשין במקום אשר, וכן בכמה מקומות, וזהו לשון אי, שהוא אחד מד' לשונות שהכי משמש, וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר, כמו ואם פקדיז מנחת צפורים (ויקרא ב, יד), שהיא חובה:
 1 ואל משה אמר. פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות, ובד' צמיון נאמרה לו עלה:
 2 ונגש משה לבדו. אל הערפל:

<p>3 And Moses came and told the people all the words of the LORD, and all the ordinances; and all the people answered with one voice, and said: 'All the words which the Lord hath spoken will we do.'</p>	<p>וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:</p>	<p>3 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:</p>
<p>4 And Moses wrote all the words of the LORD, and rose up early in the morning, and builded an altar under the mount, and twelve pillars, according to the twelve tribes of Israel.</p>	<p>וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיָּקֻם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂר מִצְבֵּה לְשִׁנָּיִם עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>4 וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיָּקֻם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂר מִצְבֵּה לְשִׁנָּיִם עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:</p>
<p>5 And he sent the young men of the children of Israel, who offered burnt-offerings, and sacrificed peace-offerings of oxen unto the LORD.</p>	<p>וַיִּשְׁלַח יְת בְּכוֹרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲסִיקוּ עֹלֹן וְנָכִיסוּ נֶכֶסֶת קֹדֶשִׁין קָדָם יְיָ תֹרֵיִן:</p>	<p>5 וַיִּשְׁלַח אֶת־נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:</p>
<p>6 And Moses took half of the blood, and put it in basins; and half of the blood he dashed against the altar.</p>	<p>וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצֵי הַדָּם וַיָּשֶׂם בְּאֵגָנֹת וַחֲצֵי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ:</p>	<p>6 וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצֵי הַדָּם וַיָּשֶׂם בְּאֵגָנֹת וַחֲצֵי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ:</p>

3 ויבא משה ויספר לעם. זו ציוס:
3 את כל דברי ה'. מצות, פרישה, והגזלה:
3 ואת כל המשפטים. ז' מצות שננטו בני נח, ושבת, וכבוד אב ואם, ופרה אדומה, ודינין, שניתנו להם במרה (מכילתא בחדש פ"ג):
4 ויכתוב משה. מצרשית ועד מתן תורה, וכתב מצות שננטו במרה (שם):
4 וישכם בבקר. צחמשה צסיון:
5 את נערי. הצורות:
6 ויקח משה חצי הדם. מי חלקו, מלאך בא וחלקו:
6 באגנות. שמי אגנות, אחד לחצי דם עולה, ואחד לחצי דם שלמים, להזות אותם על העם. ומכאן למדו רבותינו, שנכנסו אצותינו לצרית צמילה וצזילה והזאת דמים, שאין הזאה בלא צזילה:

7 And he took the book of the covenant, and read in the hearing of the people; and they said: 'All that the LORD hath spoken will we do, and obey.'	וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:	7 וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:
8 And Moses took the blood, and sprinkled it on the people, and said: 'Behold the blood of the covenant, which the LORD hath made with you in agreement with all these words.'	וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל-הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם-הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:	8 וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל-הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם-הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
9 Then went up Moses, and Aaron, Nadab, and Abihu, and seventy of the elders of Israel;	וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:	9 וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:
10 and they saw the God of Israel; and there was under His feet the like of a paved work of sapphire stone, and the like of the very heaven for clearness.	וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כַּמַּעֲשָׂה לְבִנְת הַסַּפִּיר וַכְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר:	10 וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כַּמַּעֲשָׂה לְבִנְת הַסַּפִּיר וַכְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר:
II And upon the nobles of the children of Israel He laid not His hand; and they beheld God, and did eat and drink.	וְלַרְבָּרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָנִיחַ יָדוֹ וַיִּחְזוּ אֶת-הָאֱלֹהִים וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:	II וְלַרְבָּרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָנִיחַ יָדוֹ וַיִּחְזוּ אֶת-הָאֱלֹהִים וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:

- 7 ספר הברית. מזראשית ועד מתן תורה, ומלות שננטו צמרה:
- 8 ויזרוק. ענין הזאה, ותרומת וזרק על מדבחה לכפרה על עמא:
- 10 ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו והניחו ונחמיו מיתה, אלא שלא רצה הקב"ה לערצב שמחת התורה, והמתין לנדב ואזיהוא עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים עד ויהי העם פמתאנגים וגו' ופדער צם אש ה' ופאכל בקצה המנה, בקצינים שזמחנה:
- 10 כמעשה לבנת הספיר. היא היתה לפניו צשעת השעצוד, לזכור צרתן של ישראל שהיו משועזדים צמעשה לצנים:
- 10 וכעצם השמים לטהר. משגאלו היה אור וחדוה לפניו:
- 10 וכעצם. כתרומת לשון מראה:
- 10 לטהר. לשון צרור וללול:
- 11 ואל אצילי. הם נדב ואזיהוא והזקנים:
- 11 לא שלח ידו. מכלל שהיו ראויים להשתלח צהם יד:
- 11 ויחזו את האלהים. היו מסתכלין צו צלז גס, מתוך אכילה ושתיה, כך מדרש תנחומא (צהלותך ט"ו). ואונקלוס

<p>12 And the LORD said unto Moses: 'Come up to Me into the mount and be there; and I will give thee the tables of stone, and the law and the commandment, which I have written, that thou mayest teach them.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה סֶק לְקִדְמִי לְטוֹרָא וְהָיִי תִמְן וְאַתִּין לְךָ יֵת לִוְיִי אֲבֵנָא וְאוֹרִיתָא וְתַפְקִידָתָא דְכְתָבִית לְאַלְפִיהוֹן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַהָרָה וְהָיָה־שָׁם וְאֶתְּנֶה לְךָ אֶת־לְחֹת הָאֲבֵן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: 12</p>
<p>13 And Moses rose up, and Joshua his minister; and Moses went up into the mount of God.</p>	<p>וְקָם מֹשֶׁה וְיִהוֹשֻׁעַ מְשֹׁמְשֻׁנִּיה וּסְלִיק מֹשֶׁה לְטוֹרָא דְאַתְגְּלִי עַל־וְהִי יִקְרָא דִּי:</p>	<p>וַיָּקָם מֹשֶׁה וְיִהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתּוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָר הָאֱלֹהִים: 13</p>
<p>14 And unto the elders he said: 'Tarry ye here for us, until we come back unto you; and, behold, Aaron and Hur are with you; whosoever hath a cause, let him come near unto them.'</p>	<p>וּלְסַבִּיא אָמַר אוֹרִיכוֹ לְנָא הָכָא עַד דְּנָתוּב לְוִתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכוֹן מִן דְּאִית לֵיה דִּינָא יִתְקַרֵּב לְקִדְמִיהוֹן:</p>	<p>וְאֶל־הַזְקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָּזָה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֵלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם: 14</p>
<p>15 And Moses went up into the mount, and the cloud covered the mount.</p>	<p>וּסְלִיק מֹשֶׁה לְטוֹרָא וְחַפָּא עֲנָא יֵת טוֹרָא:</p>	<p>וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַהָר וַיְכַסּ מִפְטִיר הָעָנָן אֶת־הָהָר: 15</p>

לא תרגם כן, אצילי, לשון גדולים, כמו ומאצילי קראתם (ישעיה מא, ט), ויאצל מן הרוח (צמדבר יא, כה), שש אמות אצילה (יחזקאל מא, ח):

12 ויאמר ה' אל משה. לאחר מתן תורה:

12 עלה אלי ההרה והיה שם. מ' יוס:

12 את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. כל שש מאות ושלש עשרה מלות בכלל עשרת הדברות הן. ורבינו סעדיה פירש צאהרות שיש, לכל דבור ודבור מלות התלויות בו:

13 ויקם משה ויהושע משרתו. לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני שהיה התלמיד מלווה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר, שאינו ראוי לילך משם והלאה, ומשם ויעל משה לצדו אל הר האלהים, ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ' יום, שכן מצונו כשירד משה, וישמע יהושע את קול העם צרעה, למדנו שלא היה יהושע עמהם:

14 ואל הזקנים אמר. צלחתו מן המחנה:

14 שבו לנו בזה. והתעכבו כאן עם שאר העם במחנה, להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו:

14 חור. צנה של מרים היה, ואציו כלב בן יפנה, שנאמר ויקח לו קלב את אפרת ופלד לו את חור (דברי הימים א ב, יט), אפרת וז מרים, כדאיתא בצוטה (יא):

14 מי בעל דברים. מי שיש לו דין:

16	And the glory of the LORD abode upon mount Sinai, and the cloud covered it six days; and the seventh day He called unto Moses out of the midst of the cloud.	וַיִּשְׁכֶּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיִּכְסֶהוּ הָעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִתּוֹךְ הָעָנָן:	16
17	And the appearance of the glory of the LORD was like devouring fire on the top of the mount in the eyes of the children of Israel.	וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרָאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:	17
18	And Moses entered into the midst of the cloud, and went up into the mount; and Moses was in the mount forty days and forty nights.	וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה: (פ)	18
		וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו וְשִׁירָא דִּינִי עַל טוֹרָא דְּסִינַי וְנִחְפְּהִי עֲנָנָא שְׁתָּא יוֹמִין וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה בַּיּוֹמָא שְׂבִיעָאָה מִגֹּד עֲנָנָא:	
		וַחֲזִינוּ יְקָרָא דִּינִי כְּאִישָׁא אֹכֶלָא בְּרִישׁ טוֹרָא לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:	
		וַעֲאֵל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וַסְלִיק לְטוֹרָא וַחֲזִי מֹשֶׁה בְּטוֹרָא אַרְבָּעִין יָמִין וְאַרְבָּעִין לַיְלָן:	

פרשת תרומה

XXV	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:	XXV
2	'Speak unto the children of Israel, that they take for Me an offering; of every man whose heart maketh him willing ye shall take My offering.	דִּבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ־לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבֹו תִקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי:	2
		וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לִּמְרֹר:	
		מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרְשׁוּן קִדְמִי אֶפְרָשׁוּתָא מִן כָּל גִּבֹּר דִּיתְרַעִי לְבִיהַ תִּסְבֹּון יָת אֶפְרָשׁוּתִי:	

16 ויכסהו הענן. רצותינו חולקים בדבר (יומא ד. 7.), יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש חדש (עד עצרת יום מתן תורה. רש"י ישן):

16 ויכסהו הענן. להר:

16 ויקרא אל משה ביום השביעי. לומר עשרת הדברות, ומשה וכל בני ישראל עומדים, אלא שחלק הכתוב כבוד למשה. ויש אומרים, ויכסהו הענן למשה ו' ימים, לאחר עשרת הדברות, והם היו צתחלת מ' יום שעלה משה לקבל הלוחות, ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימים (שם):

18 בתוך הענן. ענין זה כמין עשן הוא, ועשה לו הקב"ה למשה שזיל (נ"א חופה) צמוכו:

2 ויקחו לי תרומה. לי, לשמי:

2 תרומה. הפרשה, יפרישו לי מממונם נדבה:

2 ידבנו לבו. לשון נדבה, והוא לשון רצון טוב, פיישנ"ט זלע"ז (געשענק)

2 תקחו את תרומתי. אמרו רצותינו, ג' תרומות אמורות כאן, אחת תרומת צקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים, כמו

3	And this is the offering which ye shall take of them: gold, and silver, and brass;	וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם זָהָב וְכֶסֶף וְנֹחָשׁ:	3
4	and blue, and purple, and scarlet, and fine linen, and goats' hair;	וְתִכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעֻזִּים:	4
5	and rams'skins dyed red, and sealskins, and acacia-wood;	וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תַּחָּשִׁים וְעֵצֵי שִׁטִּים:	5
6	oil for the light, spices for the anointing oil, and for the sweet incense;	שֶׁמֶן לַמָּאֵר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסִּמִּים:	לוי

שמפורש באלה פקודי, ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת, לקופות, לקנות מהן קרצנות לצור, ואחת תרומת המשכן, נדבת כל אחד ואחד שהנדב. י"ג דברים האמורים צענין, כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לצגדי כהונה כשתדקדק בהם:

³ זהב וכסף ונחשת וגו'. כלם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו, חוץ מן הכסף שצא בשוה, מחצית השקל לכל אחד. ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר, שנאמר וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה וגו' צָקַע לְגִלְגָּלֶת וגו' (שמות לח, כוּכִזוּ), ושאר הכסף הצא שם בנדבה, עשאוה לכלי שרת:

4 ותכלת. אמר נבוע צדס חלזון (מנחות מד.), ונצעו ירוק:

4 וארגמן. אמר לבוע ממין לבע ששמו ארגמן:

4 וַשֵּׁשׁ. הוּא פֶשֶׁתָן (יִצְמוֹת 7):

⁴ ועדים. נוטה של עזים, לכך תרגם אונקלוס וימעץ, הצא מן העזים, ולא עזים עצמן, שתרגום של עזים עזים:

5 מאדמים. נצועות היו אלוס לאחר ענדון:

⁵ תחשים. מין חיה, ולא היתה אלא לשעה (שבת כח:), והרבה גוונים היו לה, לכך מתרגם ססגוּנָא, צֶמֶר ומתפאר בגוונין שלו (שם):

5 ועצי שטים. ומאין היו להם צמדדבר, פירש רבי תנחומא (תרומה ט), יעקב אבינו אפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לצנות משכן צמדדבר, והביא ארזים למצרים ונטעם, וזהו לצנויו ליטולם עמהם כשיאלו ממצרים:

6 שמן למאור. שמן זית זך להעלות נר תמיד:

⁶ בשמים לשמן המשחה. שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו, והוצרכו לו בשמים, כמו שמפורש בפי תשא:

⁶ ולקטורת הסמים. שהיו מקטירין בכל ערב ובקר, כמו שמפורש בראתה תזוה. ולשון קטרת, העלאת קיטור ותמרות עשן:

7	onyx stones, and stones to be set, for the ephod, and for the breastplate.	אֲבִנֵי-שֹׁהַם וְאֲבִנֵי מְלֵאִים לְאַפֹּד וּלְחֹשֶׁן: אֲבִנֵי בֹרֶלָא וְאֲבִנֵי אֲשֶׁל־מוֹתָא לְשִׁקְעָא בְּאִפֹּדָא וּבְחֹשֶׁנָּא:	7
8	And let them make Me a sanctuary, that I may dwell among them.	וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנָתִי בְּתוֹכָם: וַיַּעֲבֹדוּן קִדְמֵי מִקְדָּשׁ וְאֲשֶׁרֵי שְׁכִינָתִי בִּינְיָהוֹן:	8
9	According to all that I show thee, the pattern of the tabernacle, and the pattern of all the furniture thereof, even so shall ye make it.	כָּכֹל אֲשֶׁר אָנִי מֵרָאָה אוֹתְךָ אֶת תְּבִנֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תְּבִנֹת כָּל-כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: (ס)	9
10	And they shall make an ark of acacia-wood: two cubits and a half shall be the length thereof, and a cubit and a half the breadth thereof, and a cubit and a half the height thereof.	וַיַּעֲבֹדוּן אֲרוֹנָא דְּאֶעֱי שְׁטִין תְּרֵתִין אַמֵּין וּפְלָגָא אוּרְכֵיהּ וְאַמְתָּא וּפְלָגָא פּוֹתֵייהּ וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רֹמְיֵיהּ:	ישראל
11	And thou shalt overlay it with pure gold, within and without shalt thou overlay it, and shalt make upon it a crown of gold round about.	וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבֵּית וּמִחוּץ תַּצְפִּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֶרֶק זָהָב סָבִיב:	11

7 אבני שהם. שמים הוצרכו שם, לצורך האפוד האמור בראשית תורה:
7 מלאים. על שם שעושין להם צוה מושב כמין גומא, ונותנין האבן שם למלאות הגומא, קרויים אבני מלואים, ומקום המושב קרוי משכנות:
7 לאפוד ולחושן. אבני שהם לאפוד ואבני המלואים לחשן. וחשן ואפוד מפורשים בראשית תורה, והם מיני תכשיט:
8 ועשו לי מקדש. ועשו לשמי בית קדושה:
9 ככל אשר אני מראה אותך. כאן, את תבנית המשכן (מנחות כט.). המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו, ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך:
9 וכן תעשו. לדורות (סנהדרין עז:), שזוהי יד:), אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים, כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה, כתבנית אלו תעשו אותם. ואם לא היה המקרא מחובר למקרא שלמעלה הימנו, לא היה לו לכתוב וכן תעשו, אלא כן תעשו, והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו:
10 ועשו ארון. כמין ארונות שעושים בלא רגלים, עשויים כמין ארגז שקורין אישקרי"ן (שריין שראנק) יושב על שוליו:
11 מבית ומחוץ תצפנו. שלשה ארונות עשה בלחל, צ' של זהב וא' של עץ (יומא עב:), וד' כהלים ושולים לכל אחד, ופתוחים למעלה, נתן של עץ בתוך של זהב, ושל זהב בתוך של עץ, וחספה שפתו העליונה צוהב, נמצא מלפני מבית ומחוץ:
11 זר זהב. כמין כתר מוקף לו סביב, למעלה משפתו, שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי, עד שעלה למול עוצי הכפורת ולמעלה הימנו משהו, וכשהכפורת שוכב על עוצי הכתלים, עולה הזר למעלה מכל עוצי הכפורת כל שהוא, והוא סימן לכתר תורה:

12	And thou shalt cast four rings of gold for it, and put them in the four feet thereof; and two rings shall be on the one side of it, and two rings on the other side of it.	וַיַּצְקֶתָ לָּו אַרְבַּע טַבַּעֲתַיִם זָהָב וְנָתַתָּהּ עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבַּעֲתַיִם עַל-צִלְעוֹ הָאַחַת וּשְׁתֵּי טַבַּעֲתַיִם עַל-צִלְעוֹ הַשְּׁנִיית:	וְתַתִּיד לִיה אַרְבַּע עֲזָרֹן דָּהָב וְתַתִּין עַל אַרְבַּע זְוִיָּתֶיהָ וְתַתִּין עֲזָרֹן עַל סְטְרִיהָ חֵד וְתַתִּין עֲזָרֹן עַל סְטְרִיהָ תִּנְיָנָא:
13	And thou shalt make staves of acacia-wood, and overlay them with gold.	וַעֲשִׂיתָ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב:	וְתַעֲבִיד אַרְיֵי דְאֵעִי שִׁטִּין וְתַחֲפִי יִתְהוֹן דְּהָבָא:
14	And thou shalt put the staves into the rings on the sides of the ark, wherewith to bear the ark.	וְהִבֵּאתָ אֶת-הַבָּדִים בְּטַבַּעֲתַיִם עַל צִלְעֵת הָאָרֹן לְשֵׂאת אֶת-הָאָרֹן בָּהֶם:	וְתַעֲלִי יֵת אַרְיֵינָא בְּעֲזָרָתָא עַל סְטְרֵי אַרְוֵנָא לְמַטֵּל יֵת אַרְוֵנָא בְּהוֹן:
15	The staves shall be in the rings of the ark; they shall not be taken from it.	בְּטַבַּעֲתַיִם הָאָרֹן יִהְיוּ הַבָּדִים לֹא יִסָּרוּ מִמֶּנּוּ:	בְּעֲזָרָתָא אַרְוֵנָא יִהְיוּ אַרְיֵינָא לֹא יַעֲדוֹן מִנֶּיהָ:
16	And thou shalt put into the ark the testimony which I shall give thee.	וְנָתַתָּ אֶל-הָאָרֹן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:	וְתַתִּין בְּאַרְוֵנָא יֵת סְהִדוּתָא דְאֶתֵּן לָךְ:
17	And thou shalt make an ark-cover of pure gold: two cubits and a half shall be the length thereof, and a cubit and a half the breadth thereof.	וַעֲשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אֲמָתַיִם וַחֲצִי אַרְכָּהּ וְאַמָּה וַחֲצִי רָחְבָּהּ:	וְתַעֲבִיד כַּפֹּרֶת דָּהָב דְּכִי תַתִּין אֲמִין וּפְלָגָא אוּרְכָּהּ וְאַמָּתָא וּפְלָגָא פּוּרְתֶיהָ:

- 12 ויצקת. לשון התכה כתרוממו:
12 פעמיותיו. כתרוממו וזויות העליונות סמוך לכפורת היו נחונים, שמים מכאן ושמים מכאן לרחצו של ארון, והצדים נחונים זהם, וארכו של ארון מפסיק בין הצדים אמתים וחצי בין צד לצד, שיהיו שני צדי אדם הנושאים את הארון מהלכין ביניהם, וכן מפורש במנחות (נח:) צפרק שמי הלחם:
12 ושתי טבעות על צלעו האחת. הן הן ד' טבעות שבמחלת המקרא, ופירש לך היכן היו, והיו"ו זו יתירה היא, ופחרנו כמו שתי טבעות, ויש לך לישה כן, ושמי מן הטבעות האלו על צלעו האחת:
12 צלעו. 17:
13 בדי. מוטות:
15 לא יסורו ממנו לעולם (יומא עז.).
16 ונתת אל הארון. כמו צארון:
16 העדת. התורה, שהיא לעדות דיני ודיניכם שמייתית אתכם מצות הכתובות זה:
17 כפורת. כסוי על הארון, שהיה פתוח מלמעלה, ומניחו עליו כמין דף:
17 אמתים וחצי ארכה. כארכו של ארון, ורחצה כרחצו של ארון, ומונחת על עוזי הכתלים ארבעתם, ואף על פי שלא

18	And thou shalt make two cherubim of gold; of beaten work shalt thou make them, at the two ends of the ark-cover.	וַעֲשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִּים זָהָב מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת:	18
19	And make one cherub at the one end, and one cherub at the other end; of one piece with the ark-cover shall ye make the cherubim of the two ends thereof.	וְעָשִׂה כְּרוּב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וּכְרוּב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת תַעֲשִׂיוּ אֶת־הַכְּרֻבִּים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו:	19
20	And the cherubim shall spread out their wings on high, screening the ark-cover with their wings, with their faces one to another; toward the ark-cover shall the faces of the cherubim be.	וְהָיוּ הַכְּרֻבִּים פְּרָשִׁי כְנָפֵיהֶם לְמַעַל סִכְכִּים בְּכִנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְנֵי הַכְּרֻבִּים:	20
21	And thou shalt put the ark-cover above upon the ark; and in the ark thou shalt put the testimony that I shall give thee.	וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְּמַעַל וְאֶל־הָאָרֹן תָּתִין אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן	21

נתן שיעור לעוזיה, פירשו רבותינו שהיה עוזיה טפח (סוכה ה.).

18 כרבים. דמות פרזוף תינוק להם:

18 מקשה תעשה. שלא תעשה בפני עצמם וחסדרם צראשי הכפורת לאחר עשייתם, כמעשה צורפים שקורין שולדירי"ץ, אלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפורת, והכה צפטיש וצקורנס באמצע, וראשין צולטין למעלה, וצייר הכרובים בצליטת קטותיו:

18 מקשה. צטדי"ץ צלע"ז כמו דא לְדא נְקָשָׁן (דניאל ה, ו):

18 קצות הכפורת. ראשי הכפורת:

19 ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה, לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה: 19 מן הכפורת. עצמה תעשה את הכרובים, זהו פירושו של מקשה תעשה אותם, שלא תעשה בפני עצמם וחסדרם לכפרת:

20 פורשי כנפים. שלא תעשה כנפיהם שוככים, אלא פרושים וגזוהים למעלה אלל ראשיהם, שיהא י"טפחים בחלל שבין הכנפים לכפורת, כדאיתא בסוכה (ה):

21 ואל הארון תתן את העדת. לא ידעתי למה נכפל, שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות, ויש לומר, שבא ללמד שצטודו ארון לצדו צלא כפורת, יתן תחלה העדות לתוכו, ואחר כך יתן את הכפורת עליו, וכן מצינו כשהקים את

<p>22 And there I will meet with thee, and I will speak with thee from above the ark-cover, from between the two cherubim which are upon the ark of the testimony, of all things which I will give thee in commandment unto the children of Israel.</p>	<p>וְנִוְעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִּים אֲשֶׁר עַל-אֲרוֹן הָעֵדֻת אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)</p>	<p>22 וְנִוְעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִּים אֲשֶׁר עַל-אֲרוֹן הָעֵדֻת אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)</p>
<p>23 And thou shalt make a table of acacia-wood: two cubits shall be the length thereof, and a cubit the breadth thereof, and a cubit and a half the height thereof.</p>	<p>וְתַעֲבִיד פֶּתוּרָא דְאָעִי שְׁטִין תִּרְתִּין אַמּוּן אוּרְפִּיה וְאַמְתָּא פּוּתִייה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רּוּמִיָּה:</p>	<p>23 וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמְתִּים אַרְבּוֹ וְאַמָּה רֶחֱבּוֹ וְאַמָּה וְחָצִי קִמְתּוֹ:</p>
<p>24 And thou shalt overlay it with pure gold, and make thereto a crown of gold round about.</p>	<p>וְתַחְפִּי יִתִּיה דְּהַב דְּכִי וְתַעֲבִיד לִיה זִיר דְּדְּהַב סָחור סָחור:</p>	<p>24 וְצִפִּיתָ אוֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לוֹ זֶר זָהָב סָבִיב:</p>
<p>25 And thou shalt make unto it a border of a handbreadth round about, and thou shalt make a golden crown to the border thereof round about.</p>	<p>וְתַעֲבִיד לִיה גְּדִנְפָא רּוּמִיָּה פּוּשְׁקָא סָחור סָחור וְתַעֲבִיד זִיר דְּדְּהַב לְגְּדִנְפִיה סָחור סָחור:</p>	<p>25 וְעָשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טָפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֶר-זָהָב לְמִסְגֶּרְתּוֹ סָבִיב:</p>

המשכן, נאמר ויִתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֶל הָאָרֶץ (שמות מ, כ), ואחר כך ויִתֵּן אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרֶץ מִלְּמַעְלָה: 22 וְנִוְעַדְתִּי. כשאקבע מועד לך לדבר עמך, אוחז מקום אקבע למועד, שאזא שם לדבר אליך: 22 ודברתי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת. וצמקוס אחר הוא אומר, וְנִדְּבָר ה' אֵלָיו מֵאֵל מוֹעֵד לְאִמֵּר (ויקרא א, א), זה המשכן מחוץ לפרכת, נמצאו שני כחוצים מכחישים זה את זה, צא הכחוצ השלישי והכריע ביניהם, וְצָא מִשָּׁה אֶל אֵל מוֹעֵד ויִשָּׁמַע אֶת הַקוֹל מִדְּבַר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת וגו' (צמדצר ז, פט), משה היה נכנס למשכן, וכיון שצא בתוך הפתח, קול יורד מן השמים לבין הכרוצים, ומשם יוצא ונשמע למשה צאהל מועד: 22 ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. הרי וי"ו זו יתירה וטפלה, וכמוהו הרצה צמקרא, וכה תפתר, ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך, אל בני ישראל הוא: 23 קומתו. גובה רגליו עם עוצי השלחן (פסחים קט: ׀ וצמקוס' שם ד"ה אמתא): 24 זר זהב. סימן לכתר מלכות, שהשלחן שם עושר וגדולה, כמו שאומרים שלחן מלכים: 25 מסגרת. כתר גומו גְּדִנְפָא, ונחלקו חכמי ישראל בדבר, יש אומרים למעלה היתה סביב לשולחן, כמו לבזוזין שצפת שולחן שרים, ויש אומרים למטה היתה תקועה, מרגל לרגל צרצב רוחות השולחן, ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת: 25 ועשית זר זהב למסגרתו. הוא זר האמור למעלה, ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה:

26	And thou shalt make for it four rings of gold, and put the rings in the four corners that are on the four feet thereof.	וַעֲשִׂיתָ לָּוּ אַרְבַּע טַבָּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפְּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו: וְתַעֲבִיד לִיה אַרְבַּע עֲזָרֹן דָּהָב וְתַתִּין יָת עֲזָרְתָּא עַל אַרְבַּע זְוִיֹּתָא דְּלְאַרְבַּע רַגְלֵהּ:	26
27	Close by the border shall the rings be, for places for the staves to bear the table.	לְעֵמֶת הַמַּסְגֶּרֶת תִּהְיֶין הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבָדִים לְשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן: לְקַבִּיל גְּדִנְפָא יְהִיִּן עֲזָרְתָּא אֲתָרָא לְאַרְיִחְיָא לְמַטֵּל יָת פְּתוּרָא:	27
28	And thou shalt make the staves of acacia-wood, and overlay them with gold, that the table may be borne with them.	וַעֲשִׂיתָ אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וְצָפִיתָ אֹתָם זָהָב וְנָשֵׂא־בָם אֶת־הַשֻּׁלְחָן: וְתַעֲבִיד יָת אַרְיִחְיָא דְּאֲעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפִי יְתַחֲוֶן דְּהָבָא וְיִהְיוּ נִטְלִין בְּהוֹן יָת פְּתוּרָא:	28

27 לעמית המסגרת תהיין הטבעות. צרגלים מקועות כנגד ראשי המסגרת:
27 לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו צמים להכניס בהן הצדים:
27 לבתים. לצורך צמים: לבדים. כמרגומו לְאַתְרָא לְאַרְיִחְיָא:
28 ונשא בם. לשון נפעל, יהיה נשא צם את השלחן:

<p>29 And thou shalt make the dishes thereof, and the pans thereof, and the jars thereof, and the bowls thereof, wherewith to pour out; of pure gold shalt thou make them.</p>	<p>וְתַעֲבִיד מְגִסֹּהֵי וְכַפֹּתָיו וְקִשְׁוֹתָיו וּמִנְקֵי־תָיו אֲשֶׁר יִסֹּךְ בָּהֶן זֶהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם:</p>	<p>29 וְעָשִׂיתָ קְעֻרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וְקִשְׁוֹתָיו וּמִנְקֵי־תָיו אֲשֶׁר יִסֹּךְ בָּהֶן זֶהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם:</p>
<p>30 And thou shalt set upon the table showbread before Me always.</p>	<p>וְתָתִין עַל־פֶּתוּרָא לַחִים אַפִּיָא קֳדָמִי תְדִירָא:</p>	<p>30 וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לִפְנֵי תַמִּיד: (פ)</p>

29 ועשית קערוותיו וכפותיו. קערוותיו זה הדפוס, שהיה עשוי כדפוס הלחם, והלחם היה עשוי כמין תיצה פרוצה משתי רוחותיה, שולים לו למטה, וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים, ולכך קרוי לחם הפנים, שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן, ללדי הבית מזה ומזה, נותן ארכו לרחצו של שולחן, וכתליו זקופים כנגד שפת השולחן. והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל, צל ברזל הוא נאפה, וכשמוציאו מן התנור נותנו צשל זהב עד למחר צצת שמסדרו על השולחן, ואותו דפוס קרוי קערה:

29 וכפותיו. הן צזיכין שנותנין צהם לצונה, ושמים היו לשני קומצי לצונה שנותנין על שתי המערכות, שנאמר וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֹכֹת לְצִנָּה זָכָה (ויקרא כד, ז):

29 וקשיותיו. הן כמין חללי קנים חלולים הנסדקין לארכן, דוגמתן עשה של זהב, ומסדר ג' על ראש כל לחם, שיש צל לחם האחד על גבי אותן הקנים, ומצדילין צין לחם ללחם, כדי שתכנס הרוח ציניהם ולא יתעפשו, וצלשון ערצי כל דצר חלול קרוי קסור"א:

29 ומנקיותיו. תרגומו ומְקִלְתִּיָה, הן סניפים, כמין יתדות זהב עומדין צארכ, וגצוהים עד למעלה מן השלחן הרצה כנגד גוצה מערכת הלחם, ומפוצלים ששה (הרא"ס גורם חמשה) פצולים זה למעלה מזה, וראשי הקנים שצין לחם ללחם סמוכין על אותן פצולין, כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישצרו, ולשון מְקִלְתִּיָה, סוצלותיו, כמו גְלִיתִי הַכִּיל (ירמיה ו, יא). אצל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין, ויש מחכמי ישראל אומרים (מנחות נז), קשותיו אלו סניפין, שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישצר. ומנקיותיו. לו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפשו, אצל אונקלוס שתרגם מְקִלְתִּיָה, היה שונה כדצרי האומר מנקיות הן סניפין:

29 אשר יסך בהן. אשר יכוסה צהן, ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך, שהיו עליו כמין סכך וכסוי, וכן צמקום אחר הוא אומר וְאֵת קֶשֶׁת הַנֶּסֶךְ (צמדצר ד, ז), וזה זה, יוסך והנסך, לשון סכך וכסוי הם:

30 לחם פנים. שיש לו פנים, כמו שפירשתי, ומנין הלחם וסדר מערכותיו, מפורשים צאמור אל הכהנים:

<p>31 And thou shalt make a candlestick of pure gold: of beaten work shall the candlestick be made, even its base, and its shaft; its cups, its knops, and its flowers, shall be of one piece with it.</p>	<p>וְתַעֲבִיד מִנְרֵתָא דְדָהָב דְּכִי נִגִּיד תַּתְעֲבִיד מִנְרֵתָא שְׂדֵה וְקִנָּה כְּלִידָהָא חֲזִירָהָא וְשׁוֹשְׁנֶיהָ מִנְּהָ יְהוֹן:</p>	<p>וְעָשִׂיתָ מִנְרֵת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה (צִסְפְּרִי סִפְרָד וְאַשְׁכְּנֹז פִּיעֶשֶׁה) הַמְנוֹרָה יִרְכָּה וְקִנָּה גְּבִיעֶיהָ כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמְנֶה יִהְיוּ:</p>	<p>שלישי</p>
<p>32 And there shall be six branches going out of the sides thereof: three branches of the candlestick out of the one side thereof, and three branches of the candle-stick out of the other side thereof;</p>	<p>וְשֵׁשׁ קַנִּינִן נִפְקִין מִסְטָרָהָא תִּלְתָּא קַנִּי מִנְרֵתָא מִסְטָרָה אַחַד וְתִלְתָּא קַנִּי מִנְרֵתָא מִסְטָרָה תִּנְיָנָא:</p>	<p>וְשֵׁשׁ קַנִּינִם יֵצְאִים מִצְדֵּיהָ שְׁלֹשָׁה קַנֵּי מִנְרָה מִצְדֵּיהָ הָאֶחָד וְשְׁלֹשָׁה קַנֵּי מִנְרָה מִצְדֵּיהָ הַשֵּׁנִי:</p>	<p>32</p>

31 מקשה תיעשה המנורה. שלא יעשנה חוליות, ולא יעשה קניה ונרותיה איצרים איצרים, ואחר כך ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולדיר"ץ, אלא כולה באה מחתיכה אחת, ומקיש בקורנס וחומך בכלי האומנות, ומפריד הקנים אילך ואילך:

31 מקשה. תרגומו נגיד, לשון המשכה, שממשיך את האיצרים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס, ולשון מקשה מכת קורנס, בטודי"ץ בלע"ז כמו דא לְדא נְקָשָׁן (דניאל ה, ו):

31 תיעשה המנורה. מאליה (תנחומא בהעלותך ג), לפי שהיה משה מתקשה בה (מנחות כט.), אמר לו הקב"ה, השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב תעשה (תנחומא שם):

31 ירכבה. הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה, ושלשה רגלים יוצאין הימנה ולמטה:

31 וקנה. הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך, זקוף כלפי מעלה, ועליו נר האמצעי עשוי כמין צוך, לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה:

31 גביעיה. הן כמין כוסות שעושין מזכוכית, ארוכים וקצרים, וקורין להם מדירנ"ס, ואלו עשוין מזהב, וצולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב, ולא היו בה אלא לנוי:

31 כפתריה. כמין תפוחים היו, עגולין סביב, צולטין סביבות הקנה האמצעי, כדרך שעושין למנורות שלפני השרים, וקורין להם פימל"ש, ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים צולטין ממנה וכמה חלק שבין כפתור לכפתור:

31 ופרחיה. ציורין עשויין בה כמין פרחין:

31 ממנה יהיו. הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת, ולא יעשם לצדם וידביקם:

32 יוצאים מצדיה. לכאן ולכאן, צאלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנורה, שהוא קנה האמצעי, ויוצאין מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה, התחתון ארוך, ושל מעלה קצר הימנו, והעליון קצר הימנו, לפי שהיה גובה ראשיהן שווה לגובהו של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה קנים:

<p>33 three cups made like almond-blossoms in one branch, a knop and a flower; and three cups made like almond-blossoms in the other branch, a knop and a flower; so for the six branches going out of the candlestick.</p>	<p>תלתא כלידין מצירין בקניא חד חזור ושושן ותלתא כלידין מצירין בקניא חד חזור ושושן כן לשתא קנין דנפקין מן מנרתא:</p>	<p>33 שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתור ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתור ופרח כן לששת הקנים היצאים מן המנרה:</p>
<p>34 And in the candlestick four cups made like almond-blossoms, the knops thereof, and the flowers thereof.</p>	<p>ובמנרתא ארבעא כלידין מצירין חזירהא ושושנהא:</p>	<p>34 ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתוריה ופרחיה:</p>
<p>35 And a knop under two branches of one piece with it, and a knop under two branches of one piece with it, for the six branches going out of the candlestick.</p>	<p>וחזור תחות תרין קנין דמנה וחזור תחות תרין קנין דמנה וחזור תחות תרין קנין דמנה לשתא קנין דנפקין מן מנרתא:</p>	<p>35 וכפתור תחת שני הקנים מננה וכפתור תחת שני הקנים מננה וכפתור תחת שני הקנים מננה לששת הקנים היצאים מן המנרה:</p>

33 משקדים. כתרומתו, מאוירים היו, כדרך שעושין לכלי כסף זהב שקורין נאל"ר: ושלשה גבעים. צולטין מכל קנה וקנה: כפתור ופרח. היה לכל קנה וקנה: 34 ובמנרה ארבעה גבעים. צגופה של מנורה היו ארבעה גביעים, אחד צולט זה למטה מן הקנים, והג' למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מלדיה: 34 משקדים כפתוריה ופרחיה. זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע (יומא נב:), אין ידוע אם גביעים משוקדים, או משוקדים כפתוריה ופרחיה: 35 וכפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך. כך שנינו צמלכת המשכן (מנחות כח:), גובהה של מנורה י"ח טפחים, הרגלים והפרח ג' טפחים, הוא הפרח האמור בירך, שנאמר עד ירכה עד פקעה (צמד צר ח, ד), וטפחיים חלק, וטפח שצו גביע מהארבעה גביעים, וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים צמנורה עצמה, שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה, למדנו שהיו צקנה שני כפתורים ושני פרחים לצד מן הג' כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן, שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגו', וטפחיים חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה, טפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו, וטפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו ועולים כנגד גובהה של מנורה, וטפחיים חלק, נשתיירו שם ג' טפחים, שצדה ג' גביעים וכפתור ופרח, נמצאו גביעים כ"ב, י"ח לששה קנים ג' לכל אחד ואחד, וארבעה צגופה של מנורה הרי כ"ב, ואחד עשר כפתורים, ו' בששת הקנים, וג' צגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם, ושנים עוד נאמרו צמנורה, שנאמר משוקדים כפתוריה, ומיעוט כפתורים שנים, האחד למטה אלל הירך, והאחד צג' טפחים העליונים עם ג' הגביעים, ותשעה פרחים היו לה, ו' בששת הקנים, שנאמר צקנה האחד כפתור ופרח, וג' למנורה, שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה, ומיעוט פרחים שנים, ואחד האמור צפרשת צהעלותך, עד ירכה עד פרחיה. ואם תדקדק צמשנה זו הכתובה למעלה, תמצאם כמנינם איש איש צמקומו:

36	36	36	36
37	37	37	37
38	38	38	38
39	39	39	39
40	40	40	40

37 את נרותיה. כמין ציכין שנותנין צמוכן השמן והפחילות:
37 והאיר על עבר פניה. עשה פי ששת הנרות שזראשי הקנים היוצאים מזדיה, מוסצים כלפי האמצעי, כדי שיהיו
הנרות כשתדליקם מאירים על עבר פניה, מוסצ אורם אל זד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה:
38 ומלקחיה. הם הצבחים העשויין ליקח צהם הפחילה מחוך השמן, לישצן ולמושכן צפי הנרות, ועל שם שלוקחים צהם
קרויים מלקחים. וצדיקתה שתרגס אונקלום, לשון צבת, טוליי"ש צלע"ז
38 ומחתותיה. הם כמין ציכין קטנים, שחותה בהן את האפר שצנר צקר צקר, כשהוא מטיצ את הנרות מאפר
הפחילות שדלקו הלילה וכצו, ולשון מחתה פוישד"א צלע"ז כמו לחפות אש מיקוד (ישעיה ל, יד):
39 כבר זחב טהור. שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר, לא פחות ולא יותר, והככר של חול ששים מנה, ושל
קדש היה כפול, ק"ך מנה, והמנה הוא ליטרא ששוקלין צה כסף למשקל קולוני"א, והם ק' זהוצים, כ"ה סלעים, והסלע
ארבעה זהוצים:
40 וראה ועשה. ראה כאן צהר תצנית שאני מראה אותך. מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה, עד שהראה לו הקצ"ה
מנורה של אש:
40 אשר אתה מראה. כתרוממו דאפס מתחזי צטורא, אילו היה נקוד מראה צפת"ח, היה פתרונו אתה מראה לאחרים,
עכשיו שנקוד חטף קמץ, פתרונו דאת מתחזי, שאחרים מראים לך (שהנקוד מפריד בין עושה לנעשה):

XXVI	Moreover thou shalt make the tabernacle with ten curtains: of fine twined linen, and blue, and purple, and scarlet, with cherubim the work of the skilful workman shalt thou make them.	וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מִשְׁזֹר וְתַכְלֶת וְאַרְגָּמָן וְתִלְעַת שְׁנֵי כָרָבִים מַעֲשֵׂה חָשָׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם:	XXVI
2	The length of each curtain shall be eight and twenty cubits, and the breadth of each curtain four cubits; all the curtains shall have one measure.	אָרְךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאֲמָה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאֲמָה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת:	2
3	Five curtains shall be coupled together one to another; and the other five curtains shall be coupled one to another.	חֲמִשׁ הַיְרִיעֹת תַּהְלִין חִבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אַחֲתָהּ וְחֲמִשׁ יְרִיעֹת חִבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אַחֲתָהּ:	3
4	And thou shalt make loops of blue upon the edge of the one curtain that is outmost in the first set; and likewise shalt thou make in the edge of the curtain that is outmost in the second set.	וְתַעֲבִיד עֲנוּבִין דְּתַכְלָא עַל סִפְתָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לִוְיִי וְכֵן תַּעֲבִיד בְּסִפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית לִוְיִי תִּנְיָנָא:	4

1 ואת המשכן תעשה עשר יריעות. להיות לו לגג, ולמחיצות מחוץ לקרשים, שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן:

1 שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני. הרי ארבע מינין יחד בכל חוט וחוט, אחד של פשתים, וג' של צמר, וכל חוט וחוט כפול ו', הרי ד' מינין כשהן שזרין יחד כ"ד כפלים לחוט (ברייחא דמלאכת המשכן):

1 כרובים מעשה חשב. כרובים היו מוויירין זהם צאריגתן, ולא צרכימה שהוא מעשה מחט, אלא צאריגה צשני כותלים, פרצוף אחד מכלן ופרצוף אחד מכלן, ארי מצד זה ונשר מצד זה, כמו שאורגין חגורות של משי שקורין צלע"ז פייש"א

3 תהיין חוברות. תופרין צמחט זו צלד זו, חמש לצד וחמש לצד:

3 אשה אל אחותה. כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה, ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים, ופניקם איש אל אחיו (שמות כה, כ):

4 לולאות. לז"ש צלע"ז וכן תרגם אונקלוס ענובין, לשון עניבה:

4 מקצה בחוברת. צאומה יריעה שצסוף החצור. קבוצת חמשת היריעות קרויה חוברת:

4 וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית. צאומה יריעה שהיא קיצונה, לשון קצה, כלומר לסוף החוברת:

5	Fifty loops shalt thou make in the one curtain, and fifty loops shalt thou make in the edge of the curtain that is in the second set; the loops shall be opposite one to another.	חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין תַּעֲבִיד בִּירֵיעָה חֶדָּא וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין תַּעֲבִיד בְּסִטְרָא דִּירֵיעָה דְּבֵית לוֹפִי תְּנִינָא מְכוֹנֵן עֲנוּבִיָּא חֶדָּא לְקַבִּיל חֶדָּא:	חֲמִשִּׁים לֵלָאֵת תַּעֲשֶׂה בִּירֵיעָה הָאֶחָת וְחֲמִשִּׁים לֵלָאֵת תַּעֲשֶׂה בִקְצֶה הִירֵיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשְּׁנִית מִקְבִּילַת הַלֵּלָאֵת אִשָּׁה אֶל-אֶחָתָהּ:	5
6	And thou shalt make fifty clasps of gold, and couple the curtains one to another with the clasps, that the tabernacle may be one whole.	וְתַעֲבִיד חֲמִשִּׁין פִּירְפִּין דְּדָהֵב וְתַלְפִּיף יֵת יִרְיעָתָא חֶדָּא עִם חֶדָּא בְּפוּרְפִּיָּא וְיִהִי מִשְׁכָּנָא חֵד:	וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קְרָסִי זָהָב וְחִבַּרְתָּ אֶת-הִירֵיעֹת אִשָּׁה אֶל-אֶחָתָהּ בְּקְרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד:	6
7	And thou shalt make curtains of goats' hair for a tent over the tabernacle; eleven curtains shalt thou make them.	וְתַעֲבִיד יִרְיעֵן דְּמַעֲזֵי לְפָרָסָא עַל מִשְׁכָּנָא חֶדָּא עֶשְׂרִי יִרְיעֵן תַּעֲבִיד יִתְהוֹן:	וְעָשִׂיתָ יִרְיעֹת עֲזִים לְאֹהֶל עַל-הַמִּשְׁכָּן עֶשְׂתֵּי-עֶשְׂרֵה יִרְיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם:	7

5 מקבילות הלולאות אשה אל אחותה. שמור שתעשה הלולאות צמדה אחת, מכוונות הצדלתן זו מזו, וכמדמתן ביריעה זו כן יהא צחצחיה, כשתפרוש חוצרת אלל חוצרת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד לולאות של זו, וזהו לשון מקבילות, זו כנגד זו, תרגומו של כנגד, לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע, וכשחבר חמש יריעות יחד נמלא רחבן כ', וכן החוצרת השנית. והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב, שנאמר עשרים קרשים לפאת נגבה תימנה, וכן לצפון, וכל קרש אמה וחצי האמה, הרי שלשים מן המזרח למערב. רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות, שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו', ושני קרשים למקצעות הרי עשר, ובמקומם אפרסם למקראות הללו. נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן, עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן, ואמה מכאן ואמה מכאן לעוצי ראשי הקרשים שעוציים אמה, נשתיירו ט"ז אמה, ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר, נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות. רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות, עשרים אמה לחוצרת, שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו, ואמה כנגד עוצי ראשי הקרשים שצמערב, ואמה לכסות עוצי העמודים שצמזרח, שלא היו קרשים צמזרח אלא ד' (ברש"י ישן חמשה) עמודים, שהמסך פרוש ותלוי צוין שבהן כמין וילון, נשתיירו ח' אמות התלויין על אחורי המשכן שצמערב, ושתי אמות התחתונות מגולות. זו מלאחי צברייתא דמסכת מדות, אלל צמסכת שבת (פרק הזורק נח:), אין היריעות מכסות את עמודי המזרח, וט' אמות תלויות אחורי המשכן, והכתוב צפרשה זו מסייענו, ונתת את הפרוכת תחת הקרסים, ואם כדצרי צברייתא הזאת, נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה:

6 קרסי זהב. פירמיל"ש צלע"ז ומכניסין ראשן אחד צלולאות שצחצחיה זו, וראשן אחד צלולאות שצחצחיה זו, ומחברין צהן:

7 יריעות עזים. מנוחה של עזים:

7 לאהל על המשכן. לפרוש אותן על היריעות התחתונות:

<p>8 The length of each curtain shall be thirty cubits, and the breadth of each curtain four cubits; the eleven curtains shall have one measure.</p>	<p>אֹרֶךְ אֵת הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים וְרֹחֵב אַרְבַּע הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה לַעֲשֵׂתִי עֲשֶׂה יְרִיעֹת:</p>	<p>8 אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בְּאַמָּה וְרֹחֵב אַרְבַּע בְּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת לַעֲשֵׂתִי עֲשֶׂה יְרִיעֹת:</p>
<p>9 And thou shalt couple five curtains by themselves, and six curtains by themselves, and shalt double over the sixth curtain in the forefront of the tent.</p>	<p>וְתִלְפִיף יֵת חֲמִישׁ יְרִיעֵן לְחֹד וְיֵת שֵׁשׁ יְרִיעֵן לְחֹד וְתִיעֹף יֵת יְרִיעָתָא שְׁתִּיתָא לְקַבֵּיל אַפִּי מִשְׁכָּנָא:</p>	<p>9 וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לִבָּד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לִבָּד וְכִפַּלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשְּׁשִׁית אֶל־מוֹל פְּנֵי הָאֹהֶל:</p>
<p>10 And thou shalt make fifty loops on the edge of the one curtain that is outmost in the first set, and fifty loops upon the edge of the curtain which is outmost in the second set.</p>	<p>וְתַעֲבִיד חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עַל סִפְתָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא בְּסִטְרָא בֵּית לֹפִי וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עַל סִפְתָּא דִּירִיעָתָא דִּבֵּית לֹפִי תִנְיָנָא:</p>	<p>10 וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לִלְאָת עַל שִׁפְת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצָנָה בְּחִבַּרְת וְחֲמִשִּׁים לִלְאָת עַל שִׁפְת הַיְרִיעָה הַחֲבֵרֶת הַשֵּׁנִית:</p>
<p>II And thou shalt make fifty clasps of brass, and put the clasps into the loops, and couple the tent together, that it may be one.</p>	<p>וְתַעֲבִיד פּוֹרְפִין דְּנָחֶשׁ חֲמִשִּׁין וְתַעֲלֵל יֵת פּוֹרְפִיא בְּעֲנוּבִיא וְתִלְפִיף יֵת מִשְׁכָּנָא וַיְהִי חֵד:</p>	<p>II וְעָשִׂיתָ קְרָסִי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְחִבַּאתָ אֶת־הַקְּרָסִים בְּלִלְאָת וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד:</p>

8 שלשים באמה. שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות, נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן, לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים, והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו, היא האמה התחתונה בנקב האדן, שהאדנים גבהן אמה:
9 וכפלת את היריעה הששית. העודפת צאלו העליונות יותר מן התחתונות:
9 אל מול פני האהל. חזירחצה היה תלוי, וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח, דומה לכלה זנועה המכוסה בצעיף על פניה:

<p>12 And as for the overhanging part that remaineth of the curtains of the tent, the half curtain that remaineth over shall hang over the back of the tabernacle.</p>	<p>וְסִרְחָא הָעֵדָף בִּירֵיעֹת מִשְׁכָּנָא פְּלִגְוֹת יִרְיעֹתָא דִּיתְרָא תִּסְרַח עַל אַחֲרֵי מִשְׁכָּנָא:</p>	<p>12 וְסִרְחָא הָעֵדָף בִּירֵיעֹת הָאֵהָל חֲצִי הִירֵיעָה הַעֲדָפָת תִּסְרַח עַל אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן:</p>
<p>13 And the cubit on the one side, and the cubit on the other side, of that which remaineth over in the length of the curtains of the tent, shall hang over the sides of the tabernacle on this side and on that side, to cover it.</p>	<p>וְאִמְתָּא מְכָא וְאִמְתָּא מְכָא בְּדִיתִיר בְּאַרְדָּ יִרְיעֹת מִשְׁכָּנָא יִהְיֶה סְרִיחַ עַל סְטְרֵי מִשְׁכָּנָא מְכָא וּמְכָא לְכִסְיוֹתֶיהָ:</p>	<p>13 וְהָאֵמָּה מְזָה וְהָאֵמָּה מְזָה בְּעֵדָף בְּאַרְדָּ יִרְיעֹת הָאֵהָל יִהְיֶה סְרוּחַ עַל-צְדֵי הַמִּשְׁכָּן מְזָה וּמְזָה לְכִסְתּוֹ:</p>
<p>14 And thou shalt make a covering for the tent of rams'skins dyed red and a covering of sealskins above.</p>	<p>וְתַעֲבִיד לְמִשְׁכָּנָא דְּמִשְׁכֵּי דְּכָרִי מְסֻמְקִי וְחֹפֶאָה דְּמִשְׁכֵּי סִסְגֻנָּא מְלֵעִילָא:</p>	<p>14 וְעָשִׂיתָ מִכְסֶּה לָאֵהָל עֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמִכְסֶּה עֹרֹת תַּחֲשִׁים מְלֻמָּעָה: (פ)</p>
<p>15 And thou shalt make the boards for the tabernacle of acacia-wood, standing up.</p>	<p>וְתַעֲבִיד יָת דְּפִיָּא לְמִשְׁכָּנָא דְּאֵעֵי שְׁטִין קָרְמִין:</p>	<p>וְעָשִׂיתָ אֶת-הַקְּרָשִׁים לְמִשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים:</p>

12 וסרחה העודף ביריעות האהל. על יריעות המשכן. יריעות האהל הן העליונות של עזים, שקרוים אהל, כמו שנאמר בהן לאהל על המשכן, וכל אהל האמור בהן אינו אלא לשון גג, שמאהילות ומסככות על התחתונות, והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב, שהחצי של יריעה אחת עשרה היתירה, היה נכפל אל מול פני האהל, נשארו שתי אמות רוחב חציה, עודף על רוחב התחתונות:

12 תסרח על אחורי המשכן. לכסות צ' אמות שהיו מגולות בקרשים: 12 אחורי המשכן. הוא צד מערבי, לפי שהפתח צמורח שהן פניו, ואפון ודרום קרויין נדדין, לימין ולשמאל: 13 והאמה מזה והאמה מזה. לצפון ולדרום: 13 בעדף באורך יריעות האהל. שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות: 13 יהיה סרוח על צדי המשכן. לצפון ולדרום, כמו שפירשתי למעלה. למדה תורה דרך ארץ, שיהא אדם חס על היפה:

14 מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות עזים, עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים, ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים, ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג, ארכן ל' ורחבן י', אלו דברי רבי נחמיה. ולדברי רבי יהודה, מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים:

15 ועשית את הקרשים. היה לו לומר ועשית קרשים, כמו שנאמר בכל דבר ודבר, מהו הקרשים, מאותן העומדין ומיוחדין לכן. יעקב אבינו נטע ארזים צמזרים, וכשמת, נזה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממזרים, ואמר להם שעתיד הקב"ה ללוות אותן לעשות משכן צמדבר מעצי שטים, ראו שיהיו מזומנים בידכם, הוא שיקד הבצלי צפיטו שלו, טס מנע מוֹרְזִים קורות צמינו ארזים, שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן:

15 עצי שטים עומדים. אישטנצ"ש צלע"ז שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן, ולא תעשה הכתלים

16	Ten cubits shall be the length of a board, and a cubit and a half the breadth of each board.	עֶשֶׂר אַמּוֹת אָרְךְ הַקֶּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאֲמָה רָחֵב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: עֶשֶׂר אַמּוֹן אֵיזֶר אֵיזֶר וְאַמָּה וַחֲצִי אֵיזֶר אֵיזֶר אֵיזֶר אֵיזֶר חֵד:	16
17	Two tenons shall there be in each board, joined one to another; thus shalt thou make for all the boards of the tabernacle.	שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל-אֶחָתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל קֶרֶשׁ הַמִּשְׁכָּן: תָּרִין צִירִין לְדָפָא חֵד מְשֻׁלָּבִין חֵד לְקַבִּיל חֵד כֵּן תַּעֲבִיד לְכָל דָּפִי מְשֻׁכָּנָא:	17
18	And thou shalt make the boards for the tabernacle, twenty boards for the south side southward:	וַעֲשִׂיתָ אֶת-הַקֶּרָשִׁים לְמִשְׁכַּן עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לְפָאת נִגְבָּה תִּמְנָה: וְתַעֲבִיד יָת דָּפִיָּא לְמִשְׁכָּנָא עֶשְׂרִין דָּפִין לְרוֹחַ עֵיבֵר דְּרוֹמָא:	18
19	And thou shalt make forty sockets of silver under the twenty boards: two sockets under one board for its two tenons, and two sockets under another board for its two tenons;	וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵי-כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקֶּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת-הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת-הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָיו: וְאַרְבָּעִין סְמָכִין דְּכֶסֶף תַּעֲבִיד תַּחַת עֶשְׂרִין דָּפִין תָּרִין סְמָכִין תַּחַת דָּפָא חֵד לְתָרִין צִירוֹהֵי וְתָרִין סְמָכִין תַּחַת דָּפָא חֵד לְתָרִין צִירוֹהֵי:	19

צקרשים שוככים, להיות רוחצ הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש:

16 עשר אמות אורך הקרש. למדנו, גבהו של משכן עשר אמות:

16 ואמה וחצי האמה רוחב. למדנו, ארכו של משכן לכ' קרשים שהיו בצפון וצדום מן המזרח למערב, ל' אמה:

17 שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה בצמנעו בגובה אמה, ומניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו

מכאן, והן הן הידות, והחרין חצי רוחצ הקרש בצמנע, (כצונו לומר, קרש נקרא מה שנשאר לאחר שחרץ מכאן ומכאן,

ואז נשאר רוחצ אמה, נמצא חצי רוחצ הקרש שבצמנע הוא חצי אמה. וכן פירש רש"י צהדיא צפ' הזורק (שבת דף ז"ח):

שהחרין בצמנע רחצ חצי אמה, והיה חורץ רביעית אמה מכל זד, וכל יד היה רוחצ רביעית אמה, וכן כל שפת אדן היה

רוחצ רביעית אמה. ודוק היטב ואז סרה תלונת הרמב"ן ומתמיהתו מסולקת) ואותן הידות מכנים באדנים שהיו חלולים,

והאדנים גבהן אמה, ויושבים רזופים מ' זה אלל זה, וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשה זדיהן, רוחצ

החרין כעוצי שפת האדן, שיכסה הקרש את כל ראש האדן, שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעוצי שפת שני האדנים

שיפסיקו ביניהם, וזהו שנאמר ויהיו פלמים מלמטה, שיחרוץ את זדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אלל זה:

17 משולבות. עשויות כמין שליזות סולם, מוצלות זו מזו, ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן, כשליזה הנכנסת

צנקב עמודי הסולם:

17 אשה אל אחתה. מכוונות זו כנגד זו, שהיו חריציהם שוים זו כמדת זו, כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לזד פנים

וזו משוכה לזד חוץ בעוצי הקרש שהוא אמה, ותרגום של ידות זירין, לפי שדומות לזירי הדלת הנכנסים בחורי המפת:

18 לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע, אלא כל הרוח קרויה פאה, כתרגומו לרוח עיצר דרומא:

20	and for the second side of the tabernacle, on the north side, twenty boards.	וְלִצְלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לְפָאֵת צִפּוֹן עֲשֹׂרִים קָרָשׁ: דְּפִין:	20
21	And their forty sockets of silver: two sockets under one board, and two sockets under another board.	וְאַרְבָּעִים אֲדָנִיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקָּרָשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקָּרָשׁ הָאֶחָד:	21
22	And for the hinder part of the tabernacle westward thou shalt make six boards.	וְלִירְכַתִּי הַמִּשְׁכָּן יָמָה תַּעֲשֶׂה שֵׁשֶׁה קָרָשִׁים:	22
23	And two boards shalt thou make for the corners of the tabernacle in the hinder part.	וּשְׁנֵי קָרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לְמַקְצַעַת הַמִּשְׁכָּן בִּירְכָתוֹם:	23

22 וְלִירְכַתִּי. לשון סוף, כתר גומו וְלִקְצֵפִי. ולפי שהפתח צמוד קרוי מזרח פנים והמערב אחוריים, והוא סוף, שהפנים הוא הראש:

22 תעשה ששה קרשים. הרי ט' אמות רוחב:

23 ושני קרשים תעשה למקצעת. אחד למקצוע פנימי מערבית ואחד למערבית דרומית, כל שמנה קרשים בצד אחד הן, אלא שאלו השתיים אינן בחלל המשכן, אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו לעשר, והאמה מזה והאמה מזה, באת כנגד אמות עוצי קרשי המשכן הצפון והדרום, כדי שיהא המקצוע מצחוץ שוה:

24	And they shall be double beneath, and in like manner they shall be complete unto the top thereof unto the first ring; thus shall it be for them both; they shall be for the two corners.	ויהיו תאמם מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת בן יהנה לשניהם לשני המקצעת יהיו: ויהיו מכונין מלרע וכחדא יהיו מכונין על רשיהון בעזקתא חדא בן יהי לתניהון לתרין וויין יהיו:	ויהיו תאמם מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת בן יהנה לשניהם לשני המקצעת יהיו:	24
25	Thus there shall be eight boards, and their sockets of silver, sixteen sockets: two sockets under one board, and two sockets under another board.	ויהיו תמניא דפין וסמכיהון דכסף שתת עשר סמכין תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד:	והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד:	25
26	And thou shalt make bars of acacia-wood: five for the boards of the one side of the tabernacle,	ותעביד עברי דאעי שטין חמשא לדפי סטר משכנא חד:	ועשית בריחם עצי שטים חמשה לקרשי צלע המשכן האחד:	26

24 ויהיו תאמם מלמטה. כל הקרשים תואמים זה לזה מלמטה, שלא יפסיק עוצי שפת שני האדנים ציניהם להרחיקן זו מזו, זהו שפרשתי, שיהיו זרי הידות חרוצים מזדיהן, שיהא רוחב הקרש בולט לזדיו חוץ לידי הקרש, לכסות את שפת האדן, וכן הקרש שאללו, ונמצאו תואמים זה לזה, וקרש המקצוע שבסדר המערב, חרוץ לרחבו בעציו כנגד חריץ של צד קרש הצפוני והדרומי, כדי שלא יפרידו האדנים ציניהם:

24 ויחדו יהיו תמים. כמו תאומים:
24 על ראשו. של קרש:
24 אל הטבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני זדיו כמו עוצי טבעת, ומכניסו בטבעת אחת, נמצא מתאים לקרש שאללו. אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות. ובקרש שבמקצוע היה טבעת בעוצי הקרש (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמטה קאי, ורואה לומר שהדרומי והצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו, ומה שכתב היה טבעת בעוצי קרש, רואה לומר בעוצי קרש המערבי. ודו"ק) הדרומי והצפוני, וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו, נמצאו שני הכתלים מחוברים:

24 כן יהיה לשניהם. לשני הקרשים שבמקצוע, לקרש שבסוף כפון ולקרש המערבי, וכן לשני המקצועות:
25 והיו שמנה קרשים. הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים תעשה למקצועות, נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי. כך שנויה במשנה מעשה קדר הקרשים במלאכת המשכן. היה עושה את האדנים חלולים, וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן, והחריץ חציו באמצע, ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין (ולוי נראה שהגרסא כמין שני חווקין) כמין שני שליחות סולם המוצדלות זו מזו, ומשופות להכנס בחלל האדן כשליצה הנכנסת בנקב עמודי הסולם, והוא לשון משולבות, עשויות כמין שליצה, ומכניסן לתוך שני אדנים, שנאמר שְׁנֵי הַדָּגִים שְׁנֵי הַדָּגִים (שמות לו, ל), וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן, ונותן לתוך טבעת אחת של זהב, כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה, שנאמר ויהיו תאומים מלמטה וגו', כך היא המשנה, והפירוש שלה הצעתי למעלה בסדר המקראות:

26 בריחם. כתר גומו עֲצָרִין, וצלע"ז אשפרי"ש
26 חמשה לקרשי צלע המשכן. אלו ה' ג' הן, אלא שהצריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות, זה מצריח עד חצי

27	and five bars for the boards of the other side of the tabernacle, and five bars for the boards of the side of the tabernacle, for the hinder part westward;	וַחֲמִשָּׁה בָּרִיחַם לְקִרְשֵׁי צִלְעֵי-הַמִּשְׁכָּן הַשְּׂנִית וַחֲמִשָּׁה בָּרִיחַם לְקִרְשֵׁי צִלְעֵי הַמִּשְׁכָּן לִירְכָתָם יָמָה:	וַחֲמִשָּׁה עֲבֻרִין לְדָפִי סֹטֵר מִשְׁכָּנָא תַנְיָנָא וַחֲמִשָּׁה עֲבֻרִין לְדָפִי סֹטֵר מִשְׁכָּנָא לְסוּפְהוֹן מְעֻרְבָא:
28	and the middle bar in the midst of the boards, which shall pass through from end to end.	וְהַבְרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ הַקִּרְשִׁים מִבֶּרֶחַ מִן-הַקֶּצֶה אֶל-הַקֶּצֶה:	וְעֲבָרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ דְּפִיָּא מְעַבֵּר מִן סִיפֵי לְסִיפֵי:
29	And thou shalt overlay the boards with gold, and make their rings of gold for holders for the bars; and thou shalt overlay the bars with gold.	וְאֶת-הַקִּרְשִׁים תַּצְפֶּה זָהָב וְאֶת-טַבַּעְתֵּיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחַם וְצִפִּיתָ אֶת-הַבְּרִיחַם זָהָב:	וְיֵת דְּפִיָּא תַחְפִּי דְּהָבָא וְיֵת עֲזָקְתְּהוֹן תַּעֲבִיד דְּהָבָא אֶתְרָא לְעֲבָרִיא וְתַחְפִּי יֵת עֲבָרִיא דְּהָבָא:
30	And thou shalt rear up the tabernacle according to the fashion thereof which hath been shown thee in the mount.	וַהֲקִמְתָּ אֶת-הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאִיתָ בְּהָרִ: (ס)	וְתָקִים יֵת מִשְׁכָּנָא כְּהִלְכָתֶיהָ דְּאִתְחַזִּיתָא בְּטוֹרָא:

הכותל וזה מזריח עד חצי הכותל, זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה, עד שמגיעין זה לזה, נמצא שעלין ומחתון שנים שהן ארבע, אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל, ומזריח מקצה הכותל ועד קצהו, שנאמר והזריח התיכון וגו' מזריח מן הקצה אל הקצה, שהעליונים והמחתונים היו להן טבעות זקרשים להכנס לחוכן, שתי טבעות לכל קרש, משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש, חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה, וחלק אחד מן המחתונה ולמטה, וכל חלק הוא רביע אורך הקרש, ושני חלקים בין טבעת לטבעת, כדי שיהיו כל הטבעות מכוונות זו כנגד זו, אבל לזריח התיכון אין טבעות, אלא הקרשים נקוצין בעוצים, והוא נכנס בהם דרך הנקצים שהם מכוונין זה מול זה, וזהו שנאמר בתוך הקרשים. הזריחים העליונים והמחתונים שצפון ושדרום, אורך כל אחת ט"ו אמה, והתיכון ארכו ל' אמה, וזהו מן הקצה אל הקצה, מן המזרח ועד המערב, וה' זריחים שצמערב אורך העליונים והמחתונים ו' אמות, והתיכון ארכו י"ב, כנגד רוח צ' קרשים, כך היא מפורשת במלאכת המשכן (שבת נח):

29 וצפית את הברייחים זהב. לא שהיה הזהב מדווק על הזריחים, שאין עליהם שום נפוי, אלא זקרא היה קוצע כמין צ' פיפיות של זהב כמין צ' סדקי קנה חלול, וקוצען אלל הטבעות לכאן ולכאן, ארכן ממלא את רוח הקרש מן הטבעת לכאן וממנה לכאן, והזריח נכנס לחוכו, וממנו לטבעת, ומן הטבעת לפה השני, נמצאו הזריחים מצופים זהב כשהן תחוצין זקרשים, והזריחים הללו מצחוץ היו צולטות. הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן, אלא כל הכותל חלק מצפנים:

30 ודקמת את המשכן. לאחר שיגמור, הקימהו:

30 הראית בהר. קודם לכן, שאני עמיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו:

<p>31 And thou shalt make a veil of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen; with cherubim the work of the skilful workman shall it be made.</p>	<p>וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת וְחֲבִיד וְתַכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעָה וְהוֹרִי וּבּוּץ שְׁזִיר עוֹבֵד אוֹמֵן יַעֲבִיד יְתָה צוּרַת כְּרוֹבִין:</p>	<p>וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת וְחֲבִלָּה וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרָבִים: חמישי</p>
<p>32 And thou shalt hang it upon four pillars of acacia overlaid with gold, their hooks being of gold, upon four sockets of silver.</p>	<p>וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל-אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצָפִים זָהָב וְוִיהֶם זָהָב עַל-אַרְבָּעָה אֲדָנֵי-כָסֶף:</p>	<p>32 וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל-אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצָפִים זָהָב וְוִיהֶם זָהָב עַל-אַרְבָּעָה אֲדָנֵי-כָסֶף:</p>
<p>33 And thou shalt hang up the veil under the clasps, and shalt bring in thither within the veil the ark of the testimony; and the veil shall divide unto you between the holy place and the most holy.</p>	<p>וְנָתַתָּה יֵת פָּרוּכָתָא תַּחַת תַּחֲוֹת פּוֹרְפָּיָא וְתַעִיל לְתִמְן מִגִּיּו לְפָרוּכָתָא יֵת אַרְוֵנָא דְסִהְדוּתָא וְתַפְרִישׁ פָּרוּכָתָא לְכוּן בֵּין קוֹדֶשׁא וּבֵין קֹדֶשׁ קוֹדֶשׁא:</p>	<p>33 וְנָתַתָּה אֶת-הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָהּ הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים:</p>
<p>34 And thou shalt put the ark-cover upon the ark of the testimony in the most holy place.</p>	<p>וְנָתַתָּה יֵת כְּפֹרֶתָא עַל אַרְוֵנָא דְסִהְדוּתָא בְּקֹדֶשׁ קוֹדֶשׁא:</p>	<p>34 וְנָתַתָּה אֶת-הַכְּפֹרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים:</p>
<p>35 And thou shalt set the table without the veil, and the candlestick over against the table on the side of the tabernacle toward the south; and thou shalt put the table on the north side.</p>	<p>וְתַשִּׁיב יֵת פִּתּוּרָא מִבְּרָא לְפָרוּכָתָא וְיֵת מְנִרְתָּא לְקַבִּיל פִּתּוּרָא עַל סִטֵּר מִשְׁפָּנָא דְרוּמָא וּפִתּוּרָא תַתִּין עַל סִטֵּר צְפוּנָא:</p>	<p>35 וְשַׁמַּת אֶת-הַשֻּׁלְחַן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת-הַמְּנִרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחַן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תִּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תַּתִּין עַל-צֶלַע צְפוּן:</p>

31 פרוכת. לשון מחיצה הוא, וכלשון חכמים פרגוד, דבר המצדיל צין המלך וצין העם:

31 תכלת וארגמן. כל מיין ומיין היה כפול, ככל חוט וחוט ו' חוטין:

31 מעשה חושב. כזר פרשתי שזו היא אריגה של שתי קירות, והצירוף שמשני עצריה אינן דומין זה לזה:

31 כרבים. צירוף של צריות יעשה זה.

32 ארבעה עמודי שטים. ד' עמודים תקועים בתוך ד' אדנים, ואונקליות קצועין צהן, עקומין למעלה להושיז עליהן כלונס שראש הפרוכת כרוך צה, והאונקליות הן הווין, שהרי כמין ווין הן עשויים, והפרוכת ארכה י' אמות לרחצו של משכן, ורחצה י' אמות כגצהן של קרשים, פרוסה בשליש של משכן, שיהא הימנה ולפנים עשר אמות, והימנה ולחוץ כ' אמה, נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר, שנאמר וְנִתְּפָה אֶת הַפָּרֹכֶת שַׁחַת הַקְּרָסִים, המהצרים את שתי חוצרות של יריעות המשכן, ורוחצ החוצרת כ' אמה, וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח למערב, כלתה בשני שלישי המשכן, והחוצרת השנית כסתה שלישו של משכן, והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים:

35 ושמת את השלחן. שלחן בצפון, משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום, משוכה מן הכותל

<p>36 And thou shalt make a screen for the door of the Tent, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, the work of the weaver in colours.</p>	<p>וַעֲשִׂיתָ מָסֶכֶה לַפֶּתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה רָקִם:</p>	<p>36 וַעֲשִׂיתָ מָסֶכֶה לַפֶּתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה רָקִם:</p>
<p>37 And thou shalt make for the screen five pillars of acacia, and overlay them with gold; their hooks shall be of gold; and thou shalt cast five sockets of brass for them.</p>	<p>וַתַּעֲבִיד לַפָּרֹסָה חֲמִשָּׁה עַמֻּדֵי שִׁטִּין וְתַחֲפִי יָתְחוֹן דְּהָבָא וְוִיהוֹן דְּהָבָא וְתַתִּיד לְהוֹן חֲמִשָּׁה סָמְכִין דְּנַחֲשָׁא:</p>	<p>37 וַעֲשִׂיתָ לַמָּסֶךְ חֲמִשָּׁה עַמֻּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְוִיהֶם זָהָב וַיַּצַּקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אֲדָנִי נְחֹשֶׁת: (ס)</p>
<p>XXVII And thou shalt make the altar of acacia-wood, five cubits long, and five cubits broad; the altar shall be four-square; and the height thereof shall be three cubits.</p>	<p>וַתַּעֲבִיד יֵת מִדְּבָחָא דְּאַעִי שִׁטִּין חֲמִישׁ אַמִּין אוֹרְכָא וְחֲמִישׁ אַמִּין פּוֹתֵיא מְרֻבַּע יְהִי מִדְּבָחָא וְתֵלֶת אַמִּין רוּמִיָּה:</p>	<p>שְׁטִי וַעֲשִׂיתָ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחֲמִשׁ אַמּוֹת רֹחַב רְבֹוע יְהִי־הַמִּזְבֵּחַ וְשֵׁלֶשׁ אַמּוֹת קָמָתוֹ:</p>
<p>2 And thou shalt make the horns of it upon the four corners thereof; the horns thereof shall be of one piece with it; and thou shalt overlay it with brass.</p>	<p>וַתַּעֲבִיד קַרְנוֹתָיו עַל אַרְבַּע זְוִיֹּתֶיהָ מִגִּיהָ יְהוֹן קַרְנוֹתָיו וְתַחֲפִי יְתִיה נְחֹשָׁא:</p>	<p>2 וַעֲשִׂיתָ קַרְנוֹתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו מִמָּנִי תְהִיֵּין קַרְנוֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת:</p>

הדרומי שתי אמות ומחצה, ומזרח זהב נתון כנגד אור שצין שלחן למנורה, משוך קמעה כלפי המזרח, וכולם נחונים מן חצי המשכן ולפנים. כיצד, אורך המשכן מן הפתח לפרוכת עשרים אמה, המזבח והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות:

36 ועשית מסך. וילון, הוא מסך כנגד הפתח, כמו שִׁקְסָה צִעְלוֹ (איוב א, י), לשון מגין: 36 מעשה רוקם. הצורות עשויות זו מעשה מחט, כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה: 36 רוקם. שם האומן ולא שם האומנות, ותרומתו עוצד צִייר, ולא עוצד ציור. מדת המסך כמדת הפרוכת י' אמות על י' אמות:

1 ועשית את המזבח וגו'. ושלש אמות קומתו. דברים ככתבן, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר, נאמר כאן רבוע ונאמר צפנימי רבוע, מה להלן גזהו פי שנים כארכו, אף כאן גזהו פי שנים כארכו, ומה אני מקיים ושלש אמות קומתו, משפת סובב ולמעלה (זבחים נט:):

2 ממנו תהיין קרנותיו. שלא יעשה לצדס ויחצרוס זו:

2 וצפית אותו נחשת. לכפר על עזות מלח, שנאמר ומִלְחָם נְחֹשֶׁה (ישעיה מח, ד):

<p>3 And thou shalt make its pots to take away its ashes, and its shovels, and its basins, and its flesh-hooks, and its fire-pans; all the vessels thereof thou shalt make of brass.</p>	<p>וְתַעֲבִיד פְּסַכֵּי־רִוְתִיהָ לְמַסְפֵּי קִטְמִיָּה וּמִזְרָקֶיהָ וּמִחֲתֵיתֶיהָ וְצִנּוֹרֵיתֶיהָ לְכָל־מְנוּחֵי תַעֲבִיד נְחֹשֶׁת׃</p>	<p>3 וְעָשִׂיתָ סִירֹתָיו לְדָשֵׁנוּ וְיַעֲיֹל וּמִזְרָקָתָיו וּמִזְלָגָתָיו וּמִחֲתָתָיו לְכָל־כֵּלֵיו תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃</p>
<p>4 And thou shalt make for it a grating of network of brass; and upon the net shalt thou make four brazen rings in the four corners thereof.</p>	<p>וְתַעֲבִיד לֶיהָ סָרְדָּא עֹבֵד מִצְדָּתָא דְנְחֹשֶׁת וְתַעֲבִיד עַל מִצְדָּתָא אַרְבַּע עֲזָקִין דְנְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּעָא סְטְרוֹתֶיהָ׃</p>	<p>4 וְעָשִׂיתָ לָּהּ מִכְבָּר מַעֲשָׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבָּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו׃</p>
<p>5 And thou shalt put it under the ledge round the altar beneath, that the net may reach halfway up the altar.</p>	<p>וְתַתִּין יָתָהּ תַּחַת סוּבִיבָא דְמִדְבָּחָא מִלְרַע וְתַהִי מִצְדָּתָא עַד פְּלָגוֹת מִדְבָּחָא׃</p>	<p>5 וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כִּרְכָּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמַטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצֵי הַמִּזְבֵּחַ׃</p>

3 סירותיו. כמין יורות: לדשנו. 3 להסיר דשנו לחובה, והוא שתרגס אונקלוס לְמַסְפֵּי קִטְמִיָּה, לספות הדשן לחוכס, כי יש מלות בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון, לשמש בנין וסמירה כמו וּשְׁטָרֶשׁ שְׁרָשִׁיָּה (תהלים פ, י), וְאִיל מִשְׁרִישׁ (איוב ה, ג), וחלופו, וְכָל קְבוּצָתִי שְׁטָרֶשׁ (שם לא, יב). וכמוהו בְּסַעֲפִיָּה פְרִיָּה (ישעיה יז, ו), וחלופו מִסְעֵף פְּאֶרְהָ (שם י, לג), מפשח סעיפיה. וכמוהו וְזֶה הָאֶפְסָרוֹן עֲלָמוֹ (ירמיה נ, יז), שצר עצמיו. וכמוהו וְיִסְקְלֶהוּ צִאֲזָנִים (מלכים-א כא, יג), וחלופו סְקָלוֹ מֵאֶבֶן (ישע' סב, י), הסירו אבניה, וכן וְיִעֲקְוֶהוּ וְיִסְקְלֶהוּ (שם ה, ז). אף כאן לדשנו להסיר דשנו, ובלע"ז אדשנדר"ר

3 ויעיו. כתרגומו, מגרפות שנוטל בהם הדשן, והן כמין כסוי קדירה של מתכת דק, ולו בית יד, ובלע"ז וידי"ל 3 ומזרקותיו. לקבל בהם דם הזבחים: 3 ומזלגותיו. כמין אונקליות כפופים, ומכה בהם בצצר ונחצצים צו, ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממחר שריפתו, ובלע"ז קרוצינ"ש ובלשון חכמים נגוריות: 3 ומחתותיו. בית קבול יש להם, ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת, ועל שם חתייתן קרויים מחמות, כמו לְסַפּוֹת אֵשׁ מִקִּיד (ישעיה ל, יד), לשון שאיצת אש ממקומה, וכן הַיִּסְתָּה אֵשׁ אֵשׁ צִיָּקוֹ (משלי ו, כז): 3 לכל כליו. כמו כל כליו: 4 מכבר. לשון כברה שקורין קריבל"ש (זיעצ) כמין לבוש עשוי לו למזבח, עשוי חורין חורין כמין רשת, ומקרא זה מסורס, וכה פתרונו, ועשית לו מכבר נחושת מעשה רשת: 5 כרכב המזבח. סובב, כל דבר המקיף סביב צעגול קרוי כרכב, כמו ששנינו בהכל שוחטין (חולין כה.), אלו הן גולמי כלי עץ, כל שעמיד לשוף ולכרכב, והוא כמו שעושין חריצין עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ, אף למזבח עשה חריץ סביבו, והיה רחבו אמה בדפנו לנוי, והוא לסוף שלש (ס"א שש) אמות של גבהו, כדברי האומר גבהו פי שנים כארכו, האמה אני מקיים ושלש אמות קומתו, משפת סובב ולמעלה, אבל סובב להלוך הכהנים, לא היה למזבח הנחשת, אלא על ראשו לפנים מקרנותיו, וכן שנינו בזבחים (סב.), איזהו כרכוב, צין קרן לקרן, והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים, שתי אמות הללו קרויים כרכוב. ודקדקנו שם, והכתיב תחת כרכוב המזבח מלמטה, למדנו

6	And thou shalt make staves for the altar, staves of acacia-wood, and overlay them with brass.	וְעָשִׂיתָ בָּדִים לַמִּזְבֵּחַ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצָפִיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת:	וְתַעֲבִיד אֲרִיחָיָא לַמִּדְבָּחָא אֲרִיחֵי דְאֶעִי שִׁטִּין וְתַחְפִּי יִתְהוֹן נְחָשָׁא:
7	And the staves thereof shall be put into the rings, and the staves shall be upon the two sides of the altar, in bearing it.	וְהוֹבֵא אֶת־בְּדָיו בַּטְּבָעֹת וְהָיוּ הַבָּדִים עַל־שְׁתֵּי צְלָעֹת הַמִּזְבֵּחַ בַּשָּׂאת אֹתוֹ:	וְיַעֲיֹל יֵת אֲרִיחוֹהִי בְעִזְקָתָא וִיהוֹן אֲרִיחָיָא עַל תְּרִין סַטְרֵי מִדְבָּחָא בְּמַטְל יִתִּיה:
8	Hollow with planks shalt thou make it; as it hath been shown thee in the mount, so shall they make it.	נָבוֹב לַחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הִרְאָה אֹתְךָ בְּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ: (ס)	חֲלִיל לְוַחִין תַּעֲבִיד יִתִּיה כְּמָא דְאֶחָזִי יִתְךָ בְּטוֹרָא כֵּן יַעֲבֹדוּן:
9	And thou shalt make the court of the tabernacle: for the south side southward there shall be hangings for the court of fine twined linen a hundred cubits long for one side.	וְעָשִׂיתָ אֶת חֹצֵר הַמִּשְׁכָּן לַפָּאֵת נֶגְב־תֵּימָנָה קִלְעִים לַחֹצֵר יָשָׁשׁ מִשְׁוֹר מֵאָה בָּאֵמָה אַרְבֵּי לַפָּאֵה הָאֶחָת:	וְתַעֲבִיד יֵת דֶּרֶת מִשְׁכָּנָא לְרוּחַ עֵיבֵר דְּרוּמָא סְרְדֵי לְדֶרֶתָא דְּבוּץ שְׁוִיר מֵאָה אַמִּין אוֹרְכָא לְרוּחָא חֲדָא:

שהכרכוב צדפנו הוא ולבוש המכצר תחתיו, וסירך המתרך, תרי הוי, חד לנוי, וחד לכהנים דלא ישתרגו, זה שצדופן לנוי היה, ומתחתיו הלבישו המכצר, והגיע רחצו עד חצי המזבח, נמצא שהמכצר רחצ אמה, והוא היה סימן לחצי גצהו, להצדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, וכנגדו עשו למזבח בית עולמים, דוגמת חוט הסקרא באמצעו. וכבש שהיו עולין בו, אף על פי שלא פירשו צענין זה, כבש שמענו צפרשת מזבח אדמה תעשה לי, ולא תעלה צמעלות, לא תעשה לו מעלות כבש שלו אלא כבש חלק, למדנו שהיה לו כבש. כך שנינו צמכילתא (צחדש פי"א). ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת, שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתו, והכבש היה צדום המזבח, מוצדל מן המזבח מלא חוט השערה, ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי הצד שצדום, כדברי האומר 'אמות קומתו. ולדברי האומר דברים ככתבן, ג' אמות קומתו, לא היה אורך הכבש אלא 'אמות, כך מצאנו צמסנה מ"ט מדות, וזה שהיה מוצדל מן המזבח מלא החוט, צמסנת צמס (סב): למדנו מן המקרא:

- 7 בסבעות. צארצ טבעות שנעשו למכצר:
8 נבוב לוחות. כתרמומו קליל לוחין, לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע, ולא יהא כולו עץ אחד, שיהא עציו ה' אמות על ה' אמות, כמין סדן:
9 קלעים. עשוין כמין קלעי ספינה נקצים נקצים, מעשה קליעה ולא מעשה אורג, ותרמומו סקדין כתרמומו של מכצר המתורגס סקדא לפי שהן מנוקצין ככברה:
9 לפאה האחת. כל הרוח קרוי פאה:

10	And the pillars thereof shall be twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets shall be of silver.	ועמודיהי עשרין וסמכיהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף:	ועמודיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים ונחשיהם כסף:	10
11	And likewise for the north side in length there shall be hangings a hundred cubits long, and the pillars thereof twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets of silver.	וכן לרוח צפונא בארפא סרדי מאה אורפא ועמודיהי עשרין וסמכיהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף:	וכן לפאת צפון בארץ קלעים מאה ארץ ועמודו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים ונחשיהם כסף:	11
12	And for the breadth of the court on the west side shall be hangings of fifty cubits: their pillars ten, and their sockets ten.	ופותיא דדרתא לרוח מערבא סרדי חמשין אמין עמודיהון עשרא וסמכיהון עשרא:	ורחב החצר לפאת-ים קלעים חמשים אמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה:	12
13	And the breadth of the court on the east side eastward shall be fifty cubits.	ופותיא דדרתא לרוח קדומא מדנחא חמשין אמין:	ורחב החצר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה:	13

10 ועמודיו עשרים. חמש אמות צין עמוד לעמוד:
10 ואדניהם. של העמודים נחשת, האדנים יושבים על הארץ, והעמודים תקועין לתוכן, היה עושה כמין קונדסין שקורין פלא"ש, ארכו ו' טפחים ורחבו ג', וטבעת נחשת קבוע בו באמצעו, וכורך שפת הקלע סביביו צמיחיים כנגד כל עמוד ועמוד, ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין וי"ו, ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד, כאותן שעושין להניב דלתות שקורין גונז"ש, ורחב הקלע תלוי מלמטה, והיא קומת מחיצות החצר:
10 ווי העמודים. הם האונקליות:
10 וחשוקיהם. מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב, ואיני יודע אם על פני כולן, אם בראשם, ואם באמצעם, אך יודע אני שחשוק לשון חגורה, שכן מצינו בפילגש בגבעה, ועמו קמד סמורים סבוישם (שופטים יט, י), תרגומו חשוקים:
13 לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קרוי קדם, לשון פנים, אחר, לשון אחוריים, לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים, ומערב קרוי אחר, כמו דתרגם אונקלוס הים האחרון (דברים יא, כד), ימא מערבא:
13 חמשים אמה. אותן נ' אמה לא היו סתומים כולם בקלעים, לפי ששם הפתח, אלא ט"ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן, וכן לכתף השנית, נשאר רחב חלל הפתח צנתיים כ' אמה, וזה שנאמר ולשער הסער מקד עשרים אמה, וילון למסך כנגד הפתח, כ' אמה ארך כרוחב הפתח:

<p>¹⁴ The hangings for the one side [of the gate] shall be fifteen cubits: their pillars three, and their sockets three.</p>	<p>וְחֲמִישׁ עֶשְׂרֵי אַמִּין לְעֶבְרָא סְרָדִי עַמּוּדֵיהוֹן תִּלְתָּא וְסֻמְכֵיהוֹן תִּלְתָּא:</p>	<p>¹⁴ וְחֲמִישׁ עֶשְׂרֵי אַמָּה קְלָעִים לְכַתֵּף עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:</p>
<p>¹⁵ And for the other side shall be hangings of fifteen cubits: their pillars three, and their sockets three.</p>	<p>וְלְעֶבְרָא תַנְיָנָא חֲמִישׁ עֶשְׂרֵי סְרָדִין עַמּוּדֵיהוֹן תִּלְתָּא וְסֻמְכֵיהוֹן תִּלְתָּא:</p>	<p>¹⁵ וְלַכַּתֵּף הַשֵּׁנִית חֲמִישׁ עֶשְׂרֵי קְלָעִים עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:</p>
<p>¹⁶ And for the gate of the court shall be a screen of twenty cubits, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, the work of the weaver in colours: their pillars four, and their sockets four.</p>	<p>וְלַתְּרֵעַ דֶּרֶתָא פָּרָסָא עֶשְׂרִין אַמִּין דְּתַכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעָה וְהוֹרִי וּבּוּץ שִׁזִּיר עוֹבֵד צִיִּיר עַמּוּדֵיהוֹן אַרְבַּעָא וְסֻמְכֵיהוֹן אַרְבַּעָא:</p>	<p>¹⁶ וְלִשְׁעַר הַחֹצֵר מָסָךְ אֶשְׁרִים אַמָּה תַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה רָקִם עַמּוּדֵיהֶם אַרְבַּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבַּעָה:</p>
<p>¹⁷ All the pillars of the court round about shall be filleted with silver; their hooks of silver, and their sockets of brass.</p>	<p>כָּל עַמּוּדֵי דֶּרֶתָא סָחוּר סָחוּר מְכֻבָּשִׁין כֶּסֶף וְוִיהוֹן כֶּסֶף וְסֻמְכֵיהוֹן דְּנַחֲשָׂא:</p>	<p>כָּל-עַמּוּדֵי הַחֹצֵר סָבִיב מִחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וְוִיהֶם כֶּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת:</p>

¹⁴ עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה. חמש אמות זין עמוד לעמוד, זין עמוד שצראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית, עד עמוד שהוא מן הג' שצמורח ה' אמות, וממנו לשני חמש אמות, ומן השני לשלישי חמש אמות, וכן לכתף השנייה, וארבעה עמודים למסך, הרי י' עמודים למזרח כנגד י' למערב:
¹⁷ כָּל עַמּוּדֵי הַחֹצֵר סָבִיב וּגו'. לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לזפון ולדרום, אצל למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת, לכך בא ולמד כאן:

<p>18 The length of the court shall be a hundred cubits, and the breadth fifty every where, and the height five cubits, of fine twined linen, and their sockets of brass.</p>	<p>אֹרֶךְ הַחֲצֵר מֵאָה אַמָּוָה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בְּחֲמִשִּׁים וְרוֹמָא חֲמִישׁ אַמִּין דְּבוּץ שִׁזִּיר וְסִמְכֵיהֶן דִּנְחָשָׁא:</p>	<p>18 אֹרֶךְ הַחֲצֵר מֵאָה בָּאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בְּחֲמִשִּׁים וְקִמָּה חֲמִשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְאַדְנִיָּהֶם נְחֹשֶׁת:</p>
<p>19 All the instruments of the tabernacle in all the service thereof, and all the pins thereof, and all the pins of the court, shall be of brass.</p>	<p>לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יִתְדֹתָיו וְכָל־יִתְדֵת הַחֲצֵר דִּנְחָשָׁא:</p>	<p>19 לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יִתְדֹתָיו וְכָל־יִתְדֵת הַחֲצֵר נְחֹשֶׁת: (ס)</p>

פרשת תצוה

- 18 אֹרֶךְ הַחֲצֵר. הַלְפֹון וְהַדְרוֹס שֶׁמֶן הַמִּזְרֵחַ לְמַעַרְב מֵאָה בָּאַמָּה:
- 18 וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בְּחֲמִשִּׁים. חֲזַר שְׁצִמְזֹרֶחַ הִיטָה מְרוּבַעַת חֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים, שֶׁהַמִּשְׁכָּן אֲרָכּוֹ שְׁלֹשִׁים וְרֹחְבוֹ עֶשֶׂר, הָעֵמִיד מִזְרֵחַ פֶּתַח וְשִׁפְתָּה נִי הַחִיטּוֹנִים שֶׁל אֹרֶךְ הַחֲזַר, נִמְלָאוּ קָלוֹ בְּחֲמִשִּׁים הַפְּנִימִים, וְכֹלָה אֲרָכּוֹ לְסוֹף ל', נִמְלָאוּ כִּי אִמָּה רִיחַ לְאַחֲרוֹרֵי צִין הַקִּלְעִים שְׁצִמְעַרְב לִירִיעוֹת שֶׁל אַחֲרוֹרֵי הַמִּשְׁכָּן, וְרֹחַב הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת בְּאַמְנַע רֹחַב הַחֲזַר, נִמְלָאוּ לוֹ עֶשְׂרִים אִמָּה רִיחַ לְפֹון וְלְדָרוֹס מִן קִלְעֵי הַחֲזַר לִירִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן, וְכֵן לְמַעַרְב, וְחֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים חֲזַר לְפָנָיו (עִירוּבִין כג):
- 18 וְקוֹמָה חֲמִשׁ אַמּוֹת. גֹּבֵה מַחִיטּוֹת הַחֲזַר, וְהוּא רֹחַב הַקִּלְעִים:
- 18 וְאַדְנִיָּהֶם נְחֹשֶׁת. לְהַצִּיא אֲדָנֵי הַמִּסָּךְ, שֶׁלֹא תֵאֱמַר לֹא נִאֲמְרוּ אֲדָנֵי נְחוֹשֶׁת אֲלֵא לְעִמּוּדֵי הַקִּלְעִים, אֲזַל אֲדָנֵי הַמִּסָּךְ שֶׁל מִן אַחֵר הָיוּ. כִּךְ נִרְאֶה צִינֵי שֶׁלֹכַךְ חֲזָר וְשִׁנְאוֹן:
- 19 לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן. שֶׁהָיוּ צָרִיכִין לְהַקְמִתּוֹ וְלְהוֹרְדוֹ, כְּגוֹן מַקְצוֹת לְתַקּוּעַ יִתְדוֹת וְעִמּוּדִים:
- 19 יִתְדוֹת. כִּמּוֹן נִגְרֵי נְחוֹשֶׁת עֹשִׂיין לִירִיעוֹת הָאֵהָל וְלִקְלַעֵי הַחֲזַר, קְשׁוּרִים בְּמִיתָרִים סָבִיב סָבִיב בְּשִׁפּוּלֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹא תֵהֵא הָרוֹחַ מִגְבִּיהֶתָן, וְאִינִי יוֹדַע אֵס תְּחוּצִין בָּאַרֶץ, אוֹ קְשׁוּרִין וְתִלוּיין וְכוּצָדִן מִכְצִיד שְׁפּוּלֵי הִירִיעוֹת שֶׁלֹא יִנּוּעוּ בְּרוּחַ, וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁשֶּׁמֶן מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם תְּקוּעִין בָּאַרֶץ, לִכְךָ נִקְרָאוּ יִתְדוֹת, וּמִקְרָא זֶה מִסִּיעֵנִי, אֲהֵל צֶל יִצְעָן צֶל יִסַּע יִתְדָתָיו לְגִנָּח (יִשְׁעִיהָ לֵג, כ):

20	And thou shalt command the children of Israel, that they bring unto thee pure olive oil beaten for the light, to cause a lamp to burn continually.	וְאֵת הַפֶּקִיד יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְבּוּן לָךְ מִשֶּׁח זֵיתָא דְּכִינָא לְאַנְהָרָא לְאֵדְלָקָא בּוֹצִינָא תְּדִירָא:	וְאֵתָה תְּצִוָּה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כֶּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:	20
21	In the tent of meeting, without the veil which is before the testimony, Aaron and his sons shall set it in order, to burn from evening to morning before the LORD; it shall be a statute for ever throughout their generations on the behalf of the children of Israel.	בַּמִּשְׁכָּן זִמְנָא מִבְּרָא לְפָרוּכְתָּא דְּעַל סִדְרֵיהֶּם יִתִּיב אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי מְרֻמָּשָׁא עַד צִפְרָא קֳדָם יי קִיָּם עֲלֵם לְדִרְיֹהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	בְּאַהֲלִי מוֹעֵד ^ו מַחוּץ לְפָרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת יַעֲרֹף אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבְנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֲקֹת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ס)	21
XXVIII	And bring thou near unto thee Aaron thy brother, and his sons with him, from among the children of Israel, that they may minister unto Me in the priest's office, even Aaron, Nadab and Abihu, Eleazar and Ithamar, Aaron's sons.	וְאֵת קָרִיב לְוָתְךָ יֵת אֶהְרֹן אַחִיךָ וְיֵת בְּנוֹהֵי עֲמִיָּה מִגֹּז בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁמְשָׁא קֳדָמִי אֶהְרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהְרֹן:	וְאֵתָה הִקְרַב אֵלֶיךָ ^ו אֶת־אֶהְרֹן אַחִיךָ וְאֶת־בְּנָיו אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנֹתִי אֶהְרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהְרֹן:	XXVIII
2	And thou shalt make holy garments for Aaron thy brother, for splendour and for beauty.	וְתַעֲבִיד לְבוּשֵׁי קֹדֶשׁ לְאֶהְרֹן אַחִיךָ לִיקָר וּלְתִשְׁבָּחָא:	וְעָשִׂיתָ בְּגָדֵי־קֹדֶשׁ לְאֶהְרֹן אַחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:	2

²⁰ זך. צלי שמרים, כמו ששנינו במנחות (פ.ו), מגרגרו בראש הזית וכו':
²⁰ כתיב. הזיתים היה כותש במכתשת ואינו טוחנן צריחים, כדי שלא יהא צו שמרים, ואחר שהוציא טפה ראשונה, מכניסין לריחים וטוחנן, והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות, שנאמר כתיב למאור, ולא כתיב למנחות:
²⁰ להעלות נר תמיד. מדליק עד ששהא שלהצת עולה מאלה (שבת כא):
²⁰ תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר עלת פמיד (במדבר כח, ו), ואינה אלא מיום ליום. וכן במנחת חביתין נאמר תמיד (ויקרא ו, יג), ואינה אלא מפליטה בצקר ומפליטה בצעקב, אבל תמיד האמור בלחם הפנים, משבת לשבת הוא:
²¹ מערב עד בוקר. תן לה מדמה ששהא דולקת מערב ועד בוקר, ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין, וכן לכל הלילות, ואם יותר אין צדק כלום:
¹ ואתה הקרב אליך. לאחר שתגמור מלאכת המשכן:

<p>And thou shalt speak unto all that are wise-hearted, whom I have filled with the spirit of wisdom, that they make Aaron's garments to sanctify him, that he may minister unto Me in the priest's office.</p>	<p>וְאֵת הַמְלִיל עִם כָּל חֲכִמֵי לֵב אֲשֶׁר־לִי עָמַדְתִּי רֵיחַ חֲכָמָא וַיַּעֲבֹדוּ יָת לְבוּשֵׁי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹתֶיהָ לְשִׁמְשָׁא קֹדְמִי:</p>	<p>וְאֵתָה תְּדַבֵּר אֶל-כָּל-חֲכָמֵי-לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֹתִיו רֵיחַ חֲכָמָה וְעָשׂוּ אֶת-בְּגָדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנֹתִי לִי:</p>
<p>And these are the garments which they shall make: a breastplate, and an ephod, and a robe, and a tunic of chequer work, a mitre, and a girdle; and they shall make holy garments for Aaron thy brother, and his sons, that he may minister unto Me in the priest's office.</p>	<p>וְאֵלֶּיךָ לְבוּשֵׁי דִיעְבְּדוֹן חֹשֶׁן וְאַפֻּדָּא וּמַעֲיֵלָא וּכְתֻנֶּת מִרְמָצָן מִצְנֶפֶת וְהַמִּינִי וַיַּעֲבֹדוּ לְבוּשֵׁי קֹדְשָׁא לְאַהֲרֹן אַחֲוֵה וּלְבָנָיו לְשִׁמְשָׁא קֹדְמִי:</p>	<p>וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֻּדָּא וּמַעֲיֵל וְכְתֻנֶּת תְּשַׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֹת וְעָשׂוּ בְּגָדֵי-קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָד וּלְבָנָיו לְכַהֲנֹתִי לִי:</p>

- 3 לקדשו לכהנו לי. לקדשו להכניסו צכהונה על ידי הצגדים, שיהא כהן לי, ולשון כהונה שירות הוא, שנטריא"ה
בלע"ז
- 4 חושן. תכשיט כנגד הלצ:
- 4 ואפוד. לא שמעתי (שהוא לבוש) ולא מצאתי צצרייתא פירוש תצניתו, ולצי אומר לי שהוא חגור לו מאחוריו, רחצו
כרוצגצאיש, כמין סינר שקורין פורצי"נט שחוגרות השורות כשוככות על הסוסים, כך מעשהו מלמטה, שנאמר וְדָוֶד
קָגֹר אֶפֹּדָא (שמואל-ב' ו, יד), למדנו שהאפוד חגורה היא. ואי אפשר לומר שאין זו אלא חגורה לצדה, שהרי נאמר
וַיַּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֶפֹּד (ויקרא ח, ז) ואחר כך וַיַּתֵּן אֹתוֹ צִצְתָּא הָאֶפֹּד (שם), ותרגם אונקלוס צִצְתָּא אֶפֹּדָא, למדנו שהחש
הוא החגור, והאפוד שם תכשיט לצדו. ואי אפשר לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד, שהרי נאמר שתי
כתפות האפוד, למדנו שהאפוד שם לצד, והכתפות שם לצד, והחש שם לצד. לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה
קרוי אפוד, על שם שאופדו ומקשטו צו, כמו שנאמר ויאפד לו צו (שם), והחש הוא חגור שלמעלה הימנו, והכתפות
קצועות צו. ועוד אומר לי לצי, שיש ראייה שהוא מין לבוש, שחגס יונתן ודוד חגור אפוד צד, פְּרָדוּט דְּצוּץ, ותרגם כמו
כן מעילין, פְּרָדוּטין, צמעשה תמר אחות אצטלום, פי כן תְּלַצְצָן צִצְתָּא הָאֶפֹּדָא הַצִּתּוּלָת מַעֲיֵלִים (שמואל-ב' יג, יח):
- 4 ומעיל. הוא כמין חלוק, וכן הכתונת, אלא שהכתונת סמוך לצדו, ומעיל קרוי חלוק העליון:
- 4 תשבץ. עשוין משצצות לנוי, והמשצצות הם כמין גומות העשויות תכשיטי זהב למושב קביעת אצנים טובות
ומרגליות, כמו שנאמר באצני האפוד מַצְצָת מַצְצָת וְצָבָא, ובלע"ז קוראין אותו קשטונ"ש
- 4 מצנפת. כמין כיפת כוצע שקורין קופי"א, שהרי צמקוס אחר קורא להם מגצועות, ומתרגמין פּוֹצְעִין (עיין יומא
כה):
- 4 ואבנט. היא חגורה על הכתונת, והאפוד חגורה על המעיל, כמו שמצינו בסדר לבישתן, וַיַּתֵּן עָלָיו אֶת הַפָּתָת וַיַּתֵּן
אֹתוֹ צִצְתָּא וַיַּתֵּן אֹתוֹ הָמַעֲיֵל וַיַּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֶפֹּד:
- 4 בגדי קדש. מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם:

5 And they shall take the gold, and the blue, and the purple, and the scarlet, and the fine linen.	וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ: (פ)	וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ: (פ)	5
6 And they shall make the ephod of gold, of blue, and purple, scarlet, and fine twined linen, the work of the skilful workman.	וַיַּעֲבֹדוּן יֵת אֵיפֹדָא דְהָבָא תְּכֵלָא וְאַרְגָּמָן צָבַע זָהָרִי וְבוּץ שְׁזִיר עֹבֵד אוֹמֵן:	וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מְעֻשָׂה חֹשֶׁב:	לוי 6

5 וְהֵם יִקְחוּ. אותם חכמי לב שיעשו הצגדים, יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת, לעשות מהן את הצגדים: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד. 6 אֵם צאתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות, הרי פירושן פרקים וישגה הקורא בצרופן, לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא, למען ירוץ הקורא בו, ואחר כך אפרש על סדר המקראות. האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות קוסים, וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאזיליו, רחצו כמדת רוחב גבו של אדם ויותר, ומגיע עד עקביו, והחשן מחובר בראשו על פני רחצו מעשה אורג, ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו, והכתפות מחוברות בחשב, אחת לימין ואחת לשמאל, מאחורי הכהן לשני קצות רחצו של סינר, וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו, והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד, ארוכות כדי שיעור לזקפן אלל לוארו מכאן ומכאן, ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט, ואצני השהם קבועות בהם, אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל, והמשצרות נחונות בראשיהם לפני כתפיו, ושתי עצמות הזהב תחובות בשתי טבעות שצחשן בשני קצות רחצו העליון, אחת לימין ואחת לשמאל, ושני ראשי השרשרות תקועים צמשצרות לימין, וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועים צמשצרות שצכתף שמאל, נמצא החשן חלוי צמשצרות האפוד על לבו מלפניו, ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן צמחיתו, וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה, בראשו התחתון המחובר בחשב, טבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה, ומרכסן צפתיל תכלת תחוב צטבעות האפוד והחשן, שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד, ולא יהא נד ונצדל, הולך וחוזר:

6 זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר. חמשה מינים הללו שזורין בכל חוט וחוט. היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקין, וקולצין פתילים מהם, וטווין אותן חוט של זהב עם שש חוטין של תכלת, וחוט של זהב עם שש חוטין של ארגמן, וכן בחולעת שני, וכן צשש, שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט של זהב עם כל אחד ואחד, ואחר כך שזור את כולם כאחד, נמצא חוטן כפול כ"ח, וכן מפורש צמס' יומא (עב.), ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות (את פתילי הזהב) צמוך התכלת וצמוך הארגמן וגו', למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין: 6 מעשה חושב. כצד פרשתי שהוא אריגת שתי קירות שאין לורת שני עצריהם דומות זו לזו:

7	It shall have two shoulder-pieces joined to the two ends thereof, that it may be joined together.	7 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:	7 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:
8	And the skilfully woven band, which is upon it, wherewith to gird it on, shall be like the work thereof and of the same piece: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen.	8 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:	8 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:
9	And thou shalt take two onyx stones, and grave on them the names of the children of Israel:	9 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:	9 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:
10	six of their names on the one stone, and the names of the six that remain on the other stone, according to their birth.	10 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:	10 וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת חִבְרֹת יְהִי־לָו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְּרָה: וְהָיוּ שְׁתֵּי הַכְּתָפֹת תְּרִין כְּתָפִין מְלֻפָּפִין יְהוֹן לִיהָ עַל תְּרִין סְטְרוֹתָיו וְיִחְבְּרָן:

7 שתי כתפות וגו'. הסינר מלמטה, וחשז האפוד היא החגורה, ולמדה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים, ומגבו של כהן היו מחוברות בחשז שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות, אחת כנגד כל כתף וכתף, וזקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה, ועל ידי חבורן לטבעות החשז נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלת, כמו שמפורש בענין, והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו, ושתי אבני שהם קבועות בהן, אחת בכל אחת:

7 אל שני קצותיו. אל רחבו של אפוד, שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן, וגבהו עד כנגד האזניים שקורין קוד"ש, שנאמר לא יאָרוּ צִיצֵעַ (יחזקאל מד, יח), אין חוגרין במקום זיעה, לא למעלה מאזליהם ולא למטה ממתניהם, אלא כנגד אזליהם:

7 וחבר. האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשז, ולא יארגס עמו, אלא אורגס לצד ואחר כך מחזרם:

8 וחשב אפדתו. חגור שעל ידו, הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו:

8 אשר עליו. למעלה בשפת הסינר היא החגורה:

8 כמעשהו. כאריגת הסינר מעשה חושז ומחמשת מינין, כך אריגת החשז מעשה חושז ומחמשת המינים:

8 ממנו יהיה. עמו יהיה ארוג, ולא יארגנו לצד ויחברנו:

10 כתולדותם. כסדר שנולדו, ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי, על האחת, ועל השניה, גד אשר יששכר זבולן יוסף, וזנימין מלא, שכן הוא כתוב במקום תולדותו, כ"ה אותיות בכל אחת ואחת:

<p>II With the work of an engraver in stone, like the engravings of a signet, shalt thou engrave the two stones, according to the names of the children of Israel; thou shalt make them to be inclosed in settings of gold.</p>	<p>עֹבֵד אוֹמֵן אֶבֶן טָבָא כְּתֹב מִפְּרֹשׁ כְּגִלְף דְּעֻקָּא תַּגְלוֹף יֵת תַּרְתִּין אֲבִנָּא עַל שְׁמֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁקְעֵן מְרֻמָּץ דְּדָהֵב תַּעֲבִיד יִתְהוֹן:</p>	<p>II מַעֲשֵׂה חֶרֶשׁ אֶבֶן פְּתוּחִי חֲתָם תִּפְתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסְבַּת מְשַׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם:</p>
<p>12 And thou shalt put the two stones upon the shoulder-pieces of the ephod, to be stones of memorial for the children of Israel; and Aaron shall bear their names before the LORD upon his two shoulders for a memorial.</p>	<p>וּתְשִׁי יֵת תַּרְתִּין אֲבִנָּא עַל כְּתָפֵי אֵיפֻדָּא אֲבִנֵי דְיוֹכְרָנָא לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשׁוּל אֶהְרֹן יֵת שְׁמֵהֶם יִתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל תְּרִין כְּתָפוֹהִי לְדוֹכְרָנָא:</p>	<p>12 וְשָׂמֹתְ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתָפֵת הָאֵפֹד אֲבִנֵי זִכָּרֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אֶהְרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְּתָפָיו לְזִכָּרֹן: (ס)</p>
<p>13 And thou shalt make settings of gold;</p>	<p>וְתַעֲבִיד מְרֻמָּץ דְּדָהֵב:</p>	<p>וַעֲשִׂית מְשַׁבְּצַת זָהָב: שני</p>
<p>14 and two chains of pure gold; of plaited thread shalt thou make them, of wreathen work; and thou shalt put the wreathen chains on the settings.</p>	<p>וְתַרְתִּין תְּפִין דְּדָהֵב דְּכִי מִתְחַמֵּן תַּעֲבִיד יִתְהוֹן עֹבֵד גְּדִילוֹ וְתַתִּין יֵת תְּפִינָא גְּדִילְתָּא עַל מְרֻמָּצָתָא:</p>	<p>14 וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טְהוֹר מְגִבֹּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֶבֶת וְנָתַתָּה אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֶבֶתֹת עַל־הַמְּשַׁבְּצֹת: (ס)</p>

- 11 מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבנים. חרש זה, דבוק הוא לתיצה שלאחריו, ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו, וכן חרש עֲלִים נְטָה קו (ישעיה מד, יג), חרש של עֲלִים. וכן חרש צִרְזֵל מַעֲצָד (שם יצ), כל אלה דבוקים ופתוחים:
- 11 פתוחי חותם. כהרגומו פתח מְפָרֵשׁ כְּגִלְף דְּעֻקָּא, חרוטות האותיות בחוכן, כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות, כחז ניכר ומפורש:
- 11 על שמות. כמו בשמות:
- 11 מסבות משבצות. מוקפות האבנים במשבצות זהב, שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן, ומשקעה במשבצות, נמלאת המשבצת סובבת את האבן סביב, ומחצר המשבצות בכחפות האפוד:
- 12 לזכרון. שיהא רואה הקצ"ה את השבטים כתובים לפניו, ויזכור לדקתם:
- 13 ועשית משבצות. מיעוט משבצות שחיס, ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת נרכן, ובפרשת החשן גומר לך פירושן:
- 14 שרשרות זהב. שלשלאות:
- 14 מגבלות. לסוף גבול החשן תעשה אותם:
- 14 מעשה עבות. מעשה קליעת חוטין, ולא מעשה נקבים וכפלים כאותן שעושין לזרות, אלא כאותן שעושין לַעֲדֻסָּקָאוֹת שקורין אינשינשייר"ש (רוכפאס) (צילה כצ):
- 14 ונתתה את שרשרות. של עבותות העשויות מעשה עצות על משבצות הללו. ולא זה הוא מקום נוואת עשייתן של

15	And thou shalt make a breastplate of judgment, the work of the skilful workman; like the work of the ephod thou shalt make it: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, shalt thou make it.	וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חָשִׁב אֵימָן כְּעֹבֵד אֵיפֹדָא תַעֲבֹדְנִיה דְּהָבָא תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵי זָהָב וְרִיבֵי שָׁזִיר תַעֲבִיד יָתִיה:	וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חָשִׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַעֲשֶׂנּוּ זָהָב תְּכֵלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר תַעֲשֶׂה אֹתוֹ:	15
16	Four-square it shall be and double: a span shall be the length thereof, and a span the breadth thereof.	מְרֹבֵעַ יְהִי עִיר זֶרֶתָא אֵירְפִיה וְזֶרֶתָא פּוֹתֵייה:	רְבֹועַ יְהִיה כְּפֹול זֶרֶת אֶרְכוֹ וְזֶרֶת רְחִבּוֹ:	16
17	And thou shalt set in it settings of stones, four rows of stones: a row of carnelian, topaz, and smaragd shall be the first row;	וְתַשְׁלִים בֵּיה אֲשֻׁלְמוֹת אֲבָנָא אַרְבַּעָא סְדָרִין דְּאַבֹן טָבָא סְדָרָא קְדָמָאָה סְמָקָן יִרְקָן וּבְרָקָן סְדָרָא חֲדָ:	וּמִלֵּאתָ בּוֹ מִלֵּאת אֲבֹן אַרְבַּעָה טוּרִים אֲבֹן טוּר אֶדָם פִּטְדָה וּבְרָקָת הַטּוּר הָאֶחָד:	17
18	and the second row a carbuncle, a sapphire, and an emerald;	וּסְדָרָא תַנְיָנָא אֲזַמְרָגְדִין שְׁבִזִי וְסַבְחָלוֹם:	וְהַטּוּר הַשְּׁנִי נִפְדִּי סַפִּיר וִיהִלִּם:	18
19	and the third row a jacinth, an agate, and an amethyst;	וּסְדָרָא תַלִּיתָאָה קַנְפִירִי טַרְקִיָא וְשִׁין עֵגֻלָא:	וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לָשֵׁם שָׁבוֹ וְאַחֲלָמָה:	19
20	and the fourth row a beryl, and an onyx, and a jasper; they shall be inclosed in gold in their settings.	וּסְדָרָא רְבִיעָאָה כְּרוֹם יָמָא וּבוּרְלָא וּפְנִתִירִי מְרַמְצָן בְּדָהָב יְהִין בְּאֲשֻׁלְמוֹתָהוֹן:	וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַרְשִׁישׁ וְשֹהֶם וַיִּשְׁפָּה מִשְׁבָּצִים זָהָב יְהִיוּ בְּמִלּוֹאֲתָם:	20

שרשרות ולא כוואת קציעות, ואין תעשה האמור כאן לשון צווי, ואין ונתתה האמור כאן לשון צווי, אלא לשון עתיד, כי צפרשת החשן חוזר ומלווה על עשייתו ועל קציעות, ולא נכתב כאן אלא להודיעך מקצת לורך המשצנות שזו לעשות עם האפוד, וכתב לך זאת, לומר לך המשצנות הללו יוזקו לך, לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן, תחנס על המשצנות הללו:

15 חושן משפט. שמכפר על קלקול הדין. דבר אחר משפט, שמצד דבריו והצטחתו אמת, דרישנמ"ט בלע"ז שהמשפט משמש ג' לשונות, דברי טענות בעלי הדין, וגמר הדין, ועונש הדין, אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון, וזה משמש לשון צירור דברים, שמפרש ומצד דבריו: 15 כמעשה אפוד. מעשה חושב ומחמשת מינין:

16 זרת ארכו וזרת רחבו. כפול, ומוטל לו לפניו כנגד לצו, שנאמר וְהָיוּ עַל לְבָבְךָ, תלוי בכתפות האפוד הצאות מאחוריו על כתפיו, ונקפלות ויורדות לפניו מעט, והחשן תלוי צדו בשרשרות וטבעות, כמו שמפורש בענין:

17 ומלאות בו. על שם שהאזנים ממלאות גומות המשצנות המחוונות להן, קורא אותן בלשון מלואים:

20 משבצים זהב. יהיו הטורים במלואותם, מוקפים משצנות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעוצי האבן, זהו לשון במלואותם, כשיעור מלוי עציין של אבנים יהיה עומק המשצנות, לא פחות ולא יותר:

21	And the stones shall be according to the names of the children of Israel, twelve, according to their names; like the engravings of a signet, every one according to his name, they shall be for the twelve tribes.	וְהָאֲבָנִים תִּהְיוּן עַל-שְׁמֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל תִּרְתָּא עֲשָׂרִי עַל שְׁמֹתֵיהֶן כְּתָב מִפָּרֶשׁ כְּגִלָּה דְּעֻזָּא גָבַר עַל שְׁמִיהּ יִהְיוּן לְתָרֵי עֲשָׂר שְׁבָטִין:	וְהָאֲבָנִים תִּהְיוּן עַל-שְׁמֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עָשָׂר עַל-שְׁמֹתָם פְּתִיחֵי חֹתָם אִישׁ עַל-שְׁמוֹ תִּהְיוּן לְשְׁנֵי עֲשָׂר שְׁבָטִים:	21
22	And thou shalt make upon the breastplate plaited chains of wreathen work of pure gold.	וְתַעֲבִיד עַל חוּשָׁנָא תְּכֵינ מִתְחַמֵּן עוֹבֵד גְּדִילוֹ דְּדָהָב דְּכִי:	וְעָשִׂיתָ עַל-הַחֹשֶׁן שְׁרָשֶׁת גְּבֻלַת מַעֲשֵׂה עֶבֶת זָהָב טָהוֹר:	22
23	And thou shalt make upon the breastplate two rings of gold, and shalt put the two rings on the two ends of the breastplate.	וְתַעֲבִיד עַל חוּשָׁנָא תְּרֵינ עֻזָּן דְּדָהָב וְתַתִּין יַת תְּרֵינ עֻזָּקְתָא עַל תְּרֵין סְטָרֵי חוּשָׁנָא:	וְעָשִׂיתָ עַל-הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת-שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל-שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:	23
24	And thou shalt put the two wreathen chains of gold on the two rings at the ends of the breastplate.	וְתַתִּין יַת תְּרֵינ גְּדִילָן דְּדָהָב עַל תְּרֵינ עֻזָּקְתָא בְּסְטָרֵי חוּשָׁנָא:	וְנָתַתָּה אֶת-שְׁתֵּי עֲבֹתֵי הַזָּהָב עַל-שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת אֶל-קְצוֹת הַחֹשֶׁן:	24

21 אִישׁ עַל שְׁמוֹ. כַּסְדֵּר מוֹלְדוּתָם סִדֵּר הָאֲבָנִים, אֹדֶם לְרֹאשׁוֹן, פְּטֵדָה לְשִׁמְעוֹן, וְכֵן כָּלֶם:

22 עַל הַחֹשֶׁן. צִשְׁצִיל הַחֹשֶׁן, לְקַצֵּעַם בְּטַבָּעוֹתָיו, כְּמוֹ שִׁמְפּוֹרֶשׁ לְמִטָּה בְּעֵינָיו:

22 שְׂרָשֶׁת. לְשׁוֹן שְׂרָשִׁי אֵילָן, הַמֵּאֲחִיזִין לְאֵילָן לְהַאֲחֹז וּלְהַתְקַע בְּאַרְצָה, אֵף אִלּוּ יִהְיוּ מֵאֲחִיזִין לְחֹשֶׁן, שֶׁזֶּהֱם יִהְיֶה תְּלוּי בְּאִפּוֹד, וְהֵן שְׂרָשֵׁרוֹת הָאֲמוֹרוֹת לְמַעַלָה בְּעֵינֵי הַמַּשְׁבָּחוֹת, וְאֵף שְׂרָשֵׁרוֹת פֶּתֶר מִנְחָם בֶּן סֵרוּק לְשׁוֹן שְׂרָשִׁים, וְאָמַר שְׂהֲרִי"ש יִמִּירָה, כְּמוֹ מ"ם שֶׁצִּשְׁלָשׁוּם, וּמ"ם שֶׁצִּרִיקָם, וְאִינִי רוֹאֶה אֶת דְּצִרְיוֹ, אִלָּא שְׂרָשֶׁרֶת בְּלָשׁוֹן עֲצָרִית כִּשְׁלָשֶׁלֶת בְּלָשׁוֹן מִשְׁנָה:

22 גְּבֻלַת. הוּא מַגְבָּלוֹת הָאֲמוֹר לְמַעַלָה, שֶׁתְּחַקֵּעַם בְּטַבָּעוֹת שִׁיִּהְיוּ בְּגִבּוֹל הַחֹשֶׁן, וְכָל גְּבּוֹל לְשׁוֹן קָהָה, אֲשׁוּמִי"ל בְּלַע"ז

22 מַעֲשֵׂה עֲבוֹת. מַעֲשֵׂה קְלִיעָה:

23 עַל הַחֹשֶׁן. לְזֹרֶךְ הַחֹשֶׁן, כְּדִי לְקַצֵּעַם צוֹ. וְלֹא יִתְכַּן לֹאֲמַר שֶׁתִּהְיֶה תַּחֲלֵת עֲשִׂיתָן עֲלָיו, שֶׁאִם כֵּן מֵה הוּא שְׂחֹזֵר וְאָמַר וְנָתַתָּ אֶת שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת, וְהָלֹא כִּזְר נִתְּוִינִים צוֹ, הִיָּה לוֹ לְכַתּוֹב בְּתַחֲלֵת הַמִּקְרָא, וְעָשִׂיתָ עַל קְצוֹת הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב, וְאֵף בְּשְׂרָשֵׁרוֹת נָרִיךְ אֶתָּה לְפִתּוֹר כֵּן:

23 עַל שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן. לְשְׁתֵּי פִאוֹת שֶׁכִּנְגַד הַזֹּאֵר לִימִינִית וּלְשִׁמְאַלִית הַצָּאִים מוֹל כַּתְּפוֹת הָאִפּוֹד:

24 וְנָתַתָּה אֶת שְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת הַזָּהָב. הֵן הֵן שְׂרָשֵׁרוֹת גְּבּוֹלוֹת הַכְּתוּבוֹת לְמַעַלָה, וְלֹא פִירֶשׁ מִקּוֹם קְצוֹעַן בְּחֹשֶׁן, עֲכָשִׁיו מִפָּרֶשׁ לֶךְ שִׁיִּהְיֶה מוֹחַז אֹתוֹן בְּטַבָּעוֹת, וְתִדְעֶה לֶךְ שֶׁהֵן הֵן הָרֵאשׁוֹנוֹת, שֶׁהֲרִי בְּפִרְשֶׁת אֱלֹהֵי פְקוּדֵי לֹא הוֹכְפִלוּ:

<p>25 And the other two ends of the two wreathen chains thou shalt put on the two settings, and put them on the shoulder-pieces of the ephod, in the forefront thereof.</p>	<p>וְיָת תְּרֵיתִין גְּדִילִין דְּעַל תְּרִין סְטְרוֹהֵי תִתִּין עַל תְּרֵיתִין מְרַמְצָתָא וְתִתִּין עַל כְּתָפֵי אֵיפֻדָּא לְקַבִּיל אִפֻּדָּהּ:</p>	<p>וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמְּשַׁבְּצוֹת וְנִתְּתָה עַל־כְּתָפוֹת הָאֵפֻד אֶל־מֹל פָּנָיו:</p>
<p>26 And thou shalt make two rings of gold, and thou shalt put them upon the two ends of the breastplate, upon the edge thereof, which is toward the side of the ephod inward.</p>	<p>וְתַעֲבִיד תְּרֵיתִין עֲזָקִין דְּדָהֵב וְתַשְׁוִי יִתְּהוֹן עַל תְּרִין סְטְרֵי חוּשְׁנָא עַל סְפָתֶיהָ דְּלַעֲבָרָא דְּאֵיפֻדָּא לְגָיו:</p>	<p>וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֶבֶר הָאֵפֻד (צִסְפֵּי סִפְרָד וְאִשְׁכְּנוּ הָאֶפֻּד) בֵּיתָהּ:</p>

25 ואת שתי קצות. של שתי העצמות, צ' ראשיהם של כל אחת ואחת:

25 תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד, ולא פירש את צרכן ואת מקומן, עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העצמות המחוברות בטבעות החשן לימין ולשמאל אלל הזואר, שני ראשי שרשרות הימנית חוקע במשבצות של ימין, וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרות השמאלית:

25 ונתתה. המשבצות על כתפות האפוד, אחת צו ואחת צו, נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי, ועדיין שפת החשן המחוברת הולכת וצאה, ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה, לכך הוצרך עוד צ' טבעות לתחמיתו, כמו שמפרש והולך:

25 אל מול פניו. של אפוד, שלא יתן המשבצות בעצר הכתפות שכלפי המעיל, אלא בעצר העליון שכלפי החוץ, והוא קרוי מול פניו של אפוד, כי אותו עזר שאינו נראה אינו קרוי פנים:

26 על שני קצות החושן. הן שתי פאותיו המחוברות לימין ולשמאל:

26 על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה. הרי לך שני סימנים, האחד שיתנס בשני קצות של תחמיתו, שהוא כנגד האפוד, שעליו אינו כנגד האפוד, שהרי סמוך לזואר הוא, והאפוד נתון על מחניו, ועוד נתן סימן, שלא יקבע בעצר החושן שכלפי החוץ, אלא בעצר שכלפי פנים, שנאמר ביתה, ואותו העצר הוא לצד האפוד, שחשב האפוד חוגרו לכהן, ונקפל הסיגר לפני הכהן על מחניו, וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן, וקצותיו שוכצין עליו:

<p>27 And thou shalt make two rings of gold, and shalt put them on the two shoulder-pieces of the ephod underneath, in the forepart thereof, close by the coupling thereof, above the skilfully woven band of the ephod.</p>	<p>וַתַּעֲבִיד תְּרֵתִין עֲזָקִין דָּהָב וְתָתִין יָתֵהוּן עַל תְּרִין כְּתָפֵי אֵיפֹדָא מִלְרַע מִלְקָבִיל אַפֻּהִי לְקָבִיל בֵּית לֹפִי מֵעֲלֹי לַהֲמִן אֵיפֹדָא:</p>	<p>וַעֲשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל-שְׁתֵּי כְתָפוֹת הָאֵפֹד מִלְמָטָה מִמּוֹל פָּנָיו לַעֲמֹת מִחִבְרָתוֹ מִמַּעַל לַחֹשֶׁב הָאֵפֹד:</p>
<p>28 And they shall bind the breastplate by the rings thereof unto the rings of the ephod with a thread of blue, that it may be upon the skilfully woven band of the ephod, and that the breastplate be not loosed from the ephod.</p>	<p>וַיַּחֲדִין יֵת חוּשָׁנָא מֵעֲזָקְתִּיהָ לְעֲזָקַת אֵיפֹדָא בְּחוּטָא דְתַכְלִיתָא לְמַהֲנִי עַל הַמִּן אֵיפֹדָא וְלֹא יִתְפָּרַק חוּשָׁנָא מֵעֲלֹי אֵיפֹדָא:</p>	<p>וַיַּרְכְּסוּ אֶת-הַחֹשֶׁן מִטַּבְעָתוֹ אֶל-טַבְעַת הָאֵפֹד בַּפֶּתִיל תְּכֵלֶת לַהֲיוֹת עַל-חֹשֶׁב הָאֵפֹד וְלֹא-יִנָּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפֹד:</p>
<p>29 And Aaron shall bear the names of the children of Israel in the breastplate of judgment upon his heart, when he goeth in unto the holy place, for a memorial before the LORD continually. .</p>	<p>וַיִּטּוֹל אֶהֱרֹן יֵת שְׁמֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן דִּינָא עַל לִבִּיהָ בְּמִיעֲלִיהָ לְקוּדְשָׁא לְדוֹכְרָנָא קָדָם יְיָ תְּדִירָא:</p>	<p>וַנִּשָּׂא אֶהֱרֹן אֶת-שְׁמוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל-לִבּוֹ בִּבְאוֹ אֶל-הַקֹּדֶשׁ לְזִכְרוֹן לִפְנֵי-יְהוָה תָּמִיד:</p>

27 על שתי כתפות האפוד מלמטה. שהמשצנות נחונות צראשי כתפות האפוד העליונים, הצאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו, והטבעות נזה ליתן צראשן השני שהוא מחובר לאפוד, והוא שנאמר לעומת מחצרתו, סמוך למקום חצורן באפוד למעלה מן החגורה מעט, שהמחצרת לעומת החגורה, ואלו נחונים מעט בגובה זקיפת הכתפות, הוא שנאמר ממעל לחשב האפוד, והן כנגד סוף החשן, ונותן פתיל תכלת צאותן הטבעות וצטבעות החשן, ורוכסן צאותו פתיל לימין ולשמאל, שלא יהא תחתית החשן הולך לפניו וחוזר לאחור ונוקש על כריסו, ונמצא מיושב על המעיל יפה:

27 ממוול פניו. צעצר החיטון:

28 וירכסו. לשון חצור, וכן מִרְכָּסִי אִישׁ (תהלים לא, כא), חצורי חצרי רשעים. וכן וְהִרְכָּסִים לְצִקְעָה (ישעיה מ, ד), הרים הסמוכים זה לזה, שאי אפשר לירד לגיא שציניהם אלא בקושי גדול, שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה, יהיו לצקעת מישור ונוחה לילך:

28 להיות על חשב האפוד. להיות החשן דבוק אל חשב האפוד:

28 ולא יזח. לשון ניתוק, ולשון ערבי הוא כדצרי דונש בן לזרט:

<p>30 And thou shalt put in the breastplate of judgment the Urim and the Thummin; and they shall be upon Aaron's heart, when he goeth in before the LORD; and Aaron shall bear the judgment of the children of Israel upon his heart before the LORD continually.</p>	<p>וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאֲוִירִים וְאֶת־הַתֻּמִּיִּם וְהָיוּ עַל־לֵב אֶהְרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנִשָּׂא אֶהְרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: (ס)</p>	<p>30 וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאֲוִירִים וְאֶת־הַתֻּמִּיִּם וְהָיוּ עַל־לֵב אֶהְרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנִשָּׂא אֶהְרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: (ס)</p>
<p>31 And thou shalt make the robe of the ephod all of blue.</p>	<p>וְתַעֲבִיד יֵת מְעִיל אֵיפֹדָא גְמִיר תְּכֵלָא:</p>	<p>וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפֹד כָּלִיל תְּכֵלֶת: שלישי</p>
<p>32 And it shall have a hole for the head in the midst thereof; it shall have a binding of woven work round about the hole of it, as it were the hole of a coat of mail that it be not rent.</p>	<p>וְהָיָה פִּי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שִׁפְהָ יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֲרָג כָּפִי תַּחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקְרַע:</p>	<p>32 וְהָיָה פִּי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שִׁפְהָ יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֲרָג כָּפִי תַּחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקְרַע:</p>
<p>33 And upon the skirts of it thou shalt make pomegranates of blue, and of purple, and of scarlet, round about the skirts thereof; and bells of gold between them round about:</p>	<p>וְתַעֲבִיד עַל שְׁפֹלוּהֵי רְמוֹנֵי תְּכֵלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצֹבֵעַ זָהָרִי עַל שְׁפֹלוּהֵי סָחֹר סָחֹר וְזִגְיֹן דְּדָהָב בֵּינֵיהֶן סָחֹר סָחֹר:</p>	<p>33 וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלְיוֹ רְמוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלְיוֹ סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב:</p>

- 30 האוירים ואת התמים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו צתוך כפלי החשן, שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו (יומא עג:). ובמקדש שני היה החשן, שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר צגדים, אבל אותו השם לא היה צתוכו, ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט, שנאמר וְשָׁאֵל לוֹ צִמְשֵׁפֶט האוירים (צמדצר כז, כא):
- 30 את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות. ולפי המדרש אגדה, שהחשן מכפר על מעוטי הדין נקרא משפט, על שם סליחת המשפט:
- 31 את מעיל האפוד. שאפוד ניתן עליו לחגורה:
- 31 כליל תכלת. כולו תכלת, שאין מין אחר מעורב בו:
- 32 והיה פי ראשו. פי המעיל צגזהו, הוא פתיחת צית הנאמר:
- 32 בתוכו. כתרומתו כפיל לגויה, כפול לתוכו, להיות לו לשפה כפילתו, והיה מעשה אורג ולא צמחט:
- 32 כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם כפול לתוכן:
- 32 לא יקרע. כדי שלא יקרע, והקורעו עוצר בלאו, שזה ממנין לאוין שצתורה, וכן לא יצא החשן, וכן לא יקרו ממנו (שמות כה, טו), הנאמר צדי הארון:
- 33 רמוני. עגולים ותלולים היו, כמין רמונים העשויים בצצת תרנגולת:
- 33 ופעמוני זהב. זגין עם ענצלין שצתוכם:
- 33 בתוכם סביב. ציניהם סביב, צין שני רמונים פעמון אחד, דצוק ותלוי בשולי המעיל:

34	a golden bell and a pomegranate, a golden bell and a pomegranate, upon the skirts of the robe round about.	וְגָא דְדִהָבָא וְרִמּוֹנָא וְגָא דְדִהָבָא וְרִמּוֹנָא עַל שְׁפִילֵי מְעִילָא סְחוּר סְחוּר:	פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן עַל־שְׁפִילֵי הַמְּעִיל סָבִיב:	34
35	And it shall be upon Aaron to minister; and the sound thereof shall be heard when he goeth in unto the holy place before the LORD, and when he cometh out, that he die not.	וְיִהְיֶה עַל אַהֲרֹן לְשִׁמְשָׁא וְיִשְׁמָע קִלְיָה בְּמִיעֲלִיָּה לְקֹדֶשׁ לְקֹדֶם יְיָ וּבְמִפְקִיָּה וְלֹא יָמוּת:	וְהָיָה עַל־אַהֲרֹן לְשִׁמְשָׁתָא וְנִשְׁמָע קוֹלוֹ בְּבֵאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת: (ס)	35
36	And thou shalt make a plate of pure gold, and engrave upon it, like the engravings of a signet: HOLY TO THE LORD.	וְתַעֲבִיד צִיצָא דְדִהָבָא דְּכִי וְתַגְלוֹף עֲלוּהִי כְּתָב מִפְּרֶשׁ קֹדֶשׁ לִי:	וְעָשִׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר וּפְתַחְתָּ עָלָיו פְּתוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה:	36
37	And thou shalt put it on a thread of blue, and it shall be upon the mitre; upon the forefront of the mitre it shall be.	וְתַשִּׁי יִתִּיהָ עַל חוּטָא דְּתַכִּילָתָא וְיִהְיֶה עַל מַצְנֶפֶתָא לְקַבִּיל אִפִּי מַצְנֶפֶתָא יְהִי:	וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־הַמַּצְנֶפֶת אֶל־מֹול פְּנֵי־הַמַּצְנֶפֶת יְהִי:	37

34 פעמון זהב ורמון וגר. פעמון זהב ורמון אללו:
35 ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן, אם יהיו לו לא יתחייב מיתה, הא אם יכנס מחוסר אחד מן הצגדים הללו, חייב מיתה צדי שמים:
36 ציץ. כמין טס של זהב היה, רוחב צ' אצבעות, מקיף על המצח מאוזן לאוזן (סוכה ה:):
37 על פתיל תכלת. ובמקום אחר הוא אומר, ויִתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת (שמות לט, לא), ועוד, כתיב כאן והיה על המצנפת, ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן, ובשחיטת קדשים שנינו (זבחים יט:), שערור היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפלין, למדנו שהמצנפת למעלה בצובה הראש, ואינה עמוקה להכנס בה כל הראש עד המצח, והציץ למטה, והפתילים היו בנקבים, ותלויין בו בשני ראשים ובמצנפת, ששה בג' מקומות הללו, פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו, וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשון, ונמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד, ופתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים, והולך על פני רוחב הראש מלמעלה, נמצא עשוי כמין כובע, ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת, והיה נותן הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת, והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל, והטס תלוי כנגד מצחו, ונתקיימו כל המקראות, פתיל על הציץ, וציץ על הפתיל, ופתיל על המצנפת מלמעלה:

<p>38 And it shall be upon Aaron's forehead, and Aaron shall bear the iniquity committed in the holy things, which the children of Israel shall hallow, even in all their holy gifts; and it shall be always upon his forehead, that they may be accepted before the LORD.</p>	<p>וְהָיָה עַל־מִצַּח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקִּדְּשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־מִתְּנַת קִדְּשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־מִצַּחוֹ תָמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה:</p>	<p>38 וְהָיָה עַל־מִצַּח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקִּדְּשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־מִתְּנַת קִדְּשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־מִצַּחוֹ תָמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה:</p>
<p>39 And thou shalt weave the tunic in chequer work of fine linen, and thou shalt make a mitre of fine linen, and thou shalt make a girdle, the work of the weaver in colours.</p>	<p>וְתָרַמְיץ פִּתּוּנָא דְּבוּצָא וְתַעֲבִיד מִצְנֶפֶתָא דְּבוּצָא וְהִמְיֵן תַּעֲבִיד עוֹבֵד צִיִּיר:</p>	<p>39 וְשִׁבְצָתָּ הַפִּתּוּנָת שֵׁשׁ וְעִשִּׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מֵעֵשֶׂה רִקְם:</p>
<p>40 And for Aaron's sons thou shalt make tunics, and thou shalt make for them girdles, and head-tires shalt thou make for them, for splendour and for beauty.</p>	<p>וּלְבָנֵי אַהֲרֹן תַּעֲבִיד פִּתּוּנִין וְתַעֲבִיד לְהוֹן הַמִּינִין וְקוֹבְעִין תַּעֲבִיד לְהוֹן לִיקָר וּלְתוֹשִׁבָּהָא:</p>	<p>40 וּלְבָנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כִּתְנֹת וְעִשִּׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:</p>

38 ונשא אהרן. לשון סליחה, ואף על פי כן אינו זו ממשמעו, אהרן נושא את המשא של עון, נמצא מסולק העון מן הקדשים:

38 את עון הקדשים. לרצות על הדם ועל החלב שקרבו בטומאה, כמו ששנינו (מנחות כה.), אי זה עון הוא נושא, אם עון פגול הרי כבר נאמר לא ירצה, ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב, ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב טמא, שהרי עון הקדשים נאמר, ולא עון המקריבים, הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן:

38 והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד, שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה, אלא תמיד לרצות להם, אפילו אינו על מצחו, שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה, ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה, ואם לאו אינו מרצה, נדרש על מצחו תמיד, מלמד שממשמש בו בעודו על מצחו, שלא יסיח דעתו ממנו:

39 ושבצת. עשה אותם משצנות משצנות, וכולם של שש:

40 ולבני אהרן תעשה כתנת. ארבעה בגדים הללו ולא יותר, כתונת, ואבנט, ומגבעות היא מצנפת, ומכנסים הכתוצים למטה צפרשה:

<p>41 And thou shalt put them upon Aaron thy brother, and upon his sons with him; and shalt anoint them, and consecrate them, and sanctify them, that they may minister unto Me in the priest's office.</p>	<p>וְהִלַּבַשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אֶהֱרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֹתוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וּקְדַשְׁתָּ אֹתָם וְכַהֲנוּ לִי:</p>	<p>41 והִלַּבַשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אֶהֱרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֹתוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וּקְדַשְׁתָּ אֹתָם וְכַהֲנוּ לִי:</p>
<p>42 And thou shalt make them linen breeches to cover the flesh of their nakedness; from the loins even unto the thighs they shall reach.</p>	<p>וַעֲשֵׂה לָהֶם מְכַנְסֵי־בָד דְּבוּז לְכַסָּאָה בָּשָׂר עַד־יָרֵךְ מִחֲרָצִין וְעַד־יָרֵךְ יִהְיוּ:</p>	<p>42 וַעֲשֵׂה לָהֶם מְכַנְסֵי־בָד דְּבוּז לְכַסָּאָה בָּשָׂר עַד־יָרֵךְ מִחֲרָצִין וְעַד־יָרֵךְ יִהְיוּ:</p>
<p>43 And they shall be upon Aaron, and upon his sons, when they go in unto the tent of meeting, or when they come near unto the altar to minister in the holy place; that they bear not iniquity, and die; it shall be a statute for ever unto him and unto his seed after him.</p>	<p>וְהָיוּ עַל־אֶהֱרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאֵם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֹו בְּגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יָשְׂאוּ עֹון וּמָתוּ חֻקַּת עוֹלָם לֹו וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו: (ס)</p>	<p>43 וְהָיוּ עַל־אֶהֱרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאֵם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֹו בְּגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יָשְׂאוּ עֹון וּמָתוּ חֻקַּת עוֹלָם לֹו וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו: (ס)</p>

- 41 והִלַּבַשְׁתָּ אֹתָם אֶת אֶהֱרֹן. אֹתָם הָאֲמֹרִין צֹאֲהֶרֶן, חֶשֶׁן, וְאַפֹּד, וּמַעִיל, וְכֹתֹנֶת תְּשַׁבֵּץ, מִזְנֶפֶת, וְאַזְנוֹת, וְיֵץ, וּמְכַנְסִים, הַכְמוּצִים לַמַּטֶּה זָכוֹלִס:
- 41 וְאֵת בָּנָיו אֹתוֹ. אֹתָם הַכְמוּצִים זֶהִס:
- 41 וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם. אֵת אֶהֱרֹן וְאֵת בָּנָיו זֶשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה:
- 41 וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם. כָּל מַלְוֵי יָדַיִם לָשׁוֹן חֲנוּךְ, כִּשְׁהוּא נִכְנָס לְדַבֵּר לֵהוֹיֹת מוֹחֲזֵק צוֹ מֵאוֹתוֹ יוֹס וְהַלֵּלָה, וּצְלָשׁוֹן לַע"ו,
- 41 כִּשְׁמִמְנִין אֲדָם עַל פְּקוּדַת דָּבָר, נוֹתֵן הַשְּׁלִיט צִידוֹ צִית יָד שֶׁל עוֹר שְׁקוֹרִין גּוֹאֲלֵ"טוֹ, וְעַל יָדוֹ הוּא מַחֲזִיקוֹ צִדָּר, וְקוֹרִין לְאוֹתוֹ מַסִּירָה וּוִיר"סִטִּיר, וְהוּא מַלְוֵי יָדַיִם:
- 42 וְעֵשָׂה לָהֶם. לְאֶהֱרֹן וּלְבָנָיו:
- 42 מְכַנְסֵי בָד. הֵרִי ח' צִגְדִּים לְכַהֵן גָּדוֹל וְאַרְצֵעָה לְכַהֵן הַדְּיוֹט:
- 43 וְהָיוּ עַל אֶהֱרֹן. כָּל הַצִּגְדִּים הָאֵלֶּה, עַל אֶהֱרֹן הָרִאוּיִן לֹו:
- 43 וְעַל בָּנָיו. הָאֲמֹרִין זֶהִס:
- 43 בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. לְהִיכָל וְכֵן לְמִשְׁכָּן:
- 43 וּמָתוּ. הֵא לְמַדַּת, שֶׁהַמִּשְׁמֶשׁ מַחֲסֵר צִגְדִּים, זִמִּיתָה:
- 43 חֻקַּת עוֹלָם לֹו. כָּל מַקּוֹס שֶׁנֶּאֱמַר חֻקַּת עוֹלָם, הוּא גְזִירָה מִיָּד וּלְדוֹרוֹת לַעֲכָז צוֹ:

XXIX	And this is the thing that thou shalt do unto them to hallow them, to minister unto Me in the priest's office: take one young bullock and two rams without blemish,	וְזֶה תַּדְבָּר אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לַכֹּהֵן לִי לִקַּח פֶּר אֶחָד בֶּן-בָּקָר וְאַיִלִם שְׁנַיִם תְּמִימִם:	רזיעי
2	and unleavened bread, and cakes unleavened mingled with oil, and wafers unleavened spread with oil; of fine wheaten flour shalt thou make them.	וְלֶחֶם מִצּוֹת וְחֻלֵּת מִצָּה בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מִצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשֶּׁמֶן סֵלֶת חֲטִיִּם תַּעֲשֶׂה אֹתָם:	2
3	And thou shalt put them into one basket, and bring them in the basket, with the bullock and the two rams.	וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל-סֵל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסֵּל וְאֶת-הַפֶּר וְאֶת שְׁנֵי הָאֵילִם:	3
4	And Aaron and his sons thou shalt bring unto the door of the tent of meeting, and shalt wash them with water.	וְאֶת-אַהֲרֹן וְאֶת-בָּנָיו תִּקְרִיב אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמַּיִם:	4
5	And thou shalt take the garments, and put upon Aaron the tunic, and the robe of the ephod, and the ephod, and the breastplate, and gird him with the skilfully woven band of the ephod.	וְלָקַחְתָּ אֶת-הַבְּגָדִים וְהַלְבַּשְׁתָּ אֶת-אַהֲרֹן אֶת-הַכֶּתֶנֶת וְאֶת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת-הָאֵפֹד וְאֶת-חֹשֶׁן וְאֶפְדָּתָ לִי בְחֹשֶׁב הָאֵפֹד:	5

1 לקח. כמו קח, ושתי גזרות הן, אחת של קיחה ואחת של לקיחה, ולהן פתרון אחד:

1 פר אחד. לכפר על מעשה העגל שהוא פר:

2 ולחם מצות וחלת מצות ורקיקי מצות. הרי אלו ג' מינין, רצופה, וחלות, ורקיקין. לחם מצות היא הקרויה למטה צענין חלת לחם שמן, על שם שנותן שמן צרצופה כנגד החלות והרקיקין, וכל המינין צאים עשר עשר חלות (מנחות עו.):

2 בשמן. כשהן קמח, יולק צהן שמן וצוללן (שם עה.):

2 משחים בשמן. אחר אפייתן מושחן כמין כ"ף יונית שהיא עשויה כנו"ן שלנו (שם):

3 והקרבת אותם. אל חצר המשכן ביום הקמתו:

4 ורחצת. זו טבילת כל הגוף:

5 ואפדת. קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו:

6	And thou shalt set the mitre upon his head, and put the holy crown upon the mitre.	וְשָׂמַתְּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתְּ אֶת־נֹזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנֶפֶת: וְתָשׂוּי מִצְנֶפֶתָא עַל רִישִׁיָּהּ וְתָתִין יָת כָּל־לֹא דְקוּדְשָׁא עַל מִצְנֶפֶתָא:	6
7	Then shalt thou take the anointing oil, and pour it upon his head, and anoint him.	וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּצְקֶתָ עַל־רֹאשׁוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתוֹ: וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דְּרַבּוּתָא וְתָרִיק עַל רִישִׁיָּהּ וְתִרְבִּי יָתִיה:	7
8	And thou shalt bring his sons, and put tunics upon them.	וְאֶת־בָּנָיו תִּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כִּתְנֹת: וְיָת בְּנוֹהֵי תִקְרִיב וְתִלְבִּישְׁנֹן כִּתּוּנִין:	8
9	And thou shalt gird them with girdles, Aaron and his sons, and bind head-tires on them; and they shall have the priesthood by a perpetual statute; and thou shalt consecrate Aaron and his sons.	וְחָגַרְתָּ אֹתָם אֲבֵגָט אֶהְרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֹּאֲתָ יָד־אֶהְרֹן וְיָד־בָּנָיו: וְתַזְרִיז יִתְּהוֹן הַמִּנִּין אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי וְתַתְּקִין לָהֹן קוּבְעִין וְתִהְיִי לָהֹן כְּהוֹנָתָא לְקִים עֹלָם וְתִקְרִיב קוּרְבָנָא דְּאֶהְרֹן וְקוּרְבָנָא דְּבְנוֹהֵי:	9
10	And thou shalt bring the bullock before the tent of meeting; and Aaron and his sons shall lay their hands upon the head of the bullock.	וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וּסְמָךְ אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר: וְתִקְרִיב יָת תּוֹרָא לְקֹדֶם מִשְׁכַּן זִמְנָא וְיִסְמֹךְ אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי יָת יְדֵיהֹן עַל רִישׁ תּוֹרָא:	10
11	And thou shalt kill the bullock before the LORD, at the door of the tent of meeting.	וְשַׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְתַכּוֹס יָת תּוֹרָא קֹדֶם יי בְּתַרְע מִשְׁכַּן זִמְנָא:	11

6 נזר הקדש. זה הנזק:
6 על המצנפת. כמו שפירשתי למעלה, על ידי הפחיל האמצעי ושני פחילין שזראשו הקשורין שלשמן מאחורי העורף, הוא נותנו על המצנפת כמין כובע:
7 ומשחת אותו. אף משיחה זו כמין כ"ף יונית, נותן שמן על ראשו, וצין ריסי עיניו, ומחצרן צאצאיו:
9 והיתה להם. מלוי ידים זה לכהונת עולם:
9 ומולאת. על ידי הדברים האלה:
9 יד אהרן ויד בניו. צמילוי ופקודת הכהונה:
11 פתח אהל מועד. צחצר המשכן שלפני הפתח:

<p>12 And thou shalt take of the blood of the bullock, and put it upon the horns of the altar with thy finger; and thou shalt pour out all the remaining blood at the base of the altar.</p>	<p>וְתָסַב מִדָּמָא דְתוֹרָא וְתָתִין עַל קַרְנֵת מִדְּבָחָא בְּאֶצְבָּעְךָ וְיִת כָּל דָּמָא תִּשְׁפּוֹד לִיסוּדָא דְמִדְּבָחָא:</p>	<p>12 וְלִקְחַתָּ מִדָּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֵת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעְךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפּוֹךְ אֶל־יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ:</p>
<p>13 And thou shalt take all the fat that covereth the inwards, and the lobe above the liver, and the two kidneys, and the fat that is upon them, and make them smoke upon the altar.</p>	<p>וְתָסַב יֵת כָּל תַּרְבָּא דְּחִפִּי יֵת גִּנָּא וְיֵת חִצְרָא דְעַל כְּבִדָּא וְיֵת תַּרְתִּין כּוֹלִין וְיֵת תַּרְבָּא דְעַל־יְהוֹן וְתִסִּיק לְמִדְּבָחָא:</p>	<p>13 וְלִקְחַתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכִּבֶּד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלִיֹּת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחַ:</p>
<p>14 But the flesh of the bullock, and its skin, and its dung, shalt thou burn with fire without the camp; it is a sin-offering.</p>	<p>וְיֵת בֶּשֶׂר תוֹרָא וְיֵת מִשְׁכִּיָּה וְיֵת אוֹכְלִיָּה תוֹקִיד בְּנוֹרָא מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא חַטָּאתָא הוּא:</p>	<p>14 וְאֶת־בֶּשֶׂר הַפָּר וְאֶת־עֹרֹו וְאֶת־פָּרְשׁוֹ תִשְׂרֹף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חַטָּאת הוּא:</p>
<p>15 Thou shalt also take the one ram; and Aaron and his sons shall lay their hands upon the head of the ram.</p>	<p>וְיֵת דְּכָרָא חֵד תָּסַב וְיִסְמְכוּן אֹהֲרֵן וּבְנָיו יֵת יְדֵיהוֹן עַל רִישׁ דְּכָרָא:</p>	<p>15 וְאֶת־הָאֵיל הָאֶחָד תִּקַּח וְיִסְמְכוּ אֹהֲרֵן וּבְנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵיל:</p>
<p>16 And thou shalt slay the ram, and thou shalt take its blood, and dash it round about against the altar.</p>	<p>וְתַפּוֹס יֵת דְּכָרָא וְתָסַב יֵת דָּמִיָּה וְתִזְרוֹק עַל מִדְּבָחָא סָחוּר סָחוּר:</p>	<p>16 וְשַׁחַטְתָּ אֶת־הָאֵיל וְלִקְחַתָּ אֶת־דָּמֹו וְיִזְרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:</p>

12 על קרנות. למעלה, בקרנות ממש (זכאים נג.).

12 ואת כל הדם. שירי הדם:

12 אל יסוד המזבח. כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ (מדות פ"ג מ"א):

13 החלב המכסה את הקרב. הוא הקרום שעל הכרס שקורין טיל"א:

13 ואת היתרת. הוא טרפשא דכבדא שקורין איצר"ש (ראטהפלייש):

13 על הכבד. אף מן הכבד יטול עמה (ת"כ ג, ד):

14 תשרף באש. לא מנינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו:

16 וזרקת. בכלי, אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן, כדי שיראה לכאן ולכאן, ואין קרצן טעון מחנה באצבע אלא חטאת

בלבד, אצל שאר זכאים אינן טעונין קרן ולא אצבע, שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה, ואינו עולה בכבש, אלא עומד בארץ וזורק:

16 סביב. כך מפורש בשחיטת קדשים (זכאים נג.), שאין סביב אלא צ' מתנות שהן ארבע, האחת בקרן וזית זו, והאחת

17	And thou shalt cut the ram into its pieces, and wash its inwards, and its legs, and put them with its pieces, and with its head.	וְאֶת־הָאֵילַן וְיֵת דְּכָרָא תַפְלִיג לְאִבְרוֹהִי וְתַחֲלִיל גְּוִיָּה וּכְרַעֲוֵהִי וְתַתִּין עַל אִבְרוֹהִי וְעַל רִישֵׁיהֶּ:	וְאֶת־הָאֵילַן וְיֵת דְּכָרָא תַפְלִיג לְנִתְחֵיו וְרַחֲצֵת קְרָבֹו וּכְרַעֲוֵיו וְנִתַּת עַל־נִתְחֵיו וְעַל־רֹאשׁוֹ:	17
18	And thou shalt make the whole ram smoke upon the altar; it is a burnt-offering unto the LORD; it is a sweet savour, an offering made by fire unto the LORD.	וְתַסִּיק יֵת כָּל דְּכָרָא לַמִּדְבָּחָא עֲלֵתָא הוּא קֹדֶם יְיָ לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעַנָא קוֹרְבָנָא קֹדֶם יְיָ הוּא:	וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאֵילַן הַמִּזְבֵּחַה עֲלֵהּ הוּא לִיהִנֶּה רִיחַ נִיחֹוֹחַ אִשָּׁה לִיהִנֶּה הוּא:	18
19	And thou shalt take the other ram; and Aaron and his sons shall lay their hands upon the head of the ram.	וְתִסַּב יֵת דְּכָרָא תַנִּינָא וְיִסְמֹךְ אֶהֱרֹן וּבְנָוֵהִי יֵת יְדֵיהֶון עַל רִישׁ דְּכָרָא:	וְלִקְחַתָּ אֶת הָאֵילַן הַשֵּׁנִי וְיִסְמֹךְ אֶהֱרֹן וּבְנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵילַן:	חמישי
20	Then shalt thou kill the ram, and take of its blood, and put it upon the tip of the right ear of Aaron, and upon the tip of the right ear of his sons, and upon the thumb of their right hand, and upon the great toe of their right foot, and dash the blood against the altar round about.	וְתַפּוֹס יֵת דְּכָרָא וְתַסַּב מִדָּמֵיהּ וְתַתִּין עַל רוֹם אוֹדְנָא דְּאֶהֱרֹן וְעַל רוֹם אוֹדְנָא דְּבְנָוֵהִי דִּימִינָא וְעַל אֶלְיוֹן יְדָהֶון דִּימִינָא וְעַל אֶלְיוֹן רַגְלָהֶון דִּימִינָא וְתִזְרוֹק יֵת דָּמָא עַל מִדְּבָחָא סָחוּר סָחוּר:	וְשַׁחֲטָתָּ אֶת־הָאֵילַן וְלִקְחַתָּ מִדָּמֹו וְנִתַּתָּה עַל־תִּנּוּךְ אֶזְן אֶהֱרֹן וְעַל־תִּנּוּךְ אֶזְן בְּנָיו הִימָנִית וְעַל־כַּף יָדָם הִימָנִית וְעַל־כַּף רַגְלָם הִימָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:	20

בקרן שכנגדה באלכסון, וכל מתנה נראית בשני כדי הקרן אינך ואינך, נמצא הדם נתון צד' רוחות סביב, לכך קרוי סביב:

17 על נתחיו. עם נתחיו, וסף על שאר הנתחים:

18 ריח ניחוח. נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני:

18 אשה. לשון אש, והיא הקטרת איברים שעל האש:

20 תנוך. הוא הסחוס (ת"כ מילואים כ"א), גדר האמצעי שבתוך האוזן, שקורין טנדרו"ס:

20 בהן ידם. הגודל, ובפרק האמצעי:

<p>21 And thou shalt take of the blood that is upon the altar, and of the anointing oil, and sprinkle it upon Aaron, and upon his garments, and upon his sons, and upon the garments of his sons with him; and he and his garments shall be hallowed, and his sons and his sons'garments with him.</p>	<p>וְתִסַּב מִן דָּמָא דְעַל מִדְבָּחָא וּמִמִּשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְתִדִּי עַל אֶהְרֹן וְעַל לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עֲמִיה וְיִתְקַדֵּשׁ הוּא וְלְבוּשׁוֹהִי וּבְנוֹהִי וּלְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עֲמִיה:</p>	<p>21 וְלִקְחַתָּ מִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזִּיתָ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בְּנָיו וְעַל־בְּגָדֵי בְנָיו אֹתוֹ וְקִדַּשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבְנָיו וּבְגָדֵי בְנָיו אֹתוֹ:</p>
<p>22 Also thou shalt take of the ram the fat, and the fat tail, and the fat that covereth the inwards, and the lobe of the liver, and the two kidneys, and the fat that is upon them, and the right thigh; for it is a ram of consecration;</p>	<p>וְתִסַּב מִן דִּכְרָא תִרְבָּא וְאַלְיָתָא וְיִת תִּרְבָּא דִּחְפִּי יֵת גִּנָּא וְיִת חֲצֵר כְּבִדָּא וְיִת תִּרְתִּין כּוֹלֶן וְיִת תִּרְבָּא דְעַלְיָהוֹן וְיִת שְׂקָא דִּימִינָא אֲרִי דְכַר קוֹרְבָּנִיא הוּא:</p>	<p>22 וְלִקְחַתָּ מִן־הָאֵיל הַחֵלֶב וְהָאֲלִיָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת יִתְרַת הַכְּבֵד וְאֶת שְׁתֵּי הַכְּלִיֹּת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַלְיָהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִקְלָאִים הוּא:</p>
<p>23 and one loaf of bread, and one cake of oiled bread, and one wafer, out of the basket of unleavened bread that is before the LORD.</p>	<p>וּפְתָא דִּלְחִים חֲדָא וּגְרִצָּתָא דִּלְחִים מִשַּׁח חֲדָא וְאַסְפּוּג חֲד מִסְלָא דְפִטִּירְיָא דִּקְדָּם יי:</p>	<p>23 וּכְפֹר לֶחֶם אַחַת וְחֻלֹּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרִקִּיק אֶחָד מִסַּל הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה:</p>

- 22 החלב. זה חלב הדקים או הקיזה (חולין מט:):
 22 והאליה. מן הכליות ולמטה, כמו שמפורש בזיקרא (ג, ט) שנאמר לַעֲמֹת הָעֵלָה יִסְרְנָהּ, מקום שהכליות יוערות, וזאמורי הפר לא נאמר אליה, שאין אליה קריזה אלא בכזש וכזשה ואיל, אבל שור ועז אין טעונים אליה:
 22 ואת שוק הימין. לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורים, אלא זו בלבד:
 22 כי איל מלואים הוא. שלמים לשון שלמות, שהושלם בכל. מגיד הכתוב שהמלואים שלמים, ששמיים שלום למזבח, ולעוד העבודה, ולצעלים לכך אני מצריכו החזה, להיות לו לעודד העבודה למנה, וזה משה ששימש במלואים, והשאר אכלו אהרן ובניו, שהם צעלים, כמפורש צענין:
 23 וכבר לחם. מן החלות:
 23 וחלות לחם שמן. ממין הרצוה:
 23 ורִקִּיק. מן הרקיקין אחד, מעשר שבכל מין ומין. ולא מצינו תרומת לחם הצא עם זבח נקטרת, אלא זו בלבד, שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נחונה לכהנים עם חזה ושוק, ומזה לא היה למשה למנה, אלא חזה בלבד:

24 And thou shalt put the whole upon the hands of Aaron, and upon the hands of his sons; and shalt wave them for a wave-offering before the LORD.	וּתְשִׁי כֹלָא עַל יְדֵי אַהֲרֹן וְעַל יְדֵי בְנֵיהֶם וַתְּרִים יְתַהוֹן אֲרָמָא קָדָם יי:	24 וְשַׁמֶּתָ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:
25 And thou shalt take them from their hands, and make them smoke on the altar upon the burnt-offering, for a sweet savour before the LORD; it is an offering made by fire unto the LORD.	וְתִסַּב יְתַהוֹן מִיָּדָהוֹן וְתִסִּיק לְמִדְבַּחָא עַל עֲלֵתָא לְאַתְקַבְּלָא פְרַעֲוֵא קָדָם יי קִירְבָּנָא הוּא קָדָם יי:	25 וְלִקְחַתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ תְּמִזְבֵּחַה עַל־הָעֹלָה לְרִיחַ נִיחֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁה הוּא לַיהוָה:
26 And thou shalt take the breast of Aaron's ram of consecration, and wave it for a wave-offering before the LORD; and it shall be thy portion.	וְתִסַּב יֵת חֲדָיָא מִדְּכַר קִירְבָּנָיָא דְלֹאֲהֲרֹן וַתְּרִים יְתִיָּה אֲרָמָא קָדָם יי וַיְהִי לָךְ לַחֲלָק:	26 וְלִקְחַתָּ אֶת־הַחֹזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהִנַּפְתָּ אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לָךְ לְמִנְחָה:
27 And thou shalt sanctify the breast of the wave-offering, and the thigh of the heave-offering, which is waved, and which is heaved up, of the ram of consecration, even of that which is Aaron's, and of that which is his sons'.	וְתִקְדִּישׁ יֵת חֲדָיָא דְאַרְמוּתָא וְיֵת שְׁקָא דְאַפְרָשׁוּתָא דְאַתְרָם וְדֹאֲתַפְרָשׁ מִדְּכַר קִירְבָּנָיָא מִדְּלֹאֲהֲרֹן וּמִדְּבְנֵיהֶם:	27 וְקִדְשָׁתָּ אֵת חֹזֶה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוֹנֵף וְאֲשֶׁר הוֹרֵם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו:

24 על כפי אהרן וגו' והנפת. שניהם עסוקין בתנופה, הצעלים והכהן, הא כיצד, כהן מניח ידו תחת יד הצעלים ומניף, ובזה היו אהרן ובניו צעלים ומשה כהן;
24 תנופה. מוליך ומציא למי שארבע רוחות העולם שלו, ותנופה מעכצת ומצטלת פורעניות ורוחות רעות. תרומה, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו, ומעכצת טללים רעים (מנחות סג).
25 על העולה. על האיל הראשון שהעלית עולה:
25 לריח ניחוח. לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו:
25 אשה. לאש נתן:
25 לה. לשמו של מקום:
27 וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו'. קדשם לדורות, להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק של שלמים, אבל לא להקטרה, אלא והיה לאהרן ולבניו לאכול:
27 תנופה. לשון הולכה והצאה, וינטלי"ר בלע"ז:
27 הורם. לשון מעלה ומוריד:

<p>28 And it shall be for Aaron and his sons as a due for ever from the children of Israel; for it is a heave-offering; and it shall be a heave-offering from the children of Israel of their sacrifices of peace-offerings, even their heave-offering unto the LORD.</p>	<p>וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחֶקֶד עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הוּא וְתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שְׁלֵמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה:</p>	<p>28 וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחֶקֶד עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הוּא וְתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שְׁלֵמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה:</p>
<p>29 And the holy garments of Aaron shall be for his sons after him, to be anointed in them, and to be consecrated in them.</p>	<p>וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמִשְׁחָה בָהֶם וּלְמִלֻּאָּה בָּם אֶת־יָדָם:</p>	<p>29 וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמִשְׁחָה בָהֶם וּלְמִלֻּאָּה בָּם אֶת־יָדָם:</p>
<p>30 Seven days shall the son that is priest in his stead put them on, even he who cometh into the tent of meeting to minister in the holy place.</p>	<p>שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֶׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתָיו מִבְּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ:</p>	<p>30 שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֶׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתָיו מִבְּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ:</p>
<p>31 And thou shalt take the ram of consecration, and seethe its flesh in a holy place.</p>	<p>וְיָת דָּבָר קֹרֶבֶת תִּסָּב וּתְבַשִּׁיל יֵת בַּשְּׂרִיָּה בְּאֶתֶר קֹדֶשׁ:</p>	<p>31 וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקַּח וּבִשְׁלִית אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ:</p>

- 28 לחק עולם מאת בני ישראל. שהשלמים לצעלים, ואם החזה ואם השוק יתנו לכהן:
 28 כי תרומה הוא. החזה ושוק הזה:
 29 לבניו אחריו. למי שצא בגדולה אחריו:
 29 למשחה. להתגדל צהם, שיש משיחה שהיא לשון שררה, כמו לך נפתים למשכה (צמדצר יח, ח), אל פגעו במשיכי (מהלים קה, טו):
 29 ולמלא בם את ידם. על ידי הצגדים הוא מתלצש צכהונה גדולה:
 30 שבעת ימים. רלופין:
 30 ילבשם הכהן. אשר יקום מצניו תחתיו לכהונה גדולה, כשימנוהו להיות כהן גדול:
 30 אשר יבא אל אהל מועד. אותו כהן המוכן להכנס לפני ולפנים ציום הכפורים, וזהו כהן גדול, שאין עצודת יום הכפורים כשרה אלא צו (יומא עג.).
 30 תחתיו מבניו. מלמד, שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו, ימנוהו כהן גדול תחתיו (ת"כ, טו):
 30 הכהן תחתיו מבניו. מכאן ראה, כל לשון כהן, לשון פועל עוצד ממש, לפיכך ניגון תציר נמשך לפניו:
 31 במקום קדש. צחצר אהל מועד, שהשלמים הללו קדשי קדשים היו:

32	And Aaron and his sons shall eat the flesh of the ram, and the bread that is in the basket, at the door of the tent of meeting.	וַיֵּכֹל אֶהָרֶן וּבָנָיו יֵת בֶּשֶׂר דְּכֶרֶא וַיֵּת לַחֲמַא דְּבַסְלָא בְּתֹרַע מִשְׁכַּן זְמָנָא:	וַאֲכַל אֶהָרֶן וּבָנָיו אֶת־בֶּשֶׂר הָאֵיל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:	32
33	And they shall eat those things wherewith atonement was made, to consecrate and to sanctify them; but a stranger shall not eat thereof, because they are holy.	וַיֵּכֹלוּן יִתְהוֹן דְּאִתְכַפֵּר בְּהוֹן לְקִרְבָּא יֵת קוּרְבָּנְהוֹן לְקִדְשָׁא יִתְהוֹן וְחִילוּנֵי לֹא יֵכֹול אֲרֵי קוּדְשָׁא אֲנָוִין:	וַאֲכָלוּ אַתְּם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם לְמַלְא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אַתְּם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם:	33
34	And if aught of the flesh of the consecration, or of the bread, remain unto the morning, then thou shalt burn the remainder with fire; it shall not be eaten, because it is holy.	וְאִם יִשְׁתָּאֵר מִבֶּשֶׂר קוּרְבָּנִיא וּמִן לַחֲמַא עַד צִפְרָא וְתוֹקִיד יֵת דְּאִשְׁתָּאֵר בְּנוֹרָא לֹא יִתְאָכִיל אֲרֵי קוּדְשָׁא הוּא:	וְאִם־יִנָּתֵר מִבֶּשֶׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֶּקָר וְשָׂרֶפֶת אֶת־הַנּוֹתֵר בָּאֵשׁ לֹא יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא:	34
35	And thus shalt thou do unto Aaron, and to his sons, according to all that I have commanded thee; seven days shalt thou consecrate them.	וְתַעֲבִיד לְאֶהָרֶן וּלְבָנָיו כְּדִין כָּל דְּפִקֻּדֵי יְתָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין תִּקְרִיב קוּרְבָּנְהוֹן:	וַעֲשִׂיתָ לְאֶהָרֶן וּלְבָנָיו כְּכָה כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְּכָה שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם:	35

- 32 פתח אהל מועד. כל המזר קרוי כן:
- 33 ואכלו אתם. אהרן ובניו, לפי שהם צעליהם:
- 33 אשר כפר בהם. להם כל זרות ומיעוץ:
- 33 למלא את ידם. צאיל ולחם הללו:
- 33 לקדש אתם. שעל ידי המלוואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה:
- 33 כי קדש הם. קדשי קדשים, ומכאן למדנו אזהרה לזר האוכל קדשי קדשים, שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם:
- 35 ועשית לאהרן ולבניו ככה. שנה הכמוצ וכפל לעבד, שאם חסר דבר אחד מכל האמור צענין, לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים, ועבודתם פסולה:
- 35 אתכה. כמו אותך:
- 35 שבעת ימים תמלא וגר. צענין הזה וצקרצנות הללו בכל יום:

36	And every day shalt thou offer the bullock of sin-offering, beside the other offerings of atonement; and thou shalt do the purification upon the altar when thou makest atonement for it; and thou shalt anoint it, to sanctify it.	וּתְּזַבֵּחַ וְתִזְבֹּחַ תְּעֲבִיד לְיוֹמָא עַל כַּפֹּרִיָּא וְתִדְבִּי עַל מִדְבַּחָא בְּכַפְּרוֹתָיָהּ עָלוֹהִי וְתִרְבִּי יִתִּיהָ לְקִדְשׁוֹתֶיהָ:	וּפָר חֲטָאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל-הַכֹּפָרִים וְחֲטָאתָ עַל-הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרֶת עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקִדְשׁוֹ:	36
37	Seven days thou shalt make atonement for the altar, and sanctify it; thus shall the altar be most holy; whatsoever toucheth the altar shall be holy.	שִׁבְעַת יָמִים יִזְבֹּחַ תִּכְפֹּר עַל מִדְבַּחָא וְתִקְדִּישׁ יִתִּיהָ וְיִהְיֶה מִדְבַּחָא קֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין כָּל דִּיקְרַב בְּמִדְבַּחָא יִתְקַדֵּשׁ:	שִׁבְעַת יָמִים תִּכְפֹּר עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְקִדְשָׁתָהּ אֹתוֹ וְיִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים כָּל-הַנִּגַּע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ: (ס)	37
38	Now this is that which thou shalt offer upon the altar: two lambs of the first year day by day continually.	וְדִין דְּתַעֲבִיד עַל מִדְבַּחָא אֶמְרִין בְּנֵי שָׁנָא תָּרִין לְיוֹמָא תְּדִירָא:	וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל-הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי-שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד:	שְׁנִי
39	The one lamb thou shalt offer in the morning; and the other lamb thou shalt offer at dusk.	יֵת אֶמְרָא חֵד תַּעֲבִיד בְּצַפְרָא וְיֵת אֶמְרָא תַּנְיָנָא תַּעֲבִיד בֵּין שְׁמֶשֶׁיָא:	אֶת-הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בִּבְקָר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים:	39

36 על הכפורים. בשביל הכפורים, לכפר על המזבח מכל זרות וטעויות, ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא ידם, אין לי אלא דבר הצא בשבילם, כגון האילים והלחם, אבל הצא בשביל המזבח, כגון פר שהוא לחטוי המזבח, לא שמענו, לכך הוצרך מקרא זה. ומדרש תורת כהנים (מילואים ט"ו) אומר, כפרת המזבח הוצרך, שמא התנדב איש דבר גזול במלאכת המשכן והמזבח:

36 וחטאת. ותדפי, לשון מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי:

36 ומשחת אותו. בשמן המשחה, וכל המשיחות כמין כ"ף יונית:

37 והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו, כל הנוגע במזבח יקדש, אפילו קרבן פסול שעלה עליו, קדשו המזבח להכשירו שלא ירד, מתוך שנאמר כל הנוגע וגו' יקדש, שומע אני צין ראוי צין שאינו ראוי, כגון דבר שלא היה פסולו בקדש, כגון הרובע והנרבע, ומוקצה, ונעבד, והטריפה, וכיוצא בזה, תלמוד לומר זה אשר תעשה, הסמוך אחריו, מה עולה ראוייה אף כל ראוייה (ת"כ, ב. צ. צח"ס פג:), שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה, כגון הלן, והיוצא, והטמא, ושנשחט במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו, וכיוצא בזה:

<p>40 And with the one lamb a tenth part of an ephah of fine flour mingled with the fourth part of a hin of beaten oil; and the fourth part of a hin of wine for a drink-offering.</p>	<p>וְעֶשְׂרוֹן סוֹלֶתָא דְּפִיל בְּמִשְׁחָא כְּתִישָׁא רְבָעוֹת הִינָא וְנִסְכָּא רְבָעוֹת הִינָא חֲמָרָא לְאַמָּרָא חֵד:</p>	<p>וְעֶשְׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כִּתְיֹת רְבַע הַחֵין וְנִסֵּךְ רְבִיעֵת הַחֵין יַיִן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד:</p>
<p>41 And the other lamb thou shalt offer at dusk, and shalt do thereto according to the meal-offering of the morning, and according to the drink-offering thereof, for a sweet savour, an offering made by fire unto the LORD.</p>	<p>וְיֵת אַמָּרָא הַנִּינָא תַּעֲבִיד בֵּין שְׁמֵשָׁא כְּמִנְחַת צֶפְרָא וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲבִיד לָהּ לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא קוֹרְבָנָא קָדָם יְיָ:</p>	<p>וְאֵת הַכֹּבֶשֶׁת הַשְּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַעֲשֶׂה-לָּהּ לְרִיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה לַיהוָה:</p>
<p>42 It shall be a continual burnt-offering throughout your generations at the door of the tent of meeting before the LORD, where I will meet with you, to speak there unto thee.</p>	<p>עֹלֹת תָּמִיד לְדִרְתִּיכֶם בְּתָרַע מִשְׁכַּן זְמַנָּא קָדָם יְיָ דְּאַזְמִין מִימָרִי לְכוֹן תָּמֹן לְמַלְאָא עִמָּךְ תָּמֹן:</p>	<p>עֹלֹת תָּמִיד לְדִרְתִּיכֶם פֶּתַח אֹהֶל-מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אוֹעֵד לָכֶם שְׁמָה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם:</p>
<p>43 And there I will meet with the children of Israel; and [the Tent] shall be sanctified by My glory.</p>	<p>וְאַזְמִין מִימָרִי תָּמֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַתְקַדֵּשׁ בִּיקְרִי:</p>	<p>וְנִעַדְתִּי שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכְבוֹדִי:</p>

40 ועשרון סולת. עשירית האפה, מ"ג ציאים וחומש ציאה:
40 בשמן כחית. לא לחוצה נאמר כחית, אלא להכשיר, לפי שנאמר כחית למאור, ומשמע למאור ולא למנחות, יכול לפסלו למנחות, תלמוד לומר כאן כחית, ולא נאמר כחית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כחית, שאף הטוחן ברחיים כשר זהן (מנחות פו.):
40 רבע ההין. שלשה לוגין:
40 ונסך. לספלים, כמו ששנינו במסכת סוכה (מח.), שני ספלים של כסף היו צראש המזבח, ומנוקצים כמין שני חוטמין דקים, נותן היין לתוכו, והוא מקלח ויוצא דרך החוטם, ונופל על גג המזבח, ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים, ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ:
41 לריח ניחוח. על המנחה נאמר, שמנחת נסכים כולה כליל, וסדר הקרבתם, האיברים בתחלה ואחר כך המנחה, שנאמר עלה ומנקה (ויקרא כג, לז):
42 תמיד. מיום אל יום, ולא יפסיק יום בנתיים:
42 אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אליך, שם אקבענו לזכר. ויש מרבותינו למדים מכאן, שמעל מזבח הנחשת היה הקצ"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן, ויש אומרים מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת (שמות כה, כג). ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח, אלא על אהל מועד הנזכר במקרא:
43 ונועדתי שמה. אתועד עמם בדבור, כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם:
43 ונקדש. המשכן:
43 בכבודי. שמהרה שכינתי בו. ומדרש אגדה, אל תקרי בכבודי אלא במכודי, במכודים שלי, כאן רמז לו מיתת בני אהרן ציוס הקמתו, וזהו שאמר משה הוא אֲשֶׁר דָּבָר ה' לְאֶמֶר צִקְרָצִי אֶקְדֵּשׁ (ויקרא י, ג), והיכן דָּבָר, ונקדש בכבודי:

44	And I will sanctify the tent of meeting, and the altar; Aaron also and his sons will I sanctify, to minister to Me in the priest's office.	וְקִדְשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶקְדָּשׁ לְכַהֵן לִי:	44
45	And I will dwell among the children of Israel, and will be their God.	וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים:	45
46	And they shall know that I am the LORD their God, that brought them forth out of the land of Egypt, that I may dwell among them. I am the LORD their God.	וַיָּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשַׁכְנִי בְּתוֹכָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: (פ)	46
XXX	And thou shalt make an altar to burn incense upon; of acacia-wood shalt thou make it.	וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קִטְרֹת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:	סזיעי
2	A cubit shall be the length thereof, and a cubit the breadth thereof; foursquare shall it be; and two cubits shall be the height thereof; the horns thereof shall be of one piece with it.	אֹמֶת אֶרְכּוֹ וְאֹמֶת רָחְבוֹ רְבֹועַ יְהִיָּה וְאֹמֶתִים קַמֹּתוֹ מִמָּנֹו קִרְנֹתָיו:	2
3	And thou shalt overlay it with pure gold, the top thereof, and the sides thereof round about, and the horns thereof; and thou shalt make unto it a crown of gold round about.	וְצָפִיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גֻּזּוֹ וְאֶת־קִירְתָּיו סָבִיב וְאֶת־קִרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לָּו זָהָב סָבִיב:	3

46 לשכני בתוכם. על מנת לשכון אני בתוכם:

1 מקטר קטורת. להעלות עליו קיטור עשן סמים:

3 את גגו. זה היה לו גג, אבל מוצח העולה לא היה לו גג, אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם:

3 זר זהב. סימן הוא לכתר כהונה:

4	And two golden rings shalt thou make for it under the crown thereof, upon the two ribs thereof, upon the two sides of it shalt thou make them; and they shall be for places for staves wherewith to bear it.	וּשְׁתִּי טַבַּעַת זָהָב תַּעֲשֶׂה-לּוֹ מִתַּחַת לְזָרוֹ עַל שְׁתֵּי צִלְעָתָיו תַּעֲשֶׂה עַל-שְׁנֵי צַדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבָדִים לָשֵׂאת אֹתוֹ בְּהֶמְהָ:	4
5	And thou shalt make the staves of acacia-wood, and overlay them with gold.	וְתַעֲבִיד יָת אַרְיֵחָא דְאָעִי שְׁטִין וְתַחֲפִי יִתְחֹן בְּהָבָא:	5
6	And thou shalt put it before the veil that is by the ark of the testimony, before the ark-cover that is over the testimony, where I will meet with thee.	וְתַתִּיתָ אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל-אֲרוֹן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל-הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶנְעֵד לָךְ שָׁמָּה:	6
7	And Aaron shall burn thereon incense of sweet spices; every morning, when he dresseth the lamps, he shall burn it.	וְהִקְטִיר עָלָיו אֶהֱרֹן קִטְרֹת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהִיטִיבוֹ אֶת-הַנֵּרוֹת יִקְטִירָנָה:	7
8	And when Aaron lighteth the lamps at dusk, he shall burn it, a perpetual incense before the LORD throughout your generations.	וּבְהַעֲלֹת אֶהֱרֹן אֶת-הַנֵּרוֹת בֵּין הָעֶרְבָיִם יִקְטִירָנָה קִטְרֹת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:	מפטיר

- 4 צלעותיו. כאן הוא לשון זויות כתר גומו, לפי שנאמר על שני נדיו, על שתי זויותיו שצנני נדיו: 4 והיה. מעשה הטבעות האלה: 4 לבתים לבדים. לכל בית מהיה הטבעת לצד: 6 לפני הפרכת. שמה תאמר משוך מכנגד הארון לנפון או לדרוס, תלמוד לומר לפני הכפרת, מכוון כנגד הארון מצחו: 7 בהיטיבו. לשון נקוי הצזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו כלילה, והיה מטיבן בכל צקר וצקר: 7 הנרות. לז"ש צלע"ז, וכן כל נרות האמורות צמנורה, חוץ ממקום שנאמר שם העללה, שהוא לשון הדלקה: 8 ובהעלות. כשידליקס להעלות להצטן: 8 יקטירנה. בכל יום, פרס מקטיר שחרית, ופרס מקטיר צין הערבים:

9 Ye shall offer no strange incense thereon, nor burnt-offering, nor meal-offering; and ye shall pour no drink-offering thereon.	לֹא תִסְקֹן עֲלֹהֵי קֹטֶרֶת בּוֹסֶמֶן נֹכְרָאִין וְעֹלֶתָּא וּמִנְחָתָא וְנִסְכָּא לֹא תִנְסַכּוּן עֲלֹהֵי:	9 לֹא־תַעֲלֹו עָלָיו קֹטֶרֶת זֶרֶה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנִסֵּךְ לֹא תִסְכוּ עָלָיו:
10 And Aaron shall make atonement upon the horns of it once in the year; with the blood of the sin-offering of atonement once in the year shall he make atonement for it throughout your generations; it is most holy unto the LORD.'	וַיִּכְפֹּר אַהֲרֹן עַל קַרְנֵיֶיהָ חֹדָא בְּשַׁתָּא מַדָּם חֹטְאֵת כְּפוּרִיא חֹדָא בְּשַׁתָּא יִכְפֹּר עֲלֹהֵי לְדִרְיֹכּוֹן קֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין הוּא קֹדֶם יי:	10 וַיִּכְפֹּר אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אֶחָת בַּשָּׁנָה מַדָּם חַטָּאת הַכֹּפָרִים אֶחָת בַּשָּׁנָה יִכְפֹּר עָלָיו לְדִרְתִּיכֶם קֹדֶשׁ־קֹדָשִׁים הוּא לִיהוָה: (פ)

פרשת כיתשא

11 And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיִּמְלִל יי עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:	11 וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
12 'When thou takest the sum of the children of Israel, according to their number, then shall they give every man a ransom for his soul unto the LORD, when thou numberest them; that there be no plague among them, when thou numberest them.	אֲרֵי תִקְבִּיל יֵת חֹשֶׁבֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִנְיָהוֹן וַיִּתְּנוּן גֹּבֶר פִּזְרֹקֵן נַפְשֵׁיהֶם קָדֶם יי כֹּד תִּמְנִי יִתְּהוֹן וְלֹא יִהְיֶה בָהֶן מוֹתָא כֹּד תִּמְנִי יִתְּהוֹן:	12 כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וַיִּתְּנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בַּפֶּקֶד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֹתָם:

- 9 לא תעלו עליו. על מזבח זה:
9 קטרת זרה. שום קטורת של נדבה, כולן זרות לו חוץ מזו:
9 ועולה ומנחה. ולא עולה ומנחה. עולה של צהמה ועוף, ומנחה היא של לחם:
10 וכפר אהרן. מתן דמים:
10 אחת בשנה. ציוס הכפורים, הוא שנאמר באחרי מות וינא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו (ויקרא טז, יח):
10 חטאת הכפרים. הם פר ושעיר של יום הכפורים, המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו:
10 קדש קדשים. המזבח מקודש לדברים הללו כלל, ולא לעבודה אחרת:
12 כי תשא. לשון קבלה כתרומה, כשתחפון לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנע לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם:
12 ולא יהיה בהם נגף. שהמנין שולט בו עין הרע, והדבָר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד:

13	This they shall give, every one that passeth among them that are numbered, half a shekel after the shekel of the sanctuary—the shekel is twenty gerahs—half a shekel for an offering to the LORD.	זֶה יִתְּנוּ כָּל-הָעֹבֵר עַל-הַפָּקָדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה	13
14	Every one that passeth among them that are numbered, from twenty years old and upward, shall give the offering of the LORD.	כָּל הָעֹבֵר עַל-הַפָּקָדִים מִבֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה כֶּדֶם יִי	לוי
15	The rich shall not give more, and the poor shall not give less, than the half shekel, when they give the offering of the LORD, to make atonement for your souls.	הָעֲשִׂיר לֹא-יִרְבֶּה וְהַדֹּל לֹא יִמְעֹט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְתֵת אֶת-תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם	15

- 13 זֶה יִתְּנוּ. הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל, ואמר לו כזה יתנו:
13 העובר על הפקודים. דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה, וכן כל אֲשֶׁר יַעֲבֹר פֶּסַח הַשָּׁבֵט (ויקרא כז, לב),
וכן פֶּעֶזְבֵּינָה הָאֵלֹן על ידי מוֹנֶה (ירמיה לג, יג):
13 מחצית השקל בשקל הקדש. במשקל השקל שקצבתי לך לשקול בו שקלי הקדש, כגון שקלים האמורין צפרשת
ערכין ושדה אחוזה:
13 עשרים גרה השקל. עכשיו פירש לך כמה הוא:
13 גרה. לשון מעה, וכן בשמואל (א, ז, לו) יצוא לְהַשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לַאֲגֹרֹת פָּסָף וְכַפֵּר לָקֶס:
13 עשרים גרה השקל. שהשקל השלם ד' זוזים, והזוז מתחלקו חמש מעות, אלא באלו והוסיפו עליו שמות, והעלוהו
לשש מעה כסף, ומחצית השקל הזה שאמרתי לך, יתנו תרומה לה':
14 מבן עשרים שנה ומעלה. למדך כאן, שאין פחות מבן עשרים יוצא ללצא, ונמנה בכלל אנשים:
15 לכפר על נפשותיכם. שלא תנגפו על ידי מנין. דבר אחר לכפר על נפשותיכם, לפי שרמז להם כאן ג' תרומות,
שנכתב כאן תרומת ה' ג' פעמים, אחת תרומת אדנים, שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן, ונתנו כל אחד ואחד מחצית
השקל, ועלה למאת הככר, שנאמר וְכָסֶף פְּקוּדֵי הָעֶדָה מֵאֶת כָּכָר (שמות לח, כה), ומהם נעשו האדנים שנאמר וַיְהִי
מֵאֶת כָּכָר הַכָּסֶף וְגו' (שם שם, כז). והשנית אף היא על ידי מנין, שמנאן משהוקם המשכן, הוא המנין האמור בתחלת
חומש הפקודים, בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בִּשְׁנֵה הַשְּׁנִית (במדבר א, א), ונתנו כל אחד מחצית השקל, והן לקנות מהן קרבנות
לצור של כל שנה ושנה, והשוו זהם עניים ועשירים, ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם, שהקרבנות לכפרה
הם צאים. והשלישית היא תרומת המשכן, כמו שנאמר כָּל מְרִים תְּרוּמַת כָּסֶף וְנִחֲשֶׁת (שמות לה, כד), ולא הייתה יד כלם
שוה זה, אלא איש איש מה שנדדו לזו:

<p>16 And thou shalt take the atonement money from the children of Israel, and shalt appoint it for the service of the tent of meeting, that it may be a memorial for the children of Israel before the LORD, to make atonement for your souls.'</p>	<p>וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: (פ)</p>	<p>16 וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: (פ)</p>
<p>17 And the LORD spoke unto Moses, saying:</p>	<p>וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:</p>	<p>וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:</p>
<p>18 'Thou shalt also make a laver of brass, and the base thereof of brass, wherewith to wash; and thou shalt put it between the tent of meeting and the altar, and thou shalt put water therein.</p>	<p>וְעָשִׂיתָ כִּיֹּור נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם:</p>	<p>וְעָשִׂיתָ כִּיֹּור נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם:</p>

16 ונתת אותו על עבודת אהל מועד. למדת, שנזטו למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל, מפני שנכנס בהם מגפה, כמו שנאמר ויגף ה' את העם (שמות לז, לה), משל לזאת החציצה על בעליה שנפל זה דבר, ומשפסק, אמר לו לרועה בצקשה ממך, מנה את לאני ודע כמה נותרו בהם, להודיע שהיא חציצה עליו. ואי אפשר לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים, שהרי נאמר בו צִקְדָה לַחֲדָשׁ הַשָּׁנִי (במדבר א, ח), והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון, שנאמר ביום החדש הראשון צִקְדָה לַחֲדָשׁ פָּקִידִים וגו' (שמות מ, ז), ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו, שנאמר ויהי מלאת קבר הקסף לזקת וגו' (שם לח, כז), הא למדת, ששמים היו, אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה, ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן. ואם תאמר, וכי אפשר שצשניהם היו ישראל שוים, ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות ונ', שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן, ובחומש הפקודים אף צו נאמר כן, ויהיו כל הפקדים שש מאות אלף ושלש מאות ושלשים ושלשים מאות ושלשים (במדבר א, מו), והלא בשתי שנים היו, ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו, ובשנייה נעשו בני כ'. תשובה לדבר, אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו, אצל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים, לפי שליציאת מצרים מנין מנין, כמו שזכרנו במסכת ראש השנה (ז:), ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשנייה, שנחשבה שנה באחד בניסן, אצל שנות האנשים מנין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי, נמצאו שני המנינים בשנה אחת, המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים, שנחשבה המקום לישראל לסלוח להם ונזטו על המשכן, והשני באייר:

16 על עבודת אהל מועד. הן אדנים שנעשו בו:

18 כיור. כמין דוד גדולה, ולה דדים המריקים צפיהם מים:

18 וכנו. כתרומתו פסיקה, מושב מתוקן לכיור:

18 לרחצה. מוסב על הכיור:

18 ובין המזבח. מזבח העולה, שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד, והיה הכיור משוף קמח, ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתיים, משום שנאמר ואת מזבח העולה שם פתח משוף אהל מועד (שמות מ, כט), כלומר מזבח לפני אהל מועד, ואין כיור לפני אהל מועד, הא כיצד, משוף קמח כלפי הדרום, כך שניה צזצחים

19	And Aaron and his sons shall wash their hands and their feet thereat;	וְרָחֲצוּ אֶתְיָדָיו וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: וַיִּקְדְּשׁוּן אֶהָרֹן וּבָנָיו מִמִּנְיָה יָת רַגְלֵיהֶם: וַיִּתְּ רַגְלֵיהֶם:	19
20	when they go into the tent of meeting, they shall wash with water, that they die not; or when they come near to the altar to minister, to cause an offering made by fire to smoke unto the LORD;	בְּבָאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמָתוּ אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשִׁרְתָּ לְהִקְטִיר אִשָּׁה לַיהוָה:	20
21	so they shall wash their hands and their feet, that they die not; and it shall be a statute for ever to them, even to him and to his seed throughout their generations.'	וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמָתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חֻק־עוֹלָם לֹו וּלְזֶרְעוֹ לְדֹרֹתָם: (פ)	ע"כ נחול
22	Moreover the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר:	22

(נט):

- 19 את ידיהם ואת רגליהם. צבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו, וכך שנינו בזבחים (יע), כיצד קדוש ידים ורגלים, מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית, וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית, ומקדשן:
- 20 בבואם אל אהל מועד. להקטיר שחרית וצין הערבים קטרת, או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי עבודה אילים:
- 20 ולא ימותו. הא חס לא ירחצו ימותו, שצורה נאמרו כללות, ומכלל לאו אתה שומע הן:
- 20 אל המזבח. החינוך, שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר:
- 21 ולא ימותו. לחייב מיטה על המשמש צמזח ואינו רחוק ידים ורגלים, שממיטה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל:

23	<p>Take thou also unto thee the chief spices, of flowing myrrh five hundred shekels, and of sweet cinnamon half so much, even two hundred and fifty, and of sweet calamus two hundred and fifty,</p>	<p>וְאֵת סֹבֶלֶךְ בִּשְׁמִין רִישָׁא מִירָא דְכִיָּא מִתְקֵל חֲמִישׁ מֵאָה וְקִנְמֹן בְּשֵׁם פְּלִגְוִתִּיה מִתְקֵל מֵאָתָן וְחֲמִשִּׁין וְקִנֵּי בִּשְׁמֵא מִתְקֵל מֵאָתָן וְחֲמִשִּׁין:</p>	<p>וְאֵתָה קַח-לָךְ בְּשָׁמִים רֹאשׁ מִרְדְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמֹן-בְּשֵׁם מִחְצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאָתָים וְקִנְה־בְשֵׁם חֲמִשִּׁים וּמֵאָתָים:</p>	23
24	<p>and of cassia five hundred, after the shekel of the sanctuary, and of olive oil a hin.</p>	<p>וְקִצְיֵתָא מִתְקֵל חֲמִישׁ מֵאָה בְּסֻלְעֵי קוּדְשָׁא וּמִשַּׁח זֵיתָא מְלִי הֵינָא:</p>	<p>וְקִצְיָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הֵינִן:</p>	24
25	<p>And thou shalt make it a holy anointing oil, a perfume compounded after the art of the perfumer; it shall be a holy anointing oil.</p>	<p>וְתַעֲבִיד יְהִיה מִשַּׁח רְבוֹת קוּדְשָׁא בִּשְׁמֵם מִבִּישָׁם עוֹבֵד בִּשְׁמֵנו מִשַּׁח רְבוֹת קוּדְשָׁא יְהִי:</p>	<p>וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מְשַׁחַת-קֹדֶשׁ רֶקֶח מִרְקַחַת מַעֲשֶׂה רֶקֶח שֶׁמֶן מְשַׁחַת-קֹדֶשׁ יְהִיה:</p>	25
26	<p>And thou shalt anoint therewith the tent of meeting, and the ark of the testimony,</p>	<p>וְתִרְבִּי בֵּיה יֵת מִשְׁכַּן זִמְנָא וְיֵת אֲרוֹנָא דְּסִדְוִיתָא:</p>	<p>וּמִשַּׁחַת בּוֹ אֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת:</p>	26

- 23 בשמים ראש. חשודים:
23 וקנמן בשם. לפי שהקנמן קליפת עץ הוא, יש שהוא טוב ויש צו ריח טוב וטעם, ויש שאינו אלא כעץ, לכך הוצרך לומר קנמן בשם, מן הטוב:
23 מחציתו חמשים ומאתים. מחצית הצאתו תהא חמשים ומאתים, נמצא כלו חמש מאות, כמו שיעור מר דרור, אם כן למה נאמר צו חלצין, גזרת הכתוב היא להציאו לחלצין, להרצות צו צ' הכרעות, שאין שוקלין עין בעין, וכך שנויה זכריתות (ה):
23 וקנה בושם. קנה של בשם, לפי שיש קנים שאינן של בשם, הוצרך לומר בשם:
23 חמשים ומאתים. סך משקל כולו:
24 וקדה. שם שורש עשב, וצלשון חכמים קציעה:
24 הין. י"צ לוגין, ונחלקו צו חכמי ישראל, ר' מאיר אומר, צו שלקו את העקרין, אמר לו ר' יהודה, והלא לסוך את העקרין אינו סיפק, אלא שראום צמים שלא יבלעו את השמן, ואחר כך הציף עליהם השמן, עד שקלט הריח וקפחו לשמן שעל העקרין:
25 רוקח מרקחת. רוקח שם דבר הוא, והטעם מוכיח שהוא למעלה, והרי הוא כמו רקע, רגע, ואינו כמו רגע היס (ישעיה נא, טו), וכמו לוקע הָרָץ (שם מז, ה), שהטעם למטה, וכל דבר המעורב צחצירו, עד שזה קופח מזה או ריח או טעם, קרוי מרקחת:
25 רקח מרקחת. רקח העשוי על ידי אומנות ותערובות:
25 מעשה רוקח. שם האומן בדבר:
26 ומשחת בו. כל המשיחות כמין כ"ף יונית, חוץ משל מלכים שהן כמין נזר:

27	and the table and all the vessels thereof, and the candlestick and the vessels thereof, and the altar of incense,	וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־מִזְבַּח הַקְטָרֶת:	27
28	and the altar of burnt-offering with all the vessels thereof, and the laver and the base thereof.	וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ:	28
29	And thou shalt sanctify them, that they may be most holy; whatsoever toucheth them shall be holy.	וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים כָּל־הַנִּגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:	29
30	And thou shalt anoint Aaron and his sons, and sanctify them, that they may minister unto Me in the priest's office.	וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי:	30
31	And thou shalt speak unto the children of Israel, saying: This shall be a holy anointing oil unto Me throughout your generations.	וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם:	31

²⁹ וקדשת אותם. משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים, ומה היא קדושתם, כל הנוגע וגו', כל הראוי לכלי שרת, משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף, להפסל ציוצא, ולינה, וטבול יום, ואינו נפדה לנאת לחולין, אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין. ושנויה היא משנה שלימה אצל מזבח, מתוך שנאמר כל הנגע צמן צח יקדש (שמות כט, לו), שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי, תלמוד לומר כזשים, מה כזשים ראויים אף כל ראויים. כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון רבוי, לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה, כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן, ושאר משיחות, כמו ריקקין משוחין וראשית עמנים ומשחו (עמוס ו, ו), לשון ארמית בהן כלשון עברית: ³¹ לדרתכם. מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעמיד לנא (הוריות יא:): ³¹ זה. בגימטריא תריסר לוגין הוו:

<p>32 Upon the flesh of man shall it not be poured, neither shall ye make any like it, according to the composition thereof; it is holy, and it shall be holy unto you.</p>	<p>עַל-בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ וּבְמַתְכֵנֹתוֹ לֹא תַעֲשֶׂוּ כָמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם:</p>
<p>33 Whosoever compoundeth any like it, or whosoever putteth any of it upon a stranger, he shall be cut off from his people.'</p>	<p>אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל-זֶרַח וְנִכְרַת מֵעַמּוֹ: (ס)</p>
<p>34 And the LORD said unto Moses: 'Take unto thee sweet spices, stacte, and onycha, and galbanum; sweet spices with pure frankincense; of each shall there be a like weight.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה קַח-לָךְ סָמִים נָטָף וְשַׁחֲלִיל וְחִלְבֹנָה סָמִים וְלִבְנָה זָכָה בְּדָבָר יִהְיֶה:</p>

- 32 לא ייסך. צשני יודי"ן, לשון לא יפעל, כמו למען ייטב לך (דברים ו, יח):
 על בשר אדם לא ייסך. מן השמן הזה עצמו:
 32 ובמתכנתו לא תעשו כמודו. צסכוס סממניו, לא תעשו אחר כמוהו צמשקל סממנין הללו, לפי מדת הין שמן, אכל
 אס פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן, מותר, ואף העשוי צמתכותו של זה, אין הסך ממנו חייב, אלא הרוקחו
 (כריתות ה.):
 32 ובמתכנתו. לשון חשבון, כמו מתכנת הלצנים, וכן צמתכותה, של קטורת:
 33 ואשר יתן ממנו. מאותו של משה:
 33 על זר. שאינו צורך כהונה ומלכות:
 34 נטף. הוא צרי, ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף, וצלע"זגומ"א (גוממיא), והצרי קורין לו טרי"אקה
 (טהעריאק):
 34 ושחלת. שורש צסס, חלק ומצהיר כצפורן, וצלשון המשנה קרוי צפורן, וזהו שחרגס אונקלוס וטופקא:
 34 וחלבנה. צסס שריחו רע, וקורין לו גלצ"נא (גאלצאן) ומנאה הכחוצ צין סממני הקטורת, ללמדנו שלא יקל צעינינו
 לצרף עמנו צאגודת תעניותינו ותפלתנו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו:
 34 סמים. אחרים:
 34 ולבונה זכה. מכאן למדו רבותינו (כריתות ו:) י"א סממנין נאמרו לו למשה צסיני, מעוט סמים שנים, נטף
 ושחלת וחלצנה ג', הרי ה', סמים, לרבות עוד כמו אלו, הרי עשר, ולצונה, הרי י"א. ואלו הן, הצרי, והצפורן, החלצנה,
 והלצונה, מור, וקציעה, שצולת נרד, וכרכוס, הרי ח', שהצולת ונרד אחד שהנרד דומה לשצולת, הקושט, והקילופה,
 והקנמון, הרי י"א. צורית כרשינה אינו נקטר, אלא צו שפין את הצפורן ללצנה שמהא נאה:
 34 בד בבד יהיה. אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל צמשקל, כמשקלו של זה כך משקלו של זה, וכן צסינו,
 הצרי והצפורן והחלצנה והלצונה משקל שצעים שצעים מנה. ולשון צד, נראה צעיני שהוא לשון יחיד, אחד צאחד יהיה,
 זה כמו זה:

35	And thou shalt make of it incense, a perfume after the art of the perfumer, seasoned with salt, pure and holy.	וְתַעֲבִיד יְתָה קִטְרֶת בּוֹסְמִין בּוֹסְמִינוּ מֵעֶרֶב דְּכִי לְקוֹדֶשׁא:	וַעֲשִׂיתָ אֹתָהּ קִטְרֶת רֶקַח מַעֲשֵׂה רֶקַח מִמֶּלֶךְ טָהוֹר קָדֵשׁ:	35
36	And thou shalt beat some of it very small, and put of it before the testimony in the tent of meeting, where I will meet with thee; it shall be unto you most holy. .	וְתַשְׁחֹק מִנָּה וְתִדִּיק וְתִתִּין מִנָּה קָדָם סְהֻדוֹתַי בְּמִשְׁכַּן זִמְנָא דְּאֶזְמִין מִיִּמְרֵי לָךְ תִּמְן קָדֵשׁ קוֹדֶשִׁין תְּהִי לְכוֹן:	וְשַׁחֲקֶתָ מִמֶּנָּה הֶדֶק וְנִתְּתָה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדוּת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אֶנְעֵד לָךְ שָׁמָּה קָדֵשׁ קִדְשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:	36
37	And the incense which thou shalt make, according to the composition thereof ye shall not make for yourselves; it shall be unto thee holy for the LORD.	וְקִטְרֶת בּוֹסְמִין דְּתַעֲבִיד בְּדַמּוּתָהּ לֹא תַעֲבִדוּן לְכוֹן קוֹדֶשׁא תְּהִי לָךְ קָדָם יי:	וְהַקִּטְרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמִתְכַנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קָדֵשׁ תִּהְיֶה לָךְ לַיהוָה:	37
38	Whosoever shall make like unto that, to smell thereof, he shall be cut off from his people.'	גִּבֹר דִּיעֲבִיד דְּכֻתָּהּ לְאַרְחָא בִּהּ וַיִּשְׁתַּיֵּצִי מֵעַמּוּיה:	אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמוֹתָ לַהֲרִיחַ בִּהּ וּנְכַרְתָּ מֵעַמּוּיו: (ס)	38
XXXI	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וּמִלִּיל יי עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:	וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:	XXXI
2	'See, I have called by name Bezalel the son of Uri, the son of Hur, of the tribe of Judah;	חֲזִי דְרַבִּיתִּי בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּר אֹוְרִי בֶר חוּר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה:	רְאֵה קִרְאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אֹוְרִי בֶן־חֹוּר לְמִטָּה יְהוּדָה:	2

35 ממלח. כתר גומו מעורב, שיערצ שחיקתן יפה יפה זה עם זה, ואומר אני שדומה לו ויִרְאוּ הַמְּלָכִים (יונה א, ה), מְלָכִיךְ וְחֻזְלִיךְ (יחזקאל כז, כז), על שם שמהפכין את המים צמטות כשמהיגים את הספינה, כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערבן עם המים, וכל דבר שאדם רוצה לערצ יפה יפה, מהפכו צאצב או צנור:

35 ממולח טהור קדש. ממולח יהיה, וטהור יהיה, וקדש יהיה:

36 ונתתה ממנה וגו'. היא קטרת שכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא צאהל מועד:

36 אשר אועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקצע לך, אני קוצעם לאותו מקום:

37 במתכנתה. צמנין סממניה:

37 קדש תהיה לך לה. שלא תעשה אלא לשמי:

38 להריח בה. אצל עושה אתה צמחנתה משלך כדי למכרה לצנור:

2 קראתי בשם. לעשות מלאכתי, את צלאל:

3	and I have filled him with the spirit of God, in wisdom, and in understanding, and in knowledge, and in all manner of workmanship,	וַאֲשִׁלִּימִית עִמִּיהָ רוּחַ מִן קֹדֶם יי בְּחָכְמָה וּבְסוּכָלְתָּנוּ וּבְמִדָּע וּבְכָל עֲבִידָא:	וַאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה:	3
4	to devise skilful works, to work in gold, and in silver, and in brass,	לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחָשָׁת: לֵאלֶפָא אוּמָנִין לְמַעֲבֵד בְּדָהָבָא וּבַכֶּסֶפָא וּבַנְּחָשָׁא:	לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחָשָׁת:	4
5	and in cutting of stones for setting, and in carving of wood, to work in all manner of workmanship.	וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן לְמִלְאָת וּבְחֲרָשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת לְמַעֲבֵד בְּכָל עֲבִידָא:	וּבְחֲרָשֶׁת אֶבֶן לְמִלְאָת וּבְחֲרָשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה:	5
6	And I, behold, I have appointed with him Oholiab, the son of Ahisamach, of the tribe of Dan; and in the hearts of all that are wise-hearted I have put wisdom, that they may make all that I have commanded thee:	וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אֹתוֹ אֶת אֹהֵלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמִטָּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חָכְמֵ־לֵב נָתַתִּי חֲכָמָה וַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ:	וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אֹתוֹ אֶת אֹהֵלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמִטָּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חָכְמֵ־לֵב נָתַתִּי חֲכָמָה וַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ:	6
7	the tent of meeting, and the ark of the testimony, and the ark-cover that is thereupon, and all the furniture of the Tent;	אֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לְעֵדוּת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל:	אֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לְעֵדוּת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל:	7

- 3 בחכמה. מה שאדם שומע דברים מאחרים ולמד:
3 ובתבונה. מזין דבר מלצו מתוך דברים שלמד:
3 ובדעת. רוח הקדש:
4 לחשוב מחשבות. אריגת מעשה חשב:
5 ובהרשת. לשון אומנות, כמו קרש קרס (ישעיה מ, כ). ואונקלוס פירש, ושנה צפירושן, שאומן אצנים קרוי אומן, וחרש עץ קרוי נגר:
5 למלאות. להוסיפה צמצמות שלה צמלואה, לעשות המצמצמת למדת מושג האצן ועוציה:
6 ובלב כל חכם לב וגו'. ועוד שאר חכמי לב שצבס, וכל אשר נחתי צו חכמה, ועשו את כל אשר צויתך:
7 ואת הארון לעדות. לצורך לוחות העדות:

8	and the table and its vessels, and the pure candlestick with all its vessels, and the altar of incense;	וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּנְחָה הַטְּהוֹרָה וְאֶת־כָּל־כְּלֵיהָ וְאֶת־מִזְבַּח הַקְטֹרֶת:	וְיֵת פְּתוּרָא וְיֵת מְנוּחֵי וְיֵת מְנִרְתָּא דְכִיתָא וְיֵת כָּל מְנַהָא וְיֵת מִדְבָּחָא דְקַטְרַת בּוֹסְמִיָא:
9	and the altar of burnt-offering with all its vessels, and the laver and its base;	וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ:	וְיֵת מִדְבָּחָא דְעֹלְתָא וְיֵת כָּל מְנוּחֵי וְיֵת כִּיּוֹרָא וְיֵת בְּסִיסָיָה:
10	and the plaited garments, and the holy garments for Aaron the priest, and the garments of his sons, to minister in the priest's office;	וְאֶת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן:	וְיֵת לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׂא וְיֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן כְּהֵנָא וְיֵת לְבוּשֵׁי בְנוֹהֵי לְשִׁמְשָׂא:
11	and the anointing oil, and the incense of sweet spices for the holy place; according to all that I have commanded thee shall they do.'	וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְקַדֵּשׁ כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ: (פ)	וְיֵת מִשְׁחָא דְרְבוּתָא וְיֵת קְטֹרֶת בּוֹסְמִיָא לְקוֹדֶשׁא דְּכְפִידְתִּיךָ יַעֲבֹדוּן:
12	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:	וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה לְמִימַר:

⁸ הטהורה. על שם זה צטור:

¹⁰ ואת בגדי השרד. אומר אני לפי פשוטו של מקרא, שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר, לפי שנאמר אללם ואת בבגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בבגדי בניו לכהן, אלא אלו בבגדי השרד הם, בבגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורים בפרשת מסעות, ונחנו עליו צגד תכלת (במדבר ד, יז), ונחנו עליו צגד ארגמן (שם יג), ונחנו עליהם צגד תולעת שני (שם ח), ונראין דברי, שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בבגדי שרד לשבת צקדש (שמות לט, א), ולא הוזכר שם עמהם, ואם בבגדי כהונה מדבר, לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שם:

¹¹ בבגדי השרד. יש מפרשים לשון עבודה ושירות, כתרגומו לזושי שמושא, ואין לו דמיון במקרא, ואני אומר שהוא לשון ארמי, כתרגום של קלעים ותרגום של מכזר, שהיו ארואים במחט, עשויים נקבים נקבים, לזי"דין בלע"ז (שלינגווערק):

¹¹ ואת קטורת הסמים לקדש. לצורך הקטרת ההיכל שהוא קדש:

<p>13 'Speak thou also unto the children of Israel, saying: Verily ye shall keep My sabbaths, for it is a sign between Me and you throughout your generations, that ye may know that I am the LORD who sanctify you.</p>	<p>וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲנִי אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם:</p> <p>וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲנִי אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם:</p>	<p>13 וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲנִי אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם:</p>
<p>14 Ye shall keep the sabbath therefore, for it is holy unto you; every one that profaneth it shall surely be put to death; for whosoever doeth any work therein, that soul shall be cut off from among his people.</p>	<p>וְתִשְׁרֹן יֵת שַׁבְּתָא אֲרִי קִידְשָׁא הִיא לְכוֹן דִּי־חַלְלָהּ אַתְקַטְלָא יִתְקַטִּיל אֲרִי כָּל דִּי־עֲבִיד בֵּה עֲבִידְתָּא וְיִשְׁתַּיְצִי אֲנָשָׁא הֵהוּא מִגּוֹ עַמִּיהּ:</p>	<p>14 וְתִשְׁרֹן יֵת שַׁבְּתָא אֲרִי קִידְשָׁא הִיא לְכוֹן דִּי־חַלְלָהּ אַתְקַטְלָא יִתְקַטִּיל אֲרִי כָּל דִּי־עֲבִיד בֵּה עֲבִידְתָּא וְיִשְׁתַּיְצִי אֲנָשָׁא הֵהוּא מִגּוֹ עַמִּיהּ:</p>
<p>15 Six days shall work be done; but on the seventh day is a sabbath of solemn rest, holy to the LORD; whosoever doeth any work in the sabbath day, he shall surely be put to death.</p>	<p>שֵׁשֶׁת יוֹמִין תַּעֲבִיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבָא שַׁבְּתָא קִידְשָׁא קָדָם יְיָ כָּל דִּי־עֲבִיד בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא אַתְקַטְלָא יִתְקַטִּיל:</p>	<p>15 שֵׁשֶׁת יוֹמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָהּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבְּתָא שְׁבִתוֹן קָדָשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָהּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מוֹת יוֹמָת:</p>

- 13 ואתה דבר אל בני ישראל. ואתה, אף על פי שהפקדתיך לזוהם על מלאכת המשכן, אל יקל צעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה:
- 13 אך את שבתותי תשמורו. אף על פי שאתה רדופין וזריון צוריות המלאכה, שבת אל תדחה מפניה. כל אכין ורקין מעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן:
- 13 כי אות היא ביני וביניכם. אות גדולה היא ציינו שצחרתי צכס, צהנחילי לכס את יום מנוחתי למנוחה:
- 13 לדעת. האומות צה, כי אני ה' מקדשכם:
- 14 מות יומת. אם יש עדים והתראה:
- 14 ונכרתה. צלל התראה:
- 14 מחלליה. הנוהג צה חול בקדושה:
- 15 שבת שבתון. מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי: (שבת שבתון. לך כפלו הכתוב, לומר שאסור בכל מלאכה, אפילו אוכל נפש, וכן יום הכפורים שנאמר צו שבת שבתון הוא לך (ויקרא כג, לז), אסור בכל מלאכה, אצל יום טוב לא נאמר צו כי אם ציוס הראשון שבתון וציוס השמיני שבתון (שס, לט), אסורים בכל מלאכת עבודה, ומותרים במלאכת אוכל נפש:)
- 15 קדש לה'. שמירת קדושה לשמי וצמחות:

16	Wherefore the children of Israel shall keep the sabbath, to observe the sabbath throughout their generations, for a perpetual covenant.	וַשְׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם:	וַיִּטְרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת שַׁבָּתָא לְמַעַבְדַּי יֵת שַׁבָּתָא לְדִרְיָהוֹן קָיָם עָלָם:
17	It is a sign between Me and the children of Israel for ever; for in six days the LORD made heaven and earth, and on the seventh day He ceased from work and rested.	בִּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעָלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ: (ס)	בֵּין מִיָּמְרִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הָיָא לְעָלָם אֲרִי שֵׁתָא יוֹמִין עֶבֶד יֵי יֵת שְׁמַיָא וְיֵת אֲרֵעָא וּבִיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה שָׁבַת וְנָח:
18	And He gave unto Moses, when He had made an end of speaking with him upon mount Sinai, the two tables of the testimony, tables of stone, written with the finger of God.	וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כְּבָלֹתָיו לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּתֵר סִינֵי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת לַחַת אֶבֶן כְּתָבִים בְּאֶצְבָּע אֱלֹהִים:	וַיְהִיב לְמֹשֶׁה כַּד שִׁיצִי לְמַלְלָא עֲמִיָּה בְּטוֹרָא דְסִינֵי תִרִין לוֹחֵי סְהַדוּתָא לוֹחֵי אֶבְנָא כְּתִיבִין בְּאֶצְבָּעָא דִּיֵּי:

17 וַיִּנָּפֶשׁ. כְּתַרְגוּמוֹ וְנָח, וְכָל לַשּׁוֹן נוֹפֵשׁ הוּא לַשּׁוֹן נֶפֶשׁ, שְׁמַיָּא נֶפֶשׁ וְנִשְׁמַתּוֹ צִהְרָגִיעוּ מִטּוֹרַח הַמְּלָאכָה, וּמִי שְׁכִתּוֹ צוֹ לֹא יִיעָף וְלֹא יִיָּגַע (יִשְׁעִיהָ מ, כח), וְכָל פִּעְלֵי צִמְאֻמֵּי הַכְּתִיב מִנוּחָה לַעֲמֹ, לְשַׁצֵּר הָאֻזֵּן מֵהָיָא יְכוּלָה לְשִׁמּוֹעַ:

18 וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה וְגו'. אֵין מוֹקֵדֶס וּמֵאוּחַר צִהְרָה, מַעֲשֵׂה הַעֲגֹל קוֹדֶס לְזוּי מִלְּאִכְתּוֹ הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים הִיָּה, שְׁהִרִי צִי"ז צִמְמוֹ נִשְׁתַּצְרוּ הַלּוּחֹת, וְצִיּוֹס הַכְּפּוּרִים נִתְרַצָּה הַקֶּצֶ"ה לְיִשְׂרָאֵל, וְלִמְחִרַת הַתַּחֲלִילוֹ צִנְדָּצַת הַמִּשְׁכָּן וְהוֹקֵס צֶאֱחָד צִנִּסָּן. (צ"ע טוֹצָא, דִּלְמָא הַכֵּל כְּסִדֵּר, וְזוּי הַקֶּצֶ"ה לְמַשָּׁה הִיָּה צֶאֱרָצֵי יָמִים הַרְאֻשׁוֹנִים, טֵרֶם עָשׂוּתָם הַעֲגֹל, וְקוֹדֶס רַדְתּוֹ מֵהִהָר עָשׂוּ הַעֲגֹל, וּמַשָּׁה לֹא הִגִּיד לְיִשְׂרָאֵל לְזוּי הַמִּשְׁכָּן עַד לְמַחֲרַת יוֹס הַכְּפּוּרִים, שְׁהִי יִשְׂרָאֵל מְרוּצִים לְהַקְצִיָּה, וְכֵן הוּא צֶהֱדִיא צִזְוָהר וִיקָהֵל, אֲשֶׁר עַל כֵּן צִזְוִי הַקֶּצֶ"ה כְּתִיב מֵאֵת כָּל אִישׁ, דִּהִינּוּ גַם עֵרַצ רַב, כְּמוֹ שֶׁדִּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, אִישׁ אִישׁ, מִלְּמַד וְכו', וּמַשָּׁה צִיּוּי אִמֵּר לְיִשְׂרָאֵל, קָחוּ מֵאֵתְכֶם דִּיקָא, וְלֹא מֵעֵרַצ רַב, לְפִי שֶׁהִם גִּרְמוּ צִנְזִקִין וְק"ל):

18 כְּבָלֹתָיו. כְּכִלְתּוֹ, כְּתִיב חֶסֶד, שְׁנִמְסָרָה לוֹ תוֹרָה צִמְתָּנָה כְּכִלָּה לְחַתֵּן, שְׁלֹא הִיָּה יְכוּל לְלַמּוֹד כּוֹלָה צִזְמָן מוֹעֵט כּוֹה. דְּצֵר אַחֵר, מֵהַ כְּלָה מִתְקַשְׁטֵת צִכ"ד קְשׁוּטִין, הֵן הָאִמּוּרִים צִסְפֵּר יִשְׁעִיהָ (ג, חֲכַד), אֵף תִּלְמִיד חֶסֶד צִרִיךְ לִהְיוֹת צִקִי צִכ"ד סְפָרִים:

18 לְדַבֵּר אִתּוֹ. הַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים שְׁצוּאֵלָה הַמִּשְׁפָּטִים:

18 לְדַבֵּר אִתּוֹ. מִלְּמַד שֶׁהִיָּה מַשָּׁה שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַגְּצוּרָה, וְחוֹזְרִין וְשׁוֹנִין אֵת הַהִלְכָה שְׁנִיָּהם יַחַד:

18 לַחַת. לַחַת כְּתִיב, שְׁהִיָּה שְׁתִּיָּהן שׁוֹת:

XXXII

And when the people saw that Moses delayed to come down from the mount, the people gathered themselves together unto Aaron, and said unto him: 'Up, make us a god who shall go before us; for as for this Moses, the man that brought us up out of the land of Egypt, we know not what is become of him.'

וַיֵּרָא הָעָם כִּי־בִשֵּׁשׁ מֹשֶׁה לִרְדֹּת מִן־הַהָר וַיִּקְהָל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם וַעֲשֵׂה־לָּנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי־זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֵעֵלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדָעְנוּ מַה־הָיָה לוֹ:

XXXII

2 And Aaron said unto them: 'Break off the golden rings, which are in the ears of your wives, of your sons, and of your daughters, and bring them unto me.'

וַיֹּאמֶר אֶל־הֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלַי:

2

3 And all the people broke off the golden rings which were in their ears, and brought them unto Aaron.

וַיִּתְּפְּרוּ כָל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן:

3

¹ כי בשש משה. כתרומתו לשון איחור, וכן צ"ש ר' צדוק (שופטים ה, כח), ויחילו עד צ"ש (שם ג, כה), כי כשעלה משה להר אמר להם, לסוף ארבעים יום אני בא בתוך ו' שעות, כסדורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא, והוא אמר להם שלימים, ארבעים יום וילכו עמו, ויום עלייתו אין ליל עמו, שהרי צ"ב בסיון עלה, נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז, צ"ו בא השטן וערבצ את העולם, והראה דמות חשך ואפלה וערבוציא, לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוציא לעולם, אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא וכו', כדאיחא במסכת שבת (פט.), ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעון, בין קודם חלות בין לאחר חלות, שהרי לא ירד משה עד יום המחרת, שנאמר וישפיתו ממקרת ויעלו עלות:

¹ אשר ילכו לפנינו. אלהות הרצה אינו להם:

¹ כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן, שנושאים אותו באויר רקיע השמים:

¹ אשר העלנו מארץ מצרים. והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה, עתה נריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו:

² באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו, הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן, שמא יתעכב הדבר, ובתוך כך יבא משה, והם לא המחזיקים ופרקו מעל עצמן:

² פרקו. לשון צווי, מגזרת פרק ליחיד, כמו ברכו מגזרת ברכ:

³ ויתפרקו. לשון פריקת משא, כשנטלוס מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנומיהם, דיסקריי"ר בלע"ז (ענטלאזטעט):

³ את נזמי. כמו מנזמי, כמו קלאטי את העיר (שמות ט, כט), מן העיר:

4	And he received it at their hand, and fashioned it with a graving tool, and made it a molten calf; and they said: 'This is thy god, O Israel, which brought thee up out of the land of Egypt.'	וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּצַּר אֹתוֹ בַּחֲרָט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מִסִּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יְשָׁרָאֵל הָעֵלֹנִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּסֵּב מִיָּדָהוּן וַיַּצַּר יִתִּיה בְּזִיפָא וַעֲבָדִיהָ עֵיגֵל מִתְּכָא וַאֲמָרוּ אֵלֵינוּ דְחִלְתָּהּ יְשָׁרָאֵל דְּאַסְקִיף מֵאֶרֶעָ דְּמִצְרַיִם:
5	And when Aaron saw this, he built an altar before it; and Aaron made proclamation, and said: 'To-morrow shall be a feast to the LORD.'	וַיֵּרָא אֶהֱרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לִפְנֵי וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר חֲגֹא קָדָם יְיָ מָחָר: וַחֲזָא אֶהֱרֹן וַיִּבְנֵא מִדְּבַחָא קֳדָמוּהִי וַקְרָא אֶהֱרֹן וַאֲמָר חֲגֹא קָדָם יְיָ מָחָר:
6	And they rose up early on the morrow, and offered burnt-offerings, and brought peace-offerings; and the people sat down to eat and to drink, and rose up to make merry.	וַיִּשְׁכְּמוּ מִמָּחָרָת וַיַּעֲלִו עֹלֹת וַיִּגִּשּׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וּשְׂתוֹ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק: (פ) וַאֲקִדִּימוּ בְיוֹמָא דְּבִתְרוּהִי וַאֲסִיקוּ עֲלֵוֹן וַקְרִיבוּ נֶכְסֵן וַאֲסַחֲר עֻמָּא לְמִיכָל וּלְמִשְׁתֵּי וַקְמוּ לְחִיִּיקָא:

- 4 ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים, האחד ויצר לשון קשירה, בחרט לשון סודר, כמו והמטפחות והקריטיים (ישעיה ג, כז), ויצר פְּרָרִים פָּסָף בְּגָגִי פְרִיטִים (מלכים ב, כג). והב' ויצר לשון נורה, בחרט כלי אומנות הנורפין שחורטין וחורטין זו נורות זוהב, כעט סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסין, כמו ויחַבֵּץ עָלָיו בַּחֲרָט חֲלוּשׁ (ישעיה ח, א), וזהו שתרגם אונקלוס וַיַּצֵּר יִתִּיה בְּזִיפָא, לשון זיוף הוא, כלי אומנות שחורטין זו בזה אותיות ושקדים שקורין בלע"ז ניי"ל (גראצשטייכל), ומזייפין על ידו חותמות:
- 4 עגל מסכה. כיון שהשליכו לאור פפור, באו מכשפי ערצ רצ שעלו עמהם ממזרים ועשאוהו בכשפים, ויש אומרים מיכה היה שם, שיצא מתוך דמוסי בנין שנחמטך זו במזרים (סנהדרין קא:), והיה בידו שם וטם, שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך גילום, והשליכו לתוך הפור, ויצא העגל:
- 4 מסכה. לשון מחכת. דבר אחר, קכ"ה קנטרין זהו היו בו, כגימטריא של מסכה:
- 4 אלה אלהיך. ולא נאמר אלה אלהינו, מכאן שערצ רצ שעלו ממזרים הם שנקדלו על אהרן והם שעשאוהו, ואחר כך הטעו את ישראל אחריו:
- 5 וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים, שנאמר בַּתְּצַנִּית שֹׁר אֶכְלָל עֶשֶׂב (תהלים קו, כ), וראה שהצליח מעשה שטן, ולא היה לו פה לדחותם לגמרי:
- 5 ויבן מזבח. לדחותם:
- 5 ויאמר חג לה' מחר. ולא היום, שמא יבא משה קודם שיעבדוהו, זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה (י, ג), דברים הרבה ראה אהרן, ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו, וזהו ויבן (לשון צינה) מזבח לפניו, ויבן מזבח לפניו, ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם, ועוד ראה ואמר, אם הם צונים את המזבח, זה מביא לרור וזה מביא לבן ונמלאת מלאת עשויה צבת אחת, מתוך שאני צונה אותו ומתעצל במלאכתו, בין כך ובין כך משה בא:
- 5 חג לה'. בלבו היה לשמים, בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום:
- 6 וישכמו. השטן זרם כדי שיחטאו:
- 6 לצחק. יש במשמע הזה גלוי עריות, כמו שנאמר לְצַחֵק בִּי (בראשית לט, יז), ושפיכות דמים, כמו שנאמר יָקוּמוּ נָא

<p>7 And the LORD spoke unto Moses: 'Go, get thee down; for thy people, that thou broughtest up out of the land of Egypt, have dealt corruptly;</p>	<p>וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר כִּי שָׁחַת עַמֶּךָ אֲשֶׁר הֵעֵלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>7 וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר כִּי שָׁחַת עַמֶּךָ אֲשֶׁר הֵעֵלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>8 they have turned aside quickly out of the way which I commanded them; they have made them a molten calf, and have worshipped it, and have sacrificed unto it, and said: This is thy god, O Israel, which brought thee up out of the land of Egypt.'</p>	<p>סָטוּ בְּפִרְיעַ מִן אֹרְחָא דְּפִשְׁיִדְתָּנוּן עֲבָדוּ לַהֹן עִיגַל מִתְּכָא וְסָגִידוּ לִיה וְדָבְחוּ לִיה וְאָמְרוּ אֵלֵינוּ דְּחִלְתָּהּ יִשְׂרָאֵל דְּאֶסְקוּד מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>8 סָטוּ בְּפִרְיעַ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עָשׂוּ לָהֶם עִגֹל מִסֶּכֶה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לָהּ וַיִּזְבְּחוּ־לָהּ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵעֵלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>9 And the LORD said unto Moses: 'I have seen this people, and, behold, it is a stiffnecked people.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה גְּלִי קִדְמִי עַמָּא הָדִין וְהָא עִם קָשִׁי קָדָל הוּא:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קָשֶׁה־עֹרֶף הוּא:</p>
<p>10 Now therefore let Me alone, that My wrath may wax hot against them, and that I may consume them; and I will make of thee a great nation.'</p>	<p>וְכַעַן אֲנֹחַ בְּעֹתֶיךָ מִן קִדְמִי וַיִּתְקַף רוּגְזִי בָהֹן וְאֶשְׁחַדּוּן וְאֶעֱבִיד יָתֶיךָ לָעַם סָגִי:</p>	<p>10 וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִּי וַיַּחַר־אַפִּי בָהֶם וְאֶכְלֶם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל:</p>
<p>11 And Moses besought the LORD his God, and said: 'LORD, why doth Thy wrath wax hot against Thy people, that Thou hast brought forth out of the land of Egypt with great power and with a mighty hand?</p>	<p>וַצִּלִּי מֹשֶׁה קִדְמִי יְיָ אֱלֹהֵיהָ וַיֹּאמֶר לְמָא יְיָ יִתְקַף רוּגְזֶךָ בְּעַמֶּךָ דְּאֶפִּיקְתָּא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּחִיל רַב וּבְיַד תְּקִיפָא:</p>	<p>11 וַיִּתַּל מֹשֶׁה אֶת־פָּנָיו יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יַחַרְהָ אִפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיַד חֲזָקָה:</p>

- הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנָיו (שמואל-ב, ז, יד), אף כאן נהרג חור:
7 וידבר. לשון קושי הוא, כמו וַיִּדְבֹר אֶפְסֵס קָשׁוֹת (צראשית מז, ז):
7 לך רד. רד מגדולתך, לא נחתי לך גדולה אלא בשבילם (צרכות לב), צאותה שעה נחנדה משה מפי בית דין של מעלה:
7 שחת עמך. שחת העם לא נאמר, אלא עמך, ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם, ולא נמלכת בי, ואמרת טוב שידצקו גרים בשכינה, הם שחתו והשחיתו:
9 קשה עורף. מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע:
10 הניחה לי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי, אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדצר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם (שמו"ר מז, י):
11 למה ה' יחרה אפך. כלום מתקנא אלא חכם בחכם, גבור בגבור:

<p>Wherefore should the Egyptians speak, saying: For evil did He bring them forth, to slay them in the mountains, and to consume them from the face of the earth? Turn from Thy fierce wrath, and repent of this evil against Thy people.</p>	<p>לָמָּה יִמְרוּן מִצְרָיִם לֵמִימָר בְּבִישָׁא אִפְּיִקְנוּן לְקַטְלָא יִתְהוּן בִּינֵי טוּרֵיָא וּלְשִׁיזְיוֹתְהוּן מֵעַל אִפִּי אֲרַעָא תוֹב מִתְקוּף רִוּגְזָךְ וְאַתִּיב מִן בְּשִׁתָּא דְּמִלִּילָתָא לְמַעַבְד לְעַמְךָ:</p>	<p>לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בָּרָעָה הוֹצִיאָם לְהַרְג אֹתָם בַּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוֹב מִחֲרוֹן אַפְּךָ וְהִנָּחָם עַל־הָרָעָה לְעַמְּךָ:</p>
<p>Remember Abraham, Isaac, and Israel, Thy servants, to whom Thou didst swear by Thine own self, and saidst unto them: I will multiply your seed as the stars of heaven, and all this land that I have spoken of will I give unto your seed, and they shall inherit it for ever.</p>	<p>אֲדַכֵּר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדְךָ דְּקִיּוּמָתָא לְהוּן בְּמִימְרְךָ וּמִלִּילָתָא עֲמִידוֹן אֲסִי יֵת בְּנִיכּוֹן כְּכּוֹכְבֵי שָׁמַיָא וְכָל אֲרַעָא הָדָא דְּאַמְרִית אֲתִין לְבְנִיכּוֹן וַיִּחְסְנוּ לְעַלָם:</p>	<p>זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וְתַדְבֵּר אֱלֹהִים אֲרֻבָּה אֶת־זַרְעָכֶם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲתָן לְזַרְעָכֶם וְנָחֲלוּ לְעַלָם:</p>
<p>And the LORD repented of the evil which He said He would do unto His people.</p>	<p>וְתָב יי מִן בְּשִׁתָּא דְּמִלִּילָא לְמַעַבְד לְעַמִּיהָ:</p>	<p>וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: (פ)</p>

¹² והנחם. התעשת מחשבה אחרת להיטיב להם:

¹² על הרעה. אשר חשבת להם:

¹³ זכור לאברהם. אם עצרו על עשרת הדברות, אזרהם אזיהם נתנסה צעור נסיונות ועדיין לא קבל שכרו, תנהו לו וינאלו עשר צעור:

¹³ לאברהם ליצחק ולישראל. אם לשרפה הם, זכור לאברהם שמסר עצמו להשרף עליך צאור כשדים, אם להריגה, זכור ליצחק שפשט נוארו לעקידה, אם לגלות, זכור ליעקב שגלה לחרן (שמו"ר מד, ה), ואם אינן נגולין בזכותן, מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול, ואם כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך, קל וחמר לכסא של רגל אחד (ברכות לב):

¹³ אשר נשבעת להם בך. לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה, לא בשמים ולא בארץ, לא בהרים ולא בגבעות, אלא בך, שאתה קיים ושבעתך קיימת לעולם, שנאמר צי נשבעתי נאם ה' (בראשית כב, טז), וליצחק נאמר, וְהִקִּימוּתִי אִתָּךְ הַשָּׂעָה הַשָּׂעָה נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ (שם כו, ג), וליעקב נאמר אֲנִי אֵל שְׂדֵי פָרָה וְרֹצֵה (שם לה, יא), נשבע לו באל שדי:

15	And Moses turned, and went down from the mount, with the two tables of the testimony in his hand; tables that were written on both their sides; on the one side and on the other were they written.	וַיִּפֹּן מֹשֶׁה מִן־הָהָר וַיֵּרָד מִן הַטּוֹרָא וַיֵּחֲזִי סְחָדוֹתָא בְּיָדָהּ לִוְחֵי כְּתִיבִין מִתְרִין עֲבְרִיהוֹן מִכָּא וּמִכָּא אֲנוּן כְּתִיבִין:	15 וַיִּפֹּן מֹשֶׁה מִן־הָהָר וַיֵּרָד מִן הַטּוֹרָא וַיֵּחֲזִי סְחָדוֹתָא בְּיָדָהּ לִוְחֵי כְּתִיבִין מִתְרִין עֲבְרִיהוֹן מִכָּא וּמִכָּא אֲנוּן כְּתִיבִין:
16	And the tables were the work of God, and the writing was the writing of God, graven upon the tables.	וְלִוְחֵיָא עֹבְדָא דִּי אֲנוּן וְכְתָבָא כְּתָבָא דִּי הוּא מִפְּרִשׁ עַל לִוְחֵיָא:	16 וְהַלְלַחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הִמָּה וְהַמְכָּתֵב מְכָתֵב אֱלֹהִים הוּא חֲרוֹת עַל־הַלְלַחַת:
17	And when Joshua heard the noise of the people as they shouted, he said unto Moses: "There is a noise of war in the camp."	וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ יֵת קוֹל עַמָּא כְּד מִיבְבִין וַאֲמַר לְמֹשֶׁה קוֹל קָרְבָּא בְּמַשְׁרִיתָא:	17 וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בִּרְעָה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בְּמַחֲנֶה:
18	And he said: 'It is not the voice of them that shout for mastery, neither is it the voice of them that cry for being overcome, but the noise of them that sing do I hear.'	וַאֲמַר לֹא קוֹל גְּבוּרִין דִּנְצָחִין בְּקָרְבָּא וְאִף לֹא קוֹל חֲלָשִׁין דִּמְתַּבְּרִין קוֹל דִּמְחִיבִין אֲנָא שְׁמַע:	18 וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עֲנוֹת אֲנָכִי שְׁמַע:

15 משני עבריהם. היו האותיות נקראות, ומעשה נסים היה (שצח קד).
16 מעשה אלהים המה. כמשמעו, הוא צכודו עשאן. דבר אחר, כאדם האומר לחצרו כל עסקיו של פלוני צמלאכה פלונית, כך כל שעשועיו של הקצ"ה צמורה:
16 חרות. לשון חרט וחרט אחד הוא, שניהם לשון חיקוק, אנטליי"ר צלע"ז (איינשניידען).
17 ברעה. זהרעו, שהיו מריעים ושמחים וזוחקים:
18 אין קול ענות גבורה. אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הזועקים נצחון, ולא קול חלשים שזועקים וי, או ניסה:
18 קול ענות. קול חרופין וגדופין, המענין את נפש שומען כשנאמרין לו:

19 And it came to pass, as soon as he came nigh unto the camp, that he saw the calf and the dancing; and Moses' anger waxed hot, and he cast the tables out of his hands, and broke them beneath the mount.

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֵּרָא אֶת־הָעֵגֶל וּמַחֲלֵל וַיַּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלֹךְ מִיָּדוֹ אֶת־הַלְּחֹת וַיִּשְׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הַהָר׃

20 And he took the calf which they had made, and burnt it with fire, and ground it to powder, and strewed it upon the water, and made the children of Israel drink of it.

וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֵן עֵד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁק אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

21 And Moses said unto Aaron: 'What did this people unto thee, that thou hast brought a great sin upon them?'

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מַה עָשָׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ עָלֶיךָ חַטָּאת גְּדֹלָה׃

22 And Aaron said: 'Let not the anger of my lord wax hot; thou knowest the people, that they are set on evil.

וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־יְהוָה אֲדֹנָי אֶתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בָרַע הוּא׃

19 ויישלך מידו וגר. אמר, מה פסח שהוא אחד מן המצוות, אמרה תורה כל צן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן, וכל ישראל מומרים ואתנגנה להם:

19 תחת ההר. לרגלי ההר:

20 ויזר. לשון נפוך, וכן יזרה על נוהו גפרית (איוב יח, טו), וכן פי חָסַם מִזְכָּה דְּקָשָׁת (משלי א, יז), שזרין זה דגן וקטניות:

20 וישק את בני ישראל. נתכוין לצדקם כסוּטוֹת, שלש מיתות נדונו שם, אם יש עדים והתראה, צסיף, כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין, עדים בלא התראה, צמגפה, שנאמר וַיִּגַּף ה' אֶת דָּקָם, לא עדים ולא התראה, צהדרוקן (יומא סו:), צדקוס המים וצבו צטניהם:

21 מזה עשה לך העם. כמה יסורים סבלת שיסרוך עד שלא תצא עליהם חטא זה:

22 כי ברע הוא. צדך רע הם הולכין תמיד, וצנסינות לפני המקום:

23	So they said unto me: Make us a god, which shall go before us; for as for this Moses, the man that brought us up out of the land of Egypt, we know not what is become of him.	וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה-לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי-זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעָלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה-הָיָה לוֹ: וַיֹּאמְרוּ לִי זֶהב הַתְּפָרָקוּ וַיִּתְּנוּ-לִי וַאֲשַׁלְכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה:	23
24	And I said unto them: Whosoever hath any gold, let them break it off; so they gave it me; and I cast it into the fire, and there came out this calf.'	וַאֲמַרְתִּי לְהוֹן לָמָן דַּהֲבָא פָּרִיקוּ וַיִּהְיוּ לִי וּרְמִיתִיהּ בְּנוֹרָא וַנִּפֹק עֵגֶל הַדִּין:	24
25	And when Moses saw that the people were broken loose—for Aaron had let them loose for a derision among their enemies—	וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת עַמָּא אָרִי בְּטִיל הוּא אָרִי בְּטִילָנוּן אַהֲרֹן לְאַסְבֹּתְהוֹן שׁוּם בִּישׁ לְדָרִיתְהוֹן:	25
26	then Moses stood in the gate of the camp, and said: 'Whoso is on the LORD'S side, let him come unto me.' And all the sons of Levi gathered themselves together unto him.	וְקָם מֹשֶׁה בַּתָּרַע מִשְׁרִיתָא וַאֲמַר מִן דַּחֲלִיא דִּי יִיתוּן לְוָתִי וַאֲתַכְּנִישׁוּ לְוָתִיהּ כָּל בְּנֵי לֵוִי:	26

24 ואמר להם. דצר אחד, למי זהצ לצד, והס מהרו והתפרקו ויתנו לי:

24 ואשלכהו באש. ולא ידעתי שיצא העגל הזה, ויצא:

25 פרוע. מגולה, מתגלה שמנו וקלנו, כמו ופרע את ראש האשה (צמדצרה, יח):

25 לשמצה בקמיהם. להיות להם הדצר הזה לגנות צפי כל הקמים עליהם:

26 מי לדי אלי. יצא אלי:

26 בני לוי. מכאן שכל השבט כשר (יומא שס):

<p>And he said unto them: 'Thus saith the LORD, the God of Israel: Put ye every man his sword upon his thigh, and go to and fro from gate to gate throughout the camp, and slay every man his brother, and every man his companion, and every man his neighbour.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ עַל־יְרֵכְו עֶבְרֹ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קָרְבּוֹ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ עַל־יְרֵכְו עֶבְרֹ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קָרְבּוֹ:</p>
<p>And the sons of Levi did according to the word of Moses; and there fell of the people that day about three thousand men.</p>	<p>וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כַדְבָר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כֶּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ:</p>	<p>וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כַדְבָר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כֶּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ:</p>
<p>And Moses said: 'Consecrate yourselves to-day to the LORD, for every man hath been against his son and against his brother; that He may also bestow upon you a blessing this day.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קְרִיבוּ יָדֵיכֶם יוֹמָא הַיּוֹם קִוְּרִבְנָא קִדְם יְיָ אֲרִי גֹבֵר בְּבָרִיָּה וּבְאָחִוָּהִי וְלֹאִיתָאָה עֲלֵיכֶם יוֹמָא דִּין בְּרַכָּן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְּאֹו יִדְכֶם הַיּוֹם לִיהוָה כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבְאָחִיו וּלְתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרַכָּה:</p>
<p>And it came to pass on the morrow, that Moses said unto the people: 'Ye have sinned a great sin; and now I will go up unto the LORD, peradventure I shall make atonement for your sin.'</p>	<p>וַהֲיָה מָמָחֶרֶת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֵעֲלֶה אֶל־יְהוָה אוֹלִי אֲכַפְּרָה בְּעֵד חֲטָאתְכֶם:</p>	<p>וַהֲיָה מָמָחֶרֶת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֵעֲלֶה אֶל־יְהוָה אוֹלִי אֲכַפְּרָה בְּעֵד חֲטָאתְכֶם:</p>
<p>And Moses returned unto the LORD, and said: 'Oh, this people have sinned a great sin, and have made them a god of gold.'</p>	<p>וַתָּב מֹשֶׁה לְקִדְם יְיָ וַיֹּאמֶר בָּבְעוּ חֵב עִמָּא הָדִין חֹבָא רַבָּא וְעַבְדוּ לַהוֹן דְּחָלָן דְּדָהָב:</p>	<p>וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי חֲטָאָה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב:</p>

27 כה אמר וגו'. והיכן אמר, זַחַם לְאֵלֹהִים יִחָדָם (שמות כז, יט), כך שנויה צמכילתא (פסחא פ"ז):

27 אחיו. מאמו, והוא ישראל:

29 מלאו ידכם. אחס ההורגים אותם, דדצר זה תחנכו להיות כהנים למקום:

29 כי איש. מכס ימלא ידו צננו וצאחיו:

30 אכפרה בעד חטאתכם. אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם, להצדיל ציניכם וצין החטא:

31 אלהי זהב. אתה הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפצם, מה יעשו שלא יחטאו (יומא פו: || זרכות לז.).

32	Yet now, if Thou wilt forgive their sin—; and if not, blot me, I pray Thee, out of Thy book which Thou hast written.’	וְעַתָּה אִם-תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם-אֵין מַחְנִי נָא מִסֵּפֶרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ: וְכַעַן אִם שְׁבַקְתָּ לְחַוְבֵיהוֹן וְאִם לֹא מַחְנִי כַעַן מִסֵּפֶרְךָ דְּכַתְבָתָּ:	32
33	And the LORD said unto Moses: ‘Whosoever hath sinned against Me, him will I blot out of My book.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא-לִי אֶמְחֶנּוּ מִסֵּפְרִי: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מִן דָּחַב קִדְמִי אֶמְחִינֶיהָ מִסֵּפְרִי:	33
34	And now go, lead the people unto the place of which I have spoken unto thee; behold, Mine angel shall go before thee; nevertheless in the day when I visit, I will visit their sin upon them.’	וְעַתָּה לֵךְ נִתְּחָה אֶת-הָעָם אֶל אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לְךָ הַנֶּה מִלֵּאכִי יֵלֶךְ לְפָנֶיךָ וּבַיּוֹם פָּקְדִי וּפְקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם: וְכַעַן אֵיזִיל דְּבַר יְת עֲמָא לְאַתְרָא דְּמַלְלִית לְךָ הָא מִלֵּאכִי יְהוָה קִדְמָךְ וּבַיּוֹם אֶסְעָרוּתִי וְאֶסְעַר עַל־יְהוֹן חַוְבֵיהוֹן:	34
35	And the LORD smote the people, because they made the calf, which Aaron made.	וַיִּגַּף יְהוָה אֶת-הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הָעֵגֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהֱרֹן: (ס) וּמָחָא יְיָ יְת עֲמָא עַל דְּאַשְׁתַּעֲבְדוּ לְעֹגֵל דְּעֵבַד אֶהֱרֹן:	35

משל למלך, שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו, ותולה לו כיס צלוארו ומעמידו בפתח בית זונות, מה יעשה הבן שלא יחטא (ברכות ס):

32 ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב, איני אומר לך מחני: ואם אין מחני. וזה מקרא קצר, וכן הרצה:

32 מספרך. מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לזקש עליהם רחמים:

34 אל אשר דברתי לך. יש כאן לך אלל דבור במקום אליך, וכן לדבר לו על אדוניהו (מלכים-א ב, יט):

34 הנה מלאכי. ולא אני:

34 וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכותם יחד, ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם, ופקדתי עליהם

מעט מן העון הזה עס שאר העונות, ואין פורענות צאה על ישראל שאין זה קצת מפרעון עון העגל:

35 ויגוף ה' את העם. מיטה צידי שמים, לעדים בלא התראה:

XXXIII

And the LORD spoke unto Moses: 'Depart, go up hence, thou and the people that thou hast brought up out of the land of Egypt, unto the land of which I swore unto Abraham, to Isaac, and to Jacob, saying: Unto thy seed will I give it—

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵךְ עֲלֶה מִזֶּה אֲתָה
וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וְלַיַּעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ
אֶתְנַנָּה: XXXIII

and I will send an angel before thee; and I will drive out the Canaanite, the Amorite, and the Hittite, and the Perizzite, the Hivite, and the Jebusite—

וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ
וְגֵרְשָׁתִי אֶת־הַכְּנַעֲנִי
הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי
הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: 2

unto a land flowing with milk and honey; for I will not go up in the midst of thee; for thou art a stiffnecked people; lest I consume thee in the way.'

אֶל־אֶרֶץ זָבַת חֵלֶב וּדְבַשׁ
כִּי לֹא אֵעֲלֶה בְּקִרְבְּךָ
כִּי עִם־קֶשֶׁה־עֹרֶף אַתָּה
פֶּן־אֲכַלְךָ בַּדֶּרֶךְ: 3

And when the people heard these evil tidings, they mourned; and no man did put on him his ornaments.

וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדְּבָר
הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ
וְלֹא־שָׂתוּ אִישׁ עֲדָיו עָלָיו: 4

1 לך עלה מזה. ארץ ישראל גזרה מכל הארצות, לכן נאמר עלה. דבר אחר, כלפי שאמר לו צעעת הכעס לך רד, אמר לו צעעת רצון לך עלה:
1 אתה והעם. כאן לא אמר ועמך:
2 וגרשתי את הכנעני וגר. ששה אומות הן, והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו:
3 אל ארץ זבת חלב ודבש. אני אומר לך להעלותם:
3 כי לא אעלה בקרבתך. לכן אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך:
3 כי עם קשה עורף אתה. וכשכניתי בקרבכם ואתם ממרים בי, מרצה אני עליכם ועם:
3 אכלך. לשון כליון:
4 הדבר הרע. שאין השכינה שורה ומהלכת עמם:
4 איש עדיו. כתרים שניתנו להם צחורצ כשאמרו נעשה ונשמע (שצח פח.).

- And the LORD said unto Moses:
'Say unto the children of Israel:
5 Ye are a stiffnecked people; if I go
up into the midst of thee for one
moment, I shall consume thee;
therefore now put off thy
ornaments from thee, that I may
know what to do unto thee.'
- 6 And the children of Israel
stripped themselves of their
ornaments from mount Horeb
onward.
- 7 Now Moses used to take the tent
and to pitch it without the camp,
afar off from the camp; and he
called it The tent of meeting. And
it came to pass, that every one that
sought the LORD went out unto
the tent of meeting, which was
without the camp.
- וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
אָמַר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אַתֶּם עַם־קָשֶׁה־עֶרְףְּ רָגַע
אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ
וְכִלְיִתִּיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד
עֲדִיךָ מֵעֲלֶיךָ וְאִדְעָה מָה
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ:
- וַיִּתְּנֻצְלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֲדִידֵם מִהַר חוֹרֵב:
וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת־הָאֹהֶל
וַנִּטְּה־לּוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
הָרָחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא
לּוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה
כָּל־מִבְקֵשׁ יְהוָה יֵצֵא
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:
- וּמֹשֶׁה נָסִיב יֵת מִשְׁכְּנָא
וּפָרְסִיהָ לִיה מִבְּרָא
לְמִשְׁרִיתָא אֲרַחֵיק מִן
מִשְׁרִיתָא וְקָרִי לִיה
מִשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא וְהָיוּ
כָּל דְּתַבְע אוֹלְפָן מִן
קָדָם יי נָפִיק לְמִשְׁכַּן
בֵּית אוֹלְפָנָא דְּמִבְּרָא
לְמִשְׁרִיתָא:

5 רגע אחד אעלה בקרבך וכליתוך. אם אעלה צקרבך ואתם ממרים צי צקשיות ערפכם, אזעוס עליכם רגע אחד, שהוא שיעור זעמי, שנאמר תצי קמעט רגע עד יעצר זעם (ישעיה כו, כ), ואכלה אחכם, לפיכך טוצ לכם שאשלח מלאך:

5 ועתה. פורענות זו תלקו מיד, שתורידו עדיכם מעליכם:
5 ואדעה מה אעשה לך. צפקודת שאר העון, אני יודע מה שצלצי לעשות לך:
6 את עדים מהר חורב. את העדי שהיה צידם מהר חורב:
7 ומשה. מאותו עון והלאה:
7 יקח את האהל. לשון הווה הוא, לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה, אמר, מנודה לרצ מנודה לתלמיד:
7 הרחק. אלפים אמה, כענין שנאמר אך לחוק יהיה ציגיקם וצינו פאלפים אמה צמדה (יהושע ג, 7):
7 וקרא לו. והיה קורא לו אהל מועד, הוא בית ועד למצקשי תורה:
7 כל מבקש ה'. מכאן למצקש פני זקן, כמקבל פני שכינה:
7 יצא אל אהל מועד. כמו יוצא. דבר אחר והיה כל מצקש ה', אפילו מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה,
חצריהם אומרים להם הרי הוא צאהלו של משה:

<p>8 And it came to pass, when Moses went out unto the Tent, that all the people rose up, and stood, every man at his tent door, and looked after Moses, until he was gone into the Tent.</p>	<p>וַהֲיִי כִּד נִפִּיק מֹשֶׁה לְמִשְׁכָּנָא קִימִין כָּל עַמָּא וּמִתְעַתְּדִין גְּבֵר בְּתַרְעֵי מִשְׁכְּנֵיהֶּ וּמִסְתַּכְּלִין אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד דְּעָלִיל לְמִשְׁכָּנָא:</p>	<p>וְהָיָה כִּצְאָת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יִקְוּמוּ כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֱלוֹ וַהֲבִיטוּ אַחֲרַי מֹשֶׁה עַד־בָּאוּ הָאֹהֱלָה:</p>
<p>9 And it came to pass, when Moses entered into the Tent, the pillar of cloud descended, and stood at the door of the Tent; and [the LORD] spoke with Moses.</p>	<p>וַהֲיִי כִּד עָלִיל מֹשֶׁה לְמִשְׁכָּנָא נְחִית עַמּוּדָא דְּעִנְנָא וְקָאִים בְּתַרְעֵי מִשְׁכָּנָא וּמִתְמַלְל עִם מֹשֶׁה:</p>	<p>וְהָיָה כִּבְּא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הָעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וַדְּבַר עִם־מֹשֶׁה:</p>
<p>10 And when all the people saw the pillar of cloud stand at the door of the Tent, all the people rose up and worshipped, every man at his tent door.</p>	<p>וְחִזּוּ כָּל עַמָּא יֵת עַמּוּדָא דְּעִנְנָא קָאִים בְּתַרְעֵי מִשְׁכָּנָא וְקִימִין כָּל עַמָּא וְסֻגְדִּין גְּבֵר בְּתַרְעֵי מִשְׁכְּנֵיהֶּ:</p>	<p>וּרְאָה כָּל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הָעָנָן עָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וַהֲשִׁתַּחוּוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֱלוֹ:</p>

8 והיה. לשון הווה:
8 כצאת משה מן המחנה. ללכת אל האהל:
8 יקומו כל העם. עומדים מפניו, ואין יושבין עד שנתכסה מהם:
8 והביטו אחרי משה. לשבח, אשרי ילוד אשה שכך מוצטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהליו:
9 ודבר עם משה. כמו ומדַּבֵּר עם משה. תרגומו ומתְמַלְל עם משה, שהוא כבוד השכינה, כמו וישמע את הקול מדַּבֵּר אֱלֹו (במדבר ז, פט), ואינו קורא מדבר אליו, כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עַמּוּ, וההדיוט שומע מאליו, וכשהוא קורא מדבר, משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט:
10 והשתחוּוּ. לשכינה:

<p>II And the LORD spoke unto Moses face to face, as a man speaketh unto his friend. And he would return into the camp; but his minister Joshua, the son of Nun, a young man, departed not out of the Tent.</p>	<p>וידבר יהוה אל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יִדְבֹר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וּשְׁבַל אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: (פ)</p>	<p>II וידבר יהוה אל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יִדְבֹר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וּשְׁבַל אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: (פ)</p>
<p>12 And Moses said unto the LORD: 'See, Thou sayest unto me: Bring up this people; and Thou hast not let me know whom Thou wilt send with me. Yet Thou hast said: I know thee by name, and thou hast also found grace in My sight.</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אֶתָּה אֹמֵר אֵלַי הֵעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אֹמֶרֶת יִדְעִיתִיךָ בְּשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אֶתָּה אֹמֵר אֵלַי הֵעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אֹמֶרֶת יִדְעִיתִיךָ בְּשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי:</p>

- 11 וידבר ה' אל משה פנים אל פנים. ומתמלל עם משה: ושב אל המחנה. לאחר שנדבר עמו, היה שב משה אל המחנה, ומלמד לזקנים מה שלמד, והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר, שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתכרו הלוחות (תענית כח:), וזי"ח שרק את העגל ודן את החוטאים, וזי"ט עלה, שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' (שמות לז, ל), ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים, שנאמר וקִתְּנָפֶל לִפְנֵי ה' וגו' (דברים ט, יח), ובראש חדש אלול נאמר לו ועלית בצקר אל הר סיני, לקבל לוחות האחרונות, ועשה שם מ' יום, שנאמר זהם וְאֶנְכִּי עִמָּדְכִי דָּבָר פְּיָמִים דְּרָאשׁוֹנִים וגו' (שם י, ו), מה הראשונים בראון אף האחרונים בראון, אמור מעתה, אמנעיים היו בכעס. זי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם, ואמר לו למשה סְלַסְתִּי דְּדַבְרִיךָ, ומסר לו לוחות אחרונות, וירד והתחיל לזוותן על מלאכת המשכן, ועשאוהו עד אחד בניסן, ומשהוקם לא נדבר עמו עוד, אלא מאהל מועד:
- 11 ושב אל המחנה. תרגומו וְקִבְּלָהּ מִשְׁרָתָא, לפי שהוא לשון הווה, וכן כל הענין, וראה כל העם וחזן, ונצבו וקיימין. והציטו, ומסתכלין. והשתחוו, וסִגְדִין. ומדרשו, ודבר ה' אל משה שישב אל המחנה, אמר לו אני בכעס ואתה בכעס, אם כן מי יקרצם:
- 12 ראה אתה אומר אלי. ראה, תן עיניך ולבך על דבריך, אתה אומר אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו', ואשר אמרת לי הִנֵּה אֶנְכִּי שֹׁלַח מַלְאָךְ (שמות כג, כ), אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה:
- 12 ואתה אמרת ידעתוך בשם. הכרתוך משאר בני אדם בשם חשיבות, שהרי אמרת לי הִנֵּה אֶנְכִּי בָא אֵלֶיךָ דָּעַב דְּעָנָן וגו' וגם דָּךְ יִאֲמִינוּ לְעוֹלָם (שם יט, ט):

<p>13 Now therefore, I pray Thee, if I have found grace in Thy sight, show me now Thy ways, that I may know Thee, to the end that I may find grace in Thy sight; and consider that this nation is Thy people.'</p>	<p>וְכַעַן אִם כָּעַן אֲשַׁכַּחֲתִי רַחֲמִין קְדָמְךָ אוֹדְעֵנִי כָּעַן יְת אֹרַח טוֹבְךָ וְאַדַּע רַחֲמְךָ בְּדִיל דְּאֲשַׁכַּח רַחֲמִין קְדָמְךָ וְגַלִּי קְדָמְךָ אֲרִי עַמְּךָ עַמָּא הָדִין:</p>	<p>וְעַתָּה אִם-נָא מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדְעֵנִי נָא אֶת-דְּרָכְךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֲמַצָּא-חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאֵה כִּי עַמְּךָ הִגֹּוִי הַזֶּה:</p>
<p>14 And He said: 'My presence shall go with thee, and I will give thee rest.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר שְׂכִינְתִּי תִהְיֶה וְאֲנִיחָ לָךְ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר פָּנִי יֵלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ:</p>
<p>15 And he said unto Him: 'If Thy presence go not with me, carry us not up hence.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר קְדָמוּהִי אִם לִית שְׂכִינְתְּךָ מִהֲלָכָא בֵּינָנָא לָא תִסְקַנְנָא מִכָּא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם-אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אֶל-תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:</p>
<p>16 For wherein now shall it be known that I have found grace in Thy sight, I and Thy people? is it not in that Thou goest with us, so that we are distinguished, I and Thy people, from all the people that are upon the face of the earth?'</p>	<p>וּבִמָּה וְיִדְעַה הָכָא אֲרִי אֲשַׁכַּחֲתִי רַחֲמִין קְדָמְךָ אֲנָא וְעַמְּךָ הֲלָא בְּמִהְיֶה שְׂכִינְתְּךָ עִמָּנָא וְיִתְעַבְדֵּן לָנָא פְּרִישָׁן לִי וְלַעַמְּךָ מִשְׁוֵי מִכָּל עַמָּא דְּעַל אֲפִי אֲרֻעָא:</p>	<p>וּבִמָּה וְיִדְעַה אֲפֹא כִּי-מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמְּךָ הֲלֹא בְּלִכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל-הָעָם אֲשֶׁר עַל-פָּנֵי הָאֲדָמָה: (פ)</p>
<p>17 And the LORD said unto Moses: 'I will do this thing also that thou hast spoken, for thou hast found grace in My sight, and I know thee by name.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲף יֵת פִּתְגָמָא הָדִין דְּמִלִּילְתָּא אַעֲבִיד אֲרִי אֲשַׁכַּחֲתָא רַחֲמִין קְדָמִי וְרַבִּיתְךָ בְּשׁוֹם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה גַּם אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֲעֲשֶׂה כִּי-מְצָאתָ חֵן בְּעֵינֵי וְאֶדְעֶךָ בְּשֵׁם:</p>

- 13 ועתה. אם אמת שמנאתי חן בעיניך, הודיעני נא את דרכיך, מה שזכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך:
13 ואדעך למען אמצא חן בעיניך. ואדע בזו מדת תגמולך, מה היא מציאת חן שמנאתי בעיניך, ופתרון למען אמצא חן, למען אכיר כמה שזכר מציאת החן:
13 וראה כי עמך הגוי הזה. שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול, ואת אלה תעזוב, ראה כי עמך הם מקדש, ואם זהם תמאס, איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו, ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני. ורצונו דרשוהו במסכת ברכות (י), ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי:
14 ויאמר פני ילכו. כתרגמו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך, כמו ופניך הלכים בקרב (שמואל-ב יז, יא):
15 ויאמר אליו. בזו אני חפץ, כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה:
16 ובמה יודע אפוא. יודע מציאת החן, הלא בלכתך עמנו, ועוד דבר אחר אני שואל ממך, שלא תשרה שכינתך עוד על אומות עובדי אלילים:
16 ונפלינו אני ועמך. ונהיה מוצללים בדבר הזה מכל העם, כמו והפלה ה' צין מקנה ישראל וגו' (שמות ט, ד):
17 גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על עובדי אלילים אעשה, ואין דבריו של בלעם הרשע על ידי שריית

18	And he said: 'Show me, I pray Thee, Thy glory.'	וַיֹּאמֶר ה'רְאֵנִי נָא אֶת־כְּבוֹדְךָ: וַיֹּאמֶר אֲחֻזֵּנִי כֶעַן יְתִקְרֶךָ:	18
19	And He said: 'I will make all My goodness pass before thee, and will proclaim the name of the LORD before thee; and I will be gracious to whom I will be gracious, and will show mercy on whom I will show mercy.'	וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵעֱבִיר כָּל־טוֹבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחִנֵּיתִי אֶת־אֲשֶׁר אֲחֹן וְרַחֲמֹתַי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם: וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵעֱבִיר כָּל־טוֹבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחִנֵּיתִי אֶת־אֲשֶׁר אֲחֹן וְרַחֲמֹתַי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם: וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵעֱבִיר כָּל־טוֹבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחִנֵּיתִי אֶת־אֲשֶׁר אֲחֹן וְרַחֲמֹתַי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם:	19
20	And He said: 'Thou canst not see My face, for man shall not see Me and live.'	וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנַי כִּי לֹא־יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחָי: וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנַי כִּי לֹא־יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחָי:	20
21	And the LORD said: 'Behold, there is a place by Me, and thou shalt stand upon the rock.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצֹּר: וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצֹּר: וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצֹּר:	21

שכינה, אלא נופל וגלוי עינים, כגון וְאֵלֵי דָבָר יִגָּז (איוב ד, ז), שומעין על ידי שליח: וַיֹּאמֶר ה'רְאֵנִי נָא אֶת־כְּבוֹדְךָ. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים, והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵעֱבִיר וְגו'. הגיעה שעה שתרצה בכבודי מה שארצה אותך לראות, לפי שאני רוצה ונריך ללמדך סדר תפלה, שכשנזכרת לזקש רחמים על ישראל, הזכרת לי זכות אבות, כסצור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה, אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור, ואתה נפון במערה: וקראתי בשם ה' לפניך. ללמדך סדר זקשת רחמים, אף אם תכלה זכות אבות. וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות (ראש השנה יז), הוי מלמד את ישראל לעשות כן, ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון, יהיו נענין, כי רחמי לא קלים: ורחנתי את אשר אחון. אותן פעמים שארצה לחון: ורחמתי. עת שאחפון לרחם. עד כאן לא הצטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה, אבל בשעת מעשה אמר לו הִנֵּה קֹלְכִי פֶתַח צְרִית, הצטיחו שאינן חוזרות ריקס (שם): וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל וְגו'. אף כשאעביר כל טובי על פניך, איני נותן לך רשות לראות את פני: הנה מקום אתי. זהר אשר אני מדבר עמך ממיד, יש מקום מוכן לי לזרכך שאטמינך שם שלא תזוק, ומשם תראה מה שתרצה, וז פשוטו. ומדרשו, על מקום שהשכינה שם מדבר, ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום, שהקצ"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו:

22	And it shall come to pass, while My glory passeth by, that I will put thee in a cleft of the rock, and will cover thee with My hand until I have passed by.	וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשִׁכַּתִּי כַּפִּי עָלֶיךָ עַד-עָבַרְתִּי: וְהָיָה בְּמַעְבְּרִי יְקָרִי וְאֶשְׁוִינֶךָ בְּמַעְרַת טְנָא וְאֶגִּין בְּמִימְרֵי עַלְךָ עַד דָּאֶעְבֵּר:	22
23	And I will take away My hand, and thou shalt see My back; but My face shall not be seen. ²	וְהִסְרֹתִי אֶת-כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת-אַחֲרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ: (פ) (ספק פרשה סתומה זכּתּר ארס לוצה) וְאֶעֱדִי יָת דְּבַרְתָּ יְקָרִי וְתַחֲזִי יָת דְּבַתְרִי וְדַקְדָּמִי לֹא יִתְחַזֵּן:	23
XXXIV	And the LORD said unto Moses: 'Hew thee two tables of stone like unto the first; and I will write upon the tables the words that were on the first tables, which thou didst break.	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה פָּסֹל לְךָ תַּבְרִין לוּחֵי אֲבָנִים כַּקְדָּמָאִי וְאִכְתּוּב עַל לוּחֵיָא יָת פִּתְגָּמֵיָא דְּתִּוּוֹ עַל לוּחֵיָא קְדָמָאִי דְּתַבְרַתָּא: וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה פָּסֹל לְךָ תַּבְרִין לוּחֵי אֲבָנִים כַּקְדָּמָאִי וְאִכְתּוּב עַל לוּחֵיָא יָת פִּתְגָּמֵיָא דְּתִּוּוֹ עַל לוּחֵיָא קְדָמָאִי דְּתַבְרַתָּא:	חמישי וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל-מֹשֶׁה פָּסֹל-לְךָ שְׁנֵי-לִחֹת אֲבָנִים כְּרֹאשֵׁינִים וְכַתְּבֵתִי עַל-הַלִּחֹת אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל-הַלִּחֹת הָרִאשִׁינִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ:
2	And be ready by the morning, and come up in the morning unto mount Sinai, and present thyself there to Me on the top of the mount.	וְהָיָה זְמוֹן לְצַפְרָא וְתַסֵּק בְּצַפְרָא לְטוֹרָא דְּסִינֵי וְתַתְּעִיד קְדָמִי תַּמָּן עַל רִישׁ טוֹרָא: וְהָיָה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בְּבֹקֶר אֶל-הַר סִינֵי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל-רֹאשׁ הַהָר:	2

22 בעבור כבודי. כשאעבור לפניך:
22 בנקרת הצור. כמו העיני האנשים ההם פנקר (צמדצר טז, יד), יקרוה ערצני נחל (משלי ל, יז), אני קרתי ושתיתי
מיס (ישעיה לז, כה), גזרה אחת להם: נקרת הצור. כריית הצור:
22 ושכתי כפי. מכאן שנמנה רשות למחזלים לחבל (ת"כ פ' ויקרא), ומרגומו ואגין צמימרי, כנוי הוא לדרך כבוד של
מעלה, שאינו צריך לסוכך עליו צקף ממש:
23 והסרתי את כפי. ואעדי ית דברת יקרי, כשתסתלק הנהגת כבודי מכנגד פניך, ללכת משם ולהלך:
23 וראית את אחורי. הראהו קשר של מפילין:
1 פסל לך. הראהו מחצב סגפירינן מתוך אהלו, ואמר לו הפסולת יהיה שלך, ומשם נתעשר משה הרצה:
1 פסל לך. אתה שצרת הראשונות, אתה פסל לך אחרות, משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות,
מתוך קלקול השפחות יאל עליה שם רע, עמד שושצינה וקרע כתוצתה, אמר, אם יאמר המלך להורגה, אומר לו עדיין
אינה אשתך, דק המלך ומאל שלא היה הקלקול אלא מן השפחות, נחרצה לה, אמר לו שושצינה, כתוב לה כתוצה אחרת
שנקרעה הראשונה, אמר לו המלך, אתה קרעת אותה, אתה קנה לה נייך אחר ואני אכתוב לה צכתצ ידי, כן המלך זה
הקצ"ה, השפחות אלו ערצ רצ, והשושצין זה משה, ארוסתו של הקצ"ה אלו ישראל, לכך נאמר פסל לך:
2 נכון. מוזמן:

3	And no man shall come up with thee, neither let any man be seen throughout all the mount; neither let the flocks nor herds feed before that mount.'	וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אֲל־יֵרְעוּ אֶל־מוֹל הָהָר הַהוּא:	וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אֲל־יֵרְעוּ אֶל־מוֹל הָהָר הַהוּא:	3
4	And he hewed two tables of stone like unto the first; and Moses rose up early in the morning, and went up unto mount Sinai, as the LORD had commanded him, and took in his hand two tables of stone.	וַיַּפְסֹל תַּרְיִן לִוְחֵי אֲבָנִים כַּקֶּדְמָאִי וְאַקְדָּיִם מֹשֶׁה בַּצֹּפֶרָא וּסְלִיק לְטוֹרָא דְּסִינַי כְּמַא דְּפִקִּיד יְיָ וַתִּיָּה וְנָסִיב בִּידֵיהּ תַּרְיִן לִוְחֵי אֲבָנִים:	וַיַּפְסֹל שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים כְּרֵאשִׁימִים וַיִּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הָר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים:	4
5	And the LORD descended in the cloud, and stood with him there, and proclaimed the name of the LORD.	וַאֲתַגְלִי יְיָ בַּעֲנָנָא וְאַתְעֵתֵד עִמֵּיהּ תַּמָּן וַקְרָא בְּשֵׁמָא דְּיְיָ:	וַיֵּרֶד יְהוָה בַּעֲנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שֵׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:	5
6	And the LORD passed by before him, and proclaimed: 'The LORD, the LORD, God, merciful and gracious, long-suffering, and abundant in goodness and truth;	וַאֲעֵבֵר יְיָ שְׁכִינְתִּיהּ עַל אַפְוֵהּ וַקְרָא יְיָ אֱלֹהֵא רַחֲמָנָא וְרַחֲמָנָא מְרַחֵם רַגִּז וּמִסְגִּי לְמַעַבְד טָבָן וַקְשׁוּט:	וַיַּעֲבֵר יְהוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה ׀ יְהוָה אֱלֹהִים רַחוּם וְרַחֲמָנִים אַרְךְ אַפַּיִם וְרַב־חַסֵּד וְאֱמֶת:	6

- 3 ואיש לא יעלה עמך. הראשונות על ידי שהיו צמחונות וקולות וקהלות, שלטה צהן עין רעה, אין לך יפה מן הצניעות:
- 5 ויקרא בשם ה'. מתרגמין וקרא בשמא דה':
- 6 יי. מדת רחמים היא, אחת קודם שיחטא, ואחת לאחר שיחטא וישוב (ראש השנה יז):
- 6 אל. אף זו מדת רחמים, וכן הוא אומר, אֵלֵי אֵלֵי לְמַעַן עֲצֹבָנִי (תהלים כז, ז), ואין לומר למדת הדין למה עוצבני, כך מנאמי במכילתא (שירה פ"ג):
- 6 ארך אפים. מאריך אפו, ואינו ממהר ליפרע, שמא יעשה תשובה:
- 6 ורב חסד. לצרכים חסד, שאין להם זכויות כל כך:
- 6 ואמת. לשלם שכר טוב לעושי רצונו:

<p>keeping mercy unto the thousandth generation, forgiving iniquity and transgression and sin; and that will by no means clear the guilty; visiting the iniquity of the fathers upon the children, and upon the children's children, unto the third and unto the fourth generation.'</p>	<p>נָטִיר טִיבּוֹ לְאַלְפֵי דָרִין שְׂבִיק לְעוֹן וְלַמֶּרֶד וְלַחֹבִין סֶלַח לְדֹתֵיבִין לְאֻרֵּיתִיהָ וְלִדְלָא תִּיבִין לֹא מְזַכֵּי מִסַּעַר חֹבֵי אֲבֹהֵן עַל בְּנֵין וְעַל בְּנֵי בְנֵין מִרְדִּין עַל דֶּר תְּלִיתַאי וְעַל דֶּר רְבִיעָאי:</p>	<p>נֹצֵר (צספרי תימן נָצַר צוּרִין רגילה) חֶסֶד לְאַלְפִים נֶשֶׂא עֹן וּפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנִקָּה לֹא יִנָּקֶה פֶּקֶד ׀ עֹן אֲבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-בְּנֵי בָנִים עַל-שְׁלָשִׁים וְעַל-רְבָעִים:</p>	<p>7</p>
<p>And Moses made haste, and bowed his head toward the earth, and worshipped.</p>	<p>וַיַּמְהֵר מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה:</p>	<p>וַיַּמְהֵר מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה:</p>	<p>8</p>
<p>And he said: 'If now I have found grace in Thy sight, O Lord, let the Lord, I pray Thee, go in the midst of us; for it is a stiffnecked people; and pardon our iniquity and our sin, and take us for Thine inheritance.'</p>	<p>וַאֲמַר אִם כֶּעַן אֲשַׁכַּחֲתִי רַחֲמִין קְדָמְךָ יְיָ תְּהִי כֶּעַן שְׂכִינְתָּא דִּי בֵּינָנָא אַרִי עִם קָשִׁי קָדָל הוּא וְתִשְׁבּוּק לְחֹבֵבָנָא וְלַחֲטָאָנָא וְתַחֲסַנְנָנָא:</p>	<p>וַאֲמַר אִם-נָא מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָיִי יְיָ-נָא אֲדֹנָיִי בְּקִרְבָּנוּ כִּי עִם-קָשָׁה-עֹרֶף הוּא וְסִלְחָתָ לְעֹנֵינוּ וְלַחֲטָאתֵנוּ וְנַחֲלָתֵנוּ:</p>	<p>9</p>

- 7 נוצר חסד. שהאדם עושה לפניו:
7 לאלפים. לשני אלפים דורות. עונות, אלו הזדונות. פשעים, אלו המרדים שאדם עושה להכעיס:
7 ונקה לא ינקה. לפי פשוטו משמע, שאינו מוותר על העון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותינו דרשו (יומא פו.), מנקה הוא לשנים ולא ינקה לשאינן שנים:
7 פוקד עון אבות על בנים. כשאחוזים מעשה אבותיהם צדיהם, שכבר פירש במקרא אחר לשונאי:
7 ועל רבעים. דור רביעי, נמנעת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות, שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים:
8 וימהר משה. כשראה משה שכינה עוזרת ושמע קול הקריאה, מיד וישתחו:
9 ילך נא ה' בקרבנו. כמו שהצטחחנו, מאחר שאתה נושא עון, ואם עס קשה עורף הוא וימרו צך, ואמרת על זאת פן אכלך צדריך, אתה תסלח לעונינו וגו'. יש כי במקום אס:
9 ונחלתנו. ותתנו לנו נחלה (ס"א שמתן לנו נחלה) מיוחדת, זו היא צקשת ונפלינו אני ועמך, שלא תשרה שכינתך על האומות עוזדי אלילים:

<p>10 And He said: 'Behold, I make a covenant; before all thy people I will do marvels, such as have not been wrought in all the earth, nor in any nation; and all the people among which thou art shall see the work of the LORD that I am about to do with thee, that it is tremendous.</p>	<p>וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה אֲנִי עוֹשֶׂה בְרִית נֶגֶד כָּל-עַמּוֹד אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִבְרְאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-אִתָּה בְּקִרְבּוֹ אֶת-מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי-נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּךְ:</p>	<p>ששי וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה אֲנִי עוֹשֶׂה בְרִית נֶגֶד כָּל-עַמּוֹד אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִבְרְאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-אִתָּה בְּקִרְבּוֹ אֶת-מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי-נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּךְ:</p>
<p>11 Observe thou that which I am commanding thee this day; behold, I am driving out before thee the Amorite, and the Canaanite, and the Hittite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite.</p>	<p>טו טר לך ית דאנא מפקדך יומא דין האנא מתריך מן קדמך ית אמורי וקנעני וחתי ופרזי וחוי ויבוסאי:</p>	<p>11 שמר לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את-האמורי והקנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסאי:</p>
<p>12 Take heed to thyself, lest thou make a covenant with the inhabitants of the land whither thou goest, lest they be for a snare in the midst of thee.</p>	<p>אסתמר לך דלמא תגזר קים ליתב ארעא דאת עליל עליה דלמא יהי לתקלא בינך:</p>	<p>12 השמר לך פן-תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן-יהיה למוקש בקרבך:</p>
<p>13 But ye shall break down their altars, and dash in pieces their pillars, and ye shall cut down their Asherim.</p>	<p>ארי ית איגוריהון תתדעון וית קמתהון תתברון וית אשיריהון תקצצון:</p>	<p>13 כי את-מזבחתם תהצון ואת-מצבתם תשבדון ואת-אשרי תכרתון:</p>
<p>14 For thou shalt bow down to no other god; for the LORD, whose name is Jealous, is a jealous God;</p>	<p>ארי לא תסגוד לטעות עממיא ארי יי קנא שמיה אל קנא הוא:</p>	<p>14 כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהיה קנא שמו אל קנא הוא:</p>

10 כורת ברית. על זאת:

10 אעשה נפלאות. לשון ונפלינו, שמהיו מוצדלים צו מכל האומות עובדי אלילים, שלא תשרה שכינתי עליהם:

11 את האמורי וגו'. ו' אומות יש כאן, כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם:

13 אשריו. הוא חילן שעובדים אותו:

14 קנא שמו. מקנא להפרע ואינו מוותר. והו כל לשון קנאה, אוחז בנפשו ופועל מעוזו:

15	lest thou make a covenant with the inhabitants of the land, and they go astray after their gods, and do sacrifice unto their gods, and they call thee, and thou eat of their sacrifice;	15	פֶּן־תִּכְרֹת לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְזָנּוּ אַחֲרַי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקָרָא לָךְ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחֹ:	15	דְּלֹמָא תִּגְזֹר קִים לְיִתִּיב אֲרַעָא וְיִטְעֹן בְּתֵר טְעֻתְהוֹן וְיִדְבָּחוּן לְטְעֻתְהוֹן וְיִקְרוּן לָךְ וְתִיכּוֹל מִדְּבַחֵיהוֹן:
16	and thou take of their daughters unto thy sons, and their daughters go astray after their gods, and make thy sons go astray after their gods.	16	וְלָקַחְתָּ מִבָּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנּוּ בָנֹתָיו אַחֲרַי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרַי אֱלֹהֵיהֶן:	16	וְתִסַּב מִבָּנֹתְהוֹן לְבָנֶךָ וְיִטְעֹן בָּנֹתְהוֹן בְּתֵר טְעֻתְהוֹן וְיִטְעֹן יֵת בָּנֶךָ בְּתֵר טְעֻתְהוֹן:
17	Thou shalt make thee no molten gods.	17	אֱלֹהֵי מִסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ:	17	דְּחָלָן דְּמִתְכָּא לֹא תַעֲבִיד לָךְ:
18	The feast of unleavened bread shalt thou keep. Seven days thou shalt eat unleavened bread, as I commanded thee, at the time appointed in the month Abib, for in the month Abib thou camest out from Egypt.	18	אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצְאתָ מִמִּצְרַיִם:	18	יֵת חֲגָא דְּפִטִּירִיא תִּטְר שִׁבְעָא יוֹמִין תִּיכּוֹל פִּטִּירָא דְּפִקִּידְתֶּךָ לְזִמָּן יִרְחָא דְּאָבִיבָא אֲרִי בִּירְחָא דְּאָבִיבָא נִפְקִתָּא מִמִּצְרַיִם:
19	All that openeth the womb is Mine; and of all thy cattle thou shalt sanctify the males, the firstlings of ox and sheep.	19	כָּל־פֶּטֶר רַחֵם לִי וְכָל־מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֵׂה:	19	כָּל פִּתַּח וּלְדָא דִּילִי הוּא וְכָל בְּעִירְךָ תִּקְדִּישׁ דְּכָרִין בְּכוֹר תּוֹר וְאֹמֵר:

15 ואכלת מזבח. כסצור אתה שאין עונש צאכילתו, ואני מעלה עליך כמודה בעבודתו, שמתוך כך אתה צא ולוקח מצנותיו לצניך (עבודה זרה ח.).

18 חודש האביב. חדש הצפור, שהתצואה מתצרכת בצישולה:

19 כל פטר רחם לי. צאדס:

19 וכל מקנך תזכר וגו'. וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה, אשר יפטור זכר את רחמה.

19 פטר. לשון פתיחה, וכן פטר מִסֵּר ראשית מִלֹּחַן (משלי יז, יד). תי"ו של תזכר לשון נקבה היא, מוסב על היולדת:

<p>20 And the firstling of an ass thou shalt redeem with a lamb; and if thou wilt not redeem it, then thou shalt break its neck. All the first-born of thy sons thou shalt redeem. And none shall appear before Me empty.</p>	<p>וּבִפְטֹר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בֶּשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפָּתוֹ כָּל בְּכוֹר בְּנֵיךָ תִפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רִיקִם: וּבִיכָרָא דְחִמְרָא תִּפְרוֹק בְּאַמְרָא וְאִם לֹא תִפְרוֹק וְתִקְפִּיהַּ כָּל בּוֹכְרָא דְבְנֵיךָ תִּפְרוֹק וְלֹא יִתְחַזֵּין קֳדָמִי רִיקָנִין:</p>	<p>20 וּבִפְטֹר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בֶּשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפָּתוֹ כָּל בְּכוֹר בְּנֵיךָ תִפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רִיקִם:</p>
<p>21 Six days thou shalt work, but on the seventh day thou shalt rest; in plowing time and in harvest thou shalt rest.</p>	<p>שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחֹרֶיֶשׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת: שֵׁשֶׁת יוֹמִין תַּפְלַח וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה תִּנּוּחַ בְּזֵרוּעָא וּבְחֻצְרָא תִּנּוּחַ:</p>	<p>21 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחֹרֶיֶשׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת:</p>
<p>22 And thou shalt observe the feast of weeks, even of the first-fruits of wheat harvest, and the feast of ingathering at the turn of the year.</p>	<p>וְחֹג שָׁבֻעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בְּכוּרֵי קִצִּיר חִטִּים וְחֹג הָאָסִיף תִּקְוֹפַת הַשָּׁנָה: וְחֹג שָׁבֻעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בְּכוּרֵי חֻצְרֵי חִטִּין וְחֹג דְּכֻנְשָׁא בְּמִפְקָה דְּשָׁתָא:</p>	<p>22 וְחֹג שָׁבֻעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בְּכוּרֵי קִצִּיר חִטִּים וְחֹג הָאָסִיף תִּקְוֹפַת הַשָּׁנָה:</p>
<p>23 Three times in the year shall all thy males appear before the Lord GOD, the God of Israel.</p>	<p>תֵּלַת זְמַנִּין בְּשָׁתָא יִתְחַזֵּין כָּל דְּכוּרֵי קָדָם רַבּוֹן עָלְמָא יי אֱלֹהֵא דִּישְׂרָאֵל: שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרֶיךָ אֶת־פָּנַי הָאֵלֶּה וְיִהְיֶה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>23 שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרֶיךָ אֶת־פָּנַי הָאֵלֶּה וְיִהְיֶה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:</p>

20 וּבִפְטֹר חֲמוֹר. ולא שאר צהמה טמאה:
20 תִּפְדֶּה בֶּשֶׂה. נותן שה לכהן, והוא חולין זיד כהן, ופטור חמור מותר בעבודה לזעלים:
20 וְעִרְפָּתוֹ. עורפו בקופיץ, הוא הפסיד ממון כהן, לפיכך יופסד ממנו:
20 כָּל בְּכוֹר בְּנֵיךָ תִפְדֶּה. חמשה סלעים פדיונו קלוב, שנאמר וּפְדִינֵוּ מִן חֶדֶשׁ תִּפְדֶּה (במדבר יח, טז):
20 וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רִיקִם. לפי פשוטו של מקרא, דבר בפני עצמו הוא, ואינו מוסב על הזכור, שאין צמאות זכור ראיית פנים, אלא אזוהרה אחרת היא, וכשתעלו לרגל לראות, לא יראו פני ריקם, מזה עליכם להביא עולת ראיית פנים. ולפי מדרש צרייתא, מקרא יתר הוא, ומופנה לגזרה שזה, ללמד על הענקתו של עזר עזרי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין, כפדיון זכור, צמסכת קדושין (יז):
21 בְּחֹרֶיֶשׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת. למה נזכר חריש וקציר, יש מרבותינו אומרים (ראש השנה טז), על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית, ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש, וכך משמעו, ששת ימים מעבוד וציוס השביעי תשבות, ועבודת ו' הימים שהתחילי לך, יש שנה שהחריש והקציר אסור, ואין צריך לומר חריש וקציר של שביעית, שהרי כבר נאמר שָׁדֶךְ לֹא תִזְרַע וגו' (ויקרא כה, ד). ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת, וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך, מה חריש רשות אף קציר רשות, ילא קציר העומר שהוא מצוה, ודוחה את השבת:
22 בְּכוּרֵי קִצִּיר חִטִּים. שאתה מביא צו שתי הלחם מן החטים.
22 בְּכוּרֵם. שהיא מנחה ראשונה הצאה מן החדש של חטים למקדש, כי מנחת העומר הצאה בפסח, מן השעורים היא:
22 וְחֹג הָאָסִיף. צומן שאתה אוסף תצואתך מן השדה לצית. אסיפה זו לשון הכנסה לצית, כמו וְאִסְפָּתוּ אֶל תּוֹךְ צִיְתָךְ (דברים כג, ז):
22 תִּקְוֹפַת הַשָּׁנָה. שהיא צחורת השנה, צתחלת השנה הצאה:
22 תִּקְוֹפַת. לשון מסיצה והקפה:
23 כָּל זְכוּרֶיךָ. כל הזכרים שצך. הרבה מצות צחורה נאמרו ונכפלו, ויש מהם שלש פעמים וארבע, לחייב ולענוש על

24	For I will cast out nations before thee, and enlarge thy borders; neither shall any man covet thy land, when thou goest up to appear before the LORD thy God three times in the year.	כִּי־אֹרְשׁ גּוֹיִם מִפְּנֵיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ וְלֹא־יִחְמַד אִישׁ אֶת־אֲרָצְךָ בְּעֹלְתֶךָ לָרְאוֹת אֶת־פָּנַי יְהוָה אֶל־הֵיךָ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:	24
25	Thou shalt not offer the blood of My sacrifice with leavened bread; neither shall the sacrifice of the feast of the passover be left unto the morning.	לֹא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דָּם פִּסְחִי וְלֹא יִבִּיתוּן לְצִפְרָא תִּרְבִּי נִכְסֵת חֶגַּא דְּפִסְחָא:	25
26	The choicest first-fruits of thy land thou shalt bring unto the house of the LORD thy God. Thou shalt not seethe a kid in its mother's milk.'	רִישׁ בְּכוֹרֵי אֲרָעְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֶל־הֵיךָ לֹא־תִבְשֹׁל גְּדִי בַחֲלֵב אִמּוֹ: (פ)	26

מניין לאוין שזהם, ועל מנין עשה שזהם:
 24 אוריש. כתרגומו אֶסְרָךְ, וכן הַחֵל קֵשׁ (דברים ז, לא), וכן וַיֹּרֶשׁ אֶת הָאֲמֹרִי (צמדבר כא, לב), לשון גירושין:
 24 והרחבתי את גבולך. ואתה רחוק מצית הצחירה, ואינך יכול לראות לפני תמיד, לכך אני קוצע לך שלשה רגלים הללו:
 25 לא תשחט וגו'. לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, אזוהרה לשוחט, או לזורק, או לאחד מצני חצורה (פסחים סג.).
 25 ולא ילין. כתרגומו, אין לינה מועלת צראש המזבח, ואין לינה אלא בעמוד השחר:
 25 זבח חג הפסח. אמוריו, ומכאן אתה למד לכל הקטר חלצים ואזרים:
 26 ראשית בכורי אדמתך. משצעת המינין האמורים שצח ארץ, אֶרֶץ חֲטֹה וּשְׁעָרָה וְנֶפֶן וגו' (דברים ח, ח), ודָּבָשׁ, הוא דבש תמרים:
 26 לא תבשל גדי. אזוהרה לבשר וחלב, ושלשה פעמים כתוב חצורה, אחד לאכילה, ואחד להנאה, ואחד לאיסור ציטול (חולין קטו):
 26 גדי. כל ולד רך צמשמע, ואף עגל וכבש, ממה שהוצרך לפרש צכמה מקומות גדי עזים, למדת שגדי סחם כל יונקים צמשמע:
 26 בחלב אמו. פרט לעוף, שאין לו חלב אס, שאין איסורו מן החצורה אלא מדצרי סופרים:

<p>27 And the LORD said unto Moses: 'Write thou these words, for after the tenor of these words I have made a covenant with thee and with Israel.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתֹוב לְךָ יֵת פְּתִילֵי הָאֵלֶּיךָ אֲרִי עַל מִימֶר פְּתִילֵי הָאֵלֶּיךָ גִּזְרֵית עֲמֻד קִנָּם וְעַם יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹוב לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי ו הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל:</p>
<p>28 And he was there with the LORD forty days and forty nights; he did neither eat bread, nor drink water. And he wrote upon the tables the words of the covenant, the ten words.</p>	<p>וַהּוּהָ תָמַן קָדָם יְיָ אַרְבָּעִין יָמִים וְאַרְבָּעִין לַיְלָו לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיָּא לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב לְעֻלָּם יֵת פְּתִילֵי קִנָּם עֲשָׂרָא פְתִילֵי:</p>	<p>וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיָּם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלְחָת אֵת דְּבָרֵי הַבְּרִית עֲשָׂרַת הַדְּבָרִים:</p>
<p>29 And it came to pass, when Moses came down from mount Sinai with the two tables of the testimony in Moses'hand, when he came down from the mount, that Moses knew not that the skin of his face sent forth beams while He talked with him.</p>	<p>וַהּוּהָ כַּד נָחַת מֹשֶׁה מִפְּנוֹרָא דְסִינִי וַתְּרִין לְעֻלָּם דְּסִידוֹתָא בִּידָא דְּמֹשֶׁה בְּמִיחֻתִּיהָ מִן טוֹרָא וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע אַרְי סְגִי זִיו יִקְרָא דְּאַפּוּהִי בְּמַלְלוֹתִיהָ עֲמִיהָ:</p>	<p>וַיְהִי בְּרִדַּת מֹשֶׁה מִתֵּר סִינִי וּשְׁנֵי לְחָת הָעֵדֻת בִּיד־מֹשֶׁה בְּרִדָּתוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ:</p>
<p>30 And when Aaron and all the children of Israel saw Moses, behold, the skin of his face sent forth beams; and they were afraid to come nigh him.</p>	<p>וַחֲזָא אֶהָרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת מֹשֶׁה וְהָא סְגִי זִיו יִקְרָא דְאַפּוּהִי וַדְּחִילוּ מִלֹּאֲתֵקְרָבָא לְעֻתִּיהָ:</p>	<p>וַיֵּרָא אֶהָרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגִּשֶׁת אֵלָיו:</p>

27 את הדברים האלה. ולא אתה רשאי לכתוב תורה שזעל פה:
29 ויהי ברדת משה. כשהצא לוחות אחרונות ציוס הכפורים:
29 כי קרן. לשון קרנים, שהאור מזהיק וצולט כמין קרן. ומהיכן זכה משה לקרני ההוד, רבותינו אמרו מן המערה,
שנתן הקצ"ה ידו על פניו, שנאמר וּשְׁפָתַי כְּפִי (שמות לג, כז):
30 וייראו מגשת אליו. צא וראה כמה גדולה כחה של עצירה, שעד שלא פשטו ידיהם צעזירה מהו אומר, ומראה פצוד
ה' פֶּאֶשׁ אֶלְכָּת צֶרֶשׁ דְּהָר לְעִינֵי צְנִי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, יז), ולא יראים ולא מוזעזעים, ומשעשו את העגל, אף מקרני
הודו של משה היו מרתיעים ומזעזעים:

31 And Moses called unto them; and Aaron and all the rulers of the congregation returned unto him; and Moses spoke to them.	וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹן מֹשֶׁה וְתָבוּ לְוִיתִיָּה אֹהֶרֶן וְכָל רִבְרִבְיָא בְּכֹנְשֵׁתָא וּמִלִּיל מֹשֶׁה עֲמָהוֹן:	31 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים מֹשֶׁה וַיָּשָׁבוּ אֵלָיו אֹהֶרֶן וְכָל־הַנְּשָׂאִים בַּעֲדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם:
32 And afterward all the children of Israel came nigh, and he gave them in commandment all that the LORD had spoken with him in mount Sinai.	וּבְתֵר כֵּן אֶתְקִרְבוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפְקִידָנָיו יְתָ כָל דְּמִלִּיל יְיָ עֲמִיהָ בְּטוֹרָא דְּסִינַי:	32 וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְשׂוּ כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוֶם אֹתָ כָל־אִשָּׁר דִּבֶּר יְהוָה אֹתוֹ בְּהַר סִינַי:
33 And when Moses had done speaking with them, he put a veil on his face.	וַשִּׁיבֵי מֹשֶׁה מִלְּמַלְלָא עֲמָהוֹן וַיִּהֲב עַל אַפּוֹהִי בֵּית אָפִי:	וַיְכַל מֹשֶׁה מִדְּבַר אֲתָם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מִסְוָה:
34 But when Moses went in before the LORD that He might speak with him, he took the veil off, until he came out; and he came out; and spoke unto the children of Israel that which he was commanded.	וּכְד עָלִיל מֹשֶׁה לְקַדָּם יְיָ לְמַלְלָא עֲמִיהָ מַעֲדִי יְתָ בֵּית אָפִי עַד מַפְקִיָּה וְנִפִּיק וּמִמִּלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְתָ דְּמַתְּפַקֵּד:	34 וּבִבְא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת־הַמִּסְוָה עַד־צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וּדְבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצִוָה:

31 הנשאים בעדה. כמו נשיאי העדה:

31 וידבר משה אליהם. שליחותו של מקום, ולשון הווה הוא כל הענין הזה:

32 ואחרי כן נגשו. אחר שלמד לזקנים, חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל. תנו רבנן, כיצד סדר המשנה, משה היה לומד מפי הגבורה, נכנס אהרן, שנה לו משה פרקו, נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה, נכנסו בניו, שנה להם משה פרקם, נסתלקו הם, ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, נכנסו זקנים, שנה להם משה פרקם, נסתלקו זקנים ישבו ללדדן, נכנסו כל העם, שנה להם משה פרקם, נמלא זיד כל העם א', זיד הזקנים ז', זיד בני אהרן שלשה, זיד אהרן ארבעה וכו', כדאיתא בעירובין (נד:):

33 ויתן על פניו מסוה. כתרגומו צית אפי, לשון ארמי הוא בגמרא סני לץא (כתובות סז:), ועוד ככתובות (ס). הוה קא מסוה לאפה, לשון הצטה, היה מסתכל זה, אף כאן מסוה, בגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים, ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם, היה נותן המסוה כנגדן, ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל, ובשעה שהמקום נדבר עמו עד לאתו, ובצאתו ילא בלא מסוה:

34 ודבר אל בני ישראל. וראו קרני ההוד בפניו, וכשהוא מסתלק מהם:

35 And the children of Israel saw the face of Moses, that the skin of Moses' face sent forth beams; and Moses put the veil back upon his face, until he went in to speak with Him.

וַיֵּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פָּנָיו מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו מֹשֶׁה וַיָּחִיב מֹשֶׁה אֶת־הַמָּסָוָה עַל־פָּנָיו עַד־בָּאוּ לְדַבֵּר אִתּוֹ: (ס)

וַחֲזַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְת אִפִּי מֹשֶׁה אֲרִי סְגִי זִי וְקָרָא דְאִפִּי מֹשֶׁה וּמִתִּיב מֹשֶׁה יְת בֵּית אִפִּי עַל אִפּוֹהִי עַד דְּעָלִיל לְמַלְלָא עֲמִיָּה:

פרשת ויקהל

XXXV And Moses assembled all the congregation of the children of Israel, and said unto them: "These are the words which the LORD hath commanded, that ye should do them.

וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אַתֶּם:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְתּוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת:

2 Six days shall work be done, but on the seventh day there shall be to you a holy day, a sabbath of solemn rest to the LORD; whosoever doeth any work therein shall be put to death.

שֵׁשֶׁת יוֹמִין תַּתְּעַבִּיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְהִי לְכוֹן קוּדְשָׁא שַׁבְּתָא שַׁבְתּוֹן לַיהוָה כָּדִם יִּ כָּל דִּיעַבִּיד בֵּיה עֲבִידְתָּא יִתְקַטִּיל:

3 Ye shall kindle no fire throughout your habitations upon the sabbath day.

לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁכְּבֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: (פ)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֵדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל עֲבִידְתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְכֻם לְמִימַר דִּין פְּתִיגָמָא דְּפִקִּיד יִּ לְמִימַר:

35 והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו. וכשצא לדבר אתו נוטלו מעל פניו: ויקהל משה. למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר, והוא לשון הפעיל, שאינו אוסף אנשים צידים, אלא הן נאספים על פי דבורו, ותרוממו וְאִתְקַבְּשׁ:

2 ששת ימים. הקדים להם אזהרת שבת לזווי מלאכת המשכן, לומר, שאינו דוחה את השבת:

3 לא תבערו אש. יש מרבותינו אומרים, הצערה ללא ינאח, ויש אומרים לחלק ינאח (סנהדרין לה; יצמות ו:):

4 זה הדבר אשר צוה ה'. לי לאמר לכם:

5	Take ye from among you an offering unto the LORD, whosoever is of a willing heart, let him bring it, the LORD'S offering: gold, and silver, and brass;	קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה כָּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֶת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב וְכֶסֶף וְנָחֶשֶׁת:	5
6	and blue, and purple, and scarlet, and fine linen, and goats' hair;	וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים:	6
7	and rams'skins dyed red, and sealskins, and acacia-wood;	וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תַּחֲשִׁים וְעֵצֵי שִׁטִּים:	7
8	and oil for the light, and spices for the anointing oil, and for the sweet incense;	וְשֶׁמֶן לַמָּאֹר וּבִשְׁמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:	8
9	and onyx stones, and stones to be set, for the ephod, and for the breastplate.	וְאַבְנֵי-שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֵּאִים לְאַפֹּד וּלְחֹשֶׁן:	9
10	And let every wise-hearted man among you come, and make all that the LORD hath commanded:	וְכָל-חָכֵם-לֵב בְּכֶם יָבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה:	10
11	the tabernacle, its tent, and its covering, its clasps, and its boards, its bars, its pillars, and its sockets;	אֶת-הַמִּשְׁכָּן אֶת-אֹהֶלָו וְאֶת-מִכְסֹהוּ אֶת-קַרְסָיו וְאֶת-קַרְשָׁיו אֶת-בְּרִיחָיו אֶת-עַמֻּדָיו וְאֶת-אַדְנָיו:	ישראל
12	the ark, and the staves thereof, the ark-cover, and the veil of the screen;	אֶת-הָאָרֶן וְאֶת-בְּדָיו אֶת-הַכַּפֹּרֶת וְאֶת פָּרְכָת הַמָּסָךְ:	12

5 נדיב לבו. על שם שלזו נדצו קרוי נדיב לב. כזר פירשתי נדצת המשכן ומלאכתו צמקום לוואתם:

11 את המשכן. יריעות המחתונות הנראות צמכו קרוים משכן:

11 את אהל. היא אהל יריעות עזים העשוי לגג:

11 ואת מכסהו. מכסה עורות אילים והתחשים:

12 ואת פרוכת המסך. פרוכת המחיפה. כל דצר המגין צין למעלה צין מכנגד קרוי מסך וסכך, וכן שָׁכַף צִעָלו (איוצ א, ו), הנני שָׁךְ אֶת צִרְפָּךְ (הושע ב, ח):

13	the table, and its staves, and all its vessels, and the showbread;	אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בָּדָיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־לֶחֶם הַפָּנִים:	יֵת פְּתוּרָא וְיֵת אֲרִיחֹהִי וְיֵת כָּל מְנוּהֵי וְיֵת לֶחֶם אַפִּיָא:
14	the candlestick also for the light, and its vessels, and its lamps, and the oil for the light;	וְאֶת־מְנֹרֶת הַמָּאֹר וְאֶת־כָּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֶיהָ וְאֶת־שֶׁמֶן הַמָּאֹר:	וְיֵת מְנֹרֶת דְּאִנְהוּרִי וְיֵת מְנֹהָ וְיֵת בּוֹצִינְהָ וְיֵת מִשְׁחָא דְּאִנְהוּרֹתָא:
15	and the altar of incense, and its staves, and the anointing oil, and the sweet incense, and the screen for the door, at the door of the tabernacle;	וְאֶת־מִזְבֵּחַ הַקְטֹרֶת וְאֶת־בָּדָיו וְאֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מִסְךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן:	וְיֵת מִדְּבַחָא דְּקְטֹרֶת בּוֹסְמִיָא וְיֵת אֲרִיחֹהִי וְיֵת מִשְׁחָא דְּרִבּוּתָא וְיֵת קְטֹרֶת בּוֹסְמִיָא וְיֵת פְּרָסָא דְּתַרְעָא לְתַרְע מִשְׁכָּנָא:
16	the altar of burnt-offering, with its grating of brass, its staves, and all its vessels, the laver and its base;	אֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לּוֹ וְאֶת־בָּדָיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־תִּבְיָר וְאֶת־כַּנּוֹ:	יֵת מִדְּבַחָא דְּעֹלָתָא וְיֵת סְרָדָא דְּנַחֲשָׁא דִּילֵיהָ יֵת אֲרִיחֹהִי וְיֵת כָּל מְנוּהֵי יֵת כִּיּוּרָא וְיֵת בְּסִיסָה:
17	the hangings of the court, the pillars thereof, and their sockets, and the screen for the gate of the court;	אֶת קַלְעֵי הַחֹצֵר אֶת־עַמּוּדָיו וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־מִסְךְ שַׁעַר הַחֹצֵר:	יֵת סְרָדֵי דְּרִתָּא יֵת עַמּוּדֵיהֶּי וְיֵת סְמִכָּהָ וְיֵת פְּרָסָא דְּתַרְע דְּרִתָּא:

- 13 לֶחֶם הַפָּנִים. כִּזְר פִּירֶשְׁתִּי, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ לוֹ פָּנִים לִכְאֵן וּלְכֹאֵן, שֶׁהִיא עֲשׂוּי כַּמִּין תִּיבָה פְּרוּכָה:
14 וְאֶת כָּלֶיהָ. מִלְּקַחִים וּמַחֲתוֹת:
14 נְרוֹתֶיהָ. לוֹזִינִי"ש צִלְע"ו, בְּזִיכִים שֶׁהִשְׁמַן וְהַפְּחִילוֹת נִתְּוִינִן צֵהָן:
14 וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאֹר. אֵף הוּא צִרִיךְ חֲכָמִי לֵב, שֶׁהוּא מִשׁוֹנֶה מִשְׁאֵר שְׁמָנִים, כִּמוֹ שֶׁמְפֹרֶשׁ צִמְנָחוֹת (פּו.), מִגְרָגְרוֹ בְּרָאשׁ הַזֵּית, וְהוּא כְּתִית וּזָךְ:
15 מִסְךְ הַפֶּתַח. וּלְיוֹן שֶׁלִּפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם קְרָשִׁים וְלֹא יִרְיעוֹת:
17 אֶת עַמּוּדָיו וְאֶת אֲדָנֶיהָ. הֵרִי חֹזֵר קְרוֹי כֹּאֵן לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נִקְצָה, וְכֵן דְּבָרִים הִרְצָה:
17 וְאֶת מִסְךְ שַׁעַר הַחֹצֵר. וּלְיוֹן פְּרוּשׁ לֵאמֹר הַמִּזְבֵּחַ עֲשִׂירִים אֲמָה אֲמָלְעִיּוֹת, שֶׁל רוּחַצ הַחֹזֵר שֶׁהִיא חֲמִשִּׁים רַחֵב, וְסָתוּמִין הֵימָנוּ לֵאמֹר צִפּוֹן ט"ו אֲמָה, וְכֵן לְדֶרוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר וַתִּמָּשׁ עֲשָׂרָה אֲמָה קְלָעִים לְפָתָה (שְׁמוֹת כו, יד):

18	the pins of the tabernacle, and the pins of the court, and their cords;	יֵת סָפִי מִשְׁכָּנָא וְיֵת סָפִי דְרֵתָא וְיֵת אֲשׁוּמֵיהוֹן:	אֶת־יִתְדֹת וְאֶת־יִתְדֹת וְאֶת־מִיתְרֵיהֶם:	הַמִּשְׁכָּן הַחֹצֵר	18
19	the plaited garments, for ministering in the holy place, the holy garments for Aaron the priest, and the garments of his sons, to minister in the priest's office.'	יֵת לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׂא לְשִׁמְשָׂא בְּקוֹדֶשׁא יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁא לְאַהֲרֹן כֹּהֵנָא וְיֵת לְבוּשֵׁי בְנוֹהֵי לְשִׁמְשָׂא:	אֶת־בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׁרֵת בְּקֹדֶשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן:	אֶת־בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׁרֵת בְּקֹדֶשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן:	19
20	And all the congregation of the children of Israel departed from the presence of Moses.	וַנִּפְקוּ כָּל בְּנוֹשְׁתָא דְבָנֵי יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם מֹשֶׁה:	וַיֵּצְאוּ כָּל־עַדֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה:	וַיֵּצְאוּ כָּל־עַדֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה:	20
21	And they came, every one whose heart stirred him up, and every one whom his spirit made willing, and brought the LORD'S offering, for the work of the tent of meeting, and for all the service thereof, and for the holy garments. .	וְאֵתוּ כָּל גִּבְר דְּאִתְרַעֵי לְבִיָּה וְכָל דְּאִשְׁלִימַת רוּחִיהָ עָמִידָא אִיתִיאוּ יֵת אִפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לַעֲבִידַת מִשְׁכָּן זְמָנָא וְלִכְל פּוֹלְחָנִיה וְלִלְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁא:	וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נָשָׂא לְבֹו וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְמַלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד וְלִכְל־עֲבֹדָתוֹ וְלִבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ:	וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נָשָׂא לְבֹו וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְמַלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד וְלִכְל־עֲבֹדָתוֹ וְלִבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ:	שני
22	And they came, both men and women, as many as were willing-hearted, and brought nose-rings, and ear-rings, and signet-rings, and girdles, all jewels of gold; even every man that brought an offering of gold unto the LORD.	וּמִיתָן גּוּבְרִיאַ עַל נָשִׂיאָ כָּל דְּאִתְרַעֵי לְבִיָּה אִיתִיאוּ וְשִׁבִּין וְעִזְקָן וּמַחוּךְ כָּל מִן דְּדָהֵב וְכָל גִּבְר דְּאִרִּים אֲרָמוֹת דְּהָבָא קֳדָם יְיָ:	וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כָּל ׀ נָדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וְנָזִים וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַיהוָה:	וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כָּל ׀ נָדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וְנָזִים וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַיהוָה:	22

18 יתדות. לתקוע ולקשור צהם סופי היריעות צארץ, שלא ינעו צרות:

18 מיתריהם. מצלים לקשור:

19 בגדי השרד. לכסות הארון והשלחן והמנורה והמזבחות צשעת סילוק מסעות:

22 על הנשים. עם הנשים, וסמוכין אליהם. (מה שהתרגום הניח על כפשוטו, משום דלא מתרגם ויצאו האנשים ואתו גִּבְרִיא, כמו שמתרגם לעיל מיניה, רק מתרגם ומִיִּתָן, ורצה לומר שהציאו חח ונזם צעודן על הנשים, כמו שכתב רש"י על טו ואת העזים):

22 חח. הוא תכשיט של זהב עגול, נתון על הזרוע, והוא הצמיד:

22 וכומוז. כלי זהב הוא, נתון כנגד אותו מקום לאשה, ורצותינו פירשו שם כומוז, כאן מקום זמה:

23	And every man, with whom was found blue, and purple, and scarlet, and fine linen, and goats' hair, and rams' skins dyed red, and sealskins, brought them.	וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־נִמְצָא אֹתוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְנֹשֵׁשׁ וְעֹזִים וְעֹרֹת אֵילָם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ:	23
24	Every one that did set apart an offering of silver and brass brought the LORD'S offering; and every man, with whom was found acacia-wood for any work of the service, brought it.	כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וְנִחֲשֶׁת הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת יְהוָה וְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא אֹתוֹ עֹצֵי שִׁטִּים לְכָל־מְלָאכֶת הָעֹבֶדָה הֵבִיאוּ:	24
25	And all the women that were wise-hearted did spin with their hands, and brought that which they had spun, the blue, and the purple, the scarlet, and the fine linen.	וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־לֵב בִּידָיָהּ טָווּ וַיָּבִיאוּ מִטָּוָה אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן אֶת־תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַנֹּשֵׁשׁ:	25
26	And all the women whose heart stirred them up in wisdom spun the goats' hair.	וְכָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֶתְנָה בְּחֻכְמָהּ טָווּ אֶת־הָעֹזִים:	26
27	And the rulers brought the onyx stones, and the stones to be set, for the ephod, and for the breastplate;	וְהַנְּשָׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אֲבִנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אֲבִנֵי הַמְּלָאִים לְאַפֹּד וּלְחֹשֶׁן:	27
28	and the spice, and the oil, for the light, and for the anointing oil, and for the sweet incense.	וְאֶת־הַבֹּשֶׂם וְאֶת־הַשֶּׁמֶן לְמָאֹר וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:	28

23 וכל איש אשר נמצא אֹתוֹ. תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים, כולם הביאו:

26 טוו את העזים. היא היתה אומנות יתירה, שמעל גבי העזים היו טווין אותם (שבת נט):

27 והנשאים הביאו. אמר ר' נתן, מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכה המזבח בתחלה, ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה, אלא כך אמרו נשיאים, יתנדבו צבור מה שמתנדבים, ומה שמחסרין אנו משלימין אותו, כיון שהשלימו צבור את הכל, שנאמר וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דָּיִם (שמות לו, ז), אמרו נשיאים מה עלינו לעשות, הביאו את אבני השם וגו', לכך התנדבו בחנוכה המזבח תחלה, ולפי שנתעצלו מתחלה, נחסרה אות משמם, והנשאים כתיב:

<p>29 The children of Israel brought a freewill-offering unto the LORD; every man and woman, whose heart made them willing to bring for all the work, which the LORD had commanded by the hand of Moses to be made.</p>	<p>כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדָב לִבָּם אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַיהוָה: (פ)</p>	<p>29</p>
<p>30 And Moses said unto the children of Israel: 'See, the LORD hath called by name Bezalel the son of Uri, the son of Hur, of the tribe of Judah.</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אֲוִרִי בֶן־חֹרִי לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה:</p>	<p>30</p>
<p>31 And He hath filled him with the spirit of God, in wisdom, in understanding, and in all manner of workmanship.</p>	<p>וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בְּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה: וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ מִן־קָדָם יי בְּחָכְמָה וּבְתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה:</p>	<p>31</p>
<p>32 And to devise skilful works, to work in gold, and in silver, and in brass,</p>	<p>וּלְחַשֵּׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחָשׁ:</p>	<p>32</p>
<p>33 and in cutting of stones for setting, and in carving of wood, to work in all manner of skilful workmanship.</p>	<p>וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלְאָת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכֶת מַחֲשָׁבֹת:</p>	<p>33</p>
<p>34 And He hath put in his heart that he may teach, both he, and Oholiab, the son of Ahisamach, of the tribe of Dan.</p>	<p>וַיִּהְיוּ־רֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאֶהֱלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן:</p>	<p>34</p>

30 חור. צנה של מרים היה:

34 ואהליאב. משצט דן, מן הירודין שצצטים, מצני השפחות, והשוהו המקום לצלצל למלאכת המשכן, והוא מגדולי השצטים, לקיים מה שנאמר ולא נפר שש לפני דל (איז לז, יט):

35	<p>Them hath He filled with wisdom of heart, to work all manner of workmanship, of the craftsman, and of the skilful workman, and of the weaver in colours, in blue, and in purple, in scarlet, and in fine linen, and of the weaver, even of them that do any workmanship, and of those that devise skilful works.</p>	<p>אֲשֶׁלִּים עֲמָהוּן חֲכִימוֹת לְבָא לְמַעֲבֹד כָּל עֲבִידַת נָגֵר וְאוֹמֵן וְצִיר בְּחִלָּא וּבְאַרְגָּמָן בְּצֹבַע זָהָרִי וּבְבוֹצָא וּמַחֵי עֲבָדֵי כָל עֲבִידָא וּמְלָפֵי אוֹמְנָן:</p>	<p>מִלֵּא אֹתָם חֲכָמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָתָה חֲרָשׁ וְחֹשֶׁב וְרָקֶם בְּחִכְלָתָה וּבְאַרְגָּמָן בְּתוֹלְעַת הַשָּׁנִי וּבִשְׂשׁ וְאַרְגָּ עֲשֵׂי כָל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת:</p>	35
XXXVI	<p>And Bezalel and Oholiab shall work, and every wise-hearted man, in whom the LORD hath put wisdom and understanding to know how to work all the work for the service of the sanctuary, according to all that the LORD hath commanded.'</p>	<p>וְיַעֲבִיד בְּצִלָּא וְאַהֲלִיאֵב וְכָל גִּבֵּר חֲכִים לְבָא דִּיהֵב יי חֲכָמָתָא וְסוֹכְלָתְנוּתָא בְּהוּן לְמַדַּע לְמַעֲבֹד יֵת כָּל עֲבִידַת פּוֹלְחָן קוֹדֶשָׁא לְכָל דְּפָקִיד יי:</p>	<p>וְעָשָׂה בְּצִלָּא וְאַהֲלִיאֵב וְכָל אִישׁ חָכֵם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חֲכָמָה וּתְבוּנָה בְּהִמָּה לְדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מְלָאכָתָה עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה:</p>	XXXVI
2	<p>And Moses called Bezalel and Oholiab, and every wise-hearted man, in whose heart the LORD had put wisdom, even every one whose heart stirred him up to come unto the work to do it.</p>	<p>וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְבְּצִלָּא וּלְאַהֲלִיאֵב וְלְכָל גִּבֵּר חֲכִים לְבָא דִּיהֵב יי חֲכָמָתָא בְּלִבִּיהּ כָּל דְּאַתְרֵי לְבִיָּה לְמַקְרַב לַעֲבִידָתָא לְמַעֲבֹד יֵתָה:</p>	<p>וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצִלָּא וְאֶל־אַהֲלִיאֵב וְאֶל כָּל־אִישׁ חָכֵם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חֲכָמָה בְּלִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר נִשְׁאַז לְבּוֹ לְקַרְבָּה אֶל־הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ:</p>	2
3	<p>And they received of Moses all the offering, which the children of Israel had brought for the work of the service of the sanctuary, wherewith to make it. And they brought yet unto him freewill-offerings every morning.</p>	<p>וַיְסִיבוּ מִן קֶדֶם מֹשֶׁה יֵת כָּל אֶפְרָשׁוּתָא דְּאִיתִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבִידַת פּוֹלְחָן קוֹדֶשָׁא לְמַעֲבֹד יֵתָה וְאֲנוּן מִיתָן לִיהּ עוֹד נְדָבָתָא בְּצֹפֵר בְּצֹפֵר:</p>	<p>וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמְלָאכָתָה עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בְּבֹקֶר בְּבֹקֶר:</p>	3

4	And all the wise men, that wrought all the work of the sanctuary, came every man from his work which they wrought.	וַיָּבֹאוּ כָּל-תְּחַכְמִים וְאֵתוּ כָּל חֲכִימָא דְּעִבְדִּין יָת כָּל עֲבִידַת קוּדְשָׁא גִבְרָ גִבְרָ מְעִבְדִּיתָּה דְּאֲנוּן עִבְדִּין:	וַיָּבֹאוּ כָּל-תְּחַכְמִים אֶת כָּל-מְלָאכָה הַקֹּדֶשׁ אִישׁ-אִישׁ מִמְּלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר-הָמָּה עָשִׂים:	4
5	And they spoke unto Moses, saying: 'The people bring much more than enough for the service of the work, which the LORD commanded to make.'	וַיֹּאמְרוּ לְמֹשֶׁה לְמִימַר מִסְגֵּן עָמָּא לְאַיְתָאָה מִסַּת פּוֹלְחָנָא לְעִבְדִּיתָּא דְּפִקִּיד יְיָ לְמַעַבְד יָתָהּ:	וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר מִרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לְמְלָאכָה אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂת אֹתָהּ:	5
6	And Moses gave commandment, and they caused it to be proclaimed throughout the camp, saying: 'Let neither man nor woman make any more work for the offering of the sanctuary.' So the people were restrained from bringing.	וּפִקִּיד מֹשֶׁה וַאֲעִבְרוּ כְּרוּז בְּמִשְׁרִיתָא לְמִימַר גִּבְרָ וְאִתָּא לֹא יַעֲבִדוּן עוֹד עֲבִידִתָּא לְאַפְרָשׁוֹת קוּדְשָׁא וּפִסַּק עָמָּא מִלְּאַיְתָאָהּ:	וַיִּצְוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִחְנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל-יַעֲשׂוּ-עוֹד מְלָאכָה לְתַרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלָּה הָעָם מִהָבִיא:	6
7	For the stuff they had was sufficient for all the work to make it, and too much.	וְעִבְדִּיתָּא הָנֹת מִסַּת לְכָל עֲבִידִתָּא לְמַעַבְד יָתָהּ וַיִּתֶּר:	וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דִּימָם לְכָל-הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר: (ס)	7
8	And every wise-hearted man among them that wrought the work made the tabernacle with ten curtains: of fine twined linen, and blue, and purple, and scarlet, with cherubim the work of the skilful workman made he them.	וְעִבְדוּ כָּל חֲכִימֵי לְבָא בְּעִבְדֵי עֲבִידִתָּא יָת מִשְׁכָּנָא עֲשֵׂר יְרִיעַן דְּבוּץ שָׁזִיר וְתַכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי זָהָרִי צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבֵד אֹמֵן עֲבַד יָתְהוֹן:	וַיַּעֲשׂוּ כָּל-חֲכָמֵי-לֵב בְּעֵשִׂי הַמְּלָאכָה אֶת-הַמִּשְׁכָּן עֲשֵׂר יְרִיעַת שָׁשׁ מִשְׁזָר וְתַכְלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כָּרְבִים מַעֲשֵׂה חָשָׁב עָשָׂה אֹתָם:	רביעי

5 מדי העבודה. יותר מכדי לורך העבודה:

6 ויכלא. לשון מניעה:

7 והמלאכה היתה דים לכל המלאכה ומלאכת ההצאה היתה דים של עושי המשכן, לכל המלאכה של משכן לעשות אותה, ולהוטר:

7 והוטר. כמו והקצד את לצו (שמות ט, יא), והפוט את מואב (מלכים-ב ג, כד):

<p>9 The length of each curtain was eight and twenty cubits, and the breadth of each curtain four cubits; all the curtains had one measure.</p>	<p>אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל-הַיְרִיעֹת:</p>	<p>9 אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל-הַיְרִיעֹת:</p>
<p>10 And he coupled five curtains one to another; and the other five curtains he coupled one to another.</p>	<p>וַיַּחְבֵּר אֶת-חֲמִשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל-אַחַת וְחֲמִשׁ יְרִיעֹת חִבְּרָה אַחַת אֶל-אַחַת:</p>	<p>10 וַיַּחְבֵּר אֶת-חֲמִשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל-אַחַת וְחֲמִשׁ יְרִיעֹת חִבְּרָה אַחַת אֶל-אַחַת:</p>
<p>11 And he made loops of blue upon the edge of the one curtain that was outmost in the first set; likewise he made in the edge of the curtain that was outmost in the second set.</p>	<p>וַיַּעַבֵּד עֲנוּבִין דְּתַכְלָא עַל סַפְתָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לֹפִי כֵן עָבַד בְּסַפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסַטְרָא בֵּית לֹפִי תְּנִינָא:</p>	<p>11 וַיַּעַבֵּד עֲנוּבִין דְּתַכְלָא עַל סַפְתָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לֹפִי כֵן עָבַד בְּסַפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסַטְרָא בֵּית לֹפִי תְּנִינָא:</p>
<p>12 Fifty loops made he in the one curtain, and fifty loops made he in the edge of the curtain that was in the second set; the loops were opposite one to another.</p>	<p>חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עָבַד בִּירִיעָתָא חֲדָא וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עָבַד בְּסַטְרָא דִּירִיעָתָא דְּבֵית לֹפִי תְּנִינָא מְכוֹנִין עֲנוּבִיָּא חֲדָא לְקַבִּיל חֲדָא:</p>	<p>12 חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עָבַד בִּירִיעָתָא חֲדָא וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עָבַד בְּסַטְרָא דִּירִיעָתָא דְּבֵית לֹפִי תְּנִינָא מְכוֹנִין עֲנוּבִיָּא חֲדָא לְקַבִּיל חֲדָא:</p>
<p>13 And he made fifty clasps of gold, and coupled the curtains one to another with the clasps; so the tabernacle was one.</p>	<p>וַעֲבַד חֲמִשִּׁין פִּזְרִין דְּדָהֵב וַיַּחְבֵּר אֶת-חֲמִשִּׁין יְרִיעֹתָא חֲדָא עִם חֲדָא בְּפִזְרֵיָא וְהָיָה מִשְׁכָּנָא חֵד:</p>	<p>13 וַיַּעַבֵּד חֲמִשִּׁין קְרָסֵי זָהָב וַיַּחְבֵּר אֶת-הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל-אַחַת בְּקְרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד: (פ)</p>
<p>14 And he made curtains of goats' hair for a tent over the tabernacle; eleven curtains he made them.</p>	<p>וַעֲבַד יְרִיעֹת דְּמַעֲזֵי לְפָרָסָא עַל מִשְׁכָּנָא חֲדָא עֶשְׂרִי יְרִיעֹת עָבַד יְתִהוֹן:</p>	<p>14 וַיַּעַבֵּד יְרִיעֹת עֲזִים לְאַהֲלָה עַל-הַמִּשְׁכָּן עֶשְׂתֵּי-עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם:</p>

15	The length of each curtain was thirty cubits, and four cubits the breadth of each curtain; the eleven curtains had one measure.	אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וָאַרְבַּע אַמּוֹת רָחֵב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת לְעֶשְׂתֵּי עֶשְׂרֵה יָרִיעֹת:	15
16	And he coupled five curtains by themselves, and six curtains by themselves.	וַיַּחְבֵּר אֶת-חֲמִשׁ הַיְרִיעֹת לְבַד וְאֶת-שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבַד:	16
17	And he made fifty loops on the edge of the curtain that was outmost in the first set, and fifty loops made he upon the edge of the curtain which was outmost in the second set.	וַיַּעַבֵּד עֲנוּבִין חֲמִשִּׁין עַל סִפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית לִוְיִי וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עָבַד עַל סִפְתָּא דִּירִיעָתָא דִּבֵּית לִוְיִי תִּנָּנָא:	17
18	And he made fifty clasps of brass to couple the tent together, that it might be one.	וַיַּעַבֵּד כֶּרֶסִי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים לְחַבֵּר אֶת-הָאֹהֶל לְהִיֵּת אֶחָד:	18
19	And he made a covering for the tent of rams'skins dyed red, and a covering of sealskins above.	וַיַּעַבֵּד מִכְסֵּה לְאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמִכְסֵּה עֹרֹת תַּחְשִׁים מִלְמַעְלָה: (ס)	19
20	And he made the boards for the tabernacle of acacia-wood, standing up.	וַיַּעַבֵּד אֶת-הַקְּרָשִׁים לְמִשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים:	חמישי
21	Ten cubits was the length of a board, and a cubit and a half the breadth of each board.	עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקְּרָשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאֻמָּה רָחֵב הַקְּרָשׁ הָאֶחָד:	21
22	Each board had two tenons, joined one to another. Thus did he make for all the boards of the tabernacle.	שְׁתֵּי יָדָת לְקָרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אֶחָת אֶל-אֶחָת כֵּן עָשָׂה לְכָל קְרָשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:	22

23	And he made the boards for the tabernacle; twenty boards for the south side southward.	וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לַפָּאָת נֹגֵב תִּמְנָה:	23
24	And he made forty sockets of silver under the twenty boards: two sockets under one board for its two tenons, and two sockets under another board for its two tenons.	וְאֶרְבָּעִין סֻמְכִין דְּכֶסֶף עֲבַד תַּחֲתַי עֶשְׂרִין דְּפִין תְּרִין סֻמְכִין תַּחֲתַי דְּפָא חַד לַתְּרִין צִירוּהִי וְתְרִין סֻמְכִין תַּחֲתַי דְּפָא חַד לַתְּרִין צִירוּהִי:	24
25	And for the second side of the tabernacle, on the north side, he made twenty boards,	וְלַצֵּלַע הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית לַפָּאָת צָפוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים קְרָשִׁים:	25
26	and their forty sockets of silver: two sockets under one board, and two sockets under another board.	וְאֶרְבָּעִים אֲדָנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחֲתַי הַקְּרָשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחֲתַי הַקְּרָשׁ הָאֶחָד:	26
27	And for the hinder part of the tabernacle westward he made six boards.	וְלִירְכַתִּי הַמִּשְׁכָּן יָמָה עָשָׂה שֵׁשָׁה קְרָשִׁים:	27
28	And two boards made he for the corners of the tabernacle in the hinder part;	וּשְׁנֵי קְרָשִׁים עָשָׂה לַמִּקְצֵעַת הַמִּשְׁכָּן בִּירְכַתִּים:	28
29	that they might be double beneath, and in like manner they should be complete unto the top thereof unto the first ring. Thus he did to both of them in the two corners.	וְהָיוּ מְכֻוּנִין מִלְּמַטָּה וַיַּחֲדֻ וְהָיוּ תָמִים אֶל־רָאשׁוֹ אֶל־הַטֹּבַעַת הָאֶחָת בֵּן עָשָׂה לַשְּׁנֵיהֶם לַשְּׁנֵי הַמִּקְצֵעַת:	29
30	And there were eight boards, and their sockets of silver, sixteen sockets: under every board two sockets.	וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קְרָשִׁים וְאֲדָנֵיהֶם כֶּסֶף שֵׁשָׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחֲתַי הַקְּרָשׁ הָאֶחָד:	30

31	And he made bars of acacia-wood: five for the boards of the one side of the tabernacle,	וַעֲבַד עֲבְרֵי דָאֵעֵי שְׁטִין חֲמִשָּׁא לְדָפִי סֹטֵר מִשְׁכָּנָא חֵד:	וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שְׁטִים חֲמִשָּׁה לְקִרְשֵׁי צִלְעֵי-הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת:	31
32	and five bars for the boards of the other side of the tabernacle, and five bars for the boards of the tabernacle for the hinder part westward.	וְחֲמִשָּׁא עֲבְרִין לְדָפִי סֹטֵר מִשְׁכָּנָא תְּנִינָא וְחֲמִשָּׁא עֲבְרִין לְדָפִי מִשְׁכָּנָא לְסוּפְהוֹן מִעֲרָבָא:	וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחֵם לְקִרְשֵׁי צִלְעֵי-הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחֵם לְקִרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לִירְכַתִּים יָמָּה:	32
33	And he made the middle bar to pass through in the midst of the boards from the one end to the other.	וַעֲבַד יֵת עֲבָרָא מְצִיעָאָה לְאַעְבְּרָא בְּגוּ דְּפִיא מִן סִיפֵי לְסִיפֵי:	וַיַּעַשׂ אֶת-הַפְּרִיחַ הַתִּיכּוֹן לְבִרְתּוֹ בְּתוֹךְ הַקִּרְשִׁים מִן-הַקֶּצֶה אֶל-הַקֶּצֶה:	33
34	And he overlaid the boards with gold, and made their rings of gold for holders for the bars, and overlaid the bars with gold.	וַיֵּת דְּפִיא חֲפָא דְּהָבָא וַיֵּת עֲזָקְתָּהוֹן עֲבַד דְּהָבָא אֲתָרָא לְעֲבָרֵיא וְחֲפָא יֵת עֲבָרֵיא דְּהָבָא:	וְאֶת-הַקִּרְשִׁים צָפָה זָהָב וְאֶת-טַבַּעְתֵּם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לְבְּרִיחֵם וַיִּצָּף אֶת-הַבְּרִיחִם זָהָב:	34
35	And he made the veil of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen; with the cherubim the work of the skilful workman made he it.	וַעֲבַד יֵת פְּרוּכְתָא דְּתַכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי זָהָבִי וּבּוּץ שִׁזִּיר עוֹבַד אוּמָן עֲבַד יֵתָּה צוּרַת כְּרוּבִין:	וַיַּעַשׂ אֶת-הַפְּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב עָשָׂה אֹתָהּ כְּרָבִים:	35
36	And he made thereunto four pillars of acacia, and overlaid them with gold, their hooks being of gold; and he cast for them four sockets of silver.	וַעֲבַד לָהּ אַרְבַּעָא עֲמוּדֵי שְׁטִין וְחֲפָנוֹן דְּהָבָא וְנוֹיָהוֹן דְּהָבָא וְאֲתִידָ לָהֹן אַרְבַּעָא סְמִכִין דְּכֶסֶף:	וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבַּעָה עֲמוּדֵי שְׁטִים וַיִּצָּפֵם זָהָב וְנוֹיָהֶם זָהָב וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבַּעָה אֲדָנֵי-כֶסֶף:	36
37	And he made a screen for the door of the Tent, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, the work of the weaver in colours;	וַעֲבַד פְּרָסָא לְתַרְעֵי מִשְׁכָּנָא דְּתַכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי זָהָבִי וּבּוּץ שִׁזִּיר עוֹבַד צִיר:	וַיַּעַשׂ מִסְדָּ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה רָקִם:	37
38	and the five pillars of it with their hooks; and he overlaid their capitals and their fillets with gold; and their five sockets were of brass.	וַיֵּת עֲמוּדוֹהֵי חֲמִשָּׁא וַיֵּת נוֹיָהוֹן וְחֲפֵי רִישֵׁיהוֹן וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דְּהָבָא וְסִמְכֵיהוֹן חֲמִשָּׁא דִּנְחָשָׁא:	וְאֶת-עֲמוּדָיו וְאֶת-נוֹיָהֶם וְצִפָּה רִאשֵׁיהֶם וְחֲשָׁקֵיהֶם זָהָב וְאֲדָנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת: (פ)	38

XXXVII	And Bezalel made the ark of acacia-wood: two cubits and a half was the length of it, and a cubit and a half the breadth of it, and a cubit and a half the height of it.	וַיַּעַבְדְּ בְּצִלְאֵל יֵת אֲרוֹנָא דְאֵעִי שְׁטִין תַּרְתִּין אַמִּין וּפְלָגָא אוֹרְפִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא פּוֹתִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רּוּמִיָּה:	וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת־הָאָרֶן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמָתִים וַחֲצִי אַרְכּוֹ וְאַמָּה וַחֲצִי רֹחְבּוֹ וְאַמָּה וַחֲצִי קִמְתּוֹ: XXXVII
2	And he overlaid it with pure gold within and without, and made a crown of gold to it round about.	וַיַּחֲפֵהוּ זָהָב דְּכִי מִגִּי וּמִפְּנֵי וַיַּעַבְדְּ לִיה זֵיֶר דְּדָהָב סָחוֹר סָחוֹר:	וַיִּצְפּוּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבֵּית וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זֶרֶז זָהָב סָבִיב: 2
3	And he cast for it four rings of gold, in the four feet thereof: even two rings on the one side of it, and two rings on the other side of it.	וַאֲתִיד לִיה אַרְבַּע עֲזָקִין דְּדָהָב עַל אַרְבַּע זְוִיָּתֶיה וְתַרְתִּין עֲזָקִין עַל סְטְרִיָּה חַד וְתַרְתִּין עֲזָקִין עַל סְטְרִיָּה תַנְיָנָא:	וַיִּצֶק לוֹ אַרְבַּע טַבַּעֲת זָהָב עַל אַרְבַּע פַּעֲמָתָיו וּשְׁתֵּי טַבַּעֲת עַל־צִלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבַּעֲת עַל־צִלְעוֹ הַשֵּׁנִית: 3
4	And he made staves of acacia-wood, and overlaid them with gold.	וַיַּעַבְדְּ אֲרִיחֵי דְאֵעִי שְׁטִין וַחֲפָא יִתְהוֹן דְּדָהָב:	וַיַּעַשׂ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצֹף אֹתָם זָהָב: 4
5	And he put the staves into the rings on the sides of the ark, to bear the ark.	וַאֲשִׁיל יֵת אֲרִיחָא בְּעֲזָקְתָּא עַל סְטְרֵי אֲרוֹנָא לְמַטָּל יֵת אֲרוֹנָא:	וַיִּבָּא אֶת־הַבָּדִים בְּטַבַּעֲת עַל צִלְעַת הָאָרֶן לְשֵׂאת אֶת־הָאָרֶן: 5
6	And he made an ark-cover of pure gold: two cubits and a half was the length thereof, and a cubit and a half the breadth thereof.	וַיַּעַבְדְּ כְּפֹרֶתָא דְּדָהָב דְּכִי תַרְתִּין אַמִּין וּפְלָגָא אוֹרְפִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא פּוֹתִיָּה:	וַיַּעַשׂ כְּפֹרֶת זָהָב טָהוֹר אֲמָתִים וַחֲצִי אַרְפֹּה וְאַמָּה וַחֲצִי רֹחְבֶּה: 6
7	And he made two cherubim of gold: of beaten work made he them, at the two ends of the ark-cover:	וַיַּעַבְדְּ תַרְיִן כְּרוּבִין דְּדָהָב מְגִיד עֲבַד יִתְהוֹן מִתַּרְיִן סְטְרֵי כְּפֹרֶתָא:	וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכְּפֹרֶת: 7
8	one cherub at the one end, and one cherub at the other end; of one piece with the ark-cover made he the cherubim at the two ends thereof.	כְּרוּבָא חַד מִסְטְרָא מְכָא וּכְרוּבָא חַד מִסְטְרָא מְכָא מִן כְּפֹרֶתָא עֲבַד יֵת כְּרוּבָא סְטְרוֹתֵי:	כְּרוּב־אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה מִן־הַכְּפֹרֶת עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְׁנֵי (כ') קְצוֹתָיו: 8

¹ ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים, נקראת על שמו:

9	And the cherubim spread out their wings on high, screening the ark-cover with their wings, with their faces one to another; toward the ark-cover were the faces of the cherubim.	וַיִּתְּנוּ הַכְּרֻבִּים פְּרִשֵׁי כַנָּפִים לְמַעַל סְכָכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִּים: (פ)	9
10	And he made the table of acacia-wood: two cubits was the length thereof, and a cubit the breadth thereof, and a cubit and a half the height thereof.	וַיַּעַבֵּד יֵת פֶּתוּרָא דְאֵעִי שְׁטִין תַּרְתִּין אַמִּין אוּרְכֵיהּ וְאַמְתָּא פּוּתִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רִמְיָה:	10
11	And he overlaid it with pure gold, and made thereto a crown of gold round about.	וַחֲפָא יִתְיָה דְהָב דְכִי וַעֲבַד לִיה זִיר דְדָהָב סְחֹר סְחֹר:	11
12	And he made unto it a border of a hand-breadth round about, and made a golden crown to the border thereof round about.	וַעֲבַד לִיה גְּדִנְפָא רִמְיָה פּוּשְׁפָא סְחֹר סְחֹר וַעֲבַד זִיר דְדָהָב לְגְדִנְפֵיהּ סְחֹר סְחֹר:	12
13	And he cast for it four rings of gold, and put the rings in the four corners that were on the four feet thereof.	וַאֲתִיד לִיה אַרְבַּע עֲזָקִין דְדָהָב וַיִּתֵּב יֵת עֲזָקָא עַל אַרְבַּע זְוִיָּתָא דְלֶאֱרַבַּע רִגְלֵיהּ:	13
14	Close by the border were the rings, the holders for the staves to bear the table.	לְקַבִּיל גְּדִנְפָא הַנּוֹאָה עֲזָקָא אֲתִידָא לְאַרְיִחָא לְמַטֵּל יֵת פֶּתוּרָא:	14
15	And he made the staves of acacia-wood, and overlaid them with gold, to bear the table.	וַעֲבַד יֵת אַרְיִחָא דְאֵעִי שְׁטִין וַחֲפָא יִתְחֹן דְהָבָא לְמַטֵּל יֵת פֶּתוּרָא:	15
16	And he made the vessels which were upon the table, the dishes thereof, and the pans thereof, and the bowls thereof, wherewith to pour out, of pure gold.	וַעֲבַד יֵת מְנִיָּא דְעַל פֶּתוּרָא יֵת מְגִסְוֵהִי וַיִּתֵּב בְּזַפְוֵהִי וַיִּתֵּב מְכִילְתֵּיהּ וַיִּתֵּב קְסוּתָא דִּיתְנַסְדָּ בְּהוֹן דְדָהָב דְכִי:	16
		וַיַּעַשׂ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קַעְרָתָיו וְאֶת־כַּפְתָּיו וְאֶת־מְנִקֵּיהֶם וְאֶת־הַקְּשׁוֹת אֲשֶׁר יִסֹּד בָּתָּן זָהָב טָהוֹר: (פ)	

- 17 And he made the candlestick of pure gold: of beaten work made he the candlestick, even its base, and its shaft; its cups, its knops, and its flowers, were of one piece with it.
- 18 And there were six branches going out of the sides thereof: three branches of the candlestick out of the one side thereof, and three branches of the candlestick out of the other side thereof;
- 19 three cups made like almond-blossoms in one branch, a knop and a flower; and three cups made like almond-blossoms in the other branch, a knop and a flower. So for the six branches going out of the candlestick.
- 20 And in the candlestick were four cups made like almond-blossoms, the knops thereof, and the flowers thereof;
- 21 and a knop under two branches of one piece with it, and a knop under two branches of one piece with it, and a knop under two branches of one piece with it, for the six branches going out of it.
- 22 Their knops and their branches were of one piece with it; the whole of it was one beaten work of pure gold.
- 23 And he made the lamps thereof, seven, and the tongs thereof, and the snuffdishes thereof, of pure gold.
- 24 Of a talent of pure gold made he it, and all the vessels thereof.
- וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֶרֶת זֶהָב טָהוֹר מְקֻשָּׁה עָשָׂה אֶת־הַמְּנֶרֶת יִרְכָּה וְקִנָּה גְּבִיעֶיהָ כַּפְתָּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ:
- וְשֵׁשֶׁה קָנִים יֵצְאוּ מִצְדָּיהָ שְׁלֹשָׁה קִנֵּי מִנֶּלֶךְ מִצְדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קִנֵּי מִנֶּלֶךְ מִצְדָּהּ הַשֵּׁנִי:
- שְׁלֹשָׁה גְּבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקִנָּה הָאֶחָד כַּפְתָּר וּפְרָח וּשְׁלֹשָׁה גְּבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקִנָּה אֶחָד כַּפְתָּר וּפְרָח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֵּצְאוֹת מִן־הַמְּנֶרֶת:
- וּבַמְּנֶרֶת אַרְבָּעָה גְּבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתָּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ:
- וְכַפְתָּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתָּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתָּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֵּצְאוֹת מִמֶּנָּה:
- כַּפְתָּרֵיהֶם וּקִנָּתָם מִמֶּנָּה הָיוּ כֻּלָּהּ מְקֻשָּׁה אֶחָת זֶהָב טָהוֹר:
- וַיַּעַשׂ אֶת־נִרְתֵּיהָ שִׁבְעָה וַיַּמְלִקְתֶּיהָ וּמַחְתֵּיהָ זֶהָב טָהוֹר:
- כֶּכֶר זֶהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת כָּל־כְּלֶיהָ: (פ)
- וַעֲבַד יָת מְנֶרֶתָא דְדָהָב דְּכִי נְגִיד עֲבַד יָת מְנֶרֶתָא שְׂדֵה וְקִנָּה כְּלִידָהָ חֲזִירָהָ וְשׁוֹשְׁנָהָ מִנָּה הָיוּ:
- וְשֵׁתָא קִנֵּין נִפְקִין מִסְטָרָהָ תְּלָתָא קִנֵּי מְנֶרֶתָא מִסְטָרָה חַד וְתְּלָתָא קִנֵּי מְנֶרֶתָא מִסְטָרָה תְּנִינָא:
- תְּלָתָא כְּלִידִין מְצִירִין בְּקִנָּא חַד חֲזִיר וְשׁוֹשֵׁן וְתְּלָתָא כְּלִידִין מְצִירִין בְּקִנָּא חַד חֲזִיר וְשׁוֹשֵׁן כֵּן לְשֵׁתָא קִנֵּין דְּנִפְקִין מִן מְנֶרֶתָא:
- וּבַמְּנֶרֶתָא אַרְבָּעָא כְּלִידִין מְצִירִין חֲזִירָהָ וְשׁוֹשְׁנָהָ:
- וְחֲזִיר תַּחַת תְּרִין קִנֵּין דְּמִנָּה וְחֲזִיר תַּחַת תְּרִין קִנֵּין דְּמִנָּה וְחֲזִיר תַּחַת תְּרִין קִנֵּין דְּמִנָּה לְשֵׁתָא קִנֵּין דְּנִפְקִין מִנָּה:
- חֲזִירֵיהוֹן וּקִנֵּיהוֹן מִנָּה הָיוּ כֻּלָּהּ נְגִידָא חַדָּא דְדָהָב דְּכִי:
- וַעֲבַד יָת בּוֹצִינָהָ שִׁבְעָא וַצִּיבְתָּהָ וּמַחְתֵּיתָהָ דְדָהָב דְּכִי:
- כֶּכֶרָא דְדָהָבָא דְכִיָּא עֲבַד יָתָהּ וְיָת כָּל מְנָהָא:

25	And he made the altar of incense of acacia-wood: a cubit was the length thereof, and a cubit the breadth thereof, four-square; and two cubits was the height thereof; the horns thereof were of one piece with it.	וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבֵּחַ הַקְטָרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אֹמֶה אָרְכוֹ וְאֹמֶה רָחְבוֹ רָבֹועַ וְאַמְתֵּיּם קָמָתוֹ מִמֶּנּוּ הָיוּ קָרְנָתָיו:	25
26	And he overlaid it with pure gold, the top thereof, and the sides thereof round about, and the horns of it; and he made unto it a crown of gold round about.	וַיַּצֵּף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גֻּגְלוֹ וְאֶת־קִירָתוֹ סָבִיב וְאֶת־קָרְנָתָיו וַיַּעַשׂ לּוֹ זֶרֶק אֶת־סָבִיב:	26
27	And he made for it two golden rings under the crown thereof, upon the two ribs thereof, upon the two sides of it, for holders for staves wherewith to bear it.	וְשִׁתִּי טָבַעַת זָהָב עָשָׂה־לּוֹ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעָתָיו עַל שְׁנֵי צַדָּיו לְבָתִּים לְבָדִים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם:	27
28	And he made the staves of acacia-wood, and overlaid them with gold.	וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיַּצֵּף אֹתָם זָהָב:	28
29	And he made the holy anointing oil, and the pure incense of sweet spices, after the art of the perfumer.	וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת־קְטָרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה רֶקֶת: (ס)	29
XXXVIII	And he made the altar of burnt-offering of acacia-wood: five cubits was the length thereof, and five cubits the breadth thereof, four-square, and three cubits the height thereof.	וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבֵּחַ הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רָחְבוֹ רָבֹועַ וּשְׁלֹשׁ אַמּוֹת קָמָתוֹ:	I
2	And he made the horns thereof upon the four corners of it; the horns thereof were of one piece with it; and he overlaid it with brass.	וַיַּעַשׂ קָרְנָתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קָרְנָתָיו וַיַּצֵּף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת:	2

<p>3 And he made all the vessels of the altar, the pots, and the shovels, and the basins, the flesh-hooks, and the fire-pans; all the vessels thereof made he of brass.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן יֵת כָּל מִנִּי מִדְּבָחָא יֵת פִּסְכִּיתִירוֹתָא וְיֵת מְגִרּוֹפִיתָא וְיֵת מִזְרָקִיָּא יֵת צִנּוֹרִיתָא וְיֵת מַחְתֵּיתָא כָּל מִנְהֵי עֲבַד נְחֹשֶׁת:</p>	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְּזִרְקֹת אֶת־הַמְּזִלְגֹת וְאֶת־הַמַּחְתֹּת כָּל־כְּלָיו עָשָׂה נְחֹשֶׁת:</p>	<p>3</p>
<p>4 And he made for the altar a grating of network of brass, under the ledge round it beneath, reaching halfway up.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן לַמִּדְּבָחָא סְרָדָא עוֹבֵד מְצֻדָּתָא דְנְחֹשֶׁת תַּחֲתֹת סוּבִיבִיָּה מְלָרַע עַד פְּלִגְיָה:</p>	<p>וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כְּרַכְבּוֹ מִלְמָטָה עַד־חֻצְיוֹ:</p>	<p>4</p>
<p>5 And he cast four rings for the four ends of the grating of brass, to be holders for the staves.</p>	<p>וְאִתִּיד אַרְבַּע עִזְקֹן בְּאַרְבַּע זְוִיָּתָא לְסְרָדָא דְנְחֹשֶׁת אֲתָרָא לְאַרְיִחָיָא:</p>	<p>וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבַּעֲת בְּאַרְבַּע הַקְּצֹנֹת לְמִכְבָּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבָּדִים:</p>	<p>5</p>
<p>6 And he made the staves of acacia-wood, and overlaid them with brass.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן יֵת אַרְיִחָיָא דְאַעִי שִׁטִּין וְנִחְפָּא יִתְהוֹן נְחֹשֶׁת:</p>	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיַּצְרֵךְ אֹתָם נְחֹשֶׁת:</p>	<p>6</p>
<p>7 And he put the staves into the rings on the sides of the altar, wherewith to bear it; he made it hollow with planks.</p>	<p>וַאֲעִיל יֵת אַרְיִחָיָא בְּעִזְקָתָא עַל סְטְרֵי מִדְּבָחָא לְמַטְל יִתִּיה בְּהוֹן חֲלִיל לְיַחֲיוֹן עֲבַד יִתִּיה:</p>	<p>וַיִּבָּא אֶת־הַבָּדִים בְּטַבַּעֲת עַל צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לְשֹׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נְכוּיב לְחַת עָשָׂה אֹתוֹ: (ס)</p>	<p>7</p>

⁷ נבוב לוחות. נבוב הוא חלול, וכן ועציו ארבע ארבעות נבוב (ירמיה נב, כא):

⁷ נבוב לוחות. הלוחות של עצי שטים לכל רוח, והחלל באמצע:

8 And he made the laver of brass, and the base thereof of brass, of the mirrors of the serving women that did service at the door of the tent of meeting.	וַעֲבַד יֵת כִּיֹּרָא דְנַחֲשָׁא וַיֵּת בְּסִיסִיָּה דְנַחֲשָׁא בְּמַחֲזִיֹּת נְשִׂאָא דְאַתָּיִן לְצִלָּאָה בְּתִרְעָה מִשְׁכָּן זְמָנָא:	8 וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיֹּר נְחֹשֶׁת וְאֵת כִּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֹת הַצֹּבְאוֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ס)
9 And he made the court; for the south side southward the hangings of the court were of fine twined linen, a hundred cubits.	וַעֲבַד יֵת דְּרִתָּא לְרוּחַ עֵיבֵר דְּרוּמָא סְרְדִי דְּרִתָּא דְּבוּץ שְׂזִיר מְאָה אֲמִין:	9 וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֲצֵר לַפָּאֵת וְנֶגֶב תִּימָנָה קִלְעֵי הַחֲצֵר שֵׁשׁ מִשְׁזָר מְאָה בָּאֲמָה:
10 Their pillars were twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets were of silver.	עֲמוּדֵיהוֹן עֲשָׂרִין וְסִמְכֵיהוֹן עֲשָׂרִין דְּנַחֲשָׁא וְנִי עֲמוּדֵיָא וְכַבּוּשִׂיהוֹן כֶּסֶף:	10 עֲמוּדֵיהֶם עֲשָׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְנִי הָעֲמוּדִים וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:
11 And for the north side a hundred cubits, their pillars twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets of silver.	וְלָרוּחַ צְפוֹנָא מְאָה אֲמִין עֲמוּדֵיהוֹן עֲשָׂרִין וְסִמְכֵיהוֹן עֲשָׂרִין דְּנַחֲשָׁא וְנִי עֲמוּדֵיָא וְכַבּוּשִׂיהוֹן כֶּסֶף:	11 וְלַפָּאֵת צְפוֹן מְאָה בָּאֲמָה עֲמוּדֵיהֶם עֲשָׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְנִי הָעֲמוּדִים וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:
12 And for the west side were hangings of fifty cubits, their pillars ten, and their sockets ten; the hooks of the pillars and their fillets of silver.	וְלָרוּחַ מַעֲרָבָא סְרְדִי חֲמִשִּׁין אֲמִין עֲמוּדֵיהוֹן עֲשָׂרָא וְסִמְכֵיהוֹן עֲשָׂרָא וְנִי עֲמוּדֵיָא וְכַבּוּשִׂיהוֹן כֶּסֶף:	12 וְלַפָּאֵת־זֶם קִלְעִים חֲמִשִּׁים בָּאֲמָה עֲמוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה וְנִי הָעֲמוּדִים וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:

8 במראות הצובאות. צנות ישראל היו צידן מראות, שראות צהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכצו מלהציא לנדדת המשכן, והיה מואס משה צהן, מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקב"ה קבל, כי אלו חציצין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים לצאות רצות צמארים, כשהיו צעליהם יגעים צעודת פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם, ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם צעלה צמראה, ומשדלתו צדצרים, לומר אני נאה ממך, וממוך כך מציאות לצעליהם לידי תאוה, ונזקקות להם, ומתעצרות ויולדות שם, שנאמר פֶּסַח הַפִּסּוּחַ עוֹרְכֵי־תִיף (שיר השירים ח, ה), וזה שנאמר צמראות הצובאות, ונעשה הכיור מהם, שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שצתוכו למי שקנא לה צעלה ונסתרה, ותדע לך שהן מראות ממש, שהרי נאמר ונחשת התנופה שצעים ככר וגו' ויעש צה וגו', וכיור וכו' לא הוזכרו שם, למדת, שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה, כך דרש רבי תנחומא (פקודי ט), וכן תרגם אונקלוס צִמְקִין ית גִּשְׂיָא, והוא תרגום של מראות, מירוא"ש בלע"ז (שפיעגעל), וכן מצינו בישיעה (ג, כג), והג' ליקים, מתרגמינן וּמְקִינָא: 8 אשר צבאו. להציא נדדתן:

13	And for the east side eastward fifty cubits.	וּלְרוּחַ קְדוּמָא מִדְּנָחָא חֲמִשִּׁין אַמִּין:	13	וּלְפָאֵת קֶדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה:
14	The hangings for the one side [of the gate] were fifteen cubits; their pillars three, and their sockets three.	סְרָדֵי חֲמִישׁ עֶשְׂרָא אַמִּין לְעֵבְרָא עֲמוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסֻמְכֵיהוֹן תְּלָתָא:	14	קִלְעִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל־הַכֶּתֶף עֲמוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאֲדָנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:
15	And so for the other side; on this hand and that hand by the gate of the court were hangings of fifteen cubits; their pillars three, and their sockets three.	וּלְעֵבְרָא הַנִּינָא מִכָּא וּמִכָּא לְתַרְע דְּרֵתָא סְרָדֵי חֲמִישׁ עֶשְׂרָא אַמִּין עֲמוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסֻמְכֵיהוֹן תְּלָתָא:	15	וּלְכַתֶּף הַשְּׂנִית מִזָּה וּמִזָּה לְשַׁעַר הַחֲצֵר קִלְעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עֲמוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאֲדָנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:
16	All the hangings of the court round about were of fine twined linen.	כָּל סְרָדֵי דְּרֵתָא סְחוּר סְחוּר דְּבוּץ שִׁזִּיר:	16	כָּל־קִלְעֵי הַחֲצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מִשְׁזָר:
17	And the sockets for the pillars were of brass; the hooks of the pillars and their fillets of silver; and the overlaying of their capitals of silver; and all the pillars of the court were filleted with silver.	וְסֻמְכֵיא לְעֲמוּדֵיא דִּנְחָשָׁא וְוֵי עֲמוּדֵיא וּכְבוּשִׁיהוֹן כֶּסֶף וְחַפְוֵי רִישֵׁיהוֹן כֶּסֶף וְאֲנוֹן מְכַוְּשִׁין כֶּסֶף כָּל עֲמוּדֵי דְּרֵתָא:	17	וְהָאֲדָנִים לְעֲמֻדִים נְחֹשֶׁת וְוֵי הָעֲמוּדִים וְחֲשׂוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפְוֵי רָאשֵׁיהֶם כֶּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף כָּל עֲמֻדֵי הַחֲצֵר:
18	And the screen for the gate of the court was the work of the weaver in colours, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen; and twenty cubits was the length, and the height in the breadth was five cubits, answerable to the hangings of the court.	וּפְרָסָא דְּתַרְע דְּרֵתָא עוֹבֵד צִיִּיר דְּתַכְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵי זָהָרִי וּבּוּץ שִׁזִּיר וְעֶשְׂרִין אַמִּין אוּרְכָא וְרוּמָא בְּפוּתֵיא חֲמִישׁ אַמִּין לְקַבִּיל סְרָדֵי דְּרֵתָא:	מפטיר	וּמִסֹּד שַׁעַר הַחֲצֵר מַעֲשֶׂה רָקִם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֶרֶךְ וְקוּמָה בְּרֹחַב חֲמֵשׁ אַמּוֹת לְעָמָת קִלְעֵי הַחֲצֵר:
19	And their pillars were four, and their sockets four of brass; their hooks of silver, and the overlaying of their capitals and their fillets of silver.	וְעֲמוּדֵיהוֹן אַרְבַּעָא וְסֻמְכֵיהוֹן אַרְבַּעָא דִּנְחָשָׁא וְוֵיהוֹן כֶּסֶף וְחַפְוֵי רִישֵׁיהוֹן וּכְבוּשִׁיהוֹן כֶּסֶף:	19	וְעֲמֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאֲדָנֵיהֶם אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וְוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפְוֵי רָאשֵׁיהֶם וְחֲשׂוּקֵיהֶם כֶּסֶף:

18 לעמדת קלעי החצר. כמדת קלעי החצר:

20 And all the pins of the tabernacle, and of the court round about, were of brass. 20 וְכָל-הַיִּתְּדֹת לְמִשְׁכָּן וְלַחֲצֵר סָבִיב וְנִחָשָׁת: (ס)

פרשת פקודי

21 These are the accounts of the tabernacle, even the tabernacle of the testimony, as they were rendered according to the commandment of Moses, through the service of the Levites, by the hand of Ithamar, the son of Aaron the priest. 21 אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכָּן הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל-פִּי מֹשֶׁה עַבְדְּתָהּ הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: 22 And Bezalel the son of Uri, the son of Hur, of the tribe of Judah, made all that the LORD commanded Moses. 22 וּבְצִלְאֵל בֶּן-אֹרִי בֶן-חֹר חֹר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה עָבַד יְתָת מֹשֶׁה: 22 וּבְצִלְאֵל בֶּן-אֹרִי בֶן-חֹר חֹר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה עָבַד יְתָת מֹשֶׁה:

21 אלה פקודי. צפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת, ונמנו כל כליו לכל עבודתו: 21 המשכן משכן. שני פעמים, רמז למקדש שנחמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל: 21 משכן העדות. עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם: 21 עבודת הלויים. פקודי המשכן וכליו, הוא עבודה המסורה ללויים צמדצר, לשאת ולהוריד ולהקיס, איש איש למשאו המופקד עליו, כמו שאמור צפרשת נשא (צמדצר ד): 21 ביד איתמר. הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אצ עבודה שעליו: 22 ובצלאל בן אורי וגו' עשה אל כל אשר צוה ה' את משה. אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן, אלא כל אשר צוה ה' את משה, אפילו דברים שלא אמר לו רבו, הסכימה דעתו למה שנאמר למשה צסיני, כי משה צוה לצלאל לעשות תחלה כלים ואחר כך משכן, (לא לענין צווי להחנדצ קאמר, דהא אדרצה להיפך צוה הקב"ה צפרשת תרומה, מתחלה הכלים שלחן מנורה יריעות, ואחר כך ציווי הקרשים, וציווי משה רבינו ע"ה ריש ויקהל, תחלה המשכן ואהלו ואחר כך הכלים, הא מיידי לענין ציווי לפועל איך יפעול כסדר, ותמצא צפרשת כי תשא ראה קראתי בשם צלאל וגו', הוזכר מתחלה את אהל מועד, ואחר כך הכלים, אצל לענין להחנדצ להכין מה שיהיו צריכין, מה לי מה שמתנדצ תחלה, ועיין בחספות פרק הרואה (צרכות נה). ואם תאמר מנלן שמה רבינו ע"ה צוה לצלאל הפך הענין, ויש לומר, כיון דכתיב צפרשת ויקהל ויקרא משה אל צלאל ואל אהליאז וגו', וקצר מה שדיצר עמהם, והאי קרא מדכתיב כל אשר צוה ה' את משה, חזינן דהיה מנזה להם צהיפור. ודוק היטב). אמר לו צלאל מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו, אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה, אמר משה, צלל אל היית, כי וודאי כך צוה לי הקב"ה, וכן עשה, המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים:

<p>23 And with him was Oholiab, the son of Ahisamach, of the tribe of Dan, a craftsman, and a skilful workman, and a weaver in colours, in blue, and in purple, and in scarlet, and fine linen.—</p>	<p>וְעִמּוֹ אֹהֲלִיָּאֵב בֶּרֶךְ אֲחִיסַמַּח בֶּן־אֲחִיסַמַּח לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחָשֵׁב וְרָקֵם בְּתַכְלֵת וּבָאֲרָגְמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְשֵׁשׁ: (ס)</p>	<p>23 וְאִתּוֹ בֶּן־אֲחִיסַמַּח לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחָשֵׁב וְרָקֵם בְּתַכְלֵת וּבָאֲרָגְמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְשֵׁשׁ: (ס)</p>
<p>24 All the gold that was used for the work in all the work of the sanctuary, even the gold of the offering, was twenty and nine talents, and seven hundred and thirty shekels, after the shekel of the sanctuary.</p>	<p>כָּל־הַזָּהָב הָעָשׂוּי לְמַלְאכָה בְּכָל מְלָאכַת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זָהָב הַתְּנוּפָה תִּשְׁעֵי וָעֶשְׂרִים כֶּכָר וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:</p>	<p>לוי כָּל־הַזָּהָב הָעָשׂוּי לְמַלְאכָה בְּכָל מְלָאכַת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זָהָב הַתְּנוּפָה תִּשְׁעֵי וָעֶשְׂרִים כֶּכָר וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:</p>
<p>25 And the silver of them that were numbered of the congregation was a hundred talents, and a thousand seven hundred and three-score and fifteen shekels, after the shekel of the sanctuary:</p>	<p>וְכֶסֶף מִנִּינֵי כְּנֻשָּׁתָא מֵאָה כֶּכָר וְאַלְפֵי וְשִׁבְעֵי מֵאָה וְשִׁבְעִין וַחֲמִישׁ סָלְעִין בְּסָלְעֵי קוֹדֶשׁ:</p>	<p>25 וְכֶסֶף מִנִּינֵי הָעֵדָה מֵאָה כֶּכָר וְאַלְפֵי וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:</p>
<p>26 a beka a head, that is, half a shekel, after the shekel of the sanctuary, for every one that passed over to them that are numbered, from twenty years old and upward, for six hundred thousand and three thousand and five hundred and fifty men.</p>	<p>תִּקְלָא לְגוּלְגוּלְתָא פְּלִגּוּת סָלְעָא בְּסָלְעֵי קוֹדֶשׁ לְכָל דְּעָבֵר עַל מִנִּינָא מִבֶּר עֶסְרִין שָׁנִין וְלַעִילָא לְשִׁית מֵאָה וּתְלָתָא אֶלְפִין וַחֲמִישׁ מֵאָה וַחֲמִשִּׁין:</p>	<p>26 בָּקָע לְגֻלְגֻלַּת מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכָל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקָדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָעָלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלְפֵי וּשְׁלֹשָׁת אֶלְפִים וַחֲמִישׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים:</p>

24 ככר. ששים מנה, ומנה של קדש כפול היה, הרי הככר ק"כ מנה, והמנה כ"ה סלעים, הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים, לפיכך מנה צפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנינם מג' אלפים, שאין מגיעין לככר:

26 בקע. הוא שם משקל של מחצית השקל:

26 לשש מאות אלף וגו'. כך היו ישראל, וכך עלה מנינם אחר שהוקם המשכן בצפר צמדצר, ואף עתה צמדצת המשכן כך היו, ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף, עולה מאת ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים, כיצד, שש מאות אלף חצאין הרי הן ג' מאות, אלף שלימים, הרי מאת ככר, והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאין, עולין אלף ושבע מאות וחמשה ושצעים שקלים:

27	And the hundred talents of silver were for casting the sockets of the sanctuary, and the sockets of the veil: a hundred sockets for the hundred talents, a talent for a socket.	וַהֲנוֹאֵה מֵאָה כֶּכֶרִי כֶסֶף לְאַתְכָּא יֵת סְמְכֵי קוּדְשָׁא וְיֵת סְמְכֵי פְרוּכְתָּא מֵאָה סְמְכֵין לְמֵאָה כֶּכֶרִין כֶּכֶרָא לְסְמְכָא:	וַיְהִי מֵאֵת כֶּכֶר הַכֶּסֶף לְצִקְתָּ אֶת אֲדָנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֲדָנֵי הַפְּרָכֶת מֵאֵת אֲדָנִים לְמֵאֵת הַכֶּכֶר כֶּכֶר לְאֵדָן:	27
28	And of the thousand seven hundred seventy and five shekels he made hooks for the pillars, and overlaid their capitals, and made fillets for them.	וְיֵת אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאָה וּשְׁבַעִין וַחֲמִישׁ עֶבֶד וּוִין לְעִמּוּדֵיָא וַחֲפִי רִישֵׁיהוֹן וְכַבִּישׁ יִתְהוֹן:	וְאֶת־הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים עָשָׂה וּוִים לְעִמּוּדִים וְצִפָּה רִאשֵׁיהֶם וַחֲשֶׁק אֲתָם:	ישראל
29	And the brass of the offering was seventy talents and two thousand and four hundred shekels.	וַנְחֹשׁ אֲרָמוּתָא שְׁבַעִין כֶּכֶרִין וּתְרִין אֶלְפִין וָאַרְבַּע מֵאָה סְלַעִין:	וַנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שְׁבַעִים כֶּכֶר וָאַלְפִים וָאַרְבַּע־מֵאוֹת שָׁקֶל:	29
30	And therewith he made the sockets to the door of the tent of meeting, and the brazen altar, and the brazen grating for it, and all the vessels of the altar,	וַעֲבַד בָּהּ יֵת סְמְכֵי תַרְע מִשְׁכָּן זִמְנָא וְיֵת מִדְבָּחָא דְנִחְשָׁא וְיֵת סְרָדָא דְנִחְשָׁא דִילִיָּהּ וְיֵת כָּל מְנֵי מִדְבָּחָא:	וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אֲדָנֵי פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ:	30
31	and the sockets of the court round about, and the sockets of the gate of the court, and all the pins of the tabernacle, and all the pins of the court round about.	וְיֵת סְמְכֵי דִרְתָּא סְחוּר סְחוּר וְיֵת סְמְכֵי תַרְע דִרְתָּא וְיֵת כָּל סְכֵי מִשְׁכָּנָא וְיֵת כָּל סְכֵי דִרְתָּא סְחוּר סְחוּר:	וְאֶת־אֲדָנֵי הַחֲצֵר סָבִיב וְאֶת־אֲדָנֵי שַׁעַר הַחֲצֵר וְאֶת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הַחֲצֵר סָבִיב:	31

27 לצקת. כתרומתו ללשכתא:

27 את אדני הקדש. של קרשי המשכן, שהם מ"ח קרשים, ולהן ז' אדנים, ואדני פרכת ארבעה, הרי מאה, וכל שאר האדנים נחשת כתיב בהם:

28 וצפה ראשיהם. של עמודים מהן, שזכולן כתיב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף:

XXXIX	And of the blue, and purple, and scarlet, they made plaited garments, for ministering in the holy place, and made the holy garments for Aaron, as the LORD commanded Moses.	וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאֲרָגָמָן וַיַּצְבֵּעַ זָהָבִי עֲבֹדוֹ לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׁא לְשִׁמּוּשָׁא בְּקוֹדֶשֶׁת וַעֲבֹדוֹ יָת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשֶׁת דְּלֹא־הָרֹן כְּמֹא דְּפִקִּיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה:	וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאֲרָגָמָן וַתּוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בְּגָדֵי־שָׂרָד לְשָׁרֵת בְּקֹדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־הָרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (פ)
2	And he made the ephod of gold, blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen.	וַעֲבַד יֵת אֵיפֹדָא דְּהָבָא תְּכֵלָא וְאֲרָגָמָא וַצְבֵּעַ זָהָבִי וּבוּץ שִׁזִּיר:	וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאֲרָגָמָן וַתּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר:
3	And they did beat the gold into thin plates, and cut it into threads, to work it in the blue, and in the purple, and in the scarlet, and in the fine linen, the work of the skilful workman.	וַרְדִּידוּ יֵת טָסִי דְּדֵהָבָא וְקָצְצוּ חוּטִין לְמַעַבְד בְּגוֹ תְּכֵלָא וּבְגוֹ אֲרָגָמָא וּבְגוֹ צְבֵעַ זָהָבִי וּבְגוֹ בוּצָא עוֹבֵד אוּמָן:	וַיִּרְקְעוּ אֶת־פָּתֵי הַזָּהָב וְקָצְצוּ פָּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאֲרָגָמָן וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב:
4	They made shoulder-pieces for it, joined together; at the two ends was it joined together.	כְּתֻפֹּת עָבְדוּ לִיה מְלַפְפֹּן עַל תְּרֵין סְטְרוֹהֵי מְלַפֵּף:	כְּתֻפֹּת עָשׂוּ־לֹו חִבְרֹת עַל־שְׁנֵי (כ' קצוותו) וְ קִצְוֹתָיו חִבְּר:
5	And the skilfully woven band, that was upon it, wherewith to gird it on, was of the same piece and like the work thereof: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, as the LORD commanded Moses.	וְהַמָּנִן תְּקוּנָהּ דְּעִלּוּהֵי מְנִיה הוּא כְּעוֹבְדוּהֵי דְּהָבָא תְּכֵלָא וְאֲרָגָמָא וַצְבֵּעַ זָהָבִי וּבוּץ שִׁזִּיר כְּמֹא דְּפִקִּיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה:	וְחֹשֶׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו מְמַנּוּ הוּא כְּמַעֲשֵׂהוֹ זָהָב תְּכֵלֶת וְאֲרָגָמָן וַתּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)

¹ ומן התכלת והארגמן וגו'. שש לא נאמר כאן, ומכאן אני אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה, שצבגדי כהונה היה שש, אלא הם בגדים שמכסים זהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות, שלא היה זהם שש:
³ וירקעו. כמו לרקע הארץ (תהלים קלו, ו), כחרגומו ורדדו טסין, היו מרדדין מן הזהב, אשטני"דרא צלע"ז (אויזדעהנען), טסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין, מרדדים טסין דקין, וקולצין מהן פתילים לאורך הטס, לעשות אותן פתילים מעורבים עם כל מין ומין צחשן ואפוד, שנאמר בהן זהב, חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכלת, וכן עם כל מין ומין, שכל המינין חוטין כפול ששה, והזהב חוט שזיעי עם כל אחד ואחד:

6	And they wrought the onyx stones, inclosed in settings of gold, graven with the engravings of a signet, according to the names of the children of Israel.	וַיַּעֲשׂוּ יִתְּ אֲבִנֵי בֹרָקָא מִשְׁקַעַן מִרְמָצֹן בְּדֶהֱבָ גְלִיפֹן כְּתָב מִפְּרָשׁ עַל שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	וַיַּעֲשׂוּ אֶת־אֲבִנֵי הַשֹּׁהַם מִסִּבָּת מִשְׁבָּצֹת זָהָב מִפְתָּחַת פְּתוּחֵי חוֹתָם עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	6
7	And he put them on the shoulder-pieces of the ephod, to be stones of memorial for the children of Israel, as the LORD commanded Moses.	וַיִּשִׂי יְהוֹנָן עַל כְּתָפֵי אֵיפֹדָא אֲבִנֵי דֹכְרָנָא לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפָקִיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה:	וַיִּשֶׂם אֹתָם עַל כְּתָפֹת הָאֵפֹד אֲבִנֵי זִכְרוֹן לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (פ)	7
8	And he made the breastplate, the work of the skilful workman, like the work of the ephod: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen.	וַעֲבַד יֵת חוֹשֶׁנָּא עֹבֵד אֹמֶן כְּעֹבֵד אֵיפֹדָא דֶּהֱבָא תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָנָא וְצָבֵעַ זָהָרִי וְבוּץ שְׂזִיר:	וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד זָהָב תְּכֵלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר:	8
9	It was four-square; they made the breastplate double; a span was the length thereof, and a span the breadth thereof, being double.	מִרְבַּע הָיָה עֵיף עֲבָדוֹ יֵת חוֹשֶׁנָּא זֵרֵתָא אֹרְכֶיהָ וְזֵרֵתָא פּוֹתֵיהָ עֵיף:	רְבֹוע הָיָה כְּפֹול עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֵרֵת אֹרְכוֹ וְזֵרֵת רָחְבּוֹ כְּפֹול:	9
10	And they set in it four rows of stones: a row of carnelian, topaz, and smaragd was the first row.	וַאֲשַׁלְּמוּ בֵיהָ אַרְבַּעָא סִדְרִין דְּאֲבָן טָבָא סִדְרָא קִדְמָאָה סַמְקָן יֶרֶקָן וּבִרְקָן סִדְרָא חַד:	וַיִּמְלְאוּ־בּוֹ אַרְבַּעָה טוּרֵי אֲבָן טוּר אָדָם פִּטְדָהּ וּבִרְקַת הַטּוּר הָאֶחָד:	10
11	And the second row, a carbuncle, a sapphire, and an emerald.	וּסִדְרָא תַנְיָנָא אֲזִמְרָגִדִּין שְׁבִזִי וְסַבְהָלוּם:	וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נִפְיָד סַפִּיר וַיִּהְיֶה־לֶּם:	11
12	And the third row, a jacinth, an agate, and an amethyst.	וּסִדְרָא תְּלִיתָאָה קִנְיָרִי טְרַקְיָא וְעִין עֵגְלָא:	וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לְשֵׁם שְׁבוּ וַאֲחֻלָּמָה:	12
13	And the fourth row, a beryl, an onyx, and a jasper; they were inclosed in fittings of gold in their settings.	וּסִדְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם יָמָא וּבֹרָקָא וּפְנִתִירִי מִשְׁקַעַן מִרְמָצֹן בְּדֶהֱבָ בְּאִשְׁלָמוֹתֵהוֹן:	וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תְּרִשִׁישׁ שֹהֶם וַיִּשְׁבָּה מוֹסִבָּת מִשְׁבָּצֹת זָהָב בְּמִלְאָתָם:	13

14	And the stones were according to the names of the children of Israel, twelve, according to their names, like the engravings of a signet, every one according to his name, for the twelve tribes.	וְהָאֲבָנִים עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִין תִּרְתָּא עֲשֵׂרֵי עַל שְׁמֹתֵהוֹן כְּתָב מִפְּרֶשׁ כְּגִלָּה דְּעֻזָּא גְבֵר עַל שְׁמִיה לְתַרֵּי עֲשֵׂר שְׁבֻטִין:	14	וְהָאֲבָנִים עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים עָשָׂרָה עַל־שְׁמוֹתָם פְּתוּחֵי חֹתֶם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ לְשֹׁנִים עֲשֵׂר שְׁבֻט:
15	And they made upon the breastplate plaited chains, of wreathen work of pure gold.	וַעֲבָדוּ עַל חוֹשֶׁנָּא תְּכִין מִתְּחָמֵן עוֹבֵד גְּדִילֵי דְדָהָב דְּכִי:	15	וַיַּעֲשׂוּ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁרָשְׁרֹת גְּבֻלָּת מַעֲשֵׂה עֶבֶת זָהָב טָהוֹר:
16	And they made two settings of gold, and two gold rings; and put the two rings on the two ends of the breastplate.	וַעֲבָדוּ תְּרִיתִין מְרַמְצֵן דְּדָהָב וְתְּרִיתִין עֻזָּן דְּדָהָב וַיַּחֲבוּ יֵת תְּרִיתִין עֻזָּתָא עַל תְּרִין סְטָרֵי חוֹשֶׁנָּא:	16	וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מַשְׁבָּצַת זָהָב וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבְּעֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:
17	And they put the two wreathen chains of gold on the two rings at the ends of the breastplate.	וַיַּחֲבוּ תְּרִיתִין גְּדִילֵן דְּדָהָב עַל תְּרִיתִין עֻזָּתָא עַל סְטָרֵי חוֹשֶׁנָּא:	17	וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֶבֶתֹת הַזֹּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבְּעֹת עַל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן:
18	And the other two ends of the two wreathen chains they put on the two settings, and put them on the shoulder-pieces of the ephod, in the forepart thereof.	וַיִּתְּ תְּרִיתִין גְּדִילֵן דְּעַל תְּרִין סְטָרוֹהֵי וַיַּחֲבוּ עַל תְּרִיתִין מְרַמְצָתָא וַיַּחֲבוּנִין עַל כְּתָפֵי אֵיפודָא לְקַבִּיל אֶפֹּהֵי:	18	וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֶבֶתֹת נָתַנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמַּשְׁבָּצַת וַיִּתְּנֵם עַל־כְּתֹפֶת הָאֶפֶד אֶל־מֹול פָּנָיו:
19	And they made two rings of gold, and put them upon the two ends of the breastplate, upon the edge thereof, which was toward the side of the ephod inward.	וַעֲבָדוּ תְּרִיתִין עֻזָּן דְּדָהָב וּשְׁוִיאוֹ עַל תְּרִין סְטָרֵי חוֹשֶׁנָּא עַל סְפָתִיה דְּלְעִבְרָא דְּאֵיפודָא לְגִיו:	19	וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּשְׂיֻמוּ עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׁפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֶפֶד בִּיתָה:
20	And they made two rings of gold, and put them on the two shoulder-pieces of the ephod underneath, in the forepart thereof, close by the coupling thereof, above the skilfully woven band of the ephod.	וַעֲבָדוּ תְּרִיתִין עֻזָּן דְּדָהָב וַיַּחֲבוּנִין עַל תְּרִין כְּתָפֵי אֵיפודָא מִלְרַע מִלְקַבִּיל אֶפֹּהֵי לְקַבִּיל בֵּית לוֹפִי מַעֲלֵנוּ לְהַמְנִין אֵיפודָא:	20	וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנֵם עַל־שְׁתֵּי כְּתֹפֶת הָאֶפֶד מִלְמַטָּה מִמֹּול פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבְּרָתוֹ מִמַּעַל לְחֹשֶׁב הָאֶפֶד:

<p>21 And they did bind the breastplate by the rings thereof unto the rings of the ephod with a thread of blue, that it might be upon the skilfully woven band of the ephod, and that the breastplate might not be loosed from the ephod; as the LORD commanded Moses.</p>	<p>וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטְּבַעְתָּיו אֶל־טְבַעַת הָאֶפֶד בַּפֶּתִיל תְּכֵלֶת לְהִיטֵל עַל־חֹשֶׁב הָאֶפֶד וְלֹא־יִנָּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד כַּאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (פ)</p>	<p>21 וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטְּבַעְתָּיו אֶל־טְבַעַת הָאֶפֶד בַּפֶּתִיל תְּכֵלֶת לְהִיטֵל עַל־חֹשֶׁב הָאֶפֶד וְלֹא־יִנָּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד כַּאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (פ)</p>
<p>22 And he made the robe of the ephod of woven work, all of blue;</p>	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל הָאֶפֶד מַעֲשֵׂה אֲרֶג פְּלִיל תְּכֵלֶת:</p>	<p>22 וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל הָאֶפֶד מַעֲשֵׂה אֲרֶג פְּלִיל תְּכֵלֶת:</p>
<p>23 and the hole of the robe in the midst thereof, as the hole of a coat of mail, with a binding round about the hole of it, that it should not be rent.</p>	<p>וּפְּוִמִּיהָ דְּמַעִילָא כְּפִיל לְגִוִּיָּה פָּפּוּם שְׂרִין תּוֹרָא מִקְרָא לְפּוֹמִיָּה סְחֹר סְחֹר לֹא יִתְבַּזֵּעַ:</p>	<p>23 וּפְּוִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי תַחְרָא שְׂפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקְרַע:</p>
<p>24 And they made upon the skirts of the robe pomegranates of blue, and purple, and scarlet, and twined linen.</p>	<p>וַיַּעֲבְדוּ עַל שְׂפּוּלֵי מְעִילָא רְמוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָא וְצַבֵּעַ זָהָרִי שְׁזִיר:</p>	<p>24 וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל רְמוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מְשֻׁזָּר:</p>
<p>25 And they made bells of pure gold, and put the bells between the pomegranates upon the skirts of the robe round about, between the pomegranates:</p>	<p>וַיַּעֲבְדוּ זָגִין דְּדָהָב דְּכִי וַיַּהֲבֵוּ יֵת זָגִיא בְּגוֹ רְמוֹנִיא עַל שְׂפּוּלֵי מְעִילָא סְחֹר סְחֹר בְּגוֹ רְמוֹנִיא:</p>	<p>25 וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמָנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת־הַפַּעֲמָנִים בְּתוֹךְ הָרְמוֹנִים עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרְמוֹנִים:</p>
<p>26 a bell and a pomegranate, a bell and a pomegranate, upon the skirts of the robe round about, to minister in; as the LORD commanded Moses.</p>	<p>זָגָא וְרְמוֹנָא זָגָא וְרְמוֹנָא עַל שְׂפּוּלֵי מְעִילָא סְחֹר סְחֹר לְשִׁמְשָׁא כְּמָא דְּפָקִיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה:</p>	<p>26 פַּעֲמָן וְרֶמֶן פַּעֲמָן וְרֶמֶן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב לְשֶׁרֶת כַּאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)</p>
<p>27 And they made the tunics of fine linen of woven work for Aaron, and for his sons,</p>	<p>וַיַּעֲבְדוּ יֵת כְּתוּנֵי דְּבוּצָא עוֹבֵד מְחִי לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:</p>	<p>27 וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּתָנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֲרֶג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:</p>

28 ואת פארי המגבעות. תפארת המגבעות, המגבעות המפוארות:
31 לתת על המצנפת מלמעלה. ועל ידי הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין כתר, ואי אפשר לומר הניץ על המצנפת, שהרי בשחיטת קדשים שנינו (זבחים יט.): שערו היה נראה בין ניץ למצנפת ששם מניח תפילין, והניץ היה נתון על המצח, הרי המצנפת למעלה והניץ למטה, ומהו על המצנפת מלמעלה. ועוד הקשיתי בה, כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת, ובענין הנוואה הוא אומר וְשִׁמְשָׁם אֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת (שמות כח, לו). ואומר אני, פתיל תכלת זה חוטין הן, לקשרו בהן במצנפת, לפי שהניץ אינו אלא מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במצחו, והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשו וצאמנעיתו, שבהן קושרו ותולוהו במצנפת כשהוא צראשו, ושני חוטין היו בכל קצה וקצה, אחת ממעל ואחת מתחת לצד מצחו, וכן בצאמנעו, שכן הוא נוח לקשור, ואין דרך קשירה בפתות משני חוטין, לכך נאמר על פתיל תכלת, ועליו פתיל תכלת, וקושר ראשיהם השנים כולם יחד מאחוריו למול ערפו, ומושיבו על המצנפת. ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת, הואיל ומרובין הן, שהרי מצינו בחשן ואפוד וְיָרְפְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן וגו', ועל כרחק פחות משנים לא היו, שהרי בשתי קצות החשן היו צ' טבעות החשן, וצ' כתפות האפוד היו צ' טבעות האפוד שכנגדן, ולפי דרך קשירה ד' חוטין היו, ומכל מקום פחות משנים אי אפשר:

32	Thus was finished all the work of the tabernacle of the tent of meeting; and the children of Israel did according to all that the LORD commanded Moses, so did they.	וַתֵּכֶל כָּל-עֲבֹדַת מִשְׁכָּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה כֹּן עָשׂוּ: (פ)	32
33	And they brought the tabernacle unto Moses, the Tent, and all its furniture, its clasps, its boards, its bars, and its pillars, and its sockets;	וַיָּבִיאוּ אֶת-הַמִּשְׁכָּן אֶל-מֹשֶׁה וְאֶת-הָאֹהֶל וְאֶת-כָּל-כֵּלָיו קַרְסָיו קַרְשָׁיו בְּרִיחָו וְעַמֻּדָיו וְאֹדָנָיו	רביעי
34	and the covering of rams'skins dyed red, and the covering of sealskins, and the veil of the screen;	וְאֶת-מִכְסֵּה עוֹרֹת הָאֵילִם הַמְאֻדָּמִים וְאֶת-מִכְסֵּה עֹרֹת הַתְּחָשִׁים וְאֶת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ:	34
35	the ark of the testimony, and the staves thereof, and the ark-cover;	אֶת-אֲרוֹן הָעֵדוּת וְאֶת-בְּדָיו וְאֶת הַכַּפֹּרֶת:	35
36	the table, all the vessels thereof, and the showbread;	אֶת-הַשְּׁלֶחַן אֶת-כָּל-כֵּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים:	36
37	the pure candlestick, the lamps thereof, even the lamps to be set in order, and all the vessels thereof, and the oil for the light;	אֶת-הַמְנֹלָה הַטְּהוֹרָה אֶת-נִרְתִּיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרֵכָה וְאֶת-כָּל-כֵּלֶיהָ וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאֹר:	37
38	and the golden altar, and the anointing oil, and the sweet incense, and the screen for the door of the Tent;	וְאֶת מִזְבֵּחַ הַזָּהָב וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת מִסְךְ פֶּתַח הָאֹהֶל:	38

32 ויעשו בני ישראל. את המלאכה ככל אשר צוה ה' וגו'.

33 ויביאו את המשכן וגו'. שלא היו יכולין להקימו, ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן, הניח לו הקב"ה הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם, מחמת כוזב הקרשים שאין כח צאדם לזקפן, ומשה העמידו, אמר משה לפני הקב"ה, איך אפשר הקמתו על ידי אדם, אמר לו עסוק אמה בידך, נראה כמקימו והוא נזקק וקם מאליו, וזה שנאמר (שמות מ, יז) הוקם המשכן, הוקם מאליו. מדרש רבי תנחומא (פקודי י"א):

39	the brazen altar, and its grating of brass, its staves, and all its vessels, the laver and its base;	אֶת־מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־כְּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ:	יֵת מִדְּבַחַּא דְנַחֲשָׁא וְיֵת סְרָדָא דְנַחֲשָׁא דִילִיָּה יֵת אֲרִיחֹהִי וְיֵת כָּל מְנוּהֵי יֵת כִּיֹּרָא וְיֵת בְּסִיסָיָה:
40	the hangings of the court, its pillars, and its sockets, and the screen for the gate of the court, the cords thereof, and the pins thereof, and all the instruments of the service of the tabernacle of the tent of meeting;	אֶת־קַלְעֵי הַחֹצֵר אֶת־עַמֻּדֶיהָ וְאֶת־אַדְנֶיהָ וְאֶת־הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הַחֹצֵר אֶת־מִיתְרֶיהָ וְיִתְדֶיהָ וְאֶת־כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאַהֲל־מוֹעֵד:	יֵת סְרָדֵי דִרְתָּא יֵת עַמֻּדָהָא וְיֵת סְמֻכָּהָא וְיֵת פֶּרֶסָא לְתַרְעֵ דִרְתָּא יֵת אֲטִינוּהֵי וְסֻכָּהָא וְיֵת כָּל מְנֵי פּוֹלְחָן מִשְׁכְּנָא לְמִשְׁכָּן זְמָנָא:
41	the plaited garments for ministering in the holy place; the holy garments for Aaron the priest, and the garments of his sons, to minister in the priest's office.	אֶת־בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׁרֵת בִּקְדָּשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן:	יֵת לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׁא לְשְׂמֻשָׁא בְּקוֹדֶשָׁא יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשָׁא לְאַהֲרֹן כֹּהֵנָא וְיֵת לְבוּשֵׁי בְנוֹהֵי לְשְׂמֻשָׁא:
42	According to all that the LORD commanded Moses, so the children of Israel did all the work.	כָּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֶּן־עֲשׂוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה:	כָּכֹל דְּפִקִּיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה בֶּן־עֲבָדוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת כָּל פּוֹלְחָנָא:
43	And Moses saw all the work, and, behold, they had done it; as the LORD had commanded, even so had they done it. And Moses blessed them.	וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בֶּן־עֲשׂוֹ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה: (פ)	וַחֲזָא מֹשֶׁה יֵת כָּל עֲבִידָתָא וְהִיא עֲבָדוֹ יְתָה כַּמָּא דְּפִקִּיד יְיָ בֶּן־עֲבָדוֹ וַיְבָרֶכְהוּן מֹשֶׁה:
XL	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:	וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:
2	'On the first day of the first month shalt thou rear up the tabernacle of the tent of meeting.	בְּיוֹם־הָרִאשׁוֹן בִּאֲחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכָּן אֹהֶל־מוֹעֵד:	בְּיוֹם יִרְחָא קַדְמָאָה בְּחַד לִירְחָא תָקִים יֵת מִשְׁכְּנָא מִשְׁכָּן זְמָנָא:

43 וַיְבָרֶךְ אוֹתָם מֹשֶׁה. אָמַר לָהֶם יְהִי רָצוֹן שְׁמִירָה שְׂכִינָה צִמְעָה יְדִיכֶם, וַיְהִי נֶעֱסָה ה' אֶלְהֵינוּ עֲלֵינוּ וְגו' (תהלים 5, יז), וְהוּא אֶחָד מִי"א מְזֻמָּרִים שֶׁצִּתְּפִלָּה לְמֹשֶׁה:

3	And thou shalt put therein the ark of the testimony, and thou shalt screen the ark with the veil.	וְשַׁמַּתָּ שָׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכַּתָּ עַל-הָאָרוֹן אֶת-הַפָּרֹכֶת:	3
4	And thou shalt bring in the table, and set in order the bread that is upon it; and thou shalt bring in the candlestick, and light the lamps thereof.	וְהֵבֵאתָ אֶת-הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ אֶת-עֲרֻכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת-הַמְּנֹרָה וְהַעֲלִיתָ אֶת-נֵרֹתֶיהָ:	4
5	And thou shalt set the golden altar for incense before the ark of the testimony, and put the screen of the door to the tabernacle.	וְנִתְּתָה אֶת-מִזְבֵּחַ הַזֹּהֵב לְקִטְרֹת לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדוּת וְשַׁמַּתָּ אֶת-מָסַךְ הַפֶּתַח לְמִשְׁכַּן:	5
6	And thou shalt set the altar of burnt-offering before the door of the tabernacle of the tent of meeting.	וְנִתְּתָה אֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה לִפְנֵי פֶתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל-מוֹעֵד:	6
7	And thou shalt set the laver between the tent of meeting and the altar, and shalt put water therein.	וְנִתְּתָה אֶת-הַכִּיּוֹר בֵּין-אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנִתְּתָה שָׁם מַיִם:	7
8	And thou shalt set up the court round about, and hang up the screen of the gate of the court.	וְשַׁמַּתָּ אֶת-הַחֹצֵר סָבִיב וְנִתְּתָה אֶת-מָסַךְ שַׁעַר הַחֹצֵר:	8
9	And thou shalt take the anointing oil, and anoint the tabernacle, and all that is therein, and shalt hallow it, and all the furniture thereof; and it shall be holy.	וְלָקַחְתָּ אֶת-שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת-הַמִּשְׁכָּן וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת-כָּל-כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ:	9

³ וסכות על הארון. לשון הגנה, שהרי מחילה היתה:

⁴ וערכת את ערכו. שמי מערכות של לחם הפנים:

10	And thou shalt anoint the altar of burnt-offering, and all its vessels, and sanctify the altar; and the altar shall be most holy.	וּמִשַּׁחְתָּ אֶת־מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קִדְשִׁים:	10
11	And thou shalt anoint the laver and its base, and sanctify it.	וּמִשַּׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ:	11
12	And thou shalt bring Aaron and his sons unto the door of the tent of meeting, and shalt wash them with water.	וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמַּיִם:	12
13	And thou shalt put upon Aaron the holy garments; and thou shalt anoint him, and sanctify him, that he may minister unto Me in the priest's office.	וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכָהֵן לִי:	13
14	And thou shalt bring his sons, and put tunics upon them.	וְאֶת־בָּנָיו תִּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כִּתְנֹת:	14
15	And thou shalt anoint them, as thou didst anoint their father, that they may minister unto Me in the priest's office; and their anointing shall be to them for an everlasting priesthood throughout their generations.'	וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מִשַּׁחְתָּ אֶת־אַבְיָהֶם וְכָהֲנוּ לִי וְהָיְתָה לְהִיָּת לָהֶם מִשַּׁחְתָּם לְכַהֲנַת עוֹלָם לְדֹרֹתָם:	15
16	Thus did Moses; according to all that the LORD commanded him, so did he.	וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה: (ס)	16
17	And it came to pass in the first month in the second year, on the first day of the month, that the tabernacle was reared up.	וַיְהִי בַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן:	שני
18	And Moses reared up the tabernacle, and laid its sockets, and set up the boards thereof, and put in the bars thereof, and reared up its pillars.	וַיִּקַּם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֶת־קַרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בָּרִיחָיו וַיִּקַּם אֶת־עַמֻּדָיו:	18

19	And he spread the tent over the tabernacle, and put the covering of the tent above upon it; as the LORD commanded Moses.	<p>וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל וַיִּשֶׂם עַל־הַמִּשְׁכָּן אֶת־מִכְסֵה חֹפֶאֶה דְּמִשְׁכָּנָא עָלוֹהִי מִלְמַעְלָה כִּמָּא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	<p>וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל וַיִּשֶׂם עַל־הַמִּשְׁכָּן אֶת־מִכְסֵה חֹפֶאֶה דְּמִשְׁכָּנָא עָלוֹהִי מִלְמַעְלָה כִּמָּא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	19
20	And he took and put the testimony into the ark, and set the staves on the ark, and put the ark-cover above upon the ark.	<p>וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדוּת אֶל־תְּאֵרֶן וַיִּשֶׂם אֶת־הַבָּרִים עַל־הָאֲרֹן וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאֲרֹן מִלְמַעְלָה:</p>	<p>וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדוּת אֶל־תְּאֵרֶן וַיִּשֶׂם אֶת־הַבָּרִים עַל־הָאֲרֹן וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאֲרֹן מִלְמַעְלָה:</p>	20
21	And he brought the ark into the tabernacle, and set up the veil of the screen, and screened the ark of the testimony; as the LORD commanded Moses.	<p>וַיָּבֵא אֶת־הָאֲרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם פְּרֻכֶת הַמִּסְדָּה וַיִּסְדֵּךְ עַל־אֲרֹן הָעֵדוּת כִּמָּא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	<p>וַיָּבֵא אֶת־הָאֲרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם פְּרֻכֶת הַמִּסְדָּה וַיִּסְדֵּךְ עַל־אֲרֹן הָעֵדוּת כִּמָּא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	21
22	And he put the table in the tent of meeting, upon the side of the tabernacle northward, without the veil.	<p>וַיִּתֵּן אֶת־הַשְּׁלֵחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צִפְנָה מִחוּץ לַפְּרֻכֶת:</p>	<p>וַיִּתֵּן אֶת־הַשְּׁלֵחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צִפְנָה מִחוּץ לַפְּרֻכֶת:</p>	22
23	And he set a row of bread in order upon it before the LORD; as the LORD commanded Moses.	<p>וַיַּסֵּד עָלָיו עֶרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כִּמָּא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	<p>וַיַּסֵּד עָלָיו עֶרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כִּמָּא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	23

19 ויפרש את האהל. הן יריעות העזים:

20 את העדות. הלוחות:

22 על ירך המשכן צפונה. צחצי הצפוני של רומז הצית (יומא לג:):

22 ירך. כמרגומו לך, כירך הזה שהוא צדו של אדם:

24	And he put the candlestick in the tent of meeting, over against the table, on the side of the tabernacle southward.	וַיִּשֶׂם אֶת־הַמִּנְרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֹגֵבָה׃	וַיִּשֶׂם אֶת־הַמִּנְרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֹגֵבָה׃	24
25	And he lighted the lamps before the LORD; as the LORD commanded Moses.	וַיַּעַל הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	וַיַּעַל הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	25
26	And he put the golden altar in the tent of meeting before the veil;	וַיִּשֶׂם אֶת־מִזְבֵּחַ הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃	וַיִּשֶׂם אֶת־מִזְבֵּחַ הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃	26
27	and he burnt thereon incense of sweet spices; as the LORD commanded Moses.	וַיִּקְטֹר עָלָיו קֹטֶרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	וַיִּקְטֹר עָלָיו קֹטֶרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	27
28	And he put the screen of the door to the tabernacle.	וַיִּשֶׂם אֶת־מָסַךְ הַדֶּלֶת לַמִּשְׁכָּן׃	וַיִּשֶׂם אֶת־מָסַךְ הַדֶּלֶת לַמִּשְׁכָּן׃	28
29	And the altar of burnt-offering he set at the door of the tabernacle of the tent of meeting, and offered upon it the burnt-offering and the meal-offering; as the LORD commanded Moses.	וְאֵת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה שָׂם בְּפֶתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	וְאֵת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה שָׂם בְּפֶתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	29
30	And he set the laver between the tent of meeting and the altar, and put water therein, wherewith to wash;	וַיִּשֶׂם אֶת־הַכִּיּוֹר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין מִזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרִחֻצָּה׃	וַיִּשֶׂם אֶת־הַכִּיּוֹר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין מִזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרִחֻצָּה׃	30

27 ויקטר עליו קטורת. שחרית וערבית, כמו שנאמר צִקְר צִקְר צִקְר צִקְר וְגו' (שמות ל, ז);
29 ויעל עליו וגו'. אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן, שמש משה והקריז קרבות נזור, חוץ מאותן שננטוה אהרן בן ציוס, שנאמר קרב אל המזבח וגו' (ויקרא ט, ז);
29 את העולה. עולת התמיד;
29 ואת המנחה. מנחת נסכים של תמיד, כמו שנאמר וְעָשָׂן סֶלֶת צִלּוּל צִשְׁמֵן וגו' (שמות כט, מ);

31	that Moses and Aaron and his sons might wash their hands and their feet thereat;	וּמִקְדָּשִׁין מִנִּיהַ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו יֵת יְדֵיהֶן וְיֵת רַגְלֵיהֶן:	וּרְחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם:	31
32	when they went into the tent of meeting, and when they came near unto the altar, they should wash; as the LORD commanded Moses.	בְּמִיעֲלֵהוֹן לְמִשְׁכַּן זְמַנָּה וּבְמִקְרִבָהוֹן לְמִדְבַּח מִקְדָּשִׁין כְּמֹא דְפִקֻּדֵי יי יֵת מֹשֶׁה:	בְּבֹאֲם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקִרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחֲצוּ כַאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)	32
33	And he reared up the court round about the tabernacle and the altar, and set up the screen of the gate of the court. So Moses finished the work.	וְנָקַם יֵת דְּרֵתָא סְחוֹר סְחוֹר לְמִשְׁכָּנָה וּלְמִדְבַּח וְיֵת יֵת פֶּרֶסָה דְּתֵרֵעַ דְּרֵתָא וְשִׁיְצִי מֹשֶׁה יֵת עֲבִידָתָא:	וְנָקַם אֶת־הַחֲצֵר סָבִיב לְמִשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסֹךְ שַׁעַר הַחֲצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה: (פ)	33
34	Then the cloud covered the tent of meeting, and the glory of the LORD filled the tabernacle.	וְחָפָא עָנָנָה יֵת מִשְׁכָּן זְמַנָּה וַיִּקְרָא דִּי אֲתַמְּלִי יֵת מִשְׁכָּנָה:	וַיִּכַּס הָעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכְבֹּד יְהוָה מְלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:	34
35	And Moses was not able to enter into the tent of meeting, because the cloud abode thereon, and the glory of the LORD filled the tabernacle.—	וְלֹא יָכִיל מֹשֶׁה לְמִיעֵל לְמִשְׁכָּן זְמַנָּה אֲרִי שָׂרָה עֲלוּהִי עָנָנָה וַיִּקְרָא דִּי אֲתַמְּלִי יֵת מִשְׁכָּנָה:	וְלֹא־יָכִיל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן עָלָיו הָעָנָן וַיִּכְבֹּד יְהוָה מְלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:	35
36	And whenever the cloud was taken up from over the tabernacle, the children of Israel went onward, throughout all their journeys.	וּבְאַסְתָּלְקוּת עָנָנָה מִעֲלֵי מִשְׁכָּנָה נִטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלֵיהֶן:	וּבְהֶעֱלֹת הָעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם:	36
37	But if the cloud was not taken up, then they journeyed not till the day that it was taken up.	וְאִם לֹא מִסְתַּלַּק עָנָנָה וְלֹא נִטְלִין עַד יוֹם אַסְתָּלְקוּתִיהָ:	וְאִם־לֹא יַעֲלֶה הָעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־יוֹם הָעֲלֹתוֹ:	37

31 ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. יום שמיני למלואים הושו כולם לכהונה, ותרגומו ויקדשון מגיה, זו ציוס קדש משה עמהם:

32 ובקרבתם. כמו ובקרצם, כשיקרבו:

35 ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד. וכמו אחד אומר, ובצא משה אל אהל מועד (במדבר ז, פט), צא הכתוב השלישי והכריע צנייהם, כי שכן עליו הענן, אמר מעתה, כל זמן שהיה עליו הענן, לא היה יכול לבוא, נסתלק הענן, נכנס ומדבר עמו (פתיחה לת"כ ח):

38 For the cloud of the LORD was upon the tabernacle by day, and there was fire therein by night, in the sight of all the house of Israel, throughout all their journeys.—

38 כִּי עָנָן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן
יוֹמָם וָלַיְלָה תִּהְיֶה לִּילָה
בְּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל
בְּכָל־מַסְעֵיהֶם:
אֲרֵי עָנָן יִקְרָא דַּיִּי עַל
מִשְׁכָּנָא בַּיּוֹמָא וְלַיְלָה
אִישְׁתָּא הוּי בְּלִילִיָּא בֵּיה
לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּכָל מַטְלֵיהוֹן:

38 לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם. זֶכֶל מַסַּע שֶׁהָיוּ נֹסְעִים, הָיָה הָעָנָן שׁוֹכֵן צִמְקוֹס אֲשֶׁר יָחִנוּ שָׁם. מִקּוֹם חֲנִייתָם אֵף הוּא קְרוֹי מַסַּע, וְכֵן וַיֵּלֶךְ לְמַסְעָיו (צִמְקוֹס יֵג, ג), וְכֵן אֵלֶּה מַסְעֵי (צִמְדָּצֵר לֵג, א), לְפִי שֶׁמִּמְקוֹם הַחֲנִיָּה חָזְרוּ וְנִסְעוּ, לִכְךָ נִקְרָאוּ כֻלָּן מַסְעוֹת: